

Hana Ponická

**Lukavické
zápisky**

SIXTY-EIGHT PUBLISHERS CORPORATION
Box 695, Postal Station "A"
Toronto, Ont. M5W 1G2
CANADA

Hana Ponická

***Lukavické
zápisky***

*Túto knihu venujem svojmu mužovi
PhDr. Jaroslavovi Šolcovi
k jeho 65. narodeninám.*

*Nemocnica Podunajské Biskupice,
dňa 2. apríla 1985*

I. Návrat z úniku

ZELENÝ MOTÝL'

Tesne pred polnocou priložila som na tlejúcu pahrebu do kachiel' polienko, zapráskali iskry, hustým kúdolom beláskavého dymu vyletel komínom dedko starý rok ešte vyššie než lietadlá s nadzvukovou rýchlosťou, a tam nekde nad zemou celou napojil sa po boku prudko švihajúcich miriád svetiel na dráhu mliečnej cesty, v rade svetiel rokov posledný, kým zase takto rok nevyletí k nemu mládenček, ten dolu, čo už podupkáva po kremennom snehu, klope nám na vráta, otvárajte!

Otvorila som, do ľadovej úzkej predsienky s úzkou chodbou vrútila sa veselá chasa, jeden s fľaškou šampanského pod pazuchou. Dlhá ručička na ciferníku starých nástenných hodín v zasklenenej skrinke z vyrezávaného dreva splývala už temer s malou, ktorá ju na čísle dvanásť trpezlivo vyčkávala. Muž vyložil na stôl sklenky, uzáver fľaše vyletel s veselým výstrelom k drevenej povale, synov priateľ lekár lial kypiaci nápoj do prvého pohára, potom bez toho, aby čo len kvapôčka vystrekla nazmar, prelieval perlivý zlatistý mok zľahky z pohára do pohára, len pred mojím zrazu zastal, lebo som si ho v poslednej chvíli odtiahla: na jeho dne zbadala som niečo zeleného, zdalo sa mi hneď, že je to motýl'. Muž so synom hádali, že to bude skôr štvorlístok, prinesie mi na celý rok šťastie! Opatrne som ho vytiahla zo sklenky, bol to naozaj motýlik, bledozelený, krehučký. Kridlá zložené, nehýbal sa, no nezdalo sa mi, že už nežije,

hádam len zaspal na dlhý zimný čas, zjari sa potom zobudí! Spustila som ho znovu na dno sklenky, sklenku odložila do vitríny nabok, vybrala som si inú a pripila som si i ja so všetkými na dobrý nový rok 1977, nech je aspoň taký, aký bol posledný, všeličo v ňom bolo, ale sme dobré i zlé pomerne zdraví prežili, buďme radi.

Šampanské sme rýchle vypili, viac fliaš nebolo, mladí sa čoskoro pobrali od nás z mlyna do susedného domčeka-prístavku, kde trávili vo dvoch pároch silvestrovský víkend, my dvaja sme ešte chvíľu spomínali, ako sme trávili pominulé silvestrovské večery v Lukavici. Pred piatimi rokmi bol to náš prvý Silvester v novom domove, lukavickom mlyne. Vtedy sme disponovali ešte len pôvodným obytným jadrom mlyna, kuchyňou s pril'ahlou izbou. Už schla izolácia v izbe, prikrytá papiermi a kobercom navrchu, už sme v nej i spávali — kuchyňa bola vymaľovaná, v žltom kachličkovom sporáku veselo blčal oheň, aj vysoké žlté kachle v izbe sálali teplom.

Vtedy sme mali sviatkovať s našimi mladými spolu piati, miesta na nocovanie som prichystala i v kuchyni, ale mužova dcéra neprišla, prišiel len môj syn so snúbenicou, nálada nebola najlepšia, tesne pred Silvestrom pobrali sa preč, víтали sme prvý Nový rok v Lukavici s mužom sami. Vytiahol starú rodinnú bibliu, ktorá patrila kedysi jeho pradedovi Ezechielovi Šolcovi, obyvateľovi Nemeckej L'upče, čítal z nej pri bielo prikrytom stole a svetle elektrickom i zo sviečky podobenstvo o úrode. Na ďalšie vianočné sviatky zavítala do mlyna mužova dcéra so svojim prvým mužom, vtedy sme už boli bohatší o ďalšie obývacie priestory, mladí mohli byť spolu oddelene od nás, len kuchyňa spoločná, varila som pre všetkých. Na Silvestra

nám strážili mlyn, my s mužom sme vítali Nový rok 1974 v spoločnosti jeho spolupracovníkov v starej bašte niekdajšieho mestského opevnenia v Banskej Bystrici, kde je v našich časoch časť Múzea Slovenského národného povstania, určená na bežné i sviatočné užívanie pre zamestnancov Múzea aj ich hostí. Pred tromi rokmi vítali sme Nový rok 1975 u mojej mamy v jej družstevnom byte v Sliači, pred dvomi rokmi bola naším hosťom na starý i Nový rok mužova mama z Liskovej, pred rokom sme boli sami. Keď sme to všetko k obapolnej spokojnosti upresnili, začali sme sa rozpomínať na udalosti posledného roka, okrem bežných rodinných spomínali sme si najmä na mužovho priateľa historika Bohuša Gracu, na jeho náhlu predčasnú smrť (infarkt pred novinárskym stánkom), na pohreb v bratislavskom krematóriu, kde sme sa stretli medzi inými smútočnými hosťami aj s našimi a Gracovými spoločnými priateľmi z Prahy, českými vyhodenenými historikmi Václavom Kuralom, Janom Křenom a inými, — spomínali sme však aj veselšie stretnutia s nimi — najmä letné v Lukavici, lukavické brigády, návštevy rodinné i mnohé náhodné z okolia, lebo popred náš mlyn viedla cesta pre turistov i zo Sliača, a tak aj z kúpeľov prišli k nám často mnohí naši známi, aby si spestrili liečebný program, na návštevy veru nikdy nebolo núdze; už sme si veľa rás povedali, že si založíme kroniku a budú sa do nej podpisovať všetci, čo prídu a odídu, alebo i trochu ostanú. Spomenuli sme si napokon aj na poslednú návštevu práve uplynulého roka 1976, — na mužovho bojového druha, kyjevského priateľa generála Jevgenija Pavloviča Vol'anského; neuplynul ešte ani týždeň, ako k nám bol zavítal medzi vianočnými sviatkami, privezený ďalším mužovým priateľom a spolubo-

jovníkom partizánskym, mojím krajanom Ondrej-
jom Gálikom z Vel'kého Krtíša: Vol'anského
pozval môj muž preto, aby mu pomohol lúštiť
staré bojové telegramy, muž to potreboval pre
svoju novú vojensko-historickú prácu. Počas
návštevy, vlastne na jej začiatku, len čo sa Gálik
odporúčal, Vol'anskij hned' pri prvom kalíšku
výslovne sa pýtal na naše názory od 21. augusta
1868 podnes. Povedať ich "otkryto"! Nuž odkrylo
sa pri ďalších pohárikoch hádam aj viac, než chcel,
vzrušenie bolo na našej i jeho strane. — Potom
Vol'anskij ochorel (uškodili mu poháriky, či aj naša
pravda?), v posteli lúštil mužovi staré telegramy,
ale do nemocnice (vojenskej, ruskej v Sliachi) ne-
chcel ísť, stačil mu náš obvodný lekár i moja opate-
ra. Len o to ma prosil, aby som nikdy nepovedala,
o čom sme sa rozprávali, ale ja som mu to ne-
slúbila. Gálik potom ho aj odviezol pred koncom
roka od nás k ďalším priateľom v Stredosloven-
skom kraji.

Ba čo bude tentorok? Keby to tak človek dopre-
du vedel! Nič z čístejšieho sme nečakali. Bolo už i
po vol'bách, nič nenasvedčovalo, že by mali nastať
zmeny. V prvé roky po obsadení našej krajiny so-
vietskymi vojskami sme ešte dúfali, že sa hádam
celkové polozenie, celospoločenská situácia, v našej
krajine trochu uvoľní, lebo veď nič netrvá večne, no
po posledných vol'bách (1976) nás už nádej začala
opúšťať. Ale aspoňže vojna nám nehrozí, i keď sa
o nej toľko hovorí!

Vyniesla som sklenky do kuchyne, prišla som sa
ešte rozlúčiť s mužom. Svietil ďalej, mne sa čítať
nechcelo, zahasila som v svojej izbe pri kuchyni
svetlo, ľahla som si a myslela som na všetko, čo sme
s mužom prerozprávali, vôbec na celý večer, najmä
na synovu snúbenicu, svoju budúcu nevestu. Poz-

dávala sa mi, bola rozhodná, húževnatá, pritom však dievčensky krehká. Prišiel mi na um i zelený motýľ, ba ako sa len vo vitríne ocitol? Možno v niektorý jesenný pozdňý deň, keď mu bolo zima, hl'adal útulok, vletel otvoreným oblokom zo záhrady do mužovej priestrannej izby, obrátenej k záhrade, rovno hneď do vitríny, tam omámený teplým izbovým bezvetrím klesol na dno sklenky. Zoberiem si ho do svojej izby zajtra, rozhodla som sa, že ho budem chrániť, iba na jar vyložím sklenku s ním k obloku, aby ho jarný vzduch oviol a vzkriesil, keď potom vystrie krídla, vyletí pootvoreným oblokom von. Ale či len vystrie? Či naozaj len spí? Zrazu som mocne zatúžila, aby len spal zatiaľ, aby ešte žil a lietal; nevedela som prečo, ale zdalo sa mi, že mi na tom veľmi záleží a že je to pre mňa rozhodujúce. Motýľ sa mi zjavil i vo sne, pritknutý k bielu múru nad vysokými bielymi dverami v prízemí budmerického kaštieľa, kde už od konca druhej svetovej vojny sídli po grófoch Pálffyovcoch slovenskí spisovatelia. Všetky dvere prízemia pootvárané dokorán, viedli z komnaty do komnaty, každá komnata bohato osvetlená krištáľovým bohatým lustrom. Pod lustrami pomaly, ťahavým krokom tancovali v bálom oblečení páry. Uvidela som ich, len čo som zastala v prvej sále pred dverami so zeleným motýľom nad verejmi, potom som prechádzala popri nich, akoby ma vôbec nevideli, musela som dávať pozor, aby sme sa nezrazili, tak som šla zo sály do sály, všade veľ'aramenný krištáľový luster, bálom oblečené tanečné páry, všade mdlý ťahavý tanec bez hudby, bez slova, iba zavše krištáľová slza lustra zacengala v slabom závane z parku, ktorý oživil nachvíľu meravé účesy, meravé tváre, napudrované špičaté nosy. Steny kol dokola obložené lesklým, bielo natretým,

ozdobne vyrezávaným drevom so zlatistými okrajmi na ornamentoch vyvolávali vo mne úzkosť, akoby boli súčasťou obrovského priklopu, pod ktorým sa nachádzam spolu so všetkými, čo okolo mňa tancujú, ale nežijú, len ako figuríny natiahnuté strojčekom na chrbtoch spravia krok sem, krok tam, iba oči im podivne sklenno, fascinujúco svietia. Zmocňoval sa ma strach, kam to idem, kde vlastne som, sála prechádzala v sálu, konca kraja tomu nebolo, a ako nájdem tú prvú, so zeleným motýľom, ktorý tu jediný žije, len k nemu sa vrátiť po spiатky, ale to sa nedalo, únava z chodenia ma priťahovala stále väčšmi k zemi, padala som i vstávala znovu, všetko sa opakovalo — zobudená náhle výstrelom do noci pokrútila som hlavou nad divným snom. Po prvom strachu, kde sa čo stalo, zišlo mi na um, veď je koniec starého roka, v dedine vítajú nový! Mladí v prístavku už spali; keď som vyšla na dvor, či to nie oni, nevidela som v prístavku nič, len tmu. Dvor bol osvetlený mesiacom, o nohy v kapcoch sa mi otieral kocúr, ktorého som večer darmo vyvolávala, aby si prišiel vylízať štedrú silvestrovsky naloženú misku.

Nastali všedné pochmúrne zimné dni, keď je viac tmy ako svetla, keď ešte i sneh, šedivý a skleslý, pýta si nový poprašok, i ja som túžila, aby sa dalo lyžovať. Bez lyžovania je človek v zime tiež skleslý, musí vypiť i viac šálok čiernej zrnkovej kávy, aby rozhýbal lenivý starnúci mozog. Dopisovala som knihu, muž si chystal prednášku na školenie pre zamestnancov Múzea Slovenského národného povstania: hlavná téma, obsah záverečnej časti helsinských dohovorov z roku 1975, bola nanajvýš

aktuálna, lebo v r. 1977 sa mala uskutočniť v Belehrade kontrolná schôdza zástupcov štátov, ktoré boli dohovory v Helsinkách podpísali so záväzkom, že ich budú plniť. Šlo o otázky postupného odzbrojovania, ako aj o dodržiavanie ľudských, občianskych práv; na priebeh a výsledky medzinárodnej kontrolnej schôdze bola som i ja veľmi zvedavá, uvažovala som, či neprinesú i nám uvoľnenie, či nebudú rehabilitovaní aj slovenskí spisovatelia, vylúčení z našich radov po príchode a usídlení sovietskych vojsk v našej krajine. Muž mal stôl obložený papiermi, študovala som z nich state helsinských dohovorov, ktoré boli vyšli pred dvomi rokmi v našich komunistických novinách "Pravda". Mala som ešte v pamäti i živé zábery na televíznej obrazovke priamo z rokovacej sály v Helsinkách, najmä sebavedomý, odmietavo nevlúdny výraz tváre sovietskeho premiéra Leonida Brežneva; z jeho rýchleho odchodu z rokovacej sály, z britko vymeriavaných krokov, z pohľadu odvráteného od všetkých tam dnu, z nepohnutej tváre som ani pri najväčšom duševnom úsilí nemohla vyčítať zvláštnu spokojnosť okrem hádam jednej, že bolo spravené, čo svet čaká, čo sa nedalo nespraviť, lebo veď oni sami chcú vystupovať nielen ako podpisovatelia, ale aj ako iniciátori! Chlad tohoto muža vo chvíli tak hrejivo vzácnej, takej plnej prísľubov pevnejších občianskych istôt, tvorivej slobody, nápravy trestných akcií voči osobám nevinným, odmeranosť predstaviteľa najvyššej moci pozemskej vo chvíli, keď sa k nám má obracať s úsmevom, s dôverou v seba i v nás, zmrazila ma vtedy úplne . . .

Muž si pripravoval prednášky dôkladne; písal ťažko, pomaly aj inokedy, ale čo raz napísal, bolo také hotové, že sa už nedalo meniť, alebo len veľmi ťažko a iba pri dodržaní štruktúry, slovosledu jeho

textu. Spočiatku, keď sám ma viac rás vyzval, aby som nazrela do jeho textov a aby som prípadne ako spisovateľka niečo zdokonalila, som sa úprimne o to snažila, no vždy to bola práca namáhavá a napokon zbytočná — najkrajšie a obsahovo najbohatšie znel jeho text i s menšími slovoslednými zvláštnosťami, prehreškami proti purizmu, ako ho sám bezprostredne dal na papier. Práca za písacím stolom, obloženým kartičkami i pomocnými poznámkami, žiaľ, jeho chorým pľúcam a prieduškám škodila, snažila som sa prerušovať ju, — i viac rás cez deň odtáhovala som ho od stola, vyberali sme sa na prechádzky. Sneh bol mäkký, do hory sme nešli. Neširokou vozovkou, tiahnuťou popred náš mlyn v smere potoka i doliny nahor k dedine i nadol k samporskému rázcestiu, ledva prebehol nejaký voz; vdychovali sme zhlboka vôňu borovic aj iných ihličnatých stromov okolitých strání, kopcov, horičiek. Nad lesmi vznášal sa k obzorom Nízkyh Tatie, poľanských vrchov i Kremnických hôr fialkastoružový opar ako vzdych prírody, ešte skutej mrazom, ale už oživajúcej vnútri drevín nepotlačiteľnou túžbou, ktorá aj v nás sa začala ozývať predstavami o najbližšej budúcnosti; rozhovorili sme sa, ako a kde začať zháňať stavebný materiál i na budúce tohoročné, už len menšie údržbové práce na starom dome. “Tu najmenej sedem rokov budete driať ako muly . . . a v zime tu zmrznete, reumu si nahobíte” — predpovedali nám príbuzní, ktorí neschvaľovali, aby sme len v mlyne žili, i v zime, a aby náš jednoizbový vojenský byt v Bratislave trvalejšie obsadzovali mužove dospelé dcéry z jeho prvého manželstva. Päť rokov bývanie v Lukavici, letnojesenných brigád i pomalších vlastných úprav bolo už za nami, a veru ešte stále bolo čo robiť. Pritom nás však ešte stále tak ako na začiatku vzrušovalo

všetko, čo si pýtalo v dome našu pozornosť a prácu, najmä keď sme po základných úpravách v interiéri začali dbať aj o dvor, o záhradu. V prvý rok som zasadila smreký od cesty až po vchod, v druhý pribudla skalka v svahu pod cestou, kvetinové hriadky pri chodníkoch — o poli, kde som pestovala zemiaky aj iné, ani nehovoriac, to bolo mimo pozemku, medzi horou a potokom. A ešte stále som chcela mať ďalší a ďalší ihličnatý strom; muž ma s úsmevom počúval, prikyvoval, lahodný vzduch okolo domu, to bolo to najpotrebnejšie, len aby sme nakoniec nezarástli machom ako v pralese, lebo čo je moc, to je veľa. Hádám nechcem ako Lacko, náš lukavický spoluchalupár (kúpil si chalupu v Lukavici o dva roky po nás) preniesť na naše latifundium celý Kalinovec?

★ ★ ★

Nečakala som ani do februára, šla som hneď na druhý týždeň po sviatkoch do Zvolena prezvedieť sa, čo majú alebo budú mať v Stavebninách a v Drevone. Mali len niečo, odložila som nákup na neskoršie, až budú mať všetko. Obrátila som sa však do Rakytovca a do Ľubietovej kvôli štrku a piesku, zahovárala som dovoz v Banskej Bystrici. Všade, kade som cestovala, počula som vzrušené reči o Charte 77. Vyšla vraj v Prahe, koluje po republike, podpisujú ju mnohí. Na Slovensko nedošla? Nik nič presného nevedel. A noviny Chartu 77 odsudzovali. Iba medzi riadkami správ o nej mohli sme sa dozvedieť, že ide o hnutie skupiny nespokojných občanov, zväčša intelektuálov, ktorí boli po roku 1968 vyhodení zo svojich miest — pomyslela som si hneď, že sa asi chopili príležitosti, akú dáva začínajúci sa rok 1977 belehradskou konferenciou o kontrole plnenia helsinských dohovorov

o odzbrojení i dodržovaní ľudských práv. Ak si chcú pri tejto príležitosti trochu predsa len rozšíriť priestor slobody a práv pre seba aj pre iných, hádam dobre robia, že na seba upozorňujú, lebo nemému dieťaťu ani vlastná mať nerozumie — teraz je situácia ich žiadostiam podľa všetkého prajná!

Celkový tón reakcie našej tlače i rozhlasu na neznámu vec Chartu 77 ma zarážal. V našich novinách obnovila sa staroznáma hantírka nadáviek z kampaní pred politickými procesmi za Gottwalda, ba sám tajomník ÚV strany Vasil Bil'ak vyhlásil na verejnom mítingu v českých závodoch o podpisovateľoch Charty, že sú to záškodníci, ktorí "sypú otravu do našich studní a roznášajú mor, cholera a lepru". Opakovali to po ňom aj iní podnecovatelia útokov na bezbranných občanov ešte dosť dlho.

Na verejné kampane mohli sme si už i navyknúť, prežívali sme ich od samých začiatkov nastolenia vlády komunistov a budovania socializmu (1948) s prestávkami až po naše časy. Najhoršie boli za prezidenta Gottwalda. Ich obnova za prezidenta Husáka už síce nepúšťala takú hrôzu a pocit bezmocnosti ako kedysi, jednako nedalo sa nikdy vedieť, či v hociktorý deň nezoberie štátny prokurátor za indíciu k obvineniu niektorý z verejných útokov na určitú osobu a nevznesie na základe pohoršenia verejnosti žalobu . . .

Kampaň rozrušila náš pokojný život v Lukavici. Už aj dedina bola v strehu, vznikali rozličné dohady, povesti, napríklad že asi bude nová vojna, lebo Rusi sa teraz veľmi nahnevajú, niektorí sa v dedine hlasne tešili, že chartisti sa zastali veriacich, budeme si môcť, ľudia, krstiť, sobášiť deti v kostole bez skrývania, a mnohí z tých, čo denne cestujú autobusmi, vlakom, alebo obojím do práce do Zvolena,

Banskej Bystrice aj inde, boli otrávení, že sa musia zúčastňovať v podniku schôdzí, kde ich vraj nútia, aby podpisovali spoločné závodné vyhlásenia proti Charte 77, ktorú nik z nich nečítal, veď doteraz nikde nebola uverejnená, dokedy budú ešte u nás pokladať vedúci komunisti ľudí za stádo?

V novinách, v rozhlase i v televíznom vysielaní sa oznamovali i mená hlavných strojcov a podpisovateľov zlorečenej Charty — boli to hlavne Česi, známi spisovatelia, umeleckí, vedeckí a iní činitelia, mnohých sme poznali aj z predošlých útokov po r. 1968 na predstaviteľov českej nezlomenej časti kultúry, vedy, obrodnej politiky socializmu. Zo slovenských podpisovateľov sme poznali spisovateľa Tatarku a v Prahe žijúceho historika Jána Mlynárika. Mená ostatných slovenských prenasledovaných spisovateľov sa nevyskytli . . .

Slovenskí publikujúci spisovatelia vystupovali v tlači i v iných oznamovacích prostriedkoch ako účastníci nového prenasledovania nekonformných ľudí, stali si na stranu útočiacich. Do novín sa svojimi osobitnými vyhláseniami zaraďovali Andrej Plávka, Vladimír Mináč, Vojtech Mihálik, Ján Solovič aj iní. V druhej polovici januára čítala som v novinách "Pravda" i dva básnické príspevky do novej kampane. Autormi básní, pripomínajúcich niekdajšie kampane proti Vladovi Clementisovi, Husákovi aj iným, boli Rudo Fábry, niekdajší surrealistický básnik slovenský, a Daňo Okáli, známy člen ľavicovej skupiny intelektuálov "Dav" ešte z prvej republiky, po vojne významný verejný činiteľ, za teroru prvých rokov budovania socializmu väzeň a odsúdenec prvých socialistických súdov, po prepustení z väzenia a čiastočnej rehabilitácii v rokoch šesťdesiatych znovu ako na počiatku literát, kritik s prevažne dogmatickými ideologickými

postulátmi na umeleckú tvorbu — neprinášal našej literatúre ani nové poznania ani impulzy, darmo aj veľmi často vystupoval verejne na spisovateľských schôdzach i v orgánoch Zväzu slovenských spisovateľov, záujem nevzbudzoval a jeho príspevky boli ponímané väčšinou blahosklonne ako dozvuky dávno prekonaných postojov, ktorým však sluší sa vzdať úctu už i kvôli šedinám a utrpeniu, no jeho báseň, uverejnená v orgáne KSS na tej istej strane s Fábryho básnickým výplodom proti chartistom ma veľmi prekvapila. Jednak som dovtedy nevedela, že Okáli je aj básnik, jednak som bola zarazená, či je už natoľko senilný a zábudlivý, že celkom zabudol na to, ako v rokoch teroru ten istý Fábry i proti nemu písal štvavé básne. No súčasný Okáliho štvavý tón — zdalo sa mi — prekonáva i Fábryho! Boli tam povzbudenia, ako že treba dať “nôž pod hrdlo kohúta” — a vedeli sme všetci dobre, ktorého. Pohoršovania nad týmito krvilačnými prejavmi netolerancie prechádzali v našom lukavickom závetrí postupne v žartovanie a nadľahčovanie, začali sme si s mužom aj lukavický zábavník koncipovať, písať o veršotepcoch slovenských, dobrých vtáčikoch spevavých veľkých i malých; muž mal prim, on vymyslel aj titulky, najlepšie sa mi pozdával “Samozvanec”. Muž si požičal aj magnetofón, nakrúcal na pásky bezprostredné prejavy, nazval ich “Reakcia prvého tajomníka Ústredného výboru Konzervatívnej strany stáleho pokroku na polemiku okolo viny či neviny istého Kohúta, ktorý mal podľa istého Okáliho fákať do vlastného hniezda” . . . Okrem nás dvoch nik o zábavníku nevedel, len my sme sa s ním zabávali, len raz z veľkej milosti sme z neho i Lackovi Holdošovi niečo prečítali, keď nám prišiel rozpovedať novinky z Bratislavy. Postupne nám však chuť od zábavníka odpadla. Na-

miesto eufórie zo zľahčovania posledných udalostí znovu sa nás zmocňovali rozhorčenie a depresia. Rozčuľovalo nás čoraz väčšmi všetko, čo sme v našich novinách čítali alebo z rádia počúvali. A predsa sme nedokázali nečítať, nepočúvať to.

Začínalo sa to hneď ráno, len čo sme zapáli rozhlasový prijímač a už sa z neho hrnuli správy o Charte, o zradcoch chartistoch, pokračovalo to na poludnie, keď sme v novinách čítali nové vyhlásenia proti Charte, len jej text nikde, a večer zase, vtedy pribudli ešte aj televízne programy proti chartistom. Počúvali sme už i vysielanie zahraničných rozhlasových staníc, cudzinu takzvanú priateľskú i nepriateľskú — porovnávali sme, čo hovoria o Charte jedni, čo druhí. Tam, kde nevládol socialistický režim, stránili Charte bezvýhradne, politickej i jednoducho preto, lebo obyčajne ľudia viac prajú prenasledovaným než prenasledovateľom. Z vysielaní týchto staníc sme sa dozvedeli, ako v Prahe naše policajné orgány zatýkajú chartistov, berú ich na výsluchy, robia domové prehliadky v ich bytoch, z nášho rozhlasu alebo z novín sme sa nič takého nedozvedali. Komentátori súčasných pražských udalostí snažili sa vo svojich komentároch analyzovať príčiny a cieľ vzniku Charty 77, viac ráz uvádzali, že Charta 77 je dokument, vytvorený občianskou iniciatívou, ktorým sa podpisovatelia Charty obrátili na vládu ČSSR, dožadujú sa ním dodržiavania zákonov a práv občanov a najmä žiadajú o sporných otázkach dialóg so štátnou mocou. Menej podrobne, ale v podstate v tom istom zmysle priniesla informáciu i naša "Pravda" o Charte dňa 13. januára 1977, v dvoch riadkoch petitom vytlačených nad článkom a v tomto oznamení stálo, že osnovatelia Charty sa dovolávajú dialógu atď., ale že sa ho dovolávajú p r e h n a n e !

Výraz "prehnane", zdôraznený v oficiálnej tlači ako dôvod nevôle vrchnosti proti podpisovateľom Charty, dával mi veľa námetov na rozmýšľanie: čo je to prehnane, odkiaľ pokiaľ je dožadovanie sa občanov rozličných práv a dialógu dovolené a odkiaľ pokiaľ nedovolené? Čo znamená konkrétne v tomto jave slovko prehnane? Vysvetlia nám to v tlači i presnejšie? Alebo, v opačnom prípade, je to len nová zaklínacia formulka, ktorá dáva bezbrehé pole pôsobnosti novej zvoli prokurátorov i súdov? Ak bude treba, budú určovať za prehnaný i púhy krôčik v úsilí o dialóg — ak bude voľnejší vzduch, rozšíri sa i meter v dovolenom priestore požiadaviek? Výhovorky sa po rokoch nájdu. Ak nie studená vojna, nuž nebezpečie atómovej alebo podobne. Bola som v strehu, písala som si o tom oveľa viac, než podávam v skratke tu v zápiskoch. Vôbec som si mnohé javy doby i dňa v tie časy denne zaznamenávala, niečo i rozoberala, inšpirovala ma k tomu hlavne naša denná tlač, takže postupne, ako sa kampaň rozrastala, zanedbávala som i vlastnú literárnu prácu. Záujem o súčasné vrenie privádzal ma znovu k tomu, čo už bolo dávno za nami, ale ešte stále neprebolené, na čo som nezabudla. Dojmy najnovšie miešali sa s dojmami i obrazmi dejov z čerstvej i dávnejšej minulosti, z kútov mojej nepravidelnej izby plížili sa ku mne v chabom osvetlení malej nočnej lampky tiene ako príznaky všetkého, čomu som roky unikala, čomu som dúfala celkom uniknúť z Bratislavy do Lukavice, do skromnejšieho života bez zvláštnych potrieb, preto poskytujúceho záruku i pre slobodné žitie — ale nie, nepodarilo sa, teraz som znovu poznávala, že úniku niet, a čomu som unikla, i po piatich rokoch ma v zaviatom kúte podpolianskej doliny dostihuje. A tak darmo som si naho-

várala, že od tvrdšieho vidieckeho života som zmocnela telesne i duševne — odolnosť som proti nešvárom dobových pocitov nenadobudla, lebo mocnejší, živší človek asi mocnejšie prežíva všetko; zmocnenie neprináša zľahostajnenie — a je nám vlastne darované, ak sa oň uchádzame, práve na to, aby sme ešte mocnejšie na všetko v žití reagovali citom aj inak?

Čo som mohla robiť, aby som sa už necítla zgniavená, prípadne i spoluvinná na všetkom, čo znepokojilo práve našu krajinu? Chytila som pero, písala som listy. Spisovateľom Plávkovi, Mináčovi aj iným, čo pomáhali podpaľovať novú kampaň. Dávala som im otázky, či už nie je na všetkých dost' hanby za všelijaké pochybné podpisovania na rozkaz vrchnosti v minulosti? Pripomínala som situácie a deje zo sklonku Slovenského štátu, keď sa podpisovalo proti povstaniu, potom roky budovania socializmu, keď sa podpisovali kampane proti nevinne odsúdeným, a písala som i súdruhovi Lenártovi ako prvému človeku našej krajiny, či by nemal dať už zastaviť besnenie v novinách z tej moci, z ktorej i on dal k nemu popud . . . , písala som zároveň i českým vylúčeným spisovateľom, najprv Kohoutovi, aby nič nedal na klapancie Okáliho v "Pravde", aj Okáli, aj Fábry sú starí a chorí a určite mnohí slovenskí spisovatelia ich posledné dve básne odsudzujú. Písala som, písala, medzitým sa i rozvidnelo, izba vychladla. Lahla som si, málo a zle som spala, a keď som vstala a všetko v noci popísané som si prečítala, videlo sa mi, že je to učená bezmocnosť, z chaosu zase len chaos. Potrhávanými papiermi podpálila som triesky v peci, chystala som raňajky, hrianiť som chlieb, snažila som sa už nemyslieť na všetko toľko, veď ja mám inú prácu! Dokončiť tretí diel rozprávkovvej knihy pre deti,

z prvého dielu korektúry čím prv odoslať opravené vydavateľstvu, a kedy už konečne aj Sládkovič . . . ?

Pokoj, písať! Lenže písanie mi nešlo.

★ ★ ★

Plákala som vypratú bielizeň v potoku, kde doň vteká jarček z bočnej doliny, v tóni pod vysokými jelšami na vysokom náprotivnom brehu cítila som sa pod klenbou oholených hustých konárov jelší a trpiek ako v izbe, tu ma nik nevidí, nepočuje. Voda preskakovala zo skalky na skalku, niesla k Hronu ľadové venčeky, trieštili sa aj mne v rukách na bielizni, veľa z nich neostane, kým prúd prejde všetkým skálím potoka — bola čistejšia než v lete, no jej chlad prenikal do kostí. Striedala som plákanie bielizne s poskakovaním po snehu. Nad bielou záhradou vznášala sa hmla, vzduch bol ťažký. Ráno nebolo vidno ani na päť krokov, k poludniu sa hmla rozostupovala. Chladným priestorom nad potokom rozľahlo sa volanie, ktosi vyvolával mňa i muža menom.

Podišla som pod kamennú ohradu, nad ktorou sa rozkladá dvor i staviská, uvidela som na okraji kamennej obruby Vaška Kurala z Prahy. Preľaknutá mávala som rukami, aby preboha nešiel ďalej; zrak nemá dobrý, k tomu má sklon dívať sa viac hore ako dolu, ešte i koberce mu v izbe zavadzajú. Vybehla som hore, ako rýchle som len vedela, Vaškovi som ochvíľu vo dverách vysvetľovala, prečo som sa tak zľakla, Vašek pokýval hlavou, že plot už dávno mohol byť opravený — bol by prišiel aj on pomôcť. Nevyzeral dobre. Tvár bledá, oči zapálené, unaveno mu klipkali. Vraj už druhú noc strávil vo vlaku. Prvú v rýchliku z Prahy do Bratislavy, druhú z Bratislavy do Zvolena, tretiu, dnešnú — zase precestuje rýchlikom zo Sliača do Prahy. No, na to sa musíš

potúžiť. Spravila som mu čaj, k tomu na lopárik nakrájala to i to zo zabíjačky, zbehla som si po vyplákanú bielizeň. Chcel hneď za mnou, že mi pomôže. Iné nepotrebuje! Dolu brehom od terasy staré rozpadávajúce sa schodíky prikryté snehom sú hotovou nástrahou pre človeka, čo o nich nevie. Nedal si povedať, a keď som s bielizňou vo dvoch vedrách kráčala už ku schodíkom, bral sa mi oproti, zase som ho okríkla, schody, pozor, dívaj sa pod nohy, keď už ideš, ale on ich zbadal, nič sa nestalo, len sme sa obaja smiali, koľko nástrah je v tomto zakliatom mlynskom kráľovstve a že to tu veru nikdy neupravíme v š a d e tak, aby tu človek nemusel stále upozorňovať prichádzajúcich, kde si majú dávať pozor na nohy, kde na hlavu, kde na väzy . . .

Zohriala som Vaškovi plnenú kapustu, namiesila po nej trochu palacinkového cesta, lebo Vašek rád i sladké. Pochutia i mužovi, až príde z Bystrice. Vašek po obede zival, natiahol sa na gauč, hneď spal. Zobudil sa len keď sa začalo stmievať a keď prifrčal do dediny autobus i s mužom. Priatelia, dlhoroční a verní, rozumejúci si v histórii, politike i fortieloch najrozličnejších majstrovaní, vrúcne sa zvíkali, zdalo sa mi, akoby sa im aj oči podozrivo vlhko leskli. Za palacinky ďakuj Vaškovi, kričala som z kuchyne, otvorenej do izby. Pri káve sme už sedeli traja, Vašek nás po správach o rodine informoval o pražských priateľoch. Honza Křen je zdravý, Chartu podpísal. Bedřich Placák tiež. On, Vašek, nepodpísal — a tak žije teraz bez zvláštnych nepríjemností, ktoré okusujú podpisovatelia: výsluchy, vyšetrovacie väzby, hrozby zo strany zamestnávateľov, odnímanie šoférskeho preukazu, vypínanie telefónov, všeličo sa deje — u Kohoutov bola domová prehliadka, aj básnik Jaroslav Seifert, ktorý

medzi prvými podpísal Chartu 77, mal rozličné neprijemnosti. Spisovateľ Vaculík sa viezol s Chartou v tom voze, čo ich všetkých zadržali, keď ju šli odovzdať na vysoké miesta. Nejaký exemplár dostali i zahraniční korešpondenti, tak sa zjavili potom úryvky z nej i v zahraničnej tlači i v rozhlase, vysvetľoval, čo sa aj on len dopyčul. A troch mluvčích Charty, Dr. Patočku, Havla a Dr. Hájka, stále sledujú orgány Štátnej bezpečnosti, Hájkov byt strážia pri dverách, každého legitimujú, kto by chcel k nemu dnu, nikoho dnu nepustia.

Pokladala som za celkom prirodzené, že sa do hnutia Charty 77 zapojil i Dr. Jan Křen. Veď práve rok minul, ako ho napadol v novinách kapitán Minařík, a hoci Křen na úradoch vyvrátil jeho falošné obvinenia, o tom už v novinách nik nesmel písať, takže obvinenie nebolo odvolané verejne, ako bolo vznesené. Bol by mal príčiny k nespokojnosti a k výzvam zachovávať zákony a nariadenia i Vašek, veď ako jeden, tak druhý — vylúčení odvšadiaľ — už roky pracovali ako zamestnanci vodohospodárstva, bývali v maringotkách, vzdialení od svojich rodín, a iba v sviatočné hodiny odдыхových dní mohli sa ešte trochu zaoberať históriou, no to všetko bolo pramálo proti rozbehom niekdajších mladých historikov. A to ešte mohli byť radi, že sa im neušla ako mnohým ich kolegom robota s lopatou.

Vašek sa chutne smial, rozprávala som mu žartovné drobnôstky o reagovaní dediny na nový verejný poplach. Muž zase širšie a presnejšie o reakciach známych i neznámych ľudí v Banskej Bystrici: väčšinou ako sa zdráhajú podpísať kampaň proti Charte 77, ale keď to žiada vedenie ústavu alebo podniku, nakoniec podpíšu, naozaj len výnimočne niekto trvá na tom, že nepodpíše, kým nepozná

Chartu, ktorú má podpisom odsúdiť. O bratislavskej súčasnej atmosfére vedel už i Vašek viac ako my. Charta sa vraj dostala i do Bratislavy, ale je rozchýrené, že slovenský (nepublikujúci) publicista, ktorý Chartu dostal, zanesol ju pre istotu na Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska, takže v Bratislave ju ani vyhodení spisovateľa a iní niekdajší kultúrni pracovníci nemohli čítať. A predsa ju okrem Mira Kusého, Jána Mlynárika aj jeden súčasný slovenský spisovateľ podpísal! Prozaik slovenský súčasný najlepší — Dominik Tatarka, môj i mužov priateľ z najbližších. Rozrušení počúvali sme Vaška, ako nám rozpráva podrobnosti o náhodnom vianočnom pobyte nášho Dominika v Prahe — tak sa to stalo. Z túžby po úniku z nemenného marazmu všednosti a dobových obštrukcií, z túžby temer pravidelne prepadajúcej ešte čulých, ale aj starnúcich veľkých duchov až osudným spôsobom, unikol Dominik z domácej bratislavskej zábezpeky do mesta mladosti a výbojov, tak vlastne dostihol vlastný osud, rozmýšľala som o ňom s pohnutím a počúvala ďalšie Vaškove referencie už smutnejšieho rázu, ako mal Dominik nehodu, zlomená kľúčová kosť, nemocnica. Ale tam sa oňho vraj vzorne starajú, chodia za ním priatelia i veľmi mladí a mladé, a on im z postele, potešený ich láskou, vykladá svoje predstavy o budúcnosti, o svete neoklieštenom zátarasmi hraníc, záujmových sfér, tupých egoizmov a zadubenosti — vedela som si ho pri tom živo predstaviť. Od Dominika starší slovenský spisovateľ Ľudo Ondrejov tiež vedel zaujímavo a pekne rozprávať, ale jeho poviestky, ladené baladicky, poznačené i siláckymi prvkami, zapadali do pozadia mojej pamäti, keď mi v nej občas zaznel Dominik, jeho chvejúci sa hlas, nedokončený osobný príbeh; Dominik bol zdĺha-

vejší, ale hlbší, spúšťal sa do stále nových vrstiev zážitku alebo spomienky, strhával i počúvajúceho, nútil aj jeho hľadať a objavovať nevidené alebo i sebe samému zatajované. Vyčerpával do dna seba, ale aj druhých okolo seba. Dominik potreboval veľa spolurozprávačov, poslucháčov, ako dobre, že v zenite svojho tvorivého úsilia má ich zrazu v Prahe v položení, keď je fyzicky nehybný, až toľko naraz! Dominikova popularita, potvrdzoval Vašek, v Prahe vzrástla. Muž mlčal, ale oči mu svietili, zdalo sa mi, akoby mu tvár omladla. Keď sa už za polotmy šiel ešte prejsť na Vaškovo doliehanie spolu s ním do lesa, rozsvietili sa predou mnou obrazy jari 1968. Roku, keď muž s Dominikom v bratislavskom televíznom vysielaní za jedným stolom s redaktorom televízneho šotu spoločne, básnicky i historicko-politicky, a hlavne bez zasahovania zúfaleho redaktora, predostreli svojmu národu, spoločenstvu plán prebudovania našej spoločnosti na základoch demokracie, tolerancie a lásky medziľudskej so zápalom, ktorý prešiel bezpochyby i na divákov, božemôj, zavzdychla som si, aké to boli časy! Z lesa došli — muž s Vaškom — vyštípaní mrazom, svieži, pokračovali v debate až do Vaškovho odjazdu v pozdnej nočnej hodine.

★ ★ ★

28. januára zachytili sme doma s mužom v rozhlasovom prijímači priamy prenos zo slávnostného zhromaždenia výborov umeleckých zväzov v pražskom Národnom divadle. Rezolúciu výborov predniesla známa česká herečka J. Švorcová. Veta za vetou hladko plynuli, len uprostred textu zavrzgalo pár kakofinických slov, disharmonických viet o "stroskotancoch, zradcoch" a tak ďalej, ktorí "za judášsky groš zradili" — ako sme to už poznali

z rituálu kampane počnúc Bil'akovým prejavom až po posledné vyhlásenia v novinách. Potom text pokračoval v pôvodnom vzletnom štýle vyznania vernosti spisovateľov a umelcov vedúcej moci jedinej strany.

Po Rezolúcii boli prejavy účastníkov slávnostného zhromaždenia — metuzalémov, mladších i mladučkých. Chválili dobu, priaznivú rozvoju všetkých umení, bili každý svojským spôsobom — náznakovým, priamym alebo prudko útočným — verejne bitých umeleckých druhov, živoriacich mimo umeleckých zväzov už viac rokov: príslušníci najmladších generácií vyjadrovali zvláštnu vďaku strane a vláde za všemožnú podporu morálnu i hmotnú; zapisovala som si to i to, nezbadala som ani, keď muž medzitým aj vyšiel z izby, iba keď sa už vrátil s čerstvo narúbanými klátikmi a hodil ich zopár na oheň do kachiel; vyprskli iskry, celá izba sa rozvoňala, muž sa ma veselo opýtal, či už je dačo nového na tej pražskej protichartistickej agitácii. Povedala som, že nič zvláštneho, hlavne že všetci jasajú nad plnením záverov z 15. zjazdu KSČ, nad presadzovaním línie zjazdu, a samozrejme, hlavne nad krachom opozície, ktorá by im vraj chcela dávať lekcie, ako na to. Iste to budú vedieť lepšie oni, napríklad Záborský alebo Huba. Celkove sa totiž na zhromaždení umelcov proti Charte 77 dostali do popredia herci, potom výtvarníci, a akosi predsa len pokrívkali spisovatelia. Zatiaľ čo slovenských hercov reprezentovali známi poprední, titulmi ovenčení umelci, slovenských spisovateľov len menej známy mladý básnik Štilicha. Muž sa zasmial, — darmo je, — povedal, — tváriť sa slobodne, nadšene, ospevovať tvorivý rozmach od takzvanej normalizácie, na to treba predsa len herecké umenie.

Keď sme na druhý deň večer znovu zapáli rozhlasový prijímač, zaznel z neho chválospev na Miroslava Válku, básnika-ministra, ktorý sa opäť ozval novou básnickou zbierkou "Slovo". Úryvok zo zbierky hovoril o pravde: - hovor pravdu, pravda aj keď je horká, je životu nutná; vyhýbaj sa fráze a necituj ju ako psa na povraze; cudzí osud nech ťa viacej bolí ako vlastný . . . , neklam v láske, neklam v básni . . . , ustavične hľadaj slová pravdy . . . — nuž takéto dačo sa rozhlasovalo z Váلكovej básnickej zbierky "Slovo", toto sa zdôrazňovalo po jeho účasti na protichartistickej schôdzi umelcov v Prahe. Ba či aj tam povedal pravdu? Z prenosu sme nezachytili, že by bol na zhromaždení vôbec vystúpil. Alebo na schôdzi len meditoval, hľadal slová pravdy, ktoré nám len v blízkej budúcnosti v novej básnickej zbierke zvestuje? Ak ani nie vo vytlačennom texte, tak ukryto, náznakové, na množstve prázdnych stránok, aké má medzi vytlačenými i v zbierke "Slovo"? Hovor pravdu, hovor pravdu, znel mi jeho refrén v uchu. V tej básni se však i niečo také ozývalo, ako: lesk kovu, rad stužky, a potom doma plakať do podušky.

— Už je to raz tak, že plakať sa bude, — povedal rozšafne muž, keď sa relácia o Váلكovom novom diele skončila.

Rezolúcia československých umelcov z 28. januára 1977 stala sa hlavným šlágram kampane proti Charte 77; uverejňovaná, čítaná všade, kde len bolo možné, ocitla sa ihneď na každom sekretariáte každého umeleckého zväzu českého či slovenského, aby ju tam podpísovali aj umelci, ktorí sa nezúčastnili na slávnostnom zhromaždení v Prahe. Tak sme deň čo deň v Lukavici, ako aj iní v iných obciach a

mestách v celom Československu mohli čítať nové a nové podpisy spisovateľov, výtvarníkov, architektov, dramatických, hudobných aj iných umelcov; podpisov pribúdalo ako kaše v rozprávke o divotvornom hrnčeku, celé stránky novín plné podpisov mien známych, menej známych i celkom neznámych, národ sa čudoval, koľko má umelcov, ale sa nebolo čo diviť, keď ako členovia umeleckých zväzov podpisovali rezolúciu aj premnohí administratívni, technickí, ekonomickí pracovníci umeleckých zväzov, podnikov, pracovníci ateliérov, upratovačky atď.

Sledovala som najmä podpisovanie rezolúcie slovenskými spisovateľmi. Našla som medzi nimi i mená Jozefa Bžocha, Lacka Ťažkého, Petra Karvaša. Ani jeden už osem rokov nesmel publikovať svoje literárne práce ani inak sa zúčastňovať literárneho života, všetci traja boli už pred ôsmimi rokmi vylúčení zo Zväzu slovenských spisovateľov.

Otvárala som noviny deň čo deň s úzkosťou, koho zase z bližších známych nájdem medzi podpisovateľmi nového pohonu. A každý deň mi priniesol nové sklamanie. Tak už podpísal, odobril novú štvanicu na bezbranných občanov i náš oblúbený, a dovedy som si myslela, že úplne pravdovravný básnik Milan Rúfus! Ivan Kupec, Štefan Žáry, Pavel Bunčák aj ďalší bývalí slovenskí nadrealisti. Maša Hal'amová . . . Z tých, čo boli členmi Zväzu slovenských spisovateľov, veru už málokto nepodpísal! A predsa, všimla som si, chýba medzi podpismi meno Jána Smreka, Jána Johanidesa, Andreja Chudobu, Mila Urbana, Rudolfa Slobodu . . . Ani zo štyridsiaticich slovenských vylúčených autorov okrem troch — Karvaša, Ťažkého a Bžocha - nik nepodpísal.

Ani redaktorky vydavateľstva Slovenský spiso-

vateľ Terka Černá, Viera Tatarková, Katka Jusková, Magda Hamadová, Božica Viličková nepodpísali, ba ani korektor (predtým redaktor) vydavateľstva Július Vanovič. Pomyslela som si s vďačnosťou najmä na Božicu, ktorá mi zredigovala texty viacerých knižiek, vydávaných v Slovenskom spisovateli. Už dvadsať rokov opravovala texty súčasných slovenských spisovateľov tak, aby každý z nich ostával čo najväčšmi sám sebou.

Keď iniciatívu proti Charte 77 prebrali umelci, mohli si obyčajní smrteľníci vydýchnuť. No mnohí ďalej zvedavo sledovali, ktorý z umelcov sa už podpísal, ktorý ešte nie, kto ihneď a kto len na konci, kto sa dokonca i dvakrát podpísal vo viacerých vyhláseniach — a tak som sa ani ja nemohla diviť, keď mi vedúci našej skromnej obecnej knižnice v Lukavici so zdvihnutým prstom začal vyčítať: — Súdružka Ponická, ale váš podpis proti Charte som ešte nečítal!

— Ani ja váš, — odvrkla som mu nie priam prívetivo.

Dost' zarazený pripomenul mi, že ved' jeho nik ani nevyzýva, aby rezolúciu proti Charte podpísal. Na to som mu ja už prívetivejšie odpovedala, že ani mňa nie, možno som im ďaleko od ruky v Lukavici. Na to zase on povzbudzujúco, že ved' sa "to" ešte neskončilo, ale pokračujte . . . , a tak to aj bolo! Podpisy na celú stranu novín striedali sa s podpismi na polstranu alebo len na štvrtštranu, zrejme už koľko podpisov na ktorý sekretariát umeleckého zväzu došlo.

Zastavil sa u nás nečakane priateľ lesný inžinier Milan Hirš, pracovník Ústavu pamiatkovej starostlivosti v Bratislave: vracal sa domov z rokovania v Banskej Bystrici, boli sme mu na ceste, i keď trochu okružnej — cez Mičinú Hornú i Dolnú sme-

rom na Veľkú Lúku. Dívala som sa z kuchynského obloka, ako vchádza do dvora s bachratou, spismi nabitou taškou, hneď som si pomyslela, že si nedal povedať a zase je po uši v robote, niežeby si oddýchol po opakovanom infarkte.

Milan sa už dlhé roky dôverne pohyboval medzi slovenskými spisovateľmi, umelcami, politikmi, publicistami, zaujímal sa o tvorivú prácu spisovateľov, ba i voľné chvíle najradšej trávil s nimi v Klube spisovateľov aj v súkromí, preto mohol byť aj v danom čase spoľahlivým informátorom o tom, čo sa deje v našich bratislavských kruhoch. Živo nám opisoval, ako sa mnohým umelcom do novej kampane nechce, lebo veď sa už nejeden z nich dost bol popálil na podobných akciách v minulosti. Ovzdušie rozhárané, napäté, nakoniec však predsa len podpisujú. Zavše i za sľuby, alebo na výstrahy. Postupne podpíše každý, lebo ak ich na to neprehovoria pracovníci umeleckých zväzov, tak potom vlastní druhovia umelci, ktorí už rezolúciu podpísali, spravia všetko, aby aj váhavcov dostali do toho. V jednom vreci (spoľahlivo) všetci pokojnejšie znesú výčitky svedomia i prípadné zahanbenie neskoršie. Výnimkou je vraj básnik Ján Smrek, za ktorým darmo prišla na byt celá delegácia zo Zväzu slovenských spisovateľov, aby podpísal rezolúciu, nepodpísal nič, alebo prozaik Ján Johanides, ten vraj pred delegáciou ušiel a vrátil sa, len keď už boli všetci na úradnom voze preč . . .

Keď zase muž Milanovi vyrozprával, ako to bolo s podpisovaním v Banskej Bystrici, Milan smutne poznamenal, ako mu závidí, že on jediný v ústave odmietol kampaň podpísať; aj Milan by to najradšej spravil, ale vraj sotva náporu odolá. Má ešte dve nezaopatrené deti, na krku ťažká, už roky ho sužujúca choroba srdca aj iné neduhy . . . , no my sme

dopredu odobrovali všetko, čo spraví, len nech berie ohľad na svoje zdravie. Bledý, pod očami kruhy, lúčil sa s nami, svojimi dvoma starkými-kamarátmi, na tom našom dvore, l'útostivo sa obzeral po múroch starého staviska, tu i tam fl'akátých, po holých listnatých i stále zelených ihličnatých stromčekoch, zaletel pohľadom aj za potok k borovicovej hore a zavzdychol, ako je nám dvom dobre tu za vetrom.

— Z tamtej džungle, — potriasol chlapčenskou, nakrátko ostrihanou, ešte stále viac plavou ako šedivou hlavou smerom k ceste na Sliač a ďalej do Bratislavy, — z tamtej džungle treba ujsť . . .

Za vetrom sme neboli, ba mu ležíme v ceste, a to ešte severáku, ktorý tiahne našou dolinou od Poľany k Hronu: ani o tom sme si nerobili ilúzie, že sme tu úplne zaštitení pred všetkými nepokojmi doby.

Uprostred februára a ešte stále prebiehajúcej kampane dostala som zo Zväzu slovenských spisovateľov doporučený list, aby som i ja podpísala Rezolúciu umeleckých zväzov proti Charte 77: na pripojený bianco-papier, ktorý bol už opečiatkovaný znakom Zväzu, mala som dať svoj vlastnoručný podpis a čím prv to odoslať na sekretariát ZSS.

Bola som zrazu v pasci, z ktorej niet úniku, len alebo podpísať, alebo nie — to nie však znamenalo vydeliť sa z veľkej väčšiny slovenských spisovateľov, a ktovie, či za to v budúcnosti neniesť i nepríjemné dôsledky. Mala som knihu v tlači, ďalšiu v práci. A kampaň proti Charte som od jej začiatku odsudzovala . . .

Znovu som čítala materiály z kampane, pozerala

si zákony, i tie podpísané Chňoupkom pred rokom, zdalo sa mi, že príde čas, keď bude odsudzovaná oficiálne i táto celá kampaň, a nie tí, čo sú jej terčom. Už i dovtedy som dost' ťažko znášala, že medzi mnou a nimi je priepasť, vytvorená mojím priaznivejším osudom. Aj to sa mi zdalo, že ani niektorí naši poprední činitelia nepokladajú Chartu 77 až za také zlo ako napríklad Vasil Biľak alebo podľa jeho príkladu i viacerí publicisti, ktorí rozvirujú kampaň do obludných rozmerov. Od prezidenta G. Husáka sme si napríklad mohli zapamätať z jeho verejného prejavu k týmto veciam len tol'ko, že situáciu v Československu nemôže ovplyvniť, ak Chartu 77 podpíše dvesto alebo tristo ľudí. (Bolo ich už však oveľa viac, ako sme sa dozvedeli, temer tisíc.) Ani generálny prokurátor nebral vážne vyhlásenie o "sypaní otravy do našich studní", inak by bol nariadil vypátranie travičov, vzniesol na nich obžalobu a odovzdal ich súdu. Generálny prokurátor vo svojom verejnom prejave hlavne zdôraznil, že občania majú i práva, i povinnosti, že majú právo i na slobodný prejav, ak neškodia socializmu. Neprečítala som z riadkov jeho prejavu ani to, že by bol pokladal za trestuhodné, ak sa niektorí občania domáhajú u štátnej moci dialógu o svojich v zákonoch zakotvených právach.

Štvanica však pokračovala. Na televíznej obrazovke sa večer čo večer zjavoval pred správami i po nich čierny muž s ostrými črtami tváre, metal očami blesky, rozvášnený hnevom rozprával historky poburujúce i poučné zo života podpisovateľov Charty počnúc od ich útlej mladosti, menovite oboznamoval divákov, ako sa prehrešovali budúci stroskotanci proti rodičom, učiteľom, proti vlasti i strane, a jeho povesti boli dopĺňané pokiaľ možno takými zábermi televíznej kamery z interiérov

i exteriérov bydlísk, aby čo najväčšmi vyniklo, v akom prepychu si ešte i dnes žijú všetci stroskotanci.

Komentátor televízneho vysielania súdruh Morávek zašiel až tak ďaleko, že s plnou rasistickou intoleranciou vyhlásil, že MUDr. František Kriegel je ako Judáš židovského pôvodu, preto vraj niet sa čo diviť, že "zradil". O MUDr. Františkovi Kriegelovi, predsedovi NF ČSSR, tiež deportovanom sovietskym lietadlom po príchode vojsk 21. augusta, vedelo sa však všeobecne, že práve on jediný nás nezradil, lebo jediný nepodpísal v Moskve súhlas s príchodom a ďalším pobytom vojsk v našej krajine. Ja som o tom vedela z viacerých rozhovorov svojho muža s jeho priateľmi slovenskými i českými historikmi. Na Františka Kriegla boli aj inokedy v novinách útoky, nedalo sa diviť, že napokon aj on žiada Chartou 77, ktorú údajne podpísal medzi prvými, dodržiavanie ľudských, občianskych práv.

Medzitým priniesol muž z krátkeho pobytu v Bratislave nové zvesti aj o Dominikovi. Osobne s ním nebol, lebo Dominik sa ešte stále zdržoval v Prahe, liečili ho v nemocnici, no z rozhovoru s Dominikovým kamarátom Ďurom Špitzerom, ktorý tiež bol už roky mimo Zväzu slovenských spisovateľov, dozvedel sa muž o akcii, akú podniká Ministerstvo kultúry v Bratislave na "záchranu" Dominika Tatarku z Prahy. Prostredníkom všemožnej výpomoci Dominikovi, ktorú chcelo poskytnúť ministerstvo, mal byť Ďuro Špitzer sám, pretože malo ostať akosi utajené, že úrady chcú Dominikovi poskytnúť nejaké výhody, Dominik by nič takého v danom položení neprijal. Mužovi sa Špitzerov postoj nepozdával, nevedel to pochopiť. Jednako, vedeli sme, medzi Ďurom a Dominikom je už dávnejšie priateľský vzťah, a bolo treba aj to

pripustiť, že Špitzer predovšetkým chce Dominikovi pomôcť v jeho doslovnej biede a starostiach so zdravím, to predovšetkým.

Po návrate z Bratislavy pustil sa muž konečne s plnou energiou do plánovanej práce o prvopočiatoch partizánskeho hnutia (1940-41) v Liptove. Práca sa mu darila, písal ju uvoľnene, kartičky aj iný materiál dobový mal poruke prehľadný. Keď mi dal prečítať prvú verziu, už dost' obširnu, zdalo sa mi, že je to iné než jeho predošlé práce, malo to charakter osobnej spomienky človeka, ktorý je síce ešte mladý, nesnaží sa prizvukovať jedinečnosť svojich osobných postojov a činov, no na ich pozadí opisuje deje obecné ako dôležitejšie a motivujúce i všetky osobné príbehy. Pozdávalo sa mi to a muž celý šťastný sa mi priznal, že takto by chcel pokračovať i v ďalšom rozvinutí príbehov celokrajinných i osobných, lebo veď jeho život mladý bol vtedy celý v pohybe, ktorý mal zmeniť svet po vojne. Snuli sme spolu plány, že takto spracuje i svoje povojnové osudy. Veď ako vysoký vojenský činiteľ (náčelník Vojenskej politickej akadémie), poslanec po vojne, potom člen rozličných organizácií, komisií atď., neskôr aj zakladateľ slovenskej odbočky Vojenského historického ústavu na Slovensku (v Bratislave) prežíval počas druhej a potom i tretej, už socialistickej republiky rozličné dramatické situácie a udalosti s vlastným postojom k nim, bol tiež členom rehabilitačnej komisie pre skúmanie aj rozsúdenie nespravodlivých rozsudkov prvých socialistickej československých súdov, celá tá ťažká doba ležala v jeho čerstvej pamäti ako skala, ktorú túžil odvaliť — ale taký obrovský materiál zážitkový, archívny, dá sa to vôbec zvládnuť? Povzbudzovala som ho k tomu, ale sama som pochybovala, pridobre som poznala

ťažkosti zdravotné, ktoré tak húževnate premáhal.

★ ★ ★

Ako hovorí aj naše porekadlo, všetko má svoj koniec . . .

Hrniec s divotvornou kašou sa vyprázdnil, podpisov ubúdalo až celkom ubudlo, iba tu i tam zjavil sa v tlači odstavček s menami podpisovateľských oneskorencov. Veselo kráčala som si popred lukavické domy širokou vozovkou k mostu, potom cez potok k nevelkej štvorcovitej prízemnej budove Miestneho národného výboru s hasičskou vežou, mala som telefonickú výzvu z Bratislavy, iste nič vážne, nedala som sa rušiť v pocite uvoľnenia z toho, že kampaň už čoskoro celkom zhasne, mňa obišla, budem sa môcť vyhovoriť, že som list s výzvou podpísať rezolúciu dostala neskoro.

Ešte som musela niekoľko minút čakať, vstúpila som z úzkej chodbičky do bočnej miestnosti-knižnice, kde v príjemnom teple dobre rozkúrených kachiel (kúrila a riadila knihovníkova mama, celá rodina bola v obecných službách) sedel za stolom; rodina bola v obecných službách) sedel za stolom sám knihovník, vedúci straníckej skupiny v obci. Pozdravili sme sa, zdvihol oči od novín, pichol zápät' prstom do ktoréhosi riadku v novinách, pozrel poloprísne, polorozpačito na mňa.

— Ešte stále som vaše meno nečítal. Tak vy nechcete odsúdiť Chartu?

— Nepoznám ju.

— Tak vám nestačí, čo naše noviny o nej píšú, čo naši vládni predstavitelia o nej prehlasujú? Tak vy im neveríte?

“Veríme, neveríme, všakáno,” chcelo sa mi povedať, “napríklad v Pánaboha — aj s tou našou vierou v tomto červenom storočí je to, všakáno, všeli-

jaké," ba i to mi prišlo na um, ako sa i my dvaja na lukavických pohreboch so spevníkmi pod pazuchou stretávame (civilný pohreb som ešte v Lukavici dovtedy nezažila), ale som si to všetko razom rozmyslela a iba to som zahundrala, že aj kedysi, a už za socializmu, naše noviny soptili, akí zradcovia sú tí a tí naši občania, a boli to poprední komunisti, ktorých naši štátni prokurátori obžalúvali, naše súdy súdili, naši kati popravovali, ba i to sa stávalo, že niektorí z odsúdených útrapami vo väzení už celkom zlomení a v mysli zatemnení sami uznávali, že sú zradcovia, ako takí sa i kajali, i pred kata tak predstupovali — a čo to boli za osobnosti, naozaj z prvých, čo proti fašizmu a za socializmus bojovali i budovali ho, zle aj pomyslieť, — celkom som sa rozhorlila, cítila som, že mi aj líca planú.

— Veru tak, veď aj pána prezidenta Husáka vtedy súdili, na doživotie odsúdili, ani tomu k najhoršiemu nechýbalo veľa, ale chvalabohu, že on sa zachránil, ba prečo?

— Hovorí sa, a je to tak i v súdnych spisoch, — povedala som už trochu pokojnejšie, — že jeho nezlomili, že on nepriznal, čo mu nanucovali na priznanie, odmietal obžalobu, ale o tom nič presne nevieme, — stíšila som hlas.

— No dobre, ale preda, — vrátil sa z doby do doby, — teraz je to iné ako vtedy, a tak keď teraz vysoký predstaviteľ strany vyhlási niečo za otravu a lepru . . .

— Básniť u nás môže, kto chce, básnia aj ministri, veľa sa u nás nabásni, — odsekla som.

Zase stuhol, zmĺkli sme obaja. A už drnčal telefón v susednej zasadačke. Dal mi veľký kľúč od nej, o chvíľu som už hovorila s úradníkom literárneho oddelenia Zväzu slovenských spisovateľov: on, keďže už pošlem svoj podpis pod rezolúciu? Ja —

neh mi oni pošlú Chartu 77, aby som ju poznala. On, vraj ju na Zväze nemajú. Ja — a tak ju skade spisovatelia poznajú? — Vraj nepoznajú, Chartu žiaden slovenský spisovateľ ani vo Zväze, ani inde nemá, nečítal . . .

— Tak nečítali, a podpisujú proti nej? — opáčila som. Po chvíli ticha on:

— Podpisujú.

— Tak podpisujú, a Chartu nepoznajú, — zano-vite som opakovala.

— Nepoznajú, ale predsa len, — začal už aj ten zväzový, bratislavský, podobne ako lukavický o ve-rení-neverení našim novinám, našej vrchnosti.

— To je predsa nezmysel! — vybuchla som.

— Chápeme vás, ale dajte si povedať, veď viete — tento rok idete na návštevu k maďarským spisova-telom, spomínali sme aj iné cesty, veď vy ste temer nikde neboli, napríklad ani v Paríži . . .

Panebože, Paríž! Paríž, do Paríža! — vyvrátila som oči k vysokej bielej povale zasadačky lukavic-kého MNV, zatočila sa mi hlava, zatočil sa celý dom i svet. Chytila som sa rukami stola, pozrela som von oblokom, uvidela som biele husi na ľadovozelenom potoku, začula som ich divný jesennozimný gagot. Paríž! Celý život som za ním túžila! Druhí chodili, čo ani Rimbauda, Villona, Baudelaira, Exupéryho neprekladali, ba ani po francúzsky nehovorili, o francúzsku literatúru, umenie sa nezaujímalí, ja som po Paríži len v snoch alebo pri prekladaní blúdila, a hádam by mi to srdce (55 rokov!) už ani nevydržalo, keby som raz do Paríža skutočne vkro-čila: Pocítila som slzu, chladnú na horúcej pokožke.

— Súdružka Ponická, nepočujete ma? Ešte ste tam? Ostaňte . . .

— Tu, — zotrela som slzu, čo to robíš, prihovárал sa rozum náhlejšou rozčítanosťou, veď je to hádam i pre

teba takto lepšie, že si nebola, že iní chodili, mohla si inak tam byť, a už si to spoznala tak, že to je len tvoje, a keby si tam šla a spoznala všetko zblízka, v realite, ako sa vraví, splasne tvoj sen, neuvidíš už, čo si si sama v predstavách vystavala; a Pešť? Prišiel mi na um list, ktorý mi poslal jeden maďarský spisovateľ ako odpoveď na moje spytovanie sa o otcovi — bola som totiž v literárnom časopise v texte jeho autobiografického článku zazrela svojho otca, osemnásťročného, na fotografii vojenských dobrovolníkov z Lučenca roku 1917..., tak už ani s otcovým veliteľom z prvej svetovej vojny sa nestretnem. Ale Pešť ma tak nebolela. V Pešti som už bola — ako v predstavách, tak i v realite — viackrát. A ktovie, či ma aspoň ta, i keď nepodpíšem, nepustia . . . a už som sa dívala nie von, ale na dlážku, behal po nej bystrý slovenský pavúk, no čo, ani ty už odtiaľto do Paríža ani do Pešti, ba ani len do Bratislavy nepoletíš, a predsa ako ťa teší žiť, hýbať sa, bežať z kúta do kúta i v tejto nevlúdnej, studenej miestnosti.

— Súdružka Ponická, tak čo? Počujete ma? Ešte máte čas, ešte, — počula, počula som hlas v telefóne, ale už zďaleka . . . vzdal'oval sa, ani on ma už asi nepočul, možno vypli oba hlasy priamo v centrále.

Kľúč som vrátila, šla som domov. Na potoku boli husi, už nemávali krídlami, ani prekrásne divne, jesenne negágali, možno sa mi to len zdalo pred chvíľou. Trochu podúvalo, dobre sa mi dýchalo. Na oblohe stáli i prelínali sa hustobiele podobentvá, stromy dolu v pohybe vŕzgali konármi akoby na protiveň svojej mŕtvej meravosti, cítila som plné uvoľnenie, akoby všetko, čo mi v uplynulé týždne trhlo nervy a kazilo spánok, bolo sa prepadlo do ničoty.

★ ★ ★

Keď mi asi o týždeň po prvom doporučenom liste zo Zväzu slovenských spisovateľov prišiel druhý, tiež doporučený, ale hrubší, v prvej chvíli som myslela, či mi znovu neposielajú bianco papier a výzvu, aby som sa podpísala pod rezolúciu proti Charte, a pre istotu súčasne aj nejaké formuláre, ktoré mám vyplniť, aby ma mohli vyslať na zahraničnú cestu. No mylila som sa veľmi — v liste bola tentoraz pozvánka na 3. zjazd Zväzu slovenských spisovateľov na deň 2. marca 1977, vytlačená na kriedovom papieri, okrem nej Rokovací poriadok zjazdu, Pokyny pre účastníkov, Prihláška pre cezpoľných na ubytovanie v hoteli, tenký modrý Hlasovací lístok č. 132, Prihláška do diskusie a Návrhový lístok pre spisovateľov, čo sa zjazdu nezúčastnia: na pozvánke bolo uvedené, že sa môžu z neúčasti ospravedlniť dvomi príčinami: vážnym ochorením alebo zahraničnou cestou.

Bola som rozrušená: nejako mi nehralo, že zjazd sa bude konať v súčasnej rozháranej atmosfére, a prečo tak naraz. Nemala som chuť ísť naň, veď nielen v r. 1977, ale už aj predtým som sa stránila rozličných akcií, organizovaných našim zväzom jednak pre odlúčenosť od hlavného mesta, kde akcie prebiehali, jednak z vedomia, že už toho bolo dost, v mojom veku mala by som mať konečne pokoj pre sústredenú spisovateľskú prácu; takto som odmietla ísť pred dvoma rokmi i na nové spisovateľské školenie do Budmeríc (tuším tam šli len starší, v normalizácii preverení spisovatelia), školení som mala raz navždy dost z toho prvého a jediného kedysi v päťdesiatych rokoch; napokon som po absolvovaní posledného, 2. zjazdu ZSS v roku 1972 zistila, že nemá už žiaden význam chodiť na zjazdy, pokiaľ tam mám byť len rukou, čo zdvihne na súhlas svoj hlasovací lístok.

Nepočítala som však s tým, že moji vyhodení kolegovia ďalej nebudú smieť písať, ale ani s tým, nakoľko ma budú ich osudy mrziť, ani s tým, čo sa zbehlo v roku 1977 okolo Charty 77 a okolo protichartistickej akcie — Rezolúcie umelcov. Nedokázala som sa počas štyroch rokov svojho úniku do Lukavice sústrediť na svoju prácu tak, ako som si to bola predsavzala. Ďalej som sledovala, čo sa deje alebo nedeje v našej súčasnej literatúre, čítala som nové knihy, beletriu i odbornú literatúru, chýbali mi v jednom i druhom autori, ktorí nesmeli publikovať, v literárnej kritike ma zarážal návrat k dogmám a servilnosť voči vrchnosti, v odbornej literatúre o umeleckom majstrovstve som darmo hľadala ukážky z tvorby jedinečného majstra novodobého krásneho slovenského slova Dominika Tatarku: našla som záplavu príkladov na umelecké vyjadrenie z textov Hany Zelinovej, autorky konvenčnej v príbehu aj myšlienkach, aj z textov iných priemer-ných, podpriemerných autorov, ktorí vďačili za svoj úspech hlavne normalizačným pomerom a svojej prispôsobivosti, ale slovesne a fabulačne nepri-niesli nič nového, ba zaostávali za predchodcami. Tým, že už aj autori odborných literárnych pojednaní prijali nové poradie hodnôt a tvárili sa, akoby Tatarku, Ťažkého ani iných nebolo, zafixovali oklieštený stav našej spisby tak, že vlastne odobrovali pokles hodnôt v tvorbe a rušili jej prirodzenú kontinuitu umelecky vývinovú i historickú. Nedalo mi pokoja, ako sa zhoršili i vydavateľské pomery, sama som skúsila, ako sa vydanie knihy pre deti preťahuje až štyri roky, zatiaľ čo bezcenné propa-gandistické brožúry, akou bola Minaříkova o tom, čo skúsil ako československý špión v rozhlase Slo-bodnej Európy v Mnichove, mohla vyjsť po uverej-není v tlači o polroka knižne. Toto aj mnohé iné

javy spôsobili, že som často pre zápisky o javoch doby v súčasnej literatúre a vydavateľskej činnosti zanedbávala svoju prácu; sledujúc súčasné domáce i svetové udalosti, rozhodovala som sa už v r. 1976, keď mal byť náš tretí zjazd, že predsa len ešte raz na zjazd pôjdem, ale tam poviem, čo všetko som vypozerovala a čo ma mrzí a čo by bolo načase prevetrať, napraviť. Zjazd sa vtedy nekonal, bol odložený, no ani po roku neboli pomery v literatúre iné než pred rokom, ba zdalo sa mi po všetkom, čo kampaň proti podpisovateľom Charty priniesla, ešte horšie. Navyše zamedzenie vydávania kníh vyhodnených autorov trvalo zase o ďalší rok dlhšie. Znovu som i nechcela, i chcela ísť na zjazd. Dôvody tie isté. No už som vedela, že keď nepôjdem, pokoj mať nebudem; všetko, čo som v čerstvo uplynulé dni, týždne prežívala, neodolateľne ma nutkalo ísť na zjazd. To ma zároveň zaväzovalo pripraviť si naň diskusný príspevok. Ak nie, nemá význam ta ísť. Hovorila som o tom i s mužom, bolo mu ľúto mojej práce i akejsi nepriazne osudu, že práve teraz, keď mám niečo i v tlači, zase sa idem dať vytrhovať. Keby som pritom nemala ešte i rodinné povinnosti, dcéra a zat' ešte stále študovali a mali dve malé deti, mama v Sliachi mala svoje nároky na moju spoločnosť . . . ale čo robiť, vedel, že to, na čo sa chystám, je silnejšie než všetko iné, a chápal, že od toho závisí i to, ako a či ešte budem písať. Preto ma neodhovárал, len nadhodil, aby som si od svojho vystúpenia na zjazde neviem čo nesľubovala, že môžem ostať aj sklamaná, lebo veď sa už všeličo povedalo, nadiskutovalo, z čoho sa zavše i všeobecné uzávery spravili, a nič, všetko šlo po starom. Mnohú dobrú vôľu i odhodlanosť pohltí obludná všeobecnosť, veľa slov.

Rozmýšľala som o jeho slovách, ale i o tom, ako a

čo povedať, aby to nebolo len všeobecné. Spomínala som si na diskusné príspevky českých a slovenských spisovateľov z dávnych zjazdov, najmä na tri z 2. celočeskoslovenského zjazdu (1956) v Prahe, Hrubínov, Seifertov a Tatarkov, prečo a ktorý bol ako účinný, rozmýšľala som o svojich možnostiach povedať to hlavné konkrétne a pôsobivo, žila som v tom dni a noci, pri varení, riadení i na prechádzke a vo sne, až tu raz večer, práve keď sme s mužom počúvali vysielanie z rozhlasu a ja som pritom, ako mám vo zvyku, šila a vovliekala si niť bez prevliekačky do ihly s dost' úzkym uškom, a keď sa mi to podarilo, náhle mi ako blesk preletela hlavou myšlienka:

— Ale mená konkrétne vymenovať, to nebude všeobecné, krstné i priezvisko každého, kto bol vyhodенý zo Zväzu slovenských spisovateľov?

— To nie, to bude riadne konkrétne, lenže aj — riadne riskantné, — povedal muž polovážne-poloúsmevne. Hádam ani neveril, že by som to naozaj chcela spraviť. Ale ja som už bola spokojná, už som v duchu radila meno k menu, bude to dlhý rad mien, vlastne ani neviem presne, koľko a kto všetko. Keby som tak mala nejaký zoznam vylúčených autorov! Na nič také som si nevedela spomenúť. Uvedomovala som si aj svoju časovú tieseň: do zjazdu mi ostávali ledva dva týždne, a dotedy som mala dokončiť ešte aj úpravu rukopisu, netrpezlivo vyčkávaného v redakcii, osobne ho zaniest' do Martina, a iba potom začať uvažovať o príprave textu diskusného príspevku!

☆ ☆ ☆

Rukopis som upravila a práve som sa s ním chystala na cestu do Martina, keď ma tu doslovne zaskočili redaktor a kameraman z banskobystrickej

televízie, ktorí chceli so mnou nakrútiť televízny šot s námetom: spisovatelia svojmu zjazdu. Opýtala som sa ich, či nahrali podobné šoty aj s inými spisovateľmi, oni že nie. Či teda ešte neskôr, po mne, aj s druhými nenahrajú, vraj nie. Vraj ma na to ako jedinú zo všetkých spisovateľov v Stredoslovenskom kraji vybrali súdruhovia na Krajskom výbore Komunistickej strany v Banskej Bystrici. Prekvapilo ma to, nevedela som si to vysvetliť; ani členkou strany som nikdy nebola, ani styky som s nimi nemala, ani rezolúciu proti Charte som nepodpísala! Nemala som chuť ukazovať sa známym na obrazovke práve keď sú na nej doma všelijakí ako ten čierny so svojimi rečami. (V dedine mi hovorili, že keď sa večer na obrazovke zjaví, televízor radšej vypínajú.)

Redaktor Korin ma prehováral, ja som uvažovala: ale čo ak odmietnem a oni to budú pokladať za protestný prejav, a ešte ma na zjazde ani do diskusie nepripustia? To rozhodlo. Súhlasila som. Kameraman kázal pomocníkovi poodstraňovať v izbe nežiadúce veci — fotografiu Jana Palacha i luteránsky spevník s bibliou pod zrkadlom na stolíku, ja som už koncipovala svoju odpoveď redaktorovi na jeho otázku, čo chystám ako spisovateľka svojmu zjazdu. Stačili mu odo mňa dve vety. Po interiéri preniesli svoju pozornosť na exteriér, snímali dvor, okolitú prírodu, nejaké zábery z celej dediny i kopcov okolo nej boli si vraj už cestou k nám, od majera, spravili — a boli preč, mohla som pokračovať v prípravách na cestu do Martina. Okrem rukopisu a kópií zobrala som si aj dávnejšie pripravený hrubý fascikel korešpondencií so slovenskými, českými aj zahraničnými spisovateľmi, že ich odovzdám archívu Matice slovenskej, napokon mi muž, keď ma šiel vyprevadiť k autobusu, pridal

k všetkému balíček. Nevydržal, hneď mi prezradil:

— Myslel som, že sa ti zide, môžeš si cestou hľadať, čo potrebuješ. Je to brožúra so správou Výboru Zväzu slovenských spisovateľov k 2. zjazdu — z roku 1972, na 28. strane nájdeš kompletný zoznam všetkých vylúčených autorov.

Mužova pozornosť ma dojala a povzbudila; spomenula som si, ako predošlý deň sústredene hľadal niečo medzi svojimi spismi, tak našiel zrejme i brožúru, ktorú som i ja mala medzi svojimi vecami, ale zabudla som na ňu. Menoslov vylúčených slovenských spisovateľov som hneď našla na 28. stránke, bolo ich štyridsať. Na ďalších stránkach našla som i podrobnosti o jednotlivých etapách vylučovania; najprv vylučovali členov nadriadených orgánov Zväzu slovenských spisovateľov, potom radových členov ZSS. Niektorí spisovatelia boli teda vylučovaní i dvakrát — najprv ako členovia orgánu ZSS, potom ako členovia celej organizácie ZSS. Pri tejto správe, ktorú na 2. zjazde ZSS čítal v r. 1972 prvý tajomník ZSS Ján Solovič, boli vymenovaní aj členovia výboru ZSS, ktorí svojich druhov vylučovali. So záujmom čítala som ich mená, ako i mená členov Kontrolnej komisie, ktorá vylučovanie v každom prípade schvaľovala. Nerozmýšľala som, prečo vtedy, v máji roku 1972, ma ako priamu účastníčku 2. zjazdu Zväzu nezaujímali veci okolo vylučovania natoľko ako po piatich rokoch, ale prevládla vo mne spomienka na ten zjazd:

Zasadacia miestnosť v rekreačnom dome kultúry ROH, kde sa zjazd konal, svetlá, s veľkými oblokmi na Dunaj, nebola príliš veľká, a predsa sa mi zdalo, akoby bola pre nás priveľká, akoby sme sa v nej strácali. Bol to pocit celkom reálny, keď som si uvedomovala, že je nás na zjazde o hodný počet našich bývalých, vylúčených druhov menej. Rozpaky boli

v našich slovách, v očiach, v tvárach okolo mňa. Rozpaky, neľúbosť až pohoršenosť čítala som i z mračnej tváre literárneho kritika Alexandra Matušku, sediaceho s členmi Výboru ZSS oproti nám na trochu vyvýšenom pódiu. Vyhybal sa pohľadom zdola, pozeral otrávený do neurčita. Správu o celom priebehu vylučovacej akcie čítal Solovič školským, ľahostajným tónom, no zato predseda Andrej Plávka nasadil vo svojom hlavnom prejave útočný, v našich citlivých ušiach škrípajúci tón: “. . . a kto nepíše pre druhých, nech sám sebe píska, tancuje i plače,” — posmieval sa vylúčeným a usúdil zápät' o nich, že “tých štyridsať vylúčených slovenských autorov,” našťastie, “ani nie je veľa”.

Bolo mi z toho všetkého nanič, hanbila som sa. Nevediac, čo si so sebou počať, vytiahla som zápisník a zapisovala som si, čo vidím, počujem, myslím a cítim. To mi pomohlo bez úhony prežiť celý zjazd. Keď som si poznámky po zjazde prečítala, divila som sa, prečo som už aj prv, na predošlých zjazdoch, nezapisovala svoje dojmy z prejavov aj ľudí na zjazde. Napadlo mi, prečo vlastne aj takéto témy vo svojich knihách nemáme.

Pomyslela som si vtedy — ešte i po rokoch ma tá myšlienka zelektrizovala — že veď aj literárny kritik Felix ma viac rás nabádal, aby som už začala písať niečo poriadne, celospoločenské z doby, v ktorej žijem, dával mi za príklad Simone de Beauvoir, ktorú som spočiatku nechcela prekladať. Odchádzala som zo zjazdu s týmto pocitom, že naozaj musím začať rozmyšľať o tom všetkom vážne, a vlastne i kvôli tomu by bolo najlepšie z Bratislavy uniknúť a už na nijaké zjazdy ani podobné veci nechodiť. Keby sa mi to podarilo, nebudú ma už natoľko mýliť ani krivdy na spisovateľoch, nech si každý žije s tým, čo si vyvolil alebo mu sám osud

priniesol, napokon ak ja naozaj začnem písať, ako si to Felix predstavuje, možno dopadnem ako oni.

Viac ako pol cesty bolo za nami, šofér už vykrúcal poslednú zákrutu štureckého sedla na turčiansku stranu, ktorá sa nám o chvíľu predostrela v celej svojej bielej šírosti, obklopená hradbou vrchov odboku: od tých padli mi oči na mošovské strechy, zase sa mi rozožala v hlave iná spomienka — ako sme v Mošovciach v r. 1964 v lete odhaľovali (delegácia ZSS) novú sochu Jána Kolára, a vtom mi preletelo hlavou: ale prečo práve ja sa mám ohlasovať na našom blízkom zjazde, aby som predostrela krivdy na spisovateľoch? Sú oveľa lepší, na také verejné vystúpenie spôsobilejší spisovatelia! Mužovia! A má vôbec nejakú cenu môj slabý omeškaný hlas?

No aj to je možné, pomyslela som si, že nie som sama, že aj iní slovenskí spisovatelia alebo spisovateľky majú po tieto dni myšlienky, túžby, pochybnosti podobné mojim a prídu na zjazd s diskusným príspevkom, aký aj mne chodí po rozume, a tak ak ho i ja spravím a vystúpim s ním, nebudem sama!

Širokou vozovkou vchádzali sme už do ulíc Martina; po evakuácii z Košíc strávila som tu s rodinou kus peknej mladosti, začala som tu uverejňovať svoje prvé literárne práce v Národných novinách a v Živene. Do Národných novín som posielala príspevky poštou (redaktora Mira Hysku som spoznala neskôršie), do Živeny som príspevky po prvom, tiež poštou odoslanom, nosila už na pozvanie Zory Jesenskej sama osobne. Raz som k nej prišla i s Timravou; bol práve pohreb Eleny Maróthy Šoltésovej . . . ale to už bolo dávno, mala som vtedy sedemnášť rokov. Odvtedy je už i Timrava dávno mŕtva, Zora Jesenská len pár rokov; umrela

ťažko chorá a ubitá duševne i fyzicky v depresívnom ovzduší po invázii vojsk, vyhodená zo Zväzu slovenských spisovateľov. Miro Hysko, už dlhší čas vážne chorý, trpí tým, že jeho, dávneho komunistu, väzňa domácich fašistických žalárov za Slovenského štátu, v posledných rokoch zbavili funkcií, publicistickej činnosti i profesúry a neostalo mu, než prijať možnosť uchýliť sa do invalidity. Obidvoch, povedala som si v sebe, musím vymenovať vo svojom diskusnom príspevku medzi prvými umlčanými slovenskými autormi, a zobudil sa vo mne náhle v plnej sile môj niekdajší priateľský cit k nim, ktorý mi prinášal pohnuté obrazy z našich dávnych stretaní a rozhovorov, keď bol Martin ešte Turčianskym Svätým Martinom a keď pod Stráňami na rúbaniskách medzi starými smrekmi rástli veľké hôrne jahody.

★ ★ ★

V Martine som odovzdala redaktorke Ivke Kadlečíkovej vo vydavateľstve Osveta rukopis, Literárnemu archívu v novej matičnej budove na Hostihore svoj fascikel korešpondencie s našimi zväčša už nežijúcimi českými i slovenskými spisovateľmi aj s inými umelcami československými i zahraničnými, navštívila som i tetu, u ktorej bývam počas svojich krátkych pobytov v Martine. Odhovárala ma od nočnej cesty, no ja som chcela byť čím prv doma za písacím stolom, a tak som milú tetu oklamala, že mám výborné spojenie a ufrnkla som jej prv, než by bola stihla skontrolovať v cestovnom poriadku, či hovorím pravdu. Spojenie som nijaké nemala, čakala som v malej staničnej čakárni (celá stanica je ešte ako v deň 28. augusta 1944, keď na nej naši vojaci z martinských kasární, nakriatnutí sovietskymi partizánmi zo Sklabine, zaistili misiu nemeckých dôstojníkov-diplomatov na ich ceste

z Rumunska do Nemeckej ríše) — čakárnička s prepadávacou sa drevenou dlážkou bola začmudená od zle horiaceho uhlia vo veľkých železných kachliach, čakala som v nej až do jednej nočnej hodiny. Musela som potom ešte dva razy prestupovať i znovu čakať: prikrytej od hlavy zimníkom, ktorý som cez seba prehodila, neustále sa mi plietlo hlavou, čo napíšem do diskusného príspevku, a ako začal prevládať vo mne stav úplnej rannej sviežosti, už na poslednom úseku cesty železničnou dráhou od Banskej Bystrice po Sliach, hľadala som, formulovala, zvažovala i znovu menila konkrétne slová a obsah prvej vety, ktoré by hneď na začiatku jednoducho a výstižne mali vyjadriť môj pocit zo súčasnej celočeskoslovenskej, obecnej situácie i môjho osobného položenía, ale nevedela som vymyslieť nič, čo by som mohla pokladať za konečné a nemešiteľné. Trochu som z toho bola i zúfalá. Ako to, že neviem vymyslieť ani prvú vetu? Ako potom skoncipujem celý ďalší text?

Ešte ani nesvitalo, v oblakoch hustej sipiacej pary, valiacej sa v kotúčoch spod kolies vlaku pred staničkami, zimomravo schúlenými pod oblohou neurčitej farby, vystupovali vysokými schodíkmi z nástupišt'a na milý ťarbavý a už staromódny medzidedinský dopravný prostriedok ľudia s nedospátymi tvármi, uzimene sa chúlili s taškami do kútov oddelenia, opierali si hlavy v teplých šatkách, čiapkach alebo kožušinových ušiankach o kožené záhlavky sedadiel, prižmurovali oči, mlčali. Spomenula som si náhle na podobné včasnorané cestúvanie robotníkov i robotníčiek vicinálkou z mojej rodnej obce Haliče do mesta Lučenca (5 km). I ja som sa zavše malá viezla s nimi, keď ma stará mama, majiteľka haličského obchodu s miešaným tovarom v Hrnčiarскеj ulici, brávala na náku-

py do veľkoobchodov v Lučenci. Dávno to bolo, ale predranný ruch na peknej, v lete kvetmi vyzdobenej haličskej staničke, veselé nastupovanie do vláčika a potom najmä vo vlaku tváre haličských žien, cestujúcich denne do opatovskej súkenky, mala som ešte v takej živej pamäti, že keď som oči prižmúrila a odpútala sa aj sluchove od všetkého okolo seba, vedela som si vyvolať aj všetky dávne hlasy, smiech, hádky, ako som ich maličká okolo seba na tvrdej dubovej lavici vláčika počúvala, ako sa k nim aj hlas starej mamy pridával, podobne svieži, hlaholivý i prekáravý, a vedela som aj to určiť, ktorý hlas ako sa volá priezviskom alebo jednoducho krstným menom s prípojkou báči alebo nénika. Keď som však zo sústredenia na minulosť, na tú vyhladenú tvrdú lavicu (príjemné bolo v lete dotýkať sa jej dlaňou), na tie hlasy i tváre, znovu otvorila oči na svoje skutočné okolie, na mnohé nemé, ľahostajné, dost plné a pritom akoby v neznámej úzkosti do seba vtiahnuté tváre okolo seba, v sliačskom smere železničnej dráhy, zazdali sa mi napriek všetkým znakom dobrobytu a upravenosti temer módnej také úbohé, smutné proti tváram všetkých tých v pravom slova zmysle utáhaných, vykorisťovaných robotníckych žien haličských! — Ako len vedel aj ich pohyblivý, bystrý, z veselého do horkého, z horkého opäť do jasavého tónu preskakujúci spôsob hovoru elektrizovať i moju starú mamu, keď ich všetky, ona sama utáhaná, rodinou využívaná, šedivá a predsa jasná a zväčša žartovná, v tom starom, orechmi tienenom, úzkom sklepe verne a dôležito obsluhovala! Veru som ju najusmiatejšiu, najrozrumenejšiu v lícach s jemnou svetlou pokožkou vidala, keď na ne čakala alebo s nimi obchodovala, v hodinách ranného predsvitania, keď už od štvrtej vymetala brezovou metlou cestičku pred obcho-

dom, alebo podvečer, v slabom osvetlení obchodu (šetrila elektrinou), kedy sa jej kunčaftiek po návrate z fabriky nahrnulo do obchodu toľko, že bol plný-plnučký, a kupovali za peniaze i na borg, na zápis tintovou ceruzou do nákupnej knižočky alebo i na ďalší zápis kriedou na čiernu tabuľku, zavesenú na háku pri dverách do kuchyne, oddeľnej od obchodu len závesom; tabuliek neubúdalo, naopak, zápisov na nich pribúdalo rok čo rok, aký to bol svet, ľudia zavše akoby aj z ničoho, bez haliera žili — no nie ona, ona mala účty vyrovnané a ešte vždy mala dosť pre rodinu i pre dlžníkov. A mala ešte i dosť slov, smiechu, záujmu o každého i o všetko, a keď sa obchodík podvečer naplnil a tie ženy sa v ňom stisnuté rozhovorili, vyzeralo to, akoby nielen ony od starej mamy, ale aj ona od nich dačo kupovala, milo sa tvárou tam i tam prikláňala, keď padla nejaká zaujímavá poznámka, nejaký nový chýr zo sveta, takže v tom obchode bol aj tajný neviditeľný, a predsa všetko pokope držiaci, vzťahy i obchod spevňujúci ideálny výmenný obchod hodnôt, za aké sa neplatí, zavše som mala, už väčšia, dojem, akoby kvôli tomuto, hlavne kvôli nemu, ako náplni života osamelej starej ženy, ako vôbec zmyslu života na zemi, existoval i celý starej mamin sklep, kde bolo všetko pre živých i mŕtvych počnúc droždím, octom, až po bálové črievičky, zlaté písmená na pohrebné moárovohodvábné stuhy, a samozrejme, najpopulárnejšie mačkažáky . . . — a tak asi aj bolo, nielen kvôli osohu, živnosti, ale i kvôli tomu všetkému, čo medzi ňou a jej najmilšími kunčaftkami fabrickými ženami bolo, vedela už za tmy vstávať a večer zavše len o desiatej zatvárať dvojité členité, nevelké sivé dvere so zvončekom nad vnútornými krídlami vchodu — aj ten zvonček mi zaklingal do spomienok, strhla som sa na jeho

pomyselný zvuk, a tu v moci podivného dojatia, v ktorom mi bolo tak ako len pod najhrubšou perinou, v tesnej teplej blízkosti starej maminho tela v ružovej flanelovej košeli, našla som konečne tak úporne hľadanú prvú vetu svojho chystaného diskusného príspevku: “Žijeme už skoro deväť rokov v ovzduší mimoriadneho celospoločenského napätia.”

Tma ustúpila svetlu, v obloku vicinálky mihol sa predo mnou vysoký a hrubý, veľmi ohlodaný komin hronseckého kaštieľa s opusteným bocianím hniezdom navrchu a pripomenul mi, ako som ešte nedávno, ale už v tendencii úniku z marazmu doby a z mesta kariéristov chodila v kraji, po týchto a iných miestach, po stopách básnika Andreja Sládkoviča, ktorý práve tu — a to ešte v tom starom pochmúrnom kaštieli, už zaňho nazývaný “čiernym” — našiel svoju najsvetlejšiu radosť. Vracala som sa v mysli k tým svojim chvíľam, hodinám, dňom i týždňom, keď som sa fantáziou o tom, čo už bolo, i ja príjemne tu vyžívala natoľko, že som viac prežívala, než spracovávala zvolený námet — no hoci len nedávne, bolo mi to zrazu veľmi, veľmi vzdialené, a blízke bolo len to, čo príde v najbližšie dni. Spisovateľský zjazd, môj diskusný príspevok, prvá jeho veta, ktorú už mám. Po prvej prišla druhá, za ňou sa hrnuli ďalšie. Opakovala som si všetky, aby som ich nezabudla, tak som presadla bez čakania i na prvý ranný autobus zo Sliača do Lukavice. Nastupovali naň v Sliači pri stanici spolu so mnou i naši železničiar, ktorí sa vracali domov z nočnej alebo i poldruhadňovej služby. Na mužských neoholených tvárach, zmorených nespánkom a napätím v neľahkej službe, trblietala sa radôstka: ochvíľu budú doma, umyjú sa, najedia sa, uložia sa k odpočinku aspoň na hodinku dve, a

páperčky sna, prebraté dopredu prstami ich usilovných žien . . . ako som len mala rada tie ich milé reči, keď to párajú, v kuchyni poletuje páperie, vonku sneh, v hlavách to i to . . .

. . . i ja som nasadala s radôstkou, že si o chvíľu sadnem k stolu a zapíšem si vety, ktoré mi šumia hlavou, nesmiem sa ničím z toho dať vytrhnúť, len bežať od autobusu rovno do mlyna, ani sa nezobliecť, rovno do izby.

★ ★ ★

Muž nebol doma (odišiel za mamou do Liskovej), bola som v mlyne sama, rozložila som sa v bývalej mlynici, najväčšej izbe, ktorú má muž — pri veľkých oblokoch, ktoré hľadajú do hory, je svetlo; do zjazdu mi ostávali štyri dni, písala som nikým a ničím nerušená svoj diskusný príspevok. Po jeho prvom načrtnutí, v ktorom som zachovala sled hlavných myšlienok, ako som ho vo vlaku koncipovala, začala som ho vypracovávať presnejšie a podrobnejšie, doplňovať námetmi, ktoré v prvom náčrte neboli. V prestávkach medzi prácou znovu som si po roku prečítala Hrubínov i Tatarkov diskusný príspevok zo zjazdu v r. 1956, znovu som sa rozpomínala aj na diskusný príspevok Jaroslava Seiferta na tom istom zjazde. Zmocňovala sa ma nástojčivo predstava, akoby som mala tie tri dobové svedectvá spisovateľov pripomínať svojim druhom v dobe znovu nepriaznivej ako tvorivej slobode, tak pokojnému svedomiu všetkých občanov. Povznášal ma ten pocit natoľko, že ma zbavoval akéhokoľvek pohoršenia, odsúdenia voči tým, čo podobnú úlohu nechcú či nemôžu plniť, zaplavovali ma vlny pochopenia a lásky ku všetkým, aj k tým, pred tváre ktorých so svojím diskusným príspevkom

vystúpim, vžívala som sa proste do akéhosi pocitu svojej osobnej i obecnej nutnosti a povinnosti. Znovu som si overila niektoré zákony, nariadenia, body helsinských dohôd, znovu som si čítala celý protokol z druhého zjazdu československých spisovateľov a spomínala na jeho priebeh, najmä na vrcholenie pred prestávkou — potom na schladenie, aké nastalo, keď medzi nás prišiel prezident Antonín Zápotocký a odsúdil predpoludňajšie prejavy. Po protokole zo zjazdu z r. 1956, ktorý bol zaujímavým čítaním po toľkých rokoch i z hľadiska postojov autorov, zaujal ma aj môj maďarský zošit z pobytu v Budapešti roku 1964, v ňom najmä postrehy a rozhovory s maďarskými autormi, ktorí sa ešte ani v r. 1964 nevedeli zmieriť s potlačením búrlivých udalostí a nového kvasu myšlienkového z r. 1956. Ten zošit som nie náhodou priložila pred rokom k dobovým materiálom, ktoré mi mali poslúžiť pri vlašnej príprave diskusného príspevku. Intelektuálne, umelecké, politické vrenie pred jeseňou r. 1956 v Maďarsku, sledované a rozvíjané i najlepšimi maďarskými spisovateľmi, mi totiž veľmi pripomínalo vrenie u nás pred augustom 1968. Potom som prešla k domácim čerstvým veciam: k svojim výpiskom z predzjazdovej tribúny, t.j. zo seriálu článkov a názorov jednotlivých spisovateľov i literárnych kritikov, uverejňovaných ako príprava k spisovateľskému zjazdu už od leta r. 1976 až po súčasnosť — február 1977 — v dennej tlači i v literárnych časopisoch. Vcelku to boli texty nezáživné, poznačené celkovým úpadkom našej súčasnej kultúrnej publicistiky, ale i neúprimnosťou a obnovenou servilnosťou. Tak napríklad Ondrej Marušiak vo svojom komentári o 500-stránkovej sovietskej literárnovednej publikácii v "Pravde" vyhlasoval, že my sa už príliš v literárnej vede

namáhať ani nemusíme, lebo veď sovietska veda už skúma i za nás, pretože nám na to vraj sily nestačia! Rada som si zaznamenávala — najmä z literárnych časopisov — i trochu (aspoň) úprimné postoje mladých literátov, napríklad k všemožne vychvaľovanému, odmenami i inak oficiálne vysoko oceňovanému príkladu sočrealistického románu J. Jonáša (I. Sulík v Slov. pohľadoch); v úsudkoch mojej, teda staršej a ešte staršej generácie bola jednoznačná servilnosť, niektorí z týchto literárnych rozhodcov ovití ako povoja okolo šplhadiel v nových pretekoch o funkcie, tituly, poradcovstvá na ministerstvách, v literárnych organizáciách a vydavateľských podnikoch, vracali sa račím pochodom ta, odkiaľ už pred rokmi s halasným pokrikom vystúpili. Stanislav Šmatlák, známy súčasný dvorný kritik básnika ministra Válka, napríklad už v roku 1967, teda pred desiatimi rokmi, keď bol v Gorizii ako predstaviteľ obrodnej časti slovenskej literatúry na medzinárodnom stretnutí spisovateľov strednej Európy, vyhlásil, že “. . . socialistický realizmus je už historická rekvizita” — v súčasnosti, v r. 1977, no v posledné roky vôbec, nebolo hlasnejšieho a vernejšieho rytiera socialistického realizmu, “jedinej” súcej tvorivej literárnej metódy, nad neho. O tomto mala som svedectvá, dokumenty — jeho vlastné texty a prejavy, dokonca preložené do všetkých rečí národov strednej Európy, uverejnené v západnej i v našej, socialistickej tlači, vtedy, za obrodného procesu, i v súčasnosti za Válka. Odložila som celý fascikel dôkazov o premenlivosti názorov stredoeurópskeho literárneho historika a kritika nabok, nie, s tým nevyjdem, bolo mi to v danej chvíli, keď som chystala svoj diskusný príspevok, vyzývajúci hlavne k nápravám, aby moji vyvrhnutí kolegovia mohli publikovať, akési

cudzíe, nejde predsa o dôkazy, podrazy, premenlivosti či stálosti, ale o lepšie pochopenie medzi sebou i medzi celými spoločenstvami, národmi. Listovala som radšej v ďalšom, dosť hrubom fascikli — Togliattiho Jaltskom teste i článkoch talianskych komunistov o osobitných cestách k socializmu. Originály, rozpomenula som sa, mojich prekladov ostali u Dr. Gustáva Husáka — aký záujem mal o tieto veci v rokoch šesťdesiatych! Aj tento fascikel som odložila nabok a venovala som sa domácim materiálom, napríklad vlastnoručnému výpisu z Mináčovho článku “Malé úvahy a veľké témy”, uverejneného ešte v r. 1969 v časopise “Nové slovo”: v úryvku som si bola podtrhla text: “. . . a nie je nič tragického na tom mnohohlasí marxizmu, ani na rozličných podobách organizovaných socialistických spoločností. Je len jedno skutočné nebezpečenstvo pre internacionálny komunizmus, i pre socialistické štáty: veľmocenský šovinizmus! Veľmocenský šovinizmus uprostred socialistickej sústavy či sústav: stereotypy veľkých, nie odlišnosti malých. Obor v našich ľudových rozprávkach nemá temer nikdy pravdu.”

V blízkosti lístku s úryvkom z článku spisovateľa Vladimíra Mináča (člena Výboru ZSS, ktorý po uverejnení citovaného článku vylučoval slovenských spisovateľov) našla som aj svoj odpis Novomeského prejavu z osláv 20. výročia Slovenského národného povstania na Táloch (Nízke Tatry), v odpise podtrhnuté vety o nebezpečenstve latentných foriem fašizmu, akejkol'vek diktatúry — a mala som ešte aj iné oporné, vytlačené i vlastnou rukou vypísané úryvky či aj dlhšie state z iných dobových textov, výplodov to mnohých iných premýšľajúcich a vynaliezavých hláv slovenských, českých, maďarských, francúzskych i talianskych,

poľských, ktoré na dlhší či kratší čas i moju hlavu otrieblili, no nad všetkými múdrosťami sveta sa zrazu rozsvietil nový zimný deň so sýkorkami na stromoch, cvengotom potoku pod ľadovou škrupinou a ako keď hustú pohronskú hmlu prerazí náhly prudký výstrek slnečného svetla, zaznel ponad všetku mátež myšlienok, prúdiacich cestami šedivej hmoty mozgovej kôry, taký tenký rozochvený vrúci hlas, také obyčajné, rozpačité, trochu jachtavé zdôverovanie, akým sa len básnik, Dominik, blíži k človeku, aby potom aj on z neho vymámil jeho osobité, jedinečné vyznanie:

“Ba či si len pomyslí daktorý z nich, koľko si dnes slobody básnici sami dovoľujú, a kde je ten obrovský náboj poézie, štúrovskej, slovenskej ľudovej. Vy básnici súčasníci, uvažovali ste, prečo z našej poézie nesrší už ten zdroj energie? Opakujete určité frázy, statočná práca, pravda, konzumenti, práca a zase práca . . . nebuďte takí namyslení, desiati básnici, že vytvoríte poéziu národa, však náš ľud aj za najhlbšieho poddanstva si stvoril poéziu, a akú poéziu. Netvárite sa baráňkami. Ale keby ste sa tak vedeli zriecť blahobytu . . .”

Dominikov hlas, ozvena našich skutočných rozhovorov z pomínulých rokov nad večerným mestom a jeho hviezdami v Dominikovej zadymenej dvojizbietke, postupne slabol, unikal mi, ale začali sa ku mne približovať hlasy ľudí z môjho bezprostredného okolia a prinášali otázky, túžby, sklamania, problémy nespisovateľské, a jednako dobové, počúvala som ich už roky, prinášala som si ich aj zo vzdialenejších kútov do našej lukavicekej samoty, teraz mi z toho mnohé presakovalo aj do tém v diskusnom príspevku, a tak som písala už nielen o našich súčasných spisovateľských, ale aj o iných bežných problémoch, ktoré boli každému známe,

a predsa neprevetrávané a neriešené; takto ma zjavná bieda našej spisovateľskej spoločnosti poháňala, aby som jedným dychom písala aj o nezjavných, ututlaných biedach obecných. Uvedomovala som si triezvo, že niektoré moje úsudky, najmä o náboženskej neslobode v našej krajine, sú dosť riskantné, no už nebolo úniku, myšlienka viazala myšlienku a slovo zviazané s ďalším nedalo sa roztrhnúť, lebo všetko spolu súviselo, a zdalo sa mi, jeden prudký vietor previeva nielen túto dolinu, ale celú zem. Vonku sa zdvihla chumelica, pískali drôty, bubnovali staré bľachové strechy, vyletúvali zo striech úlomky eternitu i škridlí, husto padal sneh, a ktosi v rozhlasovom prijímači — asi z cudzej stanice — hovoril, aký je filozof Patočka človek pre politický boj príliš ušľachtilý, krehký, a zase vraj v čerstvej "Pravde" písali, aká je MUDr. František Kriegel prízemná dušička maličká — veľká duša sa však menom pod hanopisný článok nepodpísala — a zase zaplnila moju viacdňovú samotu v mlynici správa zo sveta o väznených podpisovateľoch Charty 77, potom vysielali i texty dvoch uväznených — Havlove i Ledererove — počúvala som i vypínala rozhlasový prijímač, čítala som noviny i odhadzovala ich neprečítané za kachle, vykladala som sýkorkám na podokenici pokrájanú slaninu, rozprávala som i host'ovi, jedinému v tie dni, nášmu lukavickému spoluchalupárovi Lackovi Holdošovi, ktorý k nám zaskočil z dlhej chvíle, čo asi píšem, usmieval sa nevinne, prikyvoval, dobre mu padlo, že mu hovorím, čo sa dá len s dôverou, do ucha, lenže už bol dosť nahluchlý, môj výklad zmätený — nič nepochopil, no zato spokojný odišiel ochvíľu i on do svojej chalupy na vršok; papíerov sa zo dňa na deň množilo, mala som čím zakurovať do kachiel', keď mi oheň vyhasol. Bola som vo vytržení i skleslá,

zavše až tupá, raz sa mi napísané pozdávalo, potom zase nie, vznikla z toho značná škoda na papieri, a nakoniec iba úbohé štyri stránky textu, na všetku vydanú námahu, prípravy i vzruch hádam až priprostého. Nikdy by som si netrúfala prirovnať ho k žiadnemu z diskusných príspevkov, ktoré v minulosti zapôsobili na zhromaždených spisovateľov. Príspevok som temer do poslednej chvíle opravovala. Muž prišiel z Liskovej tesne pred mojím odchodom, ledva sme sa stihli rozlúčiť a povedať si to najdôležitejšie. Odviezol ma k autobusu, ktorý nešiel — potom rýchle na stanicu. V Sliači som vysadla hneď na bratislavský rýchlik. Vydýchla som si, upokojila som sa, otvorila som oblok, dívala som sa von, uvidela som zrazu svoju už čoskoro osemdesiatročnú mamu, ako pribehuje na nástupište; len mi vraj chcela povedať, chce ma upozorniť, prosí ma, aby som nič nehovorila na schôdzi... ako sa vlak pohýnal, ešte chvíľu popri ňom bežala, už nehovorila, len dvíhala ku mne modré oči, rozrušilo ma to, ešte ani na spisovateľský zjazd ma, 55-ročnú, nepustí bez upozornovaní, pritom som sa aj bála, aby náhodou nespadla, dlhý a široký zimník sa jej plantal medzi nohami, s rozbúchaným srdcom a s náhle rozbolelou hlavou spustila som sa celá na mäkké sedadlo, keď vlak zahol za zákrutu, nemala som chuť na nič, bola som ako z krvi stečená. Nevedela som pochopiť, ako mohla vytušiť... okrem muža s nikým som o diskusnom príspevku nehovorila. V Bratislave som sa rýchle vzchopila, zvitála som sa s deťmi a vnukmi, utiahla som sa do kabinetu pri kuchyni, ešte raz som opravila a načisto, aj s kópiami, prepísala som svoj diskusný príspevok k 3. zjazdu slovenských spisovateľov. Potom, večer, vyšla som na vzduch do uličiek starého mesta, na okraji ktorého stojí náš vysoký solídny

činziak, obdivovala som krivolakosť ulíc, reliéfy nad oblokmi aj iné architektonické ozdoby, ku ktorým treba dvíhať oči, túlala som sa okolo martinského Dómu, necitne vystrčeného do najväčšieho ruchu premávky odvtedy, ako bola rozrúcená podstatná časť starého mesta i s jeho námestím, hľadala som miesto, znak, kde mohol byť kedysi starý cintorín, kde spočinuli kosti básnika, cestovateľa, nešťastným osudom stíhaného Daniela Krmana; nikdy som na to prv nemyslela, nevedela som, prečo práve dnes, v tento zimný večer; potom som sa vracala tými istými uličkami popri malebných zákuťiach domov, všetko sa mi zdalo iné, nabité dejmi vekov, z veľkých zdobených brán starých palácov, označených medenými tabuľkami za pamätihodnosti, vystupovali postavy v dlhých tmavých plášťoch s pelerínami, vo vysokých klobúkoch, blýskali sa tmavé oči, ježili fúzy a dlhé brady, stamodtiaľ vystupuje hotový Hroboň, zľakla som sa a pridala do kroku, večer som bola ustatá, v noci sa mi nič nesnívalo.

Fúkal ako aj inokedy bratislavský ostrý vietor, prenasledoval ma od chrpta úzkou starobylou uličkou pod schody k hlavnému vchodu do martinského Dómu, potom i okolo výstupkov gotickej stavby až k zadnému vchodu. Aj ten bol zamknutý, chytila som sa rukami chladných ozdobne kovaných železných mreží, cez ktoré som rozoznávala najbližšie vnútorné detaily, členené stĺpy, kamenné reliéfy na bočných múroch, vdychovala som tajomnú vôňu odumierajúcich kvetov a kadidiel, šepkala som svoju dávnu modlitbu, ktorou som sa obracala k Bohu v mladých rokoch, kedykoľvek som šla na

nejakú ťažkú skúšku, potom som sa obrátila proti vetru, prešla som popod most cez križovatku k zastávke električky. Šla som dosť zavčasu, dala som si záležať na tom, aby som sa neponáhľala a prišla medzi prvými na zjazd. Tak som sa v pohode z nenáhlenia vžívala do toho, ako i v Prahe sa českí spisovatelia práve dnes chystajú na svoj zjazd, a napadlo mi, že vlastne spisovateľským zjazdom zahajujú sa aj iné zjazdy umelecké. To bol slávnostný, povznášajúci pocit. Všetci čakajú, ako to prebehne u nás, určite tak trochu mnohí i dúfajú, alebo naopak trpnu, či sa na našom zjazde nestane niečo nečakané, či niektorý zo spisovateľov nepovie niečo zakázané, lebo obyčajne spisovatelia, pretože ich nástrojom je slovo, vyjadrovali prví to, čo mali na srdci aj iní - aj sa zavše, a zriedkavo stalo, že dačo také, obyčajne v uvoľnenom politickom ovzduší, povedali — hádam i preto sa vždy koná prvý spisovateľský zjazd, pomyslela som si, zvlášť teraz, v ešte stále napätej atmosfére doznievania kampane proti Charte (podpisovacia akcia umelcov preniesla sa už medzitým do týždenníka "Nové slovo"); keď som šla na 2. zjazd slovenských spisovateľov, pred piatimi rokmi, bol zjazd v budove Rekreačného domova ROH; v roku 1977 mal sa konať v oveľa reprezentatívnejších a väčších priestoroch Spoločenských hál Parku kultúry a umenia, priamo na rozšírenom nábřeží Dunaja. Päť rokov! — opakovala som si v duchu a prišlo mi na um, ako som si vtedy, už pri odchode zo zjazdu, hovorila, že ja už nikdy na žiadny zjazd nepôjdem; v zošite, v ktorom som mala zápisky i z 2. zjazdu, mala som vtedy už aj adresy viacerých stredoslovenských dedín, domov na predaj, kde, ak všetko pôjde, ako si s mužom myslíme, už zapadneme navždy z mrazmu tejto doby, nepriaznivej slobode i priateľ-

stvám — takže som si slovo nedodržala, vraciam sa, kam som nechcela, a v taške si nesiem text diskusného príspevku dokonca?! Nevdojak pritiahla som si tašku k telu — uvidela som náhle na nábrežnom chodníku pred vchodom do Spoločenských hál, ktorým už vchádzali prví účastníci zjazdu, skupinu ozbrojených príslušníkov Verejnej bezpečnosti a pri nich skupinu mužov v civile, ktorí sa pred budovou prechádzali. Pred vchodom stál trochu naboku aj bieložltý voz Verejnej bezpečnosti a čierna šesťstotrojka. Pocítila som neurčitý, zo snov známy strach zo situácie, z ktorej niet úniku, a hoci sa človek namáha, ani hlas mi nie a nie vyjsť z hrdla, ani nohy nie a nie pohnúť sa z miesta, stojí ako prikovaný k svojmu neznámemu údelu. Rýchle som si premietla chladnú pevnosť čiernych ozdobne kovaných mreží vo vchode chrámu sv. Martina, smutné, ale upokojujúce prítmie, odvrátila som oči od oboch skupín mužov na chodníku pred budovou; Dunaj pod zábradlím tiekol ako veky tečie spod Álp až do Čierneho mora, no jeho voda, zdalo sa mi, je prudkejšia, vyššia než kedysi a vlny, unášajúce biele vence, plynú velebnejšie. To asi preto, lebo už päť rokov som takto z nábrežia do rieky nehľadela, lebo keď som do Bratislavy aj prichádzala, bývalo to na skok, len na pár dní a hneď nazad.

V šatniach viselo ešte len niekoľko zvrchníkov, aj tie patrili zväčša administratívnym pracovníkom, organizátorom zjazdového rokovania. Dr. Libor Knězek, vedúci Literárneho oddelenia Zväzu slovenských spisovateľov, ktorého som zachytila doslovne v rozbehu do schodov na galériu, kde zariad'oval celodenné sýtenie spisovateľských

žalúdkov, nebol nadšený, keď som mu odovzdávala vyplnenú prihlášku do diskusie. Áno, som prvá, ale ani tak sa do diskusie už asi nedostanem, lebo on vraj má už dvadsaťštyri prihlášok spisovateľov do diskusie, nech si uvážim, aký je jediný deň zjazdového rokovania i na tie vlastne prikrátky. Prihlášky dostal vraj už včera, na predzjazdovom zasadnutí spisovateľov-členov komunistickej strany s funkcionármi Ústredného výboru KSS na Hlbokej ulici.

Bývalo aj inokedy tak, že deň pred zjazdom či konferenciou spisovateľov zasadali osobitne spisovatelia straníci spolu s predstaviteľmi najvyššieho stranického aparátu, aby od nich prijali direktívy, rady, no nepočula som ešte nikdy, že by hneď prvý spisovateľ nestraník, ktorý sa, ako Stanovy kážu, priamo na zjazde prihlási do diskusie, bol tak jednoznačne odmietnutý. Vyčítala som to L. Kněžkovi, poukazovala som na to, že mám rovnaké právo na vystúpenie s diskusným príspevkom ako aj ostatní spisovatelia, nemajú byť uprednostňovaní spisovatelia straníci, no L. Kněžek len krčil plecami a hoci moju prihlášku s kyslým úsmevom prevzal, zopakoval čo pred chvíľou — a už ho nebolo.

A už prichádzali v hojnom počte okrem členov a kandidátov Zväzu i ďalší hostia, vybraní a prizvaní univerzitní profesori, pracovníci Akadémie vied, najmä Ústavu slovenskej literatúry, Jazykovedného aj iných ústavov a pracovísk, sledujúcich slovenskú literatúru i v jej čerstvom vývoji, ďalej i vybraní a prizvaní redaktori vydavateľstiev, časopisov, novinári, fotografi v skupinkách i jednotlivo tiahli od hlavného vestibulu chodbou pred rokovaciu sálu, zatiaľ ešte zamknutú. Tu sa zastavovali, debatovali v skupinkách a postupne sa zaraďovali pred stolíky administratívnych pracovníkov do jednotli-

vých radov, zaradila som sa aj ja. Najprv podpis na prezenčnú listinu, potom odovzdať na preplate nie cestovný lístok, v treťom rade prebrať celodenný stravný lístok, v ďalšom diplomatku z červenej koženky, zápisník, pero — a ešte i dve brožúry, všetko šlo ako po masle, pre každého všetkého dost'. Prvá brožúra, separátka s titulkom "Správa Výboru ZSS k 3. zjazdu ZSS", druhá bola o niečo objemnejšia, pretože okrem Správy Výboru ZSS k 2. zjazdu (spred piatich rokov) boli v nej i správy výborov ostatných umeleckých zväzov z toho istého roku. Bola to tá istá brožúra, ktorú mi bol dal i muž na štúdium pred cestou do Martina, z ktorej som si vypísala aj do diskusného príspevku zoznam slovenských zo ZSS vylúčených autorov. To ma i povzbudilo. Záleží im, aby sme si uvedomili, čo bolo na našom poslednom zjazde? Tým však stráca svoje ostrie i môj diskusný príspevok, nemusím sa natoľko obávať reakcie naň, ak ma predsa len nakoniec vyzvú, aby som príspevok predniesla. Kněžkove slová nie sú sväté, možno to ani nie je natoľko beznádejné! Alebo má byť znovuvydanie starej brožúry so správou k poslednému zjazdu skôr výstražným upozornením pre účastníkov, ako pred piatimi rokmi oni sami súhlasili s vylúčením svojich druhov, a tak keby náhodou . . . nech nešpekulujú, sme všetci v jednom vreci, a keby predsa len, nech vidia, ako skončili tí, čo si nedali pozor . . . — uvidíme, čo povedia hlavní rečníci. Znovu a znovu som pozerala rok vydania brožúry, nijako som tomu nechcela veriť, že skutočne bola po 2. zjazde o tri roky, teda v r. 1975, znovuvydaná!

Nevedel mi to vysvetliť ani mladý spisovateľ Peter Šterlinger, pracovník Literárneho oddelenia ZSS, ktorý po dlhoročnom pobyte v Martine (streťávali sme sa v Matici) presídlil do Bratislavy, a to

rovno do samého stredu literárneho života. Chválil sa mi, ako aktívne účinkoval pri organizovaní kampane proti Charte 77, zo svojej iniciatívy do nej zapájal aj spisovateľov, vylúčených zo Zväzu. Ne-pochybovala som o jeho dobrom srdci, že ich chcel spasiť, aby ich vzali na milosť, no povedala som mu, že robil hlúposť, lebo nijaké znásilňovanie, ani to, čo nazývajú niektorí presvedčovaním, nikam nevedie. Neurazil sa, naďalej som cítila z jeho strany úctu a sympatie, veď mi prezradil i to, že televízny šot, ktorý so mnou nakrútili pred zjazdom bansko-bystrickí televízni pracovníci, prišiel na schválenie na Zväz slovenských spisovateľov, kde ho Predsedníctvo zakázalo vysielat'. Prečo, nevedel, ani ma nezaujímalo, predovšetkým som bola spokojná, že predsa len nebudem v tieto časy na obrazovke. Úprimne som to i Petrovi povedala, usmial sa, zdôverila som sa mu aj s tým, čo som pred chvíľou zažila s Kněžkom a že teraz si môžem diskusný príspevok vziať, odkiaľ som ho priniesla. Ponúkol sa mi, že niečo spraví, aby ma do diskusie predsa len vzali; príliš som neverila, že má až takú moc, pracoval na Zväze ešte prikrátky čas. Obdaroval ma ešte svojou knižkou; pri práci, lepšie povedané pri zbieraní materiálov, do čoho boli zahrnuté i cesty po stopách našich spisovateľov z konca minulého a začiatku nášho storočia, sa občas i na mňa obrátil, vtedy sme sa skamarátili. Obdivovala som jeho zacielenosť a húževnatosť, spracoval osudy viacerých známych slovenských spisovateľov pomerne rýchle, pohotove, zatiaľ čo ja so svojím Sládkovičom bola som ešte stále len v počiatkoch. Darmo je, povedal i Sládkovič čosi o sile mladosti a že iba vládnym, mladým, patrí sa ísť do vlády, zišlo mi na um, že by nebolo zle ani vrchnosti držať sa toho trochu i v našej dobe. Tým, čo sú už napoly v hájoch

zabudnutia, nemôže tak záležať na ďalších osudoch ľudstva, a potom sa budeme diviť — ak ešte stihneme — až raz vyletíme cakumprásk celá zemeguľa do vesmíru. Šterlinger zmizol, dívala som sa ponechaná svojim trudným myšlienkam na záves, kedy ho už odhrnú a odostrú za ním hlavnú sálu, a zrazu som si spomenula, že sálu vlastne poznám z dávnejších rokov; viedol ma do nej syn na svoj prvý tanečný venček, svietili krištáľové lustre i tlmené bočné svetlá, hrala hudba, v lahodnom valčíkovom rytme vírili na lesklých parketách tanečné páry, ochvíľu i ja so synom medzi nimi, aké bolo všetko milé, pekné, veselé, ale je to už také vzdialené, že človeku sa ani nechce veriť, že len desať rokov ubehlo odvtedy. Bola to celkom iná doba, celkom iné ovzdušie i medzi ľuďmi.

A tak i tu — hoci slávnostnejšie a honosnejšie než na pomínuľých zjazdoch, bolo všetko celkove chladnejšie. Slávnostné bolo i oblečenie väčšiny spisovateľov a spisovateľiek, iba tu i tam mihlo sa — hlavne na mladších — nejaké športové alebo iné každodenné oblečenie, bežný účes. Inak prevažovali nové kostýmy, obleky alebo šaty priam bálového strihu, najmä staršie a celkom staré spisovateľky prišli vyperádené v látkach nápadných kvalitou, vzormi i farbami, jedna mala dokonca šaty zvonového “princes” štýlu z nachovej kráľovskej, zlatými nitkami pretkanej látky. Čižmičky alebo inú vychádzkovú obuv väčšinou si zhadzovali v šatni a preobúvali sa do lodičiek alebo topánok sandálového typu; v hygienických priestoroch ledva sa človek dostal k zrkadlu, všetky boli obsadené. Okolo hláv s čerstvými frizúrami v najrozličnejších odtieňoch farieb od gaštanovej cez mahagonovú, slamovožltú až po ocelovo i fialkastostriebornú vznášali sa oblaky vôní. Uvedomila som si biednosť svojho

ustrojenia: na nohách tie isté čižmy, v ktorých som cestovala i vonku chodím, na mne dosť obnosená sukňa, starší tmavohnedý pulóvrik, vlasy len umyté, dohora prosto vyčesané; pocit zanedbanosti zvyšoval vo mne rozpaky, keď si ma niektoré spisovateľky začali doberať, do akého zapadáka som to zapadla, ba čo ma k tomu dohnalo, a aké to tam mám, že to vydržím? Nevedela som ani, čo odpovedať, prečo som nepodpísala ako ostatní rezolúciu umelcov, veď v nej nič vraj až takého strašného proti Charte 77 nebolo, nemusela ma vraj natoľko bolieť hlava z toho, či nové spoločné vyhlásenie lojality s mocou podpíšem alebo nie, nebolo-prvé . . . Nie, zmohla som sa konečne na odpoveď, slovenskí spisovatelia naozaj už dávno podpisujú vyhlásenia lojality raz s jednou, raz s inou vrchnosťou, najprv s fašistami, potom s komunistami raz so stalinskými, druhý raz s dubčekovskými, a do tretice s dnešnými — to ich už, videla som, popudilo, nebola som im príjemná, od hlavy po päty som im vadila. Ale ma pretromfli poznámkou, že som možno podpísala Chartu 77, ale to tajím, aby sa mi nič nestalo . . .

Rozbolela ma hlava, šla som si zapíť dnyl do hygienických priestorov.

Presne o deviatej otvorili sa viackrídlové dvere do hlavnej sály, spisovatelia a hostia zjazdu hrnuli sa dnu, obsadzovali miesta okolo štyroch radov stolov, tiahnucich sa spod predsedníckej tribúny, vyvýšenej pred nami ako ešte nikdy, až ku dverám; bokom od pravej strany stúpali k predsedníckej tribúne jeden za druhým najvyšší predstavitelia strany a vlády Slovenskej socialistickej republiky; ešte

nikdy nepoctili žiaden spisovateľský zjazd v minulosti natoľko vyberanou a početnou zostavou! Uvidela som Jozefa Lenárta, Ľ. Pezlára, V. Šalgoviča, M. Válka aj iných. Pod červeno potiahnutou tribúnou stál v celej jej šírke rozložený rad črepníkov s bielokvitnúcimi kvetmi, nad tribúnou na červenej, do kolmých pravidelných záhybov poskladanej drapérii skvel sa veľký biely nápis: "Socialistická literatúra." Vpravo od nápisu, na tom istom červenom pozadí, ale trochu doprava, priamo nad rečníckym pultom, vznášala sa v kruhu bielej svätožiary roztvorená atrapa — akási hrubá kniha. Hneď po prvých funkcionároch KSS, ktorí obsadili prvý rad tribúny, vyšli hore strmými improvizovanými schodíkmi z drevených latiek naši hlavné spisovateľské funkcionári, členovia najvyšších orgánov ZSS Andrej Plávka, V. Mihálik a V. Mináč, aby zasadli medzi popredných straníckych funkcionárov do prvého radu. Za nimi vyšli do druhého radu ďalší členovia našich spisovateľských orgánov, zazrela som medzi nimi R. Morica pri M. Jančovej-Hečkovej, tretí rad hore ostal prázdny. Zdalo sa, že viacerí spisovatelia-členovia viacerých orgánov ZSS, ktorí mali sedieť tam, radšej ostali dolu medzi nami.

Čo najbližšie od dverí, obsadila som miesto na dolnom konci krajného pravého radu stolov; oproti mne sedel univerzitný profesor, literárny kritik a historik Dr. Milan Pišút, a keď dvere pozatvárali a nastal okamih ticha pred začatím rokovania, prisadla si zadychčaná do môjho tesného susedstva spisovateľka Katarína Lazarová. Zaradovala som sa, hneď mi aj ona potvrdila, čo som už sama bola zbadala: ani ona nepodpísala protichartistickú rezolúciu umelcov. Bola ako vždy v tmavom, v pekných hladko učesaných tmavých vlasoch jej pribudli šedivé pruhy.

Po tleskaní zhora-zdola oznámil hlavný ceremoniár zjazdu, prvý tajomník Zväzu Dr. Ján Solovič, že otvára 3. zjazd ZSS, aj aký bude celodenný program.

V prvom bode rokovania, v minúte ticha za spisovateľov, ktorí umreli v poslednom medzizjazdovom období, vymenoval najprv mená všetkých zosnulých podľa abecedy; bolo ich veru viac než hocikedy predtým, no aj prestávka medzi zjazdami bola dlhšia. Nápadné bolo, že umreli básnici a spisovatelia z najvýznamnejších. No umreli okrem nich aj takí, ktorých Solovič ani len nespomenul. Politické prenasledovanie teda trvá ešte i po smrti, presahuje i brány našich cintorínov a krematórií.

Prvé, hlavné slovo zjazdové mal hneď po minúte ticha Andrej Plávka, básnik a prozaik, publicista, predseda Zväzu slovenských spisovateľov, vytrvalý spisovateľský funkcionár v premnohých obdobiach politických (okrem obdobia uvoľnenia a obrodného procesu, vtedy mu ledva básničky uverejňovali, boli už staromilské), autor z najpilnejších (stihol si už aj zbierku testamentov napísať) — predostrel vo svojom publicisticky rutinovanej uvítacom prejave hneď viacero námetov, zadekloval úryvky z básnikov slovenských mŕtvych a živých, aby najzapálenejšie mohol zarecitovať vlastné plody ducha, najmä tiež úryvok z prejavu, v ktorom na druhom spisovateľskom zjazde r. 1972 zatrúbil, že ten, čo pre druhých nepíše, nech si sám pre seba píska, plače i tancuje. Pred piatimi rokmi, keď boli rany okypteného kmeňa nášho spisovateľského spoločenstva ešte celkom čerstvé, zneli jeho úvahy neokrôchane, no po piatich rokoch umlčania slovenských autorov už surovo. A nestačilo mu. Od starej krivdy, ktorú sám páchal na čele organizácie spisovateľov, prebehol v prejave hneď k novej,

najčerstvejšej, ako sám povedal, “k tomu miestu nášho glóbu, kde sa ešte i dnes zablystia krvou podliate okále obludy, meniacej podobu i hlas,” a kde preto, pokračoval čoraz vyšším a patetickejším tónom, “v š e t c i spisovatelia dobrovoľne, výbušne a spontánne s opovrhnutím odsúdili pamflet Chartu 77”. Bum, tu máš, mohla som pozrieť víťazoslávne na nejedného z tých, čo mi ešte pred započatím zjazdu tvrdili, že veď tá rezolúcia ani nič strašného proti Charte nie je. No nemala som na to chuť. Plávka označením v š e t c i mi už predsa dal na vedomie, že ja už preňho ako spisovateľka neexistujem. Kedysi, rátala som a vyrátala som, že pred 21 rokmi, mi on — ako predseda ZSS už vtedy — podpísal novučičku legitimáciu členky Zväzu slovenských spisovateľov, stále som ju nosila pri občianskej legitimácii v puzdre.

Ďalší rečník, dramatik Dr. Ján Solovič, v období nového politického prituhnutia vytrvalý úradujúci prvý tajomník ZSS, dal sa do čítania Správy Výboru ZSS k súčasnému tretiemu zjazdu. Mohla som v brožúre spolu s inými sledovať, či Solovič dobre číta. Čítal pozorne, slovko nepridal ani neubral ani nepreskočil. Snažila som sa sledovať i obsah čítaného textu, no čítanie bolo, ako sme u Soloviča zvyknutí, monotónne, školácke, správa sama nesmierne nudná, hádam len v päťdesiatych rokoch som čítala-počúvala o literatúre podobne šedivé, pseudopolitikou prepchaté pojednanie zo spisovateľských zjazdov v novinách a podobne. Správa bola nielen nudná, ale miestami i protirečivá. Po úsudku, že “existuje dialektická jednota medzi poéziou revolúcie a revolúciou poézie”, čítal nám zo správy Janko Solovič hneď, že “v umení niet revolúcie, ale len kontinuita a práca”. Samé bombastické formulácie, ako sa blúdilo za kultu (za Gottwalda a Zápo-

tockého), potom za revizionizmu, a dnes, keď máme Husákovu Poučenie, sa už neblúdi, už sa nemýlime a najlepším slovenským súčasným románom je dvojdielna sága Andreja Plávku o sebe, prvý diel "Smädný milenec" a druhý "Plná čaša". To, povedala som si, poriadne plná, pretekajúca všetkými titulmi a dobrotami, ale padala už na mňa únava z presily zastaralej ideovopolitickej frazeológie, ktorou prvý tajomník Solovič častoval naše predsa len trochu, ba niektoré až veľmi poetické duše, ale vtom ako v rozprávke "Kráska a zviera" pred kupcovou dcérou otvorili sa jedny za druhými celosklenené dvere naboku, zjavili sa v nich obložené veľké podnosy a hybkí čiernobieli čašníci, celá sála sa rozvoňala príjemnou arómou čerstvo zmlatej i z varenej čiernej zrnkovej kávy, dávno som nevoňala-nepila takú dobrú. K šálke kávy dostali sme každý i šunkovú žemľu kajzerku, bola chutná celá, ako len za prvej republiky, keď takéto chrumkavé kajzerky so šťavnatou pražskou šunkou i v Košiciach ne jeden mäsiar predával, zaspomínala som si pred Katkou Lazarovou nostalgicky na najväčšiu lahôdku mojich detských rokov a nevedela som pochopiť, prečo sa ona svojej kajzerky ani nedotkne. Už vznikala v mojej hlave plán, ale predbehla ma — vraj si žemľu odloží pre svojho vlčiaka, zabudla som už meho toho čierneho, dosť strašlivého zvera. No dobre, osviežená kávou počúvala som ďalej čítanie Janka Soloviča, čítal ako i prv, možno si kávu nevypil, nevšimla som si, alebo aj vypil a nemá to vplyv naňho, bolo to hádam ešte nudnejšie čítanie než predtým, chcela som si zachrániť duševnú sviežosť po káve, vymyslela som si, že vyrátam z celého textu Správy Výboru ZSS k súčasnému zjazdu všetky výrazy politickej, respektíve ideologickej frazeológie, aby som porovnala ich počet

s rozsahom ostatného textu. Už som si zatrhávala slová a rátala ich na prvej stránke, keď ma tu z práce vytrhla trochu patetickejšie než ostatný text prednesená veta zo Solovičovho čítania: "Slovenská literatúra ponúka českému priestoru pravdu bitých a vôľu po odpore k útlaku." Prišlo mi na um hneď, ako ešte pred chvíľou bil v tomto istom priestore z tribúny pred nami pravdu bitých spisovateľov slovenských aj českých, aj chartistov pražských, Andrej Plávka, ako sa rozohňoval v svojej lži, že v š e t c i slovenskí spisovatelia ubíjanie bitých podpisujú, schvaľujú. Solovič však už prešiel na pôdu svetovú: rozhovoril sa, totiž čítal stať o helsinských dohovoroch, projekte vraj výlučne sovietskom, potom o technickom pokroku sveta, ktorý môže byť ľudstvu pomocou výlučne len v krajinách so socialistickým zriadením, a ešte i ďalšie podobné závery prečítal nám Janko Solovič z tribúny a mali sme za sebou najnudnejšiu a najzdĺhavejšiu časť nášho rokovania, dúfajme a chvalabohu. Čítanie trvalo Solovičovi temer hodinu. Ďalší referát akiste nebude až taký dlhý!

★ ★ ★

Nasledoval prejav prvého tajomníka Komunistickej strany Slovenska Lenárta. Mnohí, najmä starší, poznali sme ho i osobne, držal sa vo funkciách v aparáte KSS od počiatkov budovania socializmu cez všetky nehody, pohody i peripetie, súdy, popravy nevinných ľudí i uvoľnenie, obrodné tendencie a nové prítuhtutie až po naše časy. Nevedela som sa však rozpačovať, že by bol na niektorom spisovateľskom zjazde alebo konferencii vystúpil s takým dôležitým prejavom ako v danom čase, hneď po prečítaní Správy Výboru ZSS, ako prvý diskutér na rokovaní. Pravda, my sme chápali, že jeho prejav

prekračuje zvyklý rámeček diskusného príspevku, za aký ho dopredu označil Ján Solovič, a preto sme mu ani nezazlievali, že literatúra nie je hlavným námetom jeho prejavu, na to sme boli predsa už desaťročia zvyknutí, že iné veci boli hlavnými námetmi pozornosti politikov k našim zjazdom, nech sa drží každý svojho kopyta, krajčír ihly a umelec svojho diela.

No niečo predsa len padlo v prejave aj o literatúre: na rozdiel od predošlého rečníka Soloviča Lenárt nenachádzal v súčasnej literárnej tvorbe slovenských spisovateľov známky prehĺbenia a upevnenia jej socialistického charakteru. Tieto dva pre komunistov hore i dole žiadúce fenomény videl len v javoch nášho celospoločenského života. V literatúre konštatoval iba akúsi obnovu, tendencie k obnove socialistického charakteru našej spisby. Ktovie, povedala som si, keď som to počula, ako to padne Solovičovi aj iným spolutvorcom Správy Výboru ZSS, ale možno ich to povzbudí k ešte väčšej horlivosti a na najbližšom zjazde bude už i politikmi uznaný prínos prehĺbenia a upevnenia socialistického charakteru. No s plnou láskou, úctou obracal sa J. Lenárt vo svojom prejave k slovenským spisovateľom občanom, majiteľom tých vzácnych hlasov, ktoré podporili kampaň proti Charte 77. Ocenil tento čin ako pomoc slovenských spisovateľov Komunistickej strane a nazval túto pomoc celkovo významným kultúrnopolitickým činom. To bolo každému jasné. Aj to, čo bolo v prejave hneď na začiatku: že náš tretí spisovateľský zjazd slovenský naozaj ďaleko presahuje zvyčajný rámeček spisovateľského zjazdu! A ja tu ešte chcem vystúpiť so žiadosťou o uvoľnenie toľkých priškrtených, ale pre nich nepriateľských tvorivých síl! Oblievala ma horúčosť.

Aj Lenártov prejav bol dlhý, trval temer toľko čo Solovičovo čítanie Správy, boli v ňom námety, odstavce (Nagasaki, kufríky s atómovými bombami), že zase som sa radšej uchýlila do práce s vypočítavaním frazeologickej záplavy v Správe, registrovala som zato pritom aj niektoré zaujímavosti z prejavu, napríklad údaje o závratných výsledkoch nášho hospodárskeho úsilia, o vysokom stúpaní životnej úrovne, o nákladnej výstavbe honosných kultúrnych zariadení v našej krajine — no tu ma naozaj úprimne zaujala veta: “. . . lenže naši ľudia chcú žiť nielen materiálne zabezpečení, ale chcú žiť aj bohatým duševným životom.” Veď to mám i ja vo svojom diskusnom príspevku! Je to asi dobrá myšlienka, keď je spoločná, lebo ju mnohí v hlave nosíme, lebo nám všetkým ide o to, aby sme žili plno, aj svojským duchovným životom! Aj tí len to chcú, čo podľa svojej viery žiť chcú, aby sa s tým však skrývať nemuseli, aby im to nik v škole, v úrade, ale ani v novinách (to!) nezazlieval, neurážel ich duchovný svojský život bez konca kraja, bez možnosti protestovať proti urážkam, zažalovať pre pohany — veď aj nám spisovateľom ide, musí ísť o to, aby sme mohli žiť duchovne podľa svojho ducha každý, lebo veď bez toho vôbec duchovného života nieto, ani prostého, nie ešte bohatého, a niet potom ani nových, zaujímavých, národne, kultúrne, duchovne obohacujúcich kníh ani iných umeleckých diel. Akýže duchovný život smieme však i teraz žiť, keď ani to vlastným duchom, rozumom, nesmieme posúdiť, čo je spis Charta 77, keď to miesto mňa, teba, jeho, nás všetkých, ktorých nútia podpisovať sa proti Charte, jeden jediný duch všemocný jedinej vládnúcej strany posúdi, a my ten posudok musíme prijať a podporiť, našimi podpismi ovenčiť, zapisovala som si všetko, čo mi tiahlo

hlavou, aj moja susedka, zvedavá, čo píšem, si to s mojím dovolením čítala a prikyvovala: tak, a ochvíľu zvedavá, kam to a načo vepisujem, chcela čítať aj môj diskusný príspevok. Trochu som sa zháčila, no potom zahľadaná do jej veľkých lesklých očí, príspevok som jej prisunula celý. Čítala bez slova. Pery je stenkli, na čele som uvidela vrásky, ktoré som si predtým nevšímala. Celá tvár dostala úzkostne starostlivý výraz. Naklonila sa ku mne, šepkala mi, šepkala, dávala voľný priechod svojmu zhrozeniu, ak to vraj skutočne prednesiem, úplne ma ako spisovateľku zlikvidujú - a ktovie čo ešte. Šepkala som i ja jej do ucha, že veď nič netrvá večne, beztak je to celé nanič, čo vôbec môžeme takto písať, čo nám vydajú, zdôraznila som, že nehľadím pesimisticky do budúcnosti. Och, ona na to, to ešte dlho potrvá, a keby aj, keby sa aj uvoľnilo, napravilo dačo, zase tí, s obrátenými kabátmi, čo ma teraz zlikvidujú, budú spoločne držať proti mne, proti neprijemnej svedkyňi svojich zbabelostí, podlostí, a budú zase "lepší" ako ja. Vyrobia zo mňa, slovom triedneho nepriateľa i v novom, mojím názorom priaznivejšom poriadku. Rozhovorila sa napokon o tom, ako vystúpila v r. 1951 na aktíve slovenských spisovateľov vo vtedajšom pohone na bosorky, aby vyjadrila nebojácne svoj nesúhlas s pohonom, s celým aktívom — na to som sa i ja pamätala, pripomenula som jej aj podrobnosti, hoci som tam nebola a hoci ani môj prvý muž, básnik Žáry, ta nešiel (nepustila som ho, že s nim nebudem spať pod jednou strechou, ak pôjde) — vedela som všeličo, aj ako sa správali kritizovaní štyria spisovatelia, aj ako ktorých strana potom zlomila, pamätala som si ešte aj to, ako som Katarínu vtedy obdivovala, nuž a prečo i vlastne to celé pripomína ako argument proti môjmu pripravovanému vystúpeniu? Vraj

preto, lebo čo akú pravdu mala, čo ako sa to i po čase uznalo, zášť slovenských spisovateľ'ov, z priemeru ktorých sa odvahou k pravde vymkla, ju už nikdy neopustila. Lenže, ako ja viem, iba potom si napísala svoju najlepšiu knihu, pripomenula som jej "Šarkana na reťazi" a prezradila som jej, že ja som ten Domin, čo napísal vtedy o nej recenziu do Večerníka. Možno bola sklamaná, lebo myslela, že je to nejaký muž, vážny literát a ktovie čo zač, mala sklon k dobrodružnosti, fantázieplným dohadom — no ale predsa len, predsa, začala znovu podobne ako ten lukavický i zväzový presvedčovateľ, napravovateľa mojich bludných tendencií, vedúcich do záhuby — teraz mám vraj pred sebou ešte možnosti, ale ochvíľu, aj ten vek — pripomenula mi trochu sklamane, že ona už píše len detektívky, iné nič, perie-vari-vypeká, vytiera zadočky vnukom, to som vedela a vždy som myslela, že nemá v tom mieru — no slovom, nič ti už nevydajú, a komu budeš potom písať? — Európe, odpovedala som spontánne, nedovŕšila som však svoj nafúkaný výhľad do budúcnosti.

To už bolo po Lenártovom prejave, nevnímala som ani, čo sa vlastne deje, len tak trochu, že sa otvára predpoludňajšia diskusia slovenských spisovateľ'ov — my dve sme pokračovali v rozhovore. — Preboha, tak aspoň tie mená vynechaj! — prehovárala ma a jej horúci pohľad vpíjal sa mi priam do duše. Vedela som, že mi praje ako žena, mať i stará mať, je to náš spoločný osud, v slabej chvíľke dojatia som už zmäknutá sama začala rozmýšľať, či by som predsa len tie mená — ale ako?! Slovom, aby som vylúčených autorov, hoci nemenovaných, predsa len nezradila, a hoci bez mien, ale krivdu na nich spáchanú aby som predostrela a vyzvala všetkých, aby sme to nejakto napravili . . . — ale pod

akého spoločného menovateľa dať všetkých štyridsať mien? Už som si aj začala na okraji textu miesto tých mien, akže ich vyškrtnem — ale dá sa to? Nedokázala som to, rozpomenula som sa i na to, ako som s mužom o svojom úmysle vystúpiť na diskusii hovorila, ako potvrdil, že vymenovanie všetkých bude najúčinnejšie, i keď riskantné.

— Nie, nejde to, — sklamala som Katku, ktorá ma začala odboku už uspokojene pozorovať, ako si píšem na okraj stránky s menami náhradný text, — bez mien to nemá cenu. A veď sú aj v tejto brožúre! — prišla mi na um spásonosná myšlienka, ukázala som Katke 28. stránku brožúry so správou k 2. zjazdu, ktorú aj ona dostala spolu s diplomatkou a zápisníkom. Keby to bolo zakázané, ako napríklad Rudé právo alebo iné noviny z roku 1968, pokračovala som (áno, zakázané, neslobodno ich ani v knižnici čítať, len na zvláštne povolenia), ale ako vidíš, nie je to zakázané, ešte to pre nás na tento zjazd i znovu vytlačili!

Zdalo sa mi, že celá opadla, prepadla sa do seba, akoby som jej bola oznámila veľmi tragickú vec osobnú, nevedela som pochopiť, prečo to až takto berie. Vytreštila na mňa zhrozené tmavé lesklé oči s prenikavými bielkami, prudko potriasla hlavou a cez zovreté pery precedila, že tak potom ona tu radšej nebude a pôjde vraj čím prv domov!

✱ ✱ ✱

Moja susedka sa už o mňa neobzrela, ani v myslí nemala ísť so mnou na galériu naobedovať sa, pripojila sa k iným, ešte som ju zazrela v hale, potom už nikde, bola som sklamaná z nej, no nie prvý raz v živote. Bývala menlivá, ale ktovie, aká som bola v jej očiach ja. Vyšla som s ostatnými i ja na galériu, kde už podávali čašníci na pekne prestretých sto-

loch trojchodové sýte obedy, sadla som si k najbližšiemu stolu, kde bolo prázdne miesto. Pri mne sedel Štefan Drug, mali sme o čom rozprávať, dávno sme sa nevideli. Spomenuli sme si na staré časy, keď sme sa stretali v redakcii Kultúrneho života ako jeho prispievatelia, Drug bol vtedy aj v redakčnej rade, patril k pribojným, do obrodného procesu aktívne zapojeným literátom, ja som bola trochu opatrnejšia a politicky nepribojná — po rokoch, debatujúc pri chutnom obede na spoločnom 3. zjazde, zisťovali sme, že sme sa zmenili. Opatrnejší a zmierenejší bol on, opozičnejšia proti súčasným praktikám bola som ja, staršia od neho. Zdalo sa mi, že až príliš ustúpil od svojich niekdajších náročností na literatúru, občianstvo, spoločenské mravy. Možno preto, lebo bol kvôli svojim postojom za Dubčeka neskôr postihnutý, nesmel publikovať istý čas a iba po sebakritike, ktorú spravil na popud vrchnosti — rozprával mi — môže znovu publikovať aj inak účinkovať. Má významné miesto vedúceho redaktora edície Prameň vo vydavateľstve Tatran, jednako, zdôveroval sa mi, nie je spokojný, hlavne preto, lebo do literárnej práce, na ktorú sa nesmierne tešil, sa mu zrazu nechce, akoby bol stratil nielen duševnú silu, ale i všetky ambície. Hádam predsa len nie je všetko v poriadku, chcela som mu povedať, no nepovedala som nič. Ved' sa dozvie, čo si o týchto veciach myslím, až si vypočuje, alebo prečíta môj diskusný príspevok. Ešte stále som mala nádej, že ma vyzvú, aby som ho predniesla. Nádej striedala sa so skepsou, ba až pocitom márnosti zo všetkého. Drug sa rozhovoril o svojej edícii, zapaloval môj záujem o ňu, zdalo sa mi, že nie bez úspechu; keby som nebola slúbila Sládkoviča Mladým letám, až ho dopíšem, určite by som ho chcela zveriť Drugovi — pre jeho edíciu. Nahováral ma na to, prípadne aj na iné témy.

— Čo povieť na Ivana Kusého, — počula som od susedného stola. Neveľmi som mu počas predpoludňajšej diskusie venovala pozornosť, práve vtedy, keď vystúpil so svojou sebakritikou, boli sme s Lazarovou nad textom môjho diskusného príspevku v najtuhšom spore, no neušla mi trápnosť celého vystúpenia známeho a už temer bielovlasého literárneho historika a kritika, ktorý si sypal popol na svoju dôstojnú hlavu pred takými, čo hádam ešte viac než on za Dubčeka “blúdili”, pretože i celé spoločenstvo do “blúdenia” viedli, a nikomu sa nekajali, ba ešte si za prirodzené držia, že pred nimi sa takí ako Ivan Kusý pokorujú. Nevedeli to ani naši rozdebatovaní susedia pochopiť, prečo si neborák vybral pre sebakporovanie práve toto dnešné fórum, pred toľkými pozorujúcimi očami, mohol to spraviť šikovnejšie, ako aj iní, iba nejakou kabinetnejšou, nijaké stopy nezanechávajúcou formou. Ale ak na Ústrednom výbore práve toto chceli? Odmena už je - po vylúčení zo strany za postoje v r. 1968 je znovu tam, ale zatiaľ ešte len ako čakateľ, kandidát . . .

Od obeda tiahli sme ako obyčajne aj na iných zjazdoch von na vzduch. Vonku už v polkruhu stáli naši hostia z tribúny, obklopení spisovateľskými funkcionármi; uvedomila som si znovu, aký je veľký záujem straníckych činiteľov o náš zjazd. Po obede, alebo dokonca i pred ním, obyčajne zo zjazdu zmizli, prenechávajúc nás pod dozorom spisovateľských funkcionárov — pri tomto zjazde sa im o odchode ani len nesnívalo! Vydržia s nami hádam až do konca?

Pred vchodom som natrafila na Rudka Slobodu. Nebolo medzi nami veľa slov, ale som poznala, že mu nie je na zjazde voľne, hoci sa od neho neodtáhuje, veď aj on si vraj pripravil diskusný príspevok,

aj sa prihlásil do diskusie. Dohadovali sme sa, čo je pravdepodobnejšie: budeme alebo nebudeme vyzvaní do diskusie? To je neisté, ale je isté, že Vincko Šikula diskutovať bude, hoci on si príspevok pod palmou vo vestibule ešte len píše.

Diskusný príspevok Vincka Šikulu bol očakávaný, ba žiadaný, nie ako Slobodov alebo môj. Keď som popri Šikulovi v hale prešla, horlivo mi vysvetľoval, že musí, musí príspevok napísať, je tým dlžen ministrovi Válkovi. Bola som zvedavá, čo až takého veľkého pre Šikulu Válk spraval. Nuž vraj to, že ho ochránil pred veľkou hanbou, akú chystal Vinckovi Šikulovi závistlivý starec Ján Poničan diskusným príspevkom, v ktorom mienil na 3. zjazde ZSS odhaliť, aký je Šikula nanič spisovateľ, táraj, klamár a ohovárač revolučných tradícií — veľmi sa hneval na Šikulovo rastúce dielo, nuž vraj preto poslal minister Poničana ako zástupcu slovenských spisovateľov do Prahy na súčasný zjazd českých spisovateľov a za tento záchranný čin je Vincko Šikula ministrovi vďačný. Povedala som mu, božemôj, aká škoda, Poničan mal ostať, aspoň by bolo na zjazde trochu zábavy, a vám by sláva ešte väčšmi narástla, no videla som na Vinckovej kedysi prítťažlivej, úzkej, teraz už preplnenej tvári, že mi neverí a skúma, či to vážne alebo žartom hovorím, ale ja som to tak myslela, ako som i hovorila, ja som Vinckovi, vincúrovi, odjakživa priala, predstavoval novú, od mojej úprimnejšiu, nezaťaženú a na všetko zvedavú generáciu, k tomu bol aj hudobne nadaný, a tak som mu ani v tej chvíli, ako tam s nervózne žmurkajúcimi očami nad papierikom na stole pod palmou sedel, nezávidela, že on ešte ani príspevok nemá (ako ja, starostlivo napísaný, v taške), ani prihlášku neodovzdal Kněžkovi — a diskutovať bude, musí, lebo ho do toho ešte i

ženú . . . ak aj, nuž len celkom málo, malinko, malinkato som mu závidela i zároveň prepačovala.

Predpoludňajšiu diskusiu oživil najmä mladší, ale už zrelí spisovatelia Jaroš a Feldek, obidvaja mohutní postavami, rozpínaví slovami, gestami, ale i knihami, ktoré už napísali. Boli nadaní, draví, vedeli robiť i rozumne sa zariaďovať, aby sa ich tvorba realizovala. Pri ich prejavoch bol v sále smiech, uvoľnenie. Na ich veselý a suverénny tón naladil svoj príspevok aj Šikula, predstavoval sa v podobe, akú som nevelmi poznala. Kedysi som ho poznala ako plachého, utiahnutého rozprávkára, ktorý je doma v magickom svete tajomných príbehov zvláštnych ľudí, skutočných i vymyslených druhov jeho samoty pod horami v dome vo viničiach. Teraz, ukazovalo sa, je doma i na verejnom kolbišti. Príliš ma to neprekvapilo, takúto zmenu mi dávali tušiť aj jeho najnovšie knihy, v ktorých už neprevládali rojkovia, tajomné znaky prírody, ale robustné, násilnické náture, prísne realistická popisnosť reálií života, práce, spoločenských varov, dokonca i novšej histórie. Ale dosť už o Šikulovi. Jeho príspevok bolo dobre počúvať, vety šli lahodne, no hneď som zabudla, o čom boli. Ešte rýchlejšie som zabudla, čo hovorili ďalší diskutéri vo svojich chválospevoch na dobu, možnosti, všetko. Jediný básnik Vojtech Mihálik, ktorý nemusel viac než dva kroky spraviť zo svojho miesta na tribúne k rečníckemu stolíku, pokritizoval našich funkcionárov, lebo vraj nadužívajú možnosti. Ako príklad uviedol protekčné získavanie leteniek. Funkcionári v prvom rade tribúny sa naňho zhovievavo usmievali. Nejaký ventil len musia povoliť tam, kde okná sú zavreté, a vždy je lepšie, keď ventil poodhalia poslušní funkcionári spisovateľskí, než by to mal spraviť niekto iný, kto by nešiel na chyby

krásy, ale nejaké iné, závažné kazy, kto by nepoznal mieru!

Taktizovať učíme sa postupne všetci! Ešte stále som pociťovala sklamanie i z toho, že Andrej Chudoba rezolúciu proti Charte 77 podpísal, aj keď podpis odoslal, keď už sa akcia podpisov končila. Nechcel ma zavádzať, aby som mala ilúzie, preto mi to cez prestávku úprimne povedal. Mala som k nemu dôveru, povedala som mu o svojom diskusnom príspevku. Chcel si ho aj prečítať, dala som mu ho. Neodhovárал ma od prednesu ako Lazarová, cítila som, že mi praje, aby som to spravila a dajako to prežila, bude mi držať palce. Ale čo bude vraj so mnou ďalej?

Myslela som aj na iných dobre známych spisovateľov i spisovateľky, s mnohými - hoci som ich videla na zjazde — som nestihla ani slovko si vymeniť, predstavovala som si, že by ma počúvali, keby ma vyzvali do diskusie. Ale túžim naozaj, aby ma vyzvali? Pristihla som sa pri strachu z takej možnosti. Stačilo, aby som si predstavila, ako budem kráčať dlhou sálou od jej konca dopredu, vystupovať úzkymi schodíkmi pod kritickými pohľadmi tribúny v svojom hlúpom oblečení, hovoriť slová, ktoré sa nebudú páčiť, a či ich vôbec dopoviem, pri takýchto príležitostiach som mávala trému, musela som počítať aj s tým, že sa mi kolená roztrásu, hlas zlomí . . . nie, netúžila som za tým, a predsa som chcela, chcela, aby moje úsilie nevyšlo nazmar, aby som konečne zložila ťarchu, ktorá ma roky tlačí.

Obávala som sa však zbytočne. Tesne pred 18. hodinou Ján Solovič prerušil rokovanie a navrhol zhromaždeniu, aby sme odhlasovali ukončenie zjazdu. Súhlasili všetci, iba môj hlasovací lístok č. 132 zatrepotal sa nad zadným stolom vo vzdu-

chu, a to bolo toľko ako nič. Nato Solovič, ukončujúc na základe súhlasu diskusiu, oznámil, že môžeme odovzdať svoje neprednesené diskusné príspevky do protokolu 3. zjazdu ZSS. S tým som počítala ako s krajnou možnosťou realizovať svoj úmysel. Tak predsa aspoň niečo! Diskusné príspevky v protokole ostávajú v archíve, ba bývali aj uverejňované v tlači. Vstala som a prešla som rýchle úzkou uličkou medzi stolmi temer pod tribúnu, tam som odbočila k stolíku s protokolom. Napätie, najprv dost' dobre ovládané, vo mne náhle prevládlo, ruky sa mi roztriasli a celý obal spadol na zem. Stránky sa mi rozsypali, medzi nimi som uvidela trasľavé písmo — list Timravy, vzala som si ho na zjazd ako talizman. Jej písmo ma povzbudilo, pokojne som zo zeme všetko pozbierala, vybrala som z obalu štyri stránky kópie diskusného príspevku, položila som ich na stolík. Obzerala som sa, kto ešte odovzdá príspevok, napísaný či aj prihlásený, do protokolu, veď som sama vedela o viacerých, čo si príspevky na zjazd prichystali, no nik sa nedvíhal, nik nekráčal za mnou k stolíku s protokolom, cítila som nesmierne ťažké, napäté ticho.

Cítila som však i veľkú úľavu, pokojne a bez záujmu sledovala som voľby nových členov výboru aj iných orgánov Zväzu, čo prakticky znamenalo len nové a nové dvíhanie rúk s hlasovacími lístkami na znak súhlasu so všetkými dopredu určenými členmi spisovateľských orgánov; boli temer tí istí ako predtým, pribudlo zopár mladých autorov.

Z diskusného príspevku mala som pri sebe okrem originálu i ďalšie kópie, dala som ich čítať záujmom ešte v rokovacej sále i v hale, potom i hore na galérii, kde už podávali večeru. Večerať som nestihla, ani by mi nebolo chutilo jesť, mienila som si za lístok na večeru zobrať pomaranče a nejaký

banán pre vnukov, videla som, že to aj druhí robia. Stále mi niekto diskusný príspevok vracal, alebo naopak si ho odo mňa požičiaval, prisadali si ku mne a diskutovali so mnou. Jedni pochybovali, či bolo účelné napísať až taký otvorený príspevok, lebo vraj týmto teraz beztak už nikomu nepomôžem, a sebe iba uškodím (Drug, Noge). Druhí zase naopak, pokladali môj pokus za vážnu vec, a že som prehovorila aj za nich. Toto už nik vraj nezmaže, a tak vraj 3. zjazd slovenských spisovateľov ostane v povedomí budúcich pozorovateľov ako taký, na ktorom slovenský spisovateľ prejavil odpor proti utláčaniu, nepravde — a podobne. Pocítila som zvláštnu vnútornú pohodu, lásku k svojim spisovateľským druhom a družkám, bez rozdielu, či sú to títo na zjazde alebo tamtí mimo spisovateľského oficiálneho života, ktorých som sa chcela zastať, akoby som sa iba práve teraz bola oslobodila od neistoty, či medzi nich všetkých patrím, a nadobudla plné vedomie o spolupatričnosti. Medzi tými, čo pristupovali ku mne, uvidela som zrazu peknú, trochu zádumčivú tvár Margity Figuli. Kedysi — ešte tesne pred potlačením obrodného procesu — sme sa spriatelili, písali sme si listy, no v prvých mesiacoch normalizácie sme sa začali od seba vzdalovať. Margita Figuli podobne s nadšením, ako vítala úsilie dubčekovskej garnitúry, schvaľovala aj jeho potlačenie a nadchýnala sa za praktiky normalizácie, a ja som — ako redaktorka Smeny na nedeľu — uverejňovala v novinách jej prejavy obojeho druhu, tie prvé s pochopením, tie druhé — maj si čo chceš. Mala. Stala sa konečne i národnou umelkyňou, naraz aj so Štefanom Králikom. Potom som unikla do Lukavice. Keď som však teraz uvidela jej peknú tvár, modré fialkové oči, prívetivý úsmev, a to najmä v rade predo mnou,

rozohriala som sa, vyskočila som, podávala som jej prvej svoj diskusný príspevok. No ona ho nechcela. Mala záujem o môj lístok na večeru. Vraj si povšimla, že sa k večeri nemám, a ona by si mohla zavolať muža zdola, čaká ju tam, povečerali by spolu . . . nevedela som prísť k slovu, lístok som jej dala. Potom sa ešte raz priblížila ku mne, ale aj s mužom, obidvaja už najedení ďakovali mi za lístok. Rozlúčili sme sa bez ďalších slov, už sa hádam ani neuvidíme? Ale už nás hnali čašníci preč, chceli zatvárať, vychádzala som z PKO s poslednými diskutérmi — P. Bunčákom a J. Lenkom, jeden bol nadšený mojim príspevkom, druhý vylakaný. Spolu s ďalšími záujemcami, ktorí čakali pred budovou, prešli sme do Klubu slovenských spisovateľov v novej budove vydavateľstva Slovenský spisovateľ, v jej suteréne — vždy bývali naše kluby pod zemou — ani raz som ešte v tomto novom klube nebola, nepáčil sa mi, bol menej útulný než starý na Štefánikovej ulici s výbornou kuchyňou pani Zapletalovej a bystrou obsluhou jej manžela; tu to bolo ako hocikde v bistre alebo inom podobnom moderne štylizovanom podniku. No mladí autori, ktorých tu bola väčšina, už o Zapletalovcoch ani o podzemnom starom klube nevedeli. A keby aj vedeli, asi by sa im už nepáčil. V klube čítanie diskusného príspevku pokračovalo. Aj diskusia. Okolo polnoci, presiaknutá do pl'úc dymom, pobrala som sa domov. Nepokračovala som v chôdzi staromestskou uličkou s dávnymi palácmi, so starými veľkými bránami a chronicky zanedbanou dlažbou, ale som prešla radšej na vysvietené, bezpečnejšie Hviezdoslavovo námestie s básnikovou sochou a parkom. Okolo parku patrolovali z oboch strán hliadky Verejnej bezpečnosti v bieložltých vozoch. Cítila som únavu a depresiu. V opustenosti stíchnu-

tého námestia, z ktorého som ponad korunu platanu videla i v oblokoch nášho bytu na rohu len tmu, hádala som svoj budúci osud. Všetko mi pripadalo neúprosne tvrdé, odsúdené na zánik. Tak som prešla popri velebnej, hádam aj priveľkej a pritmavej Hviezdoslavovej soche, a ako som si náhle uvedomila, že stráži staré námestie v blízkosti nášho bytu, bolo mi hneď lepšie, úzkosť sa vo mne celkom rozplynula.

★ ★ ★

Diskusný príspevok
k 3. zjazdu
Zväzu slovenských
spisovateľov

Vážené zhromaždenie!

Máme svoj tretí spisovateľský zjazd slovenský. Za päť rokov od nášho posledného zjazdu, ktorý sa konal 31. mája 1972 v Bratislave, sme iste každý niečo vytvorili, aj nové knihy nám vydali, alebo rozličné dramatické aj iné útvary sa nám realizovali. Početne to, myslím, so súčasnou slovenskou literatúrou nie je najhoršie už aj preto, že sa vydávajú v starostlivej úprave i diela našich klasikov, ako i reedície slovenských prekladov klasickej svetovej spisby. Aby som nebola neosobná, priznám sa i ja k svojmu: mám za posledné medzijazdové obdobie napísanú filmovú poviedku, podľa ktorej realizovaný celovečerný film majú naše kiná uviesť ešte v tomto roku. V tomto roku mi má vyjsť aj prvý diel trilogie detskej knihy, ďalšie dva po prvom dieli neskoršie. V období od nášho posledného zjazdu mi vyšli aj básne v próze s biografickou esejou o slovenskom grafikovi Jankovi Novákovi, ktorý bojoval a padol v Slovenskom národnom povstaní.

Za túto prácu som dostala v súťaži k 30. výročiu SNP aj odmenu. A predsa nie som, nemôžem byť spokojná.

V okolí malej stredoslovenskej dediny, kde žijem už päť rokov, vídam na poliach v jeseni plno nezobratej úrody. Ale mňa mrzí tiež nezobratá úroda z našich polí spisovateľských.

Žijeme už deväť rokov v ovzduší mimoriadneho napätia celospoločenského. Aj pri dlhšom trvaní takéhoto napätia môžu vzniknúť, aj vznikajú diela dobré pre čitateľov aj pre náročnú kritiku literárnu. No vznikajú, vznikli aj škody neúmerne. Stratili sme v čerstvo uplynulých rokoch viac významných spisovateľov. Umreli, ale ich dielo sa ďalej vydáva. Popri nich stratili sme však aj veľa významných, tu aj inde žijúcich spisovateľov, tvorby ešte plne schopných. Ich dielo už viac rokov nevychádza. Podnes nie sú členmi našej spisovateľskej organizácie takí spisovatelia ako Dominik Tatarka, Peter Karvaš, Ladislav Ťažký. Ani vysokohodnotné preklady Zory Jesenskej z ruskej, sovietskej, anglickej klasickej i súčasnej literatúry, na rozdiel od diel iných, v poslednom období zosnulých spisovateľov nevychádzajú, nesmú vychádzať. Keďže nebolo meno Zory Jesenskej spomenuté medzi ostatnými pred minútou ticha, ktorou sme mali vzdať úctu dielu i pamiatke všetkých našich v poslednom období zosnulých spisovateľov, robím to krátkou pomlčkou teraz.

☆☆☆

Podnes nesmú publikovať svoje básne, prózy, alebo prekladať a články, eseje, kritiky o literatúre písať s nádejou na ich publikovanie ani ďalší členovia alebo kandidáti našej spisovateľskej organizácie alebo i nečlenovia, ale spolupracovníci našich lite-

rárnych, kultúrnych časopisov ako: Ján Rozner, Pavel Hruz, Milan Hamada, Jozef Bžoch, Fedor Cádra, Miroslav Kusý, Zlata Solivajsová, Miroslav Hysko, Michal Gáfrik, Július Vanovič, Ctibor Štítnický, František Andraščík, Štefan Moravčík, Roman Kaliský, Juraj Špitzer, Albert Marenčin, Agneša Kalinová, Soňa Čechová, Ivan Kadlečík, Ján Kalina, Tomáš Winkler aj iní. Ak sú v mojom výpočte omyly (lebo v prípade niektorých autorov mohli nastať medzičasom administratívne zmeny), nie je to moja vina. Stretávame sa v rámci našej organizácie tak málo, ako nikdy predtým, preto aj málo o sebe vieme.

Teda nemáme vo svojich radoch mnohých tvorcov literatúry, kritiky, publicistiky, dramatickej tvorby. Stratili sa ich mená a diela aj z katalógov a polic našich verejných knižníc.

A predsa tu medzi nami, lepšie povedané mimo nás a okolo nás títo naši kolegovia, priatelia, chodia, žijú. Pracujú na pracoviskách, i keď nie v každom prípade najhorších, ale zväčša im cudzích, pre nich podradných. Niektorí z mladších, čo sa predtým nestihli stať ani členmi Zväzu slovenských spisovateľov, chytili sa aj čakana a lopaty, ale sú medzi nimi aj takí, čo doslovne živoría fyzicky, morálne, duševne — z penzie. A čo zvlášť zaráža, je aj to, že mnohí z nich boli vyznamenaní pred rokmi v našom socialistickom štáte najvyššími umeleckými titulmi a hodnotami. Pokiaľ viem, neboli im tieto tituly odobraté. Z toho usudzujem, že nespáchali nič také, za čo by mohli alebo mali byť pohnaní pred súd, kde by im na základe vymeraného trestu boli aj tituly odobraté. Tak tituly hej, ale publikovať nie. A nikdy nezabudnem na ten obraz našej súčasnej literatúry, aký sa mi zjavil pred pár rokmi, keď mi žiaci aj ich učitelia a profesori slovenčiny

ukazovali z príležitosti mojich besied po školách v rozličných okresoch celé popreškrtané stránky v učebniciach literatúry. S akým asi poučením o našej čerstvej histórii vyjdú raz do sveta tieto deti, táto naša mládež, ktorá musela vlastnými rukami v škole škrtať v učebniciach mená a diela svojich žijúcich spisovateľov, ktorých sa pred časom učila vážiť si, milovať ich? Aj tento obraz preškrtanej súčasnej literatúry patrí do nášho bilancovania za posledné obdobie medzizjazdové. Ale patria do tohto obrazu aj prípady vymetania sadzieb, ba i šrotovanie čerstvo vyšlých kníh, diel to našich vyradených spisovateľov.

Dnes sa koná i zjazd českých spisovateľov v Prahe. Tam možno číta niekto — ak sa taký nájde — mnohonásobne väčší počet spisovateľov a autorov, ktorých stratou je podnes ochudobnená súčasná česká spisba ako početne, tak hodnotne. Česká a slovenská literatúra, ako i vcelku česká a slovenská kultúrna história, mali odjakživa dôležité etapy, medzníky spoločné. Preto straty na jednej i druhej strane znásobujú sa vzájomne. No treba s ľútosťou konštatovať, že straty tvorivých síl literatúry, umenia i celej kultúry na českej strane sú neporovnateľne vyššie než na strane slovenskej.

Ja osobne pociťujem pretrvávanie tohto stavu vysokých strát podnes ako veľkú chybu našej kultúrnej politiky, ako ťažkú krivdu na našich tvorcoch aj na našich literatúrach, umeniach, kultúre. Tým, že krivdíme tvorcom našich súčasných socialistických hodnôt kultúrnych, krivdíme predsa i socializmu, a to socializmu nielen v našej, ale aj v iných krajinách socialistických, a krivdíme tým aj socializmu — ideálu pokrokových ľudí v krajinách s inou spoločenskou sústavou, než je naša.

Pred 21 rokmi povedal básnik Vítězslav Nezval

na konferencii o českej poézii v Prahe: — Dokud v této zemi chodí třebas jen jeden jediný básník s pocitem, že nemůže vydávat, pak tu, soudruzi, není něco v pořádku! — A o rok neskôr, na 2. zjazde československých spisovateľov v Prahe roku 1956, hovorí básnik František Hrubín: — Kdo z nás si spokojeně chodí, píše, spokojeně pobírá honoráře a klidně usíná, jakoby o ničem nevěděl, kdo neřekne nahlas: “Zde se děje křivda!”, je zakuklený měšťák a sobec, a ten, kdo dokáže jen tajně se stydět, je zbabělec!

Vážené zhromaždenie!

Nevládzem sa už ďalej “tajně stydět”, nevládzem sa už ďalej hanbiť tajne, že ja smiem publikovať, zatiaľ čo druhí nesmú. Mám síce pre seba ospravedlnenie, že som patrila k tým, čo dlho verili, dúfali, že konflikty a krivdy sa napravia a vyriešia, ved' s úmyslom pomáhať v ťažkej celospoločenskej situácii, najmä mladým ľuďom, pracovala som od jesene roku 1968 až do konca roku 1971 v redakcii mládežníckych novín. Potom som akosi prestala dúfať. Ale bolo mi treba vytvoriť si pracovné prostredie, spraviť niečo. Pracovala som s vypätím fyzicky i duševne, nachádzala som svoje miesto v novom prostredí, kde sa veci nazývajú pravým menom, a po dlhých uvažovaniach a každodenných rozhovoroch s ľuďmi, odchádzajúcimi z našej i okolitých obcí autobusmi do tovární, na železnicu, aj do rozličných podnikov do práce, alebo ostávajúcimi pracovať na príslušných dvoroch a poliach JRD, teda po nabraní nových skúseností a poznání, a samozrejme, aj popri sledovaní našich domácich i svetových dejov z tlače i rozhlasových staníc našich i svetových rozhodla som sa úprimne hovoriť o tom, čo nás bolí a mrzí. Trpíme morálne, a naše morálne utrpenie je z morálnych útrap druhých,

z neustálych rozporov medzi slovom a činom, z bujenia poloprávd a lží, zo stále sa stupňujúcich dvojtvárností a nepochopiteľných zákrokov, škodlivých našej spoločnosti. Náš štúrovský básnik pred 130 rokmi povedal: "U nás sa ľúbi!" Druhý zase: "U nás sa spieva!" A náš básnik ľud, lebo je on podnes náš básnik najväčší, neprekonaný v sršaní iskier energie z jeho poézie aj v časoch najhlbšieho útlaku, tento náš básnik ľud, konkrétny človek jeho, dnes hovorí: "U nás sa klame!"

A počúvajte ho ďalej, ako hovorí: "Však nepoviem, tak trochu každý tu i tam klameme, však i ja starú oklamem, keď si na decík nechám, čo nevie, no ale tu sa klame ako na každý deň, a iba na tú nedeľu trochu pravdy . . . a že slobodne vyznávame? Poza humny sa zakrádaj, ak si chceš dať dieťa okrstiť! A rovnoprávnosť? Takátohľa: decko, prosím, vyznamenané, prijímacie skúšky dobre zložilo, obaja rodičia robotníci — a decko neprijaté na tú školu ani len na odvolanie, lebo že i na to ono, na to odvolanie, treba si dopredu protekciu na najvyšších miestach poistiť, tak mi to tam povedali sami, namôjveru, nech skapem, ak nie tak," zakľúči svoje ponosy tento náš človek pospolitý a ide hľadať do iného okresu nejaké prázdne miesto pre svoje dieťa na inú školu.

Náš ľud je vďačný svojmu zriadeniu za materiálne podvihnutie a primkol sa úzko k socializmu. No má i svoju dušu, a akú má on dušu od vekov! — a preto ho neuspokoja len ukojené materiálne potreby. Náš človek z ľudu, človek našej pospolitosti, chce mať svoju plnú osobnú dôstojnosť, úctu svojho okolia ku všetkému, čo v ňom, človeku jedincovi, je i drieme i sníva. Teda úctu aj k jeho schopnosti samostatne zvažovať a dospievať k svojim úsudkom a názorom bez toho neustáleho presved-

čovania a vnucovania nalinajkovaných hotových názorov, ako i bez strachu, že vzniknú nepríjemné následky, ak nepovie na "a" a, na "b" len b, ale na to i ono aj a, aj b, aj c, až po zet, čo mu príde zo skúsenosti a vlastnej múdrosti na um. A patrí k plnej potrebe plnej dôstojnosti človeka našej pospolitosti aj pocit skutočnej slobody vyznania, slobody vykonávania príslušných úkonov. Nemožno predsa chcieť dosiahnuť len tak hocijako nasilu, aby sa z celej dobrej tretiny všetkého obyvateľstva v ČSSR, ktorá nábožensky i oficiálne verí, stali ateisti.

Nedotýkam sa širšie ani odbornejšie bilancovania celej našej literatúry za naše posledné medzizjazdové obdobie, pretože nepoznám všetky nové diela. No čítavam medzi nimi zavše aj dielka majstrovské. Viem však tiež, že z našej súčasnej literatúry vypadol experiment a novátorstvo a že sa v nej ustálil predovšetkým vkus, idea a formy konvenčné. Tie novátorské, ak sa tu i tam aj vyskytnú, nie sú priam vítané. Ba je sústavne zatláčaný do pozadia aj význam vynikajúcich diel, ak je ich autor mimo zoznam "stimulovaných" autorov, ak síce smie publikovať, ale bez publicity. Tým vznikajú veľké medzery v súčasnej literárnej kritike aj v histórii. Ale paleta spôsobov, ako obmedzovať spisovateľskú aktivitu a kriticko-recenzentskú účasť, je ešte ďaleko pestrejšia, je naozaj až zaujímavo rôznorodá, individuálna.

Vážené zhromaždenie, končím. Hovorila som prevažne kriticky, lebo keby som bola hovorila i pochvalne, bolo by to po všetkom chválenkárstve o našej súčasnej literatúre v našej tlači z posledného obdobia iba nosením dreva do lesa. A hovorila som prevažne kriticky aj z opatrnosti: aby sa totiž nebudaj nestalo, že sa z môjho príspevku uverejní niekde

len nejaký pozitivistický výňatok. To sa u nás stáva, dokonca i spisovateľom poslancom.

Celkom nakoniec si ešte dovoľujem navrhnúť, aby naše diskusné príspevky z tohto zjazdu boli uverejnené. Myslím, že teraz, keď naša tlač v poslednom čase prejavila až taký záujem o spisovateľov, o ich podpisy, poskytnite akiste ochotne aj priestor pre diskusné príspevky z ich tretieho spisovateľského zjazdu.

Ďakujem, že ste ma počúvali.

H. Ponická

ZASTAVENÝ PRAMEN

O dva dni po zjazde cestovala som domov do Lukavice. Do vlaku som si zobrala hrbku novin z posledných dní, v Bratislave som nič nestihla čítať. Zaujímal ma ohlas na náš spisovateľský zjazd. Hneď na prvej strane: "Pravdy" bol dlhý úvodník s titulkom "Literatúra, zbraň pokroku". Nemal autora, no prekonala som nechut', čítala som ho. Z textu mi utkvelo, že sa neustále vystruje ideologický boj medzi kapitalizmom a socializmom, že kapitalistické zriadenia prežívajú "hlbokú hospodársku, politickú a morálnu krízu", že slovenskí spisovatelia, ktorí práve zjazdujú, musia svoju tvorbu naďalej rozvíjať v podmienkach princípálneho "ideového boja proti úpadkovým smerom buržoáznej kultúry" a musia sa chrániť toho, aby "zámerne kládli hodnoty našej domácej socialistickej literatúry do svetového kontextu kolbišťa literárnych foriem", pretože potom "by nemohli vidieť skutočné hodnoty našej literatúry"!

Na tej istej prvej strane "Pravdy" z 2. marca 1977 bola fotografia z pražského stretnutia československého ministra zahraničia Bohuslava Chňoupka so vzácnym hosťom — holandským ministrom zahraničia Maxom van der Stoelom. Pod fotografiou článok o tom, čo spolu hovorili, v redakčnom texte jednoznačný pozitívny úsudok, ako sa od

podpisovania helsinských dohovorov v r. 1975 zlepšili vzťahy medzi štátmi Európy, takže sa v nej "postupne vytvára drahocenná mierová klíma politická", podmienka to "pre plodný a konštruktívny rozvoj spolupráce vo všetkých oblastiach". Len nie pre spoluprácu kultúrnu, spisovateľskú? — pomyslela som si na niektoré ostré formulácie z úvodníka. Rozpoltenosť, akú i tieto dva texty, uverejnené na jednej strane "Pravdy" pri sebe, ukázali, zdala sa mi byť dost' častým fenoménom verejne prejavovaných oficiálnych názorov: poukázala som na ňu v predošlej kapitole z priebehu 3. zjazdu aj na markantných príkladoch z inak — naoko — vycizelovanej Správy Výboru ZSS nie náhodou, ale s dôrazom. (V jednej vete chvála revolučného princípu ako podstatného prvku literárnej tvorby, v druhej úplný opak, že revolúcia v literárnom umení neexistuje.) Takýchto príkladov by som mohla uviesť dost' aj z iných úryvkov oficiálnych textov. Videla som v nich presný znak. Niečo ako dvojitý prejav rozpoltenej osobnosti, z ktorého lekár diagnostikuje schizofréniu. Chorobu rozpoltenosti človeka, žijúceho pod náporom tiarch v stále sa stupňujúcich, aritmetickým radom sa množiacich ďalších rozpoltenostiach; Vraj ju možno liečiť v nemocnici. Ako však liečiť schizofréniu spoločnosti? Môj muž raz povedal, že len pravdou.

Zobrala som si ďalšie číslo "Pravdy", z 3. marca 1977, teda z prvého dňa po spisovateľskom zjazde: tu som našla hlavné ohlasy naň. Uverejnené predovšetkým hlavné prejavy na zjazde, na prvej strane novín veľká fotografia — záber z prvého radu tribúny, známi najvyšší funkcionári strany, vlády SSR a medzi nimi, keď som sa lepšie pozrela, trochu prikrčený Andrej Plávka. Mihálik ani Mináč medzi

nimi neboli, zrejme sa práve boli osviežiť v bufete alebo na vzduchu.

V poslednom, najčerstvejšom čísle, zo 4. marca 1977, bol tiež článok o zjazde, kombinovaný s mini-rozhovormi so spisovateľmi ešte priamo na zjazde. Otázky rovnaké, odpovede temer rovnaké alebo podobné obsahom, tónom. Ubezpečovanie o najvyššej oddanosti slovenských spisovateľov vrchnosti aj ideológii jednej strany, chvály prejavu súdruha Lenárta, sľuby pokračovania v línii strany, pestovania kvality, hlavne ideovosti tvorby, vcelku, ako hádam najvýstižnejšie to charakterizoval vo svojej odpovedi spisovateľ Ľubomír Feldek, “doslovná zhoda medzi stanoviskom, aké majú k literárnej problematike naši stranícki a štátni činitelia, a stanoviskom spisovateľskej obce, ako ho vyjadrovali vo svojich diskusných príspevkoch diskutéri”. Unavená, v túžbe uniknúť dopadu všetkej frazeológie, ktorá ešte i po zjazde predlžovala život svoj v novinách, odložila som ich všetky a zadívala som sa von, vlak nás unášal zimne pustou západoslovenskou rovinnou šíravou. Na obzore bol úzky chlp lesov, nad ním mútne žltofialové oblaky, niekde za nimi skrývalo sa slnce, už v sklone k západu. Myslela som na Lukavicu, na muža v mlyne, na mamu v Sliachi. Už som bola tam viac doma ako v Bratislave, nevedela som sa dočkať chvíle, keď zastanem na dvore, vojdem dnu, otvorím obloky, zakúrim, spravím večeru — alebo prídem domov aj na hotové, bude hostina, možno ešte i s vínom. No víno nebudem piť, ešte ma bolela hlava od včerajšieho. Nevypila som ľho veľa, traja sme jeden liter pili, a bolo dobré, lahodné, Janko Smrek by doma nedržel hocijaké. Spomínala som si na svoju čerstvú návštevu u nich: pani Blanka ma vrúcne privítala — už sme sa celých päť rokov

nevideli. Janko Smrek viedol ma do miestnosti, ovešanej obrazmi slovenských maliarov starších i mladších — výber sa končil generáciou Hložníka — mala som sa na čo dívať, pekne, zaujímavo kedysi slovenskí maliari maľovali, každý inak. Najväčšmi priťahoval moje oči Koloman Sokol.

Janko Smrek si prečítal môj diskusný príspevok, bol prekvapený, ale trochu zľaknutý, čo bude teraz so mnou. Pani Blanka priniesla fľašku vína, pripili sme si, že sme nepodpísali nový pohon na bosorky, že sa na zjazde predsa len dakto ozval na obranu našich vyhodенých druhov a že nám ešte to vínko chutí. Janko Smrek sa rozhovoril: najprv o tom, ako kedysi, v roku 1944, vládnuca vrchnosť nútila slovenských spisovateľov pripojiť sa do verejnej kampane proti povstalcom, ako spisovatelia manifest loajality s fašistickou mocou koncipovali i podpísali — ako už vtedy dobre vedeli mnohí, že by ho nemali podpísať, a čo z toho bolo po rokoch — nikdy by už vraj nič také nepodpísal. Porozprával mi, ako ho i zo Zväzu slovenských spisovateľov prišli nedávno otravovať, že má podpísať zase, tentoraz rezolúciu proti Charte 77, potom i niektorí známi sa všelijako pohoršovali, že nepodpísal.

Slúbila som obom, že sa ešte dakedy ukážem, objali sme sa, ale keď som vyšla na ulicu, bolo mi smutno. Nevedela som prečo, veď sme sa pri vínku z viechy z bývalej Schöndorfskej ulice rozveselili!

Bola som rada, keď som už dýchala svieži luka-vický vzduch pod dvomi agátmi pred bránou, po-behla som dnu, muž ma netrpezlivo čakal. Hneď som začala rozprávať, ako ma nepripustili do diskusie, no že svoj diskusný príspevok som zato

odovzdala do protokolu 3. zjazdu na konci rokovania, dala som ho potom v kópiach čítať aj spisovateľom, diskutovala som s viacerými o ňom ešte i na zjazde, ale i neskôr v Klube... muž sa zadivil, či naozaj? S príspevkom som nemohla vystúpiť, hoci som sa prvá prihlásila do diskusie? Tak som nevystúpila, a príspevok som predsa odovzdala? Vážne sa na mňa pozrel, jeho vážnosť ma zarazila. Zišla som zadným východom cez záhradu dolu k potoku, niečo ma k nemu priťahovalo. Rozmýšľala som o mužovej reakcii. Veľmi mi pripomenula aj Janka Smreka, ktorý tiež ostal najprv prekvapený a mal obavy o môj ďalší osud. Mne sa to zatiaľ nezdalo až také nebezpečné, mala som eufóriu, cítila som uvoľnenie. Vtom ma upútal potok, mohutne šumel. Nechcela som veriť ani vlastným očiam, ako narástol; tiekol ako prudká riava, jeho voda sa jagala čistotou. Ba z čoho len? Bežala som oznámiť novinku mužovi, ani on si zvláštny úkaz nevedel vysvetliť. Šla som do obchodu, kde si chlapi v kúte na vreciach mohli i dačo vypiť, i trochu pobesedovať — hneď som všetko vedela: zo tri kilometre od Lukavice, pod starým dolnomičiňským zámkom, vybuchol nový minerálny prameň nad starým mädokýšom. Vystrekuje vraj v jednom vrhu ako mocný gejzír a voda vyhadzuje kamene, vymieľa jarky. Jarky stekajú dolu brehom k potoku, z toho potok tak narástol. Ľudia už aj to vedeli, že tam geológovia čosi vrtali, a tak natrafili na žriedlo.

Gejzír za Dolnou Mičinou chodili obdivovať ľudia z najbližších obcí — Čerína, Čačina, z Hrochote, Sampora, Hornej Mičinej, Sliacha, ba aj zo Zvolena, z Banskej Bystrice; prišli sme aj my z Lukavice. Nevidaný úkaz vzbudzoval mohutný dojem, človek mal priam nutkanie pokľaknúť pred ním, ako len v pradávnych dobách kľakali

ľudia pred živelnými silami v prírode, aby sa k nim modlili. Kolovali zvesti, že prietok nového prameňa je výdatnejší než v Kováčovej a v Sliači, že tu možno budú založené nové kúpele. Mnohým ľuďom z toho rástla fantázia, stúpnu aj ceny domov a pozemkov v okolí, všeobecná eufória zvýšila aj moju. Cítila som prílev nových síl, hrnuli sa mi nápady, sadala som si k písaciemu stolu, že sa pustím do prerušenej práce o Sládkovičovi (či to nie je priam výzva? Nový prameň vybuchol priam nad tým, z ktorého aj on píjal s priateľmi, keď k nemu chodili na malé vidiecke pikniky, a neveľa vínka ktoré mali, si práve mädokýšom riedili) — lenže priveľké vzrušenie ma celú pohltilo, z práce nič nebolo, iba nejaký náčrt poviedky či fejtónu, a koniec.

Spod zeme sa tlačili k svetlu tmavoružové odenky pivónií, pri peci na pečenie chleba v záhrade rozkvitli snežienky, na podstene pred mlynom rozvoňali sa prvé fialky, všetko nejako priskoro na hlboko predjarný čas, priskoro najmä v našej, k severu obrátenej, doline.

Ani týždeň neubehol od článku o mierumilovnom stretnutí ministrov zahraničných vecí na pôde ČSSR — a už autor Dušan Rovenský v tých istých novinách úplne zhadzoval význam stretnutia a holandského ministra van der Stoëla napádal, že sa u nás správal ako kolonizátor, lebo vraj zasahoval do našich vnútorných vecí. Ako som z ďalšieho textu pochopila, hnev autora článku vzbudilo to, že holandský minister údajne prijal v pražskom hoteli, kde býval, českého filozofa Dr. Jana Patočku, ktorý ho navštívil z vlastnej vôle.

Patočkovo meno sa už viackrát bolo vyskytlo v rozličných článkoch počas kampane proti Char-

te 77, pretože profesor Patočka bol jedným z prvých podpisovateľov Charty a vystupoval v prvej garnitúre jej vedúcich osobností ako "mluvčí" - neprekladám toto slovo do slovenčiny, pretože neviem nájsť preň adekvátny výraz, ktorý by ma plne uspokojil. Profesora Patočku obdivovali mnohí vo vlasti i za hranicami i preto, lebo neváhal vo svojom veku (70) zapojiť sa do riskantného hnutia, a tak už i priamou účasťou na ňom pred verejnosťou podvihnúť význam celého pohybu, veď ho iste vedel zdôvodňovať, vysvetľovať, usmerňovať nielen ako občan, ale aj ako podkutý filozof, ktorý dokázal skĺbiť princípy klasickej gréckej filozofie s prvkami modernej fenomenologickej aj inej analytickej, pre hľadanie a naplnenie zmyslu života v modernej spoločnosti, v tomto prípade i socialistickej. Patočkovým hriechom bolo, že si dovoľil informovať o Charte 77 vysokého host'a zahraničného. Pritom Charty 77 boli plné i naše noviny, rozhlas i televízia. A pred rokom podpísal Bohuš Chňoupek za náš štát medzinárodnú zmluvu, v ktorej sa dáva voľný priechod všetkým druhom informácií doma i navonok, do zahraničia.

Rovenský síce vo svojom článku uznával, že keď prídu československí komunistickí predstavitelia do západných krajín, môžu sa tam voľne stretať s komunistami tam žijúcimi, môžu usporadúvať s nimi programy bez toho, aby im to tam niekto vyčítal alebo im robil nepríjemnosti, a že tento fakt vyhadzujú na oči československým funkcionárom aj cudzinci — v porovnaní s neslobodou ich stretania s našimi občanmi — lenže, lenže, habkal Rovenský v zákrutách svojich argumentov, to je vec úplne iná, pretože komunisti na západe "nie sú mimo zákon, ako u nás disidenti"! Prvý raz som čítala otvorené vyhlásenie, že disidenti, ako naše ozna-

movacie prostriedky nazývajú občanov s vlastným názorom, sú u nás "mimo zákon", teda nechránení pred ničím. Znelo to ako signál k ešte väčšiemu pohonu proti nim. Alebo ide len o zastrašovanie?

Sledovala som prípad i ďalej a dozvedela som sa, že mal vážne medzinárodné dozvuky: došlo k výmene nôt medzi československou a holandskou vládou, zhoršili sa naše zahraničné vzťahy. Súčasne stúpala vo verejnosti doma i v cudzine, ako som zachytila zo správ v cudzích rečiach, záujem o profesora Patočku, o ďalšie následky jeho návštevy u holandského ministra v pražskom hoteli. Československo ho vraj zobrali orgány československej Štátnej bezpečnosti na celodenné výsluchy, z posledného museli ho odviezť vo veľmi zhoršenom zdravotnom stave do nemocnice. Správy o jeho stave v nemocnici šli viac dní z rozličných zahraničných staníc do celého sveta. Večer dňa 13. marca 1977 oznámili, že profesor práve dokonal. Na ten večer nikdy nezabudnem. Bola u nás moja mama; vypočutá správa i ju veľmi dojala.

Ešte i ďalšie dni vysielali o Patočkovi v zahraničí komentáre druhu politického, ale i filozoficko-odborného. Neskôr som čítala aj fejtón o jeho skone. Spisovateľ, podpisovateľ Charty profesor V. Černý odmietal bolestínske úvahy, obviňujúce za jeho skon tých, čo ho prenasledovali; zdôrazňoval, že profesor už aj predtým bol na srdce chorý a že vystupujúc s Chartou vedel čo robí, veď poznal i nebezpečie, a že umrel najkrajšou smrťou, pretože na pochode, mladý, bojovný, v hlbokom dorozumení s mladosťou sveta, ale zdá sa mi, že toto už z textu profesora Černého voľne interpretujem.

V živote som profesora Patočku nestretla, živého som ho nevidela-nepočula, a predsa mi bolo, akoby mi bol umrel niekto z najbližších. Pod dojmom

z tejto udalosti, ale i zo zvestí o pohnutom priebehu jeho pohrebu v Prahe na Břevnově, na ktorom sa medzi množstvom vysokoškolákov zúčastnili aj vysokoškoláci zo Slovenska, písala som fejtón o mičinskom prameni. Predtým sa mi už pár rás podarilo prečítať si nejaký fejtón od niektorého zo zákázaných spisovateľov, z českých od Klímu, Vaculíka, Kohouta, zo slovenských od Kadlečíka. Boli celkom iné než texty súčasnej kultúrnej publicistiky, ktorá smela vychádzať u nás v časopisoch. Z pohnutia nad všetkým, čo sa dialo okolo mňa i vo mne tak, že som sa cítila zrazu plne účastná na pohybe spoločnosti, pokúšala som sa i ja písať uvoľnene, ako som to spoznala v zakázaných fejtónoch. Napokon i celá udalosť s gejzírom si zasluhovala záznam. Lenže medzitým príbeh nového prameňa pokračoval tak, ako som vôbec nečakala.

Ešte na začiatku výbuchu gejzíru zasadli odborníci v Bratislave, skúmali vraj zloženie, prietok, výdatnosť aj iné okolnosti nového prameňa a postupne sa údajne zhodli, že keď ponechajú novému prameňu voľný prietok, ohrozí to výdatnosť prietoku Kováčovej i Sliacha. Preto vraj rozhodli: nový mičinský prameň zlikvidovať. Prišli robotníci, do krátera, ktorým voda vybuchovala aj s balvanmi v prvé dni, nalievali masy hustého betónu, tlačili vodu nazad do podzemného bazénu, odkiaľ vystrekla. No prameň sa tak hneď nepoddal. Ešte sa vzchopil, betón prerazil; museli dnu nalievať ďalší. Potom si voda prameňa našla nové cesty úniku: celý vrch nad úvalom okolo krátera rozbublal sa novými gejzírikmi, z nových kráterikov stekali nadol nové jarčeky voňavej minerálnej vody, a ľudia znovu prišli obdivovať rozmnožený úkaz výbuchu živlu v malom, vrch sa hmýril zvedavcami, v jarčekoch hrali sa deti. Ktovie, bláhali sme si niektorí,

či toto nepremôže tých, čo novému prameňu neprajú, aby svoje rozhodnutie zmenili? Videla som v tom znamenie, podobne ako v rozprávkach, nachádzala som v zjavení a sile živlu zákonitosť nielen pre hmotu, ale i pre ľudské vnútorné aj vonkajšie, spoločenské hnutia.

Čoskoro som sa dozvedela, že dňa 14. marca 1977 dal zastaviť Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska všetky zdroje mojich príjmov. V roku 1977 mal mi vyjsť vo vydavateľstve Osveta v Martine prvý diel knihy pre deti, mala som tiež práve dostať preddavok (70 percent honoráru) za odovzdaný a prijatý druhý diel, čoskoro mal byť premietaný v našich kinách už celkom hotový celovečerný film Pyrrhovo víťazstvo, nakrútený podľa mojej filmovej poviedky, mala som obdržať aj istú skromnú úhradu za zbierku svojej korešpondencie s domácimi i zahraničnými spisovateľmi, ktorú som len nedávno bola v Martine odovzdala Literárnemu archívu Matice slovenskej. Z toho všetkého sa podľa rozhodnutia Ústredného výboru KSS v Bratislave už nič nesmelo realizovať, všetko mali príslušní pracovníci zastaviť, Ponickéj už ani korunu, tak znel príkaz. Príkazy prevzali osobne vedúci pracovníci Matice slovenskej, Slovenského filmu a riaditeľ vydavateľstva Osveta, predvolaní na deň 14. marca 1977 do budovy ÚV KSS na Hlbokej ulici v Bratislave.

Dozvedela som sa i podrobnosti, že sa pokúsili protestovať, dôvodili, aké finančné škody z toho vziať pre podniky; kniha, vybavená bohatými ilustráciami, si už dovedy vyžiadala značný finančný náklad, výroba filmu stále viac miliónov; len

maticiarom nešlo o peniaze, ale o hodnotu ideálnu, archívnoliterárnu. Darmo však dvaja protestovali zvlášť dôrazne, príkazca nepopulárneho protikulturného záťahu — Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska — ostal neoblomný. K príkazom patrilo aj zatajenie akcie, hlavne mne nič neoznamovať, nedokumentovať. Riaditeľ Osvety s. Ján Krajč dostal hneď i návrh, z akého legálneho dôvodu knihu zastaviť. Prebrali viac možností, ostala z nich jediná — člen KSS, vedúci kabinetu Encyklopedického SAV Jozef Veľký bude vyzvaný, aby spravil dodatočné ohodnotenie mojej knihy, na základe ktorého by vydavateľstvo zmluvu so mnou zrušilo, knihu nevydalo. Jozef Veľký, zaručovali sa vraj súdruhovia, to iste spraví, len treba s ním dojednať čím prv termín. Chudák riaditeľ Krajč nevedel, kde mu hlava stojí, keď sa vrátil z Bratislavy do Martina - sťažoval sa - robil, čo mu prikázali. Aj ďalší robili. Kniha bola zastavená tesne pred dokončením výroby v tlačiarni, film vyňatý z programu premietania a uzamknutý do trezoru (len vtedy ho vybrali, keď si ho prišiel dať premietnuť vedúci ideológie z ÚV KSS s. Pezlár), s korešpondenciou sa zatiaľ nič nedialo, iba toľko, že mi z Matice napísali, aby som niekedy prišla, že sa treba porozprávať o jej ďalšom osude. Aj to som sa dozvedela, že správca Matice spisovateľ Mináč predsa sa ešte pokúsil prehovoriť, presvedčiť pracovníkov ÚV KSS, aby materiál (boli v ňom i niektoré vzácnejšie jednotky) nemuseli z archívu vypustiť. Všeličo som sa dozvedela, lebo u nás na Slovensku tým menej sa jazyk za zubami drží, čím väčšími sme poslušní príkazom mlčať. Mne však nik nič nepísal, neoznamoval, nič som nemohla robiť, len čakať a tváriť sa, že nič neviem, že čakám na vydanie knihy, na pozvanie na prvé premietnutie

filmu, nikoho som predsa nemohla súdiť, tak čo je, prečo ešte nevydávate, prečo nepremietate, lebo i podľa vydavateľskej zmluvy zatiaľ šlo všetko, ako malo ísť - kniha mohla vyjsť až do konca r. 1977, film premietaný mohol byť, keď Slovenský film bude chcieť v dohľadnom čase, do Martina stačilo zaskočiť, v osobnom rozhovore s pracovníkmi archívu o osude písomností sa dohodnúť, ale na to som nemala chuť, bola som už omeškaná s prácami v záhrade i v domácnosti, korešpondencia je na dobrom mieste, na lepšom než medzi hrubými, vyše dvestoročnými - aj navlhnutými - múrmi nášho mlyna.

A predsa! Svitlo mi, pravdaže pod tlakom začínajúceho nedostatku príjmov, že Slovenský literárny fond mi už mal dávno poslať preddavok na druhý diel knihy, napíšem ta, čo je. Ako dopadla moja vec, prečo mi nič neposielajú, keď mi v prvých marcových dňoch potvrdili, že schválenie na preddavok už práve z martinskej Osvety prišlo a že to už budú len formality, vcelku je vec vybavená, peniaze iste čoskoro dostanem — nuž tak aké formality im zabránili poslať mi ich? A prečo mi o tom nenapísali, prečo ma nevyzývajú, aby som dačo potrebné, zabudnuté pridala? Neodpovedali mi. Ani na prvý, ani na druhý list. Neodpovedal mi vôbec ani Zväz slovenských spisovateľov, kam som sa obrátila so žiadosťou o bežný formulár na besedu (volali ma zase čitatelia do Zvolena). Mlčali svorne všetci. Iba vydavateľstvo Slovenský spisovateľ mi doporučeným listom oznámilo, že ruší so mnou zmluvu na reedíciu môjho prekladu "Malého princa" od Saint Exupéryho i na novú štúdiu o autorovi ku knihe.

Počítala som pôvodne s preddavkom temer s istotou, žila som v posledné roky iba z príjmov za voľnú literárnu pôvodnú alebo prekladateľskú

činnosť, takže náhle vákuum ma prekvapilo, veď som zrazu nemala nijaké výhľady na príjmy. Okrem toho ma súrili z Banskej Bystrice z predajne písacích strojov, aby som si prišla prebrať písací stroj, objednaný a zabezpečený starostlivosťou Zväzu slovenských spisovateľov — o písacie stroje bola núdza. Stroj som už veľmi potrebovala, roky som písala len na starej rozheganej remonde ešte z konca prvej republiky, ktorú už ani v matičnom archíve nechceli, darmo som im ju natískala, že som na tom stroji slovenským známym básnikom pomáhala prekladať Goetheho, Baudelaira, Verlaina, svoje poviedky písala, mali rozum, milí matičiari, nemali o rekvizitu záujem. Naostatok prišlo vykúpenie — Karol Plicka poslal mi odmenu za úpravu slovenských rozprávok z rumunského etnika, práve stačila na zaplatenie nového písacieho stroja značky Consul. Priviezli sme stroj do mlyna, hladkala som jeho žltkasté klapky, hneď som ho i vyskúšala. Muž ma nezabudol jemne upozorniť, aby som skúsila i slabšie udierať, stroj mi dlhšie vydrží. Mala som radosť, mala som chuť zase písať, hrnuli sa mi nápady, zavše som i dlhšie písala, potom zase som nechala všetko tak. Stále boli nejaké vyrušovania, a večne len pre diskusný príspevok, ktorý už vraj čítali nielen v Bratislave, ale aj v Banskej Bystrici, Martine, v Košiciach a neviem kde všade ešte. Ba, dozvedela som sa, čítali ho už aj v Prahe a v iných českých mestách, nuž bol to dôkaz, aké je u nás zvláštne, keď niekto len trochu pustí ústa na prechádzku a povie, čo si myslí o problémoch v svojom najbližšom spoločenstve. No zato tresty mi pripadali priveľké, skoro neuveriteľné, je to vôbec možné? Počítala som s nepríjemnosťami, prekážkami, obmedzovaniami, ale nie až s toľkou bezhlavou, zúrivou pomstlivou reakciou. Nebude to len zastra-

šovanie? Žiadna kaša sa neje taká horúca, ako sa navarí. Možno po čase všetko utíchne; ale nič takejto oprávnenosti na nádej nenasvedčovalo, naopak: prišiel zase chýr z martinského vydavateľstva, prirodzene len súkromou cestou, že Jozef Veľký má už aj zmluvu na vypracovanie dodatočného posudku o mojej zastavenej knihe a ten posudok dodá vydavateľstvu najneskoršie do mesiaca, tvrdo ho už čakajú; kým nepríde, so mnou ani slovo: každý má zakázané so mnou sa kontaktovať, čokoľvek príde odo mňa, má sa odovzdať hneď riaditeľovi.

Nechcelo sa mi veriť. Ako chcú obísť zákony, nariadenia, zmluvu? Veď moju knihu už dávno, pred tromi rokmi, posúdili dvaja odborníci na detskú spisbu, veď na základe ich posudkov mi vydavateľstvo vystavilo zmluvu — predsa posudok, ktorý by hocikto spravil už po vystavení zmluvy, ba i po výrobe knihy, nemá nijakú platnosť? Okrem toho, Jozef Veľký nebol literárny kritik, tobôž nie kritik a znalec detskej spisby, literatúrou sa zaoberal encyklopedicky, nikdy som od neho literárnu kritiku nečítala. Nestačilo potrestať ma zastavením knihy, filmu, ešte ma chcú aj oplúvať, že je moja kniha pre deti nanič? Začal sa mi ohlasovať žalúdok, už štyri roky som nevedela, že ho mám, zrazu som znovu vedela. Tak konečne i na vlastnej koži skúšam, čo skúšali už roky tí, ktorých mi bolo ľúto. Skúsenosť je neprenosná, človek len to pozná, čo sám zažije — teraz som už vedela viac. Nevydržala som už vo svojich neistotách, najväčšmi ma trápil budúci posudok od Veľkého, rozhodla som sa, že zaskočim do Martina za redaktorkou, ktorá zredigovala prvý i druhý diel knihy. Stýkali sme sa aj inokedy podľa okolností nielen v redakcii, ale aj u nej. Jej muž, Ivan Kadlečík, bol autorom zakázaných fejtónov s peknou slovenčinou i hlbokým pre-

cítením toho, čo opisoval, v obehu medzi literátmi sa dostali i ku mne. Už viac rokov sa všelijako pretľakal, patrilo k tým, čo už nesmeli publikovať.

Naskytna sa čoskoro príležitosť — šli sme s mužom po jeho mamu do Kunerádu, kde sa liečebne rekreovala, mali sme ju odtiaľ zaviezť cez Žilinu do Liskovej. Cestou cez Martin zastavila som sa u Ivky, ktorá mi potvrdila správnosť mojich informácií aj o dodatočnom čakanom posudku Jozefa Veľkého. No ona už vlastne so mnou hovoriť ani nesmela. Riaditeľ Ján Krajč zobral od nej moje rukopisy, aj obťahy vytlačeného prvého dielu, všetko zamkol do svojho písacieho stola; táto zvesť ma zvlášť vyľakala: nemala som doma nijaký odpis textu prvého dielu, ani obťah, hoci mi ako autorke prináležal, no zabudli sme na to. Ivka ma upokojila, že mi niečo odložila, počítala s tým, aj nejaké ilustrácie mi vraj dá. Dohodli sme sa, že až najbližšie prídem. O diskusnom príspevku už aj ona vedela, všetci vo vydavateľstve o ňom počuli jednak od riaditeľa a jednak ho niektorí v odpise i čítali.

Bola som i v rozpakoch, lebo keď privádzam Ivku do nepríjemného položenía už aj tým, že som k nej prišla a spolu hovoríme, a ona mohla mať ešte viac príčin k rozpakom, lebo ako hlavnej živiteľke šesťčlennej rodiny jej zvlášť mohlo uškodiť riskovanie postavením v redakcii, mali už aj dovtedy dosť nepríjemností. Lenže príkazy, ktoré bola dostala, boli tajné a to náš kontakt uľahčovalo. Jednako, vyplašené obidve, akoby sme robili niečo protizákonného, keď sa rozprávame o knihe, ktorá mala vyjsť čoskoro vo vydavateľstve, dohodli sme sa, že naše stretnutie utajíme, najmä však ona v zamestnaní. (Dodržovala som to do napísania tejto knihy, vyše sedem rokov; za taký čas i v rozprávkach odkľajú zakliatych, sedem rokov je hádam dosť

i na premlčanie takej neresti, že autorka knihy navštívila svoju redaktorku!)

Pred Kunerádom, na ceste uprostred otvorených, kopcovite zvlnených plání nás zastihla taká snehová fujavica, že sme ostali v závejoch. Zázrakom sme z nich vyviazli, s mamou sme sa viezli nazad úplne inou krajinou pod slnečnou oblohou, na kremenne stvrdnutej snehovej ceste, vyhladenej vetrom, ktorý odmietol aj záveje. Dumala som, či tadeto nevedla kedysi cesta českých exulantov po Bielej hore. Niečo sa mi o tom snívalo, ale zvrhlo sa to v obyčajný prenasledovateľský sen štvanca, aké som mávala v poslednom čase — zhromažďovalo sa v nich všetko, čo som si nepripustila, nad čím som sa vyvyšovala, a čo ma jednako malo v moci. Strach, úzkosť, neistota. Celkom presný a mne už známy boľavý pocit počas snívania, s príchut'ou čohosi kyslato páchnuceho, signalizoval nezdravie, poruchu nielen žalúdka, ale i kolovanie nespracovaných odpadových prvkov v krvi i v hlave.

Po návrate zašla som k tetke Baranke, dohodli sme sa, že mi zase bude zbierať smotánku, ale naozaj len čerstvú, stačí i málo, tak ako keď som sem prišla, keď som každý deň k nej na jej príjemný liek chodila . . . začala som si močiť aj koreň žltého horca v prevarenej vode, pila som to medzi jedlom. No a práca na vzduchu, ale s mierou. Uporiadkovala som skalky, prisadila cibuľku, kvety, nachystala semiačka i zemiaky na sadenie na ostredku — ešte stále bol čas. Náš ostredok za potokom nemá príliš veľa slnka, je uložený v mrazovej kotlinke, kde sa sneh najdlhšie drží, preto i neskoršie sadíme. Z ostredku mám ja jednu tretinu, Baranovci dve. Pomáhali mi s hnojením, preorávaním, sadila som tam ako aj oni zemiaky i rozličnú zeleninu. Na troch ároch.

★ ★ ★

Nebolo mi súdené v pokoji si ďalej chystať záhradu, zase som musela ísť do Bratislavy. Zväz slovenských spisovateľov ma doporučeným listom ešte v prvej polovici apríla privolal na deň 19. apríla o 10. hodine predpoludním na "zasadnutie komisie pre prípravu materiálov z 3. zjazdu ZSS do protokolu" do budovy Zväzu na ulici Obrancov mieru, "pretože ste váš neprednesený diskusný príspevok odovzdali medzi zjazdové materiály". Rozmýšľala som dopredu o diskusii na zasadnutí komisie, pripravovala som sa na obhajobu diskusného príspevku, nestrácala som nádej, že hádam som predsa len niečím pohla, niečo sa môže napraviť.

Deti boli prekvapené, že zase som v Bratislave, nechodila som k nim častejšie než v trojštvoformesačných prestávkach. V prvý deň zašla som do úradovní Slovenského literárneho fondu, chcela som osobne zopakovať svoje písomné urgencie, na ktoré mi neodpovedali.

Lenže administratívni pracovníci Slovenského literárneho fondu, na ktorých som sa kedysi s dôverou obracala, lebo aj oni sa usilovali čo najväčšmi vyjsť spisovateľom v ústrety, so mnou už nijaké rozhovory nenadvádzovali, nič mi nevysvetľovali, len krčili plecami a s útrpným úsmevom mi radili, aby som sa obrátila na riaditeľa Jána Korenku. Ani ten neprejavil ochotu niečo mi vysvetľovať, neponúkol ma, ako to mával vo zvyku, kávou, nevyzval ma na posedenie, pri ktorom najradšej rozprával o svojich bojových hrdinstvách za Slovenského národného povstanie alebo o svojich knižkách s týmto námetom — Korenko tiež len tak, ledbolo, že zatiaľ nemôžu nič vybavovať, že má byť nejaká komisia na Zväze slovenských spisovateľov, potom uvidia. Šla som o poschodie nižšie, k zástupcovi riaditeľa Lackovi Luknárovi, s ktorým som sa lepšie

a dávnejšie poznala a nemala som s ním zlé skúsenosti, naopak, ako úradník všetko vybavoval spoľahlivo, človek si ho musel vážiť pre jeho vzťah k povinnostiam, vedel riešiť aj ako člen komisie pre sociálne veci dôkladne i mnohé ťažké problémy (vec zanedbania vdovy po Martinovi Kukučínovi, ktorá žila roky v neutešených bytových i sociálnych pomeroch), aj v iných záležitostiach pomohol, kde mohol — Lacko Luknár ma ani tentoraz nesklamal, privítal ma ako človeka, usadil ma na stoličku, lenže ja som darmo hľadala na jeho bledej čistej tvári nejaký úsmev. Vážne ma vyzval, aby som mu povedala, čo ma k nemu privádza, vážne ma počúval i vážne mi odpovedal. Áno, potvrdil predošlé Korenkove slová, tu bude všetko záležať od výsledku tvojho pohovoru so zväzovými funkcionármi na sekretariáte ZSS. Vedel o ňom všetko, poznal i presný čas konania — všimla som si však, že ani raz nepoužil výraz “komisia pre prípravu zjazdových materiálov”, ale len “pohovor s funkcionármi”. Zdôraznil, že odo mňa záleží, ako sa rozhodnem — potom sa uvidí ďalšie, v podstate vlastne aj on len krúžil, krúžil, nič presného nepovedal, kým nedokrúžil dobrosrdečnou radou, že by som sa mala hádam ešte pred pohovorom porozprávať medzi štyrmi očami s niekým s vplyvných spisovateľov — pripomenul mi Vladimíra Mináča alebo Janka Soloviča. Vedela som, že mi radí dobrosrdečne, rozmýšľala som o podstate jeho rady, ale bez tých dvoch, pretože radíť sa so Solovičom alebo Mináčom, ktorí menili postoje podľa doby, ktorým vychádzali knihy v obrovských nákladoch nie podľa dopytu čitateľov, ale hlavne na základe štátnych objednávok-distribúcií diel preferovaných spisovateľov do obecných, mestských aj iných knižníc, ktorí zahrňovaní titulmi, odmenami, funkcia-

mi v rozhodujúcich orgánoch, výboroch, porotách vydobyli si ešte aj pozície politické, kreslá poslanecké, a v nich nič nevymohli ani pre jedného z desiatok vylúčených slovenských autorov, ktorých prv sami museli vylučovať, knihy ešte i v priateľskej cudzine im dať zastavovať, zatiaľ čo oni v tom istom čase odmeny, nové tituly, aj rozličné iné výhody prijímali, do ďalekej cudziny cestovali vo všetkom pohodlí a zadarmo . . . nie, s tými sa ja radiť nebudem, veď tým dvom by bolo najmilšie, keby môj diskusný príspevok vôbec neexistoval.

Lacko, hoci dobrosrdečný, slušný, uzavrela som v sebe, predsa len tiež k nim patrí. Mne už nik neporadí, len Dominik, ktorý na rady beztak nie je — aké tam radenie? Každý sme slobodní rozmýšľať, konať podľa svojho najlepšieho vedomia i svedomia. Zato pozhovárať sa s ním po dlhom čase — od poslednej jesene sme sa nevideli — by mi už dobre padlo, veď by už aj mohol byť z tej Prahy doma? Vybehla som ešte v ten podvečer hore pod Slavín, ale Dominik ešte stále doma nebol.

— Ešte stále je tam? — trochu sklamaná som poznamenala v kuchyni pred Vierkou a sadla som si unavená na čiernu rohovú lavicu, strmé a dlhé je stúpanie zdola do kopca k Dominikovcom. Vierka sa zasmiala, ledva tvárou pohla, ale tmavé oči jej iskrili, hádam jej to vraj nebudem ešte i ja vyčítať, hneď som pochopila, že naráža na to, ako jej to minister básnik Válek vyčítal, keď za ňou nedávno prišiel do vydavateľstva, aby jej vylíčil, aké pokušenia Dominika zajali v Prahe, a preto Dominika treba čím prv domov vrátiť, Vierka len nech povie, ako chce ísť poňho, prípadne i s dietkami, autom či lietadlom alebo lehátkovým vozom, všetko jej dajú, aj jemu, až sa vráti, to a to napravia — len ona nech čím prv ide a Dominika naskutku privezie . . . — po-

dávam, ako som dostala, možno som i prifarbovala, kde sa mi žiadalo, smiali sme sa obidve. No smiech mi prešiel, keď sa mi Vierka priznala, že keď ona nebola ochotná pocestovať do Prahy, pretože, povedala ministrovi, Dominikovi je tam dobre — vie to od neho, občas si telefonujú, minister jej povedal, že si to tak potom odpyká celá rodina. Ak nepôjde. To ma prekvapilo. Panebože, či nemajú už aj doteraz dosť sťažený život? Dom, ani veľký, ani malý, pre nich dostačujúci na bývanie i údržbu, si už tiež pýtal svoje, zvonku i zdnuky, o živobytí radšej nehovorit'. Vierka, hradba pokoja domu i rodiny, to už roky s výdržou a odriekaním znáša, to ju hádam však najlepšie vyzbrojilo proti akýmkoľvek vyhráženiam, trebárs ministerským. — No čo, tak sa budeme musieť brániť, — odpovedala vraj na poslednú vyhrážku, a vedela som si predstaviť, ako sa po odpovedi ministrovi hneď pohrúžila do práce na korektúrach.

Na rohu námestia, uprostred najživšieho mestského bratislavského ruchu pod Manderlákom, dvanásťposchodovou budovou ešte z prvej republiky, stretla som spisovateľa Lacka Ťažkého; objal ma, dievča, to bola bomba, také niečo už nik z nás nečakal! Dobré mi padla jeho hlasná vďačnosť, hneď som sa mu pochválila, že zajtra mám ísť na zasadnutie komisie pre úpravu materiálov do protokolu, kvôli tomu som pricestovala. Lacko ma poprosil, že keď tam už zajtra budem, nech im poviem, že i on ako vylúčený súhlasí s tým, čo som napísala do diskusného príspevku, lebo je naozaj plno nezobratých úrod v šuplíkoch vylúčených slovenských spisovateľov; — a hlavne to im povedz,

— doložil po chvíli, — že načo som aj rezolúciu podpísal? Sľúbili mi za to, že mi zase budú vydávať knihy, a nič, nik ma odvtedy nezavolať a nič mi nepovedal, sľuby márne hlúby, už aj banujem, že som rezolúciu proti Charte podpísal, hanbím sa pred sebou . . . veru by som to nebol podpísal, ale vtedy som ešte nevedel, čo tá Charta je, veru už aj Karvaš ľutuje, a jeho žena s plačom chodí po meste, že jej muž svoje meno takto zhodil, nie dost, že jeho hry už nehrajú, knihy mu prestali vydávať, ešte i hrdosť mu zoberú . . . — no a povedz, nech aj oni povedia, rozkladal Lacko rukami, či jesto socialistickejší spisovateľ, než som ja? Veď mne by knihu na západe ani nevydali, ja som pre nich príliš socialistický, tak kde ma majú vydávať, keď nie doma?

Oj, vydali, vydali by, prečo by nevydali, odpovala som mu v duchu, vedela som, že na takzvanom západe, ako sa stereotypne nazývajú krajiny s iným, než je naše socialistické zriadenie, je viacero vydavateľstiev, kde vydávajú knihy aj v Československu žijúcich autorov, a to dokonca i takých, čo sa naďalej držia marxizmu a socializmu — prečo by aj Ťažkému nevydali? No čo ma do toho, mlčala som a ešte raz som sa opýtala, či naozaj chce, aby som t a k ý odkaz od neho zajtra na sekretariáte ZSS tlmočila? Nech si to rozmyslí, lebo keď už raz podpísal rezolúciu, tým si už u nich vydobyl isté sympatie, nuž či by nebolo lepšie trpezlivo vyčkať, až sa sľuby za podpis proti Charte 77 naplnia? Takýmto odkazom všetko môže pokaziť! Diskutovali sme o tom ďalej, zavše ma i celkom strhla predstava, že im tam zajtra poviem, čo si Lacko o celej veci myslí, veď jeho odkaz odobruje i moje svedectvá o utlačených, ponížených autoroch slovenských, potom som sa zase zháčila, že nesmiem byť sebecká, ťahať druhých do víru, v ktorom sa krútim sama, a

tak sme o tom všetkom natoľko zaujato debatovali, že medzitým sme sa i z náročia pohli, lebo ľudia do nás vrážali, šli sme i my s hlavným prúdom, kým sme sa neocitli v širokom vchode do obchodu Prior v priestore medzi niekdajšou Dunajskou a Špitálskou ulicou.

Na dlhom bočnom múre zaklingali zvončekové hodiny jedenástu predpoludňajšiu, odspodu odhora nás oviali otepľovacie vzdušné prúdy z dômyselného zariadenia vo vstupe, očiam sa ponúkli rady pultov s rozličným tovarom, odboku tíško zašumel stroj, vyvážajúci ľudí, znehybnených v stoji, na poschodia, my sme nesmerovali ani hore, ani dolu, ani k pultom, šli sme nabok do poloprázdného hlučného priestoru v blízkosti podnikového výťahu, kde bol menší pohyb a ruch a kde sme napokon mohli bez ústrkov postáť a počuť si slová, Lacko bol zase v ohni svojej spisovateľskej vášne, plýtvanej a nenapĺňanej, vraj i zle pozrieť, ako sa mu rukopisy iba v šuplíkoch tlačia a krčia. Aj som mu závidela túžbu, aby napísané bolo i vytlačené a čítané, mne už písanie nešlo ako kedysi, ani som nevedela, či ešte vôbec túžim, aby sa moje knihy naozaj skveli vytlačené vo výkladoch, skoro som sa toho dopredu bála, iba teraz, nedávno, keď som sa dozvedela, že mi knihu zastavili, vzbudila sa po dlhom čase i vo mne túžba zápasit' o to, aby predsa len vyšla: niečo som z toho Lackovi prezradila, niečo nie, nemohli sme si celkom rozumieť, predsa len sme boli veľmi odlišní, Lacko bol predsa kedysi i vedúcim oddelenia kultúry na Ústrednom výbore KSS, mala som pred ním chladný rešpekt, iba v poslednom čase, ako ním nebol, sme sa bližšie spoznali, no to, čo bolo predtým, neprestalo pôsobiť. Navyše, podpísal manifest proti Charte, nemohol plne pochopiť môj postoj nikdy, boli sme každý

z celkom iného cesta, inej výchovy, vzdelania. Jednako som si oceňovala, že aspoň dodatočne — a proti vlastným záujmom — stavia do popredia záujem pravdy, morálnosť svojho počínania, aj som mu to nahlas uznala, že už dosť spravil, ak k tomu, čo hovorí, sám dospel, ale nech má so sebou zľutovanie, aby ho tento obrat nikdy nemrzelo, nechcela by som . . . no on znovu a znovu, aby som im len povedala, čo si on myslí, aby som jeho odkaz odovzdala neretušovaný. Ale kde a kedy mu poviem, ako odkaz prijali? Hodnú chvíľu sme to nevedeli vyriešiť, pretože ani jeden nie sme typ kaviarský, skôr pochodove pouličný, nárožne postávajúci — nakoniec zišlo Lackovi na um, že zajtra popoludní o druhej bude pohreb Dr. Jozefa Felixa v Slávičom údolí, chystajú sa naň mnohí. Na pohreb som sa, prirodzene, i ja chystala. “Komisia”, ktorá sa mala započat’ o desiatej predpoludním, sa akiste do dvanástej skončí, ostane mi dosť času i na cestu do Slávičieho údolia.

Z balkóna na prvom poschodí budovy Zväzu slovenských spisovateľov viala čierna zástava — dnu v budove ma v kancelárii literárneho oddelenia očakávali už členovia “komisie”: sedemdesiatročný spisovateľ Dr. Ján Poničan a zväzový úradník všestranný organizátor spisovateľských i stránických podujatí Dr. L. Kněžek. Len dvaja; viac členov vraj už nebude. Len ešte jeden zapisovateľ, tiež zväzový úradník. Bola som prekvapená. Cez chodbu a veľkú miestnosť predsedsiene viedli ma dvaja muži z kancelárie literárneho oddelenia, kde by sme sa spokojne boli pomestili okolo stolíka — do veľkej hlavnej zasadačky, obrátenej podlhovastými

štýlovými oblokmí do ulice; usadili ma zavrch veľkého oválneho stola, oni si prisadli ku mne o dve stoličky ďalej — Poničan vpravo, Knězek vľavo. Na stole nebolo nič, ani minerálka alebo nejaké písomnosti, ktoré mali podľa oznámenia upraviť členovia komisie za mojej prítomnosti do protokolu. Prázdný popolník pritiahol si Poničan k sebe a hneď si začal zapalovať fajku. Nevedela som, načo tu má byť aj zapisovateľ, no spomenula som si na Luknárovo označenie komisie za pohovor — asi bude zapisovať, čo si povieme.

Vonku na balkóne previeval vietor čiernu zástavu, mohla som ju vidieť, kedykoľvek som pozrela trochu nabok; čakali sme na zapisovateľa, obzerala som sa po miestnosti, vyloženej hnedým drevom. Zariadenie miestnosti, zachované ešte z čias, keď v budove sídlilo anglické vyslanectvo, pôsobilo znakmi niekdajšieho prepychu, už zanedbanými, čoraz ošumelejšíe, dnu bolo všade prítmie. Za ťažkopádny m reprezentatčným stolom, pokrytým zhora hrubým, na okrajoch obrúseným sklom, som v minulosti už neraz sedela. Tu sme sa schádzali na pozvanie vedúcich činitel'ov Zväzu celé spisovateľské skupiny alebo i jednotlivci, tu nám dávali naši nadriadení funkcionári spisovateľa informácie a direktívy k akciám v teréne, na školách, v kultúrnych domoch aj na stavbách socializmu, ale i usmernenia pre vyťaženie námetov, pre rozvoj socialistickej literatúry, ktorá chronicky trpela od začiatkov budovania socializmu v našej krajine nedostatkom kladných postáv a nepresvedčivosťou zobrazovania skutočného života. Za tým stolom som však, rozpomenula som sa na príjemnejšiu časť svojej histórie pri ňom, neraz príjemne a uvoľnene besedovala s hosťami spisovateľmi zahraničnými — talianskymi, maďarskými, francúzsky-

mi, juhoslovanskými, to boli milé a živé spomienky, v dlhej chvíli som sa im rada oddávala: videla som pred sebou tváre, počula rozličné reči, osobité hlasy i v jednej a tej istej reči: Carla Leviho, úsmevného brčkavého barokového anjela s mäkkým prízvukom spevnej taliančiny, pohotového na všetko, na múdre diskusie i na žarty, na písanie i maľovanie, videla som ho zrazu ani nie tak za tým úradným stolom, ako skôr v jeho čarovnom rímskom ateliéri, kde som ho kedysi navštívila; aj spomienka na ďalšieho talianskeho host'a v tejto miestnosti, mladého istrijského, v literatúre už svojským štýlom, pútavým príbehom udomácneného autora, Fulvia Tomizzu, prenášala ma k stretnutiam s ním do inej krajiny, do Pirana nad morom, kde sme tak oduševnene diskutovali juhoslovanskí, maďarskí, rakúski, naši i talianski spisovatelia podunajských krajín o potrebe nášho nového zblíženia, keď už všetci emancipovaní národne, do istej miery i politicky — písal sa rok 1967 — zbavení komplexov i ústrkov národnostných, vedeli sme už na jednej úrovni diskutovať, vymieňať si literárne aj iné skúsenosti, žiť intelektuálne i duchovne v našom spoločnom stredoeurópskom spoločenstve kultúrnom bez niekdajších obmedzení, aké poznali naši predkovia, hoci mnohé z našich obmedzení oni nemali, voľne cestovali napríklad do Benátok, do Belehradu, do Budapešti, Viedne, hádam i toto sa raz obnoví zase . . . Fulvio Tomizza bol stelesnením týchto myšlienok a túžob, stačilo pozrieť naňho, z otca bol Taliana, matky Slovinky, i povahu mal zmiešanú, i lásku k rodnej zemi dvojdómú, rada som čítala jeho príbehy z istrijského pohraničia v pohnutom čase spoločenských premien, rada som s ním hovorila i blúdila, bol na svoj mladý vek až zvláštne rozvážny, a pritom ku všetkému tolerantný . . . aj

nižšia, štíhla postava Piera Paola Passoliniho sa mi pred očami mihla, ale nevedela som už presne, či aj s ním som aj za týmto stolom sedela, či to nebolo len na Dobříši (1965), kde mal originálny príspevok (nevidel nič sľubného a pôvabného v našom, ako povedal, provincialistickom napodobňovaní západných vzorov v tom čase), nehovoril populárne ani pre jedných, ani pre druhých, zavše ostrým nožom krájal pravdy, nemala som tak rada jeho verejné slová ako tie obyčajné, rozhovorové alebo básnické, obrazné — v scenároch). V Ríme, v kaviarničke u Rosattiho na Piazza del Popolo mi uštvaný a bledý rozprával o svojich ťažkostiach, prenasledovali ho zo všetkých strán pre jeho nevypočítateľnú nekonformnosť, večný protipostoj, pre jeho neuhladené výrazy, neopravované texty, poburujúce vášne. Ešte som videla pred sebou jeho úzku tvár, tiahli ňou tiene, magický úškrn znetvoril jeho pery, plietli sa mi v hlave slová “Nech skúsi všetko ten syn človeka”, hádam potreboval matku, ktorá by jeho unavenú hlavu, jeho horiace telo zobrala z kríža, aby radšej dotrpel alebo usnul na dlhý čas a oddýchol si. Nemajú predstavu mnohí, ako si tento druh ľudí príšerne všetko pretrpí, ani Janko Poničan, Solovič, ani mnohí iní, čo toľko o umení, umeleckej tvorbe hovoria, rečnia, nemajú potuchy o ohňoch, v ktorých sa umenie a myšlienka človeka vyčisťá. A uvidela som pred sebou v tieni uplyvajúcej i znovu sa blížiacej obraznej spomienky i zvädnutú, bledožltkastú tvár maďarského spisovateľa Józsefa Lengyela, ktorý temer dvadsať rokov trávil v sovietskych táboroch práce a v samotke v sibírskom lese, kým sa vrátil po blúdení svetom (s maďarskými komunistami, väčšinu dal Stalin popraviť) domov do Budapešti — tesne pred novým prevratom, v r. 1956. Ja som ho v Pešti v r.

1964 vyhľadala, lebo som objavila v literárnom časopise jeho práce zo života v sovietskych lágroch (páčili sa mi väčšmi než Solženicynove) — ale roky sú roky, ostal po nich, i keď sa živý a zdravý (pomerne) vrátil, i doma akýsi cudzí, nevedeli, nestihli oceniť ani dielo, ktoré doma napísal a vydal. Videla som pred sebou jeho smutné lesklé oči v zvráskavej malej tvári s úzkou bradou, počula jeho hlboko nežný, pomalý hlas, občas v reči špúlil pery, akoby spokojný, že ešte žije, všetko vníma, tešil sa každému priemyselnému výrobku, ohmatával s pôžitkom šustivé plášte, večerné lampy na výstavách, keď sme spolu blúdili peštskými, ale i bratislavskými ulicami, kúpil mi, aby mi uši nemrzli, barančiu čiapku, ja som mu darovala fotografiu brata (Lengyel ho tak volal) Jana Palacha — jeho pekná mladá tvár so živými očami svietila starému revolucionárovi, vlastencovi, štvancovi stalinistov Lengyelovi do nočných hodín jeho pozdnej literárnej práce — ešte sme sa mali zistiť, ešte chcel prísť k nám na východné Slovensko, pokochať sa v kráse gotických kostolov — ba čo by povedal, keby vedel, v akej úlohe tu dnes sedím? Veľké ríše nie sú dobré ríše, povedal mi raz pod Michalskou bránou, keď sme nad ňou lúštili starý latinský nápis o drobení síl vnútri štátu, mal už svoj názor o zlách z veľkých mocnárstiev. Popri Lengyelovej smutnej potemnej tvári kúnskeho starého bojovníka prešli predomnou v spomienke i ďalšie dve staršie tváre, Jean-Paul Sartre a Simone de Beauvoir, tí tu boli, ale ja som si ich zapamätala, zafixovala zo smutnej prechádzky pri Dunaji, keď som sama precítila trpkosť osamelosti slávnych ľudí, nedosiahnuteľnosť pokoja v takých vysokých, večne zaujatých, ustarostených (o druhých, o chod sveta celého) myšliach. On, celý rozrušený, kdeže vraj na svete ešte majú

spisovatelia toľko námetov na písanie, ako my v tejto krajine uprostred Európy, po všetkých drámach a zvratoch našej doby. Ona, zdržanlivejšia v rozruchu, chápanlivá, uznávajúca hádam až príliš naše podmienky — súhlasila i s úpravami textu Mandarínov, divila sa, že tu vtedy úpravy neboli potrebné. Potom mi zaznel ako z diaľky nervózny, rytmicky nepravidelný zvuk kastaniet, to americký básnik, dobrodružný a nepraktický Guinsberg, natriasal rukami, stláčal prístrojček, večne dbalý svojej najprostej slobody, ustarostený jej udržovaním, zazeral na mňa chlapčensky, keď som sa mu tu za týmto veľkým čiernym stolom posmievala, či nie je priveľmi vyčerpaný pestovaním pocitu úplnej slobody — ešte i do Moskvy sa vybral v teniskách, že tak je mu najvoľnejšie, nuž zo slobody hádam aj prechladol. Teraz by sa mohol on posmievať mne, pomyslela som si, ale je ďaleko. Guinsbergova tvár trochu sa mi v spomienke miešala s prekvapeným výrazom tváre francúzskeho spisovateľa Robbe-Grilleta, v skutočnosti asi vôbec neboli podobní okrem toho, že obidvaja vyzerali roztržito a neporiadne, Grilletovi som zašila, upevnila ovisajúci gombík na kabáte, ale nepovedal ďakujem za svet, obidvaja ostali akísi vzdialení, utajení môjmu pochopeniu, nuž boli mladší nielen vekom, ale i umeleckou pribojnosťou, ktorá u nás nemala priestor na rozpínanie, zaostali sme za svetom . . . No vedela som pochopiť, že sú obidvaja skutoční tvorcovia, nielen slov, ale i nového obsahu života, pocitov, a už sú bližší k budúcim než k nám prítomným, najmä v našich za modernou umeleckej svetovej spisby zaostávajúcich socialistických krajinách. Sledovala som tento úkaz dosť pravidelne nielen v našej, ale i v maďarskej, i slovinskej oficiálnej literatúre. A stretania s literátmi zo širého a takého

zaujímavého, od nášho odlišného sveta boli také zriedkavé, že z jediného stretnutia ostali spomienky navždy. Ale už kráčal k stolu vysoký, strmý, rovný modrooký Slovinec, môj prímorský rytier Cyril Kosmač z Portorože, vlastne presne zo Slapu na Idrijci, lebo stamodtiaľ, z predpolia slovinských Álp pri bystrej rieke pochádzal, odtiaľ aj všetko vložil do celého svojho diela, obopínajúceho okruh zeme rodnej nie väčší ako nejakých päť kilometrov — v prístave ruží nad morom už len dožíval, meditoval, prekladal — tu za týmto čiernym stolom sme spolu len jediný raz a krátko sedeli, viac sme sa stretávali v piranskom Domove československých spisovateľov nad morom, ktoré vrch s dómom z viacerých strán oblieva — chodil ta za mnou s vlčiakom Bukim — alebo i v jeho starom útulnom, ale ošumelom dome s ružovým plotom nad cestou, vinúcou sa pozdĺž morského brehu, alebo . . . ešte počujem jeho tiahly a nahnevaný hlas, ako ma volá z vrchu Johancáá,, nevidí ma, ale ja ho vidím s Bukim, kúpeme sa v mori, vyliezame, nadáva nám, v októbri! - okrem toho psa mu odvabujem, fuj! Večer je pokojnejší, milý, no zase sa rozčúli, britko mi vyhadzuje na oči, čo sme my za národ, všetko si dáme ľúbit! Veď Československo, to bol kedysi pojem svetový, predstavoval kvalitu, spoľahlivý punc všetkých možných výrobkov priemyslu za prvej republiky, a tá jeho kultúra! Oni, borci, juhoslovanskí partizáni, však plných päť rokov bojovali, a my čo, mesiac? — dlhšie sme mali za svoju slobodu vraj bojovať, hneď od začiatku, a nie podľa cudzích návodov, tak dnes by sme už aj my lepšie stáli. Prelasom sa s ním, že naše položenie je ťažšie, oni sú tu morom k celému svetu slobodne obrátení, zatiaľ čo my, úzka štrúdlá, ktorú hocikde možno prekrojiť zhora nadol, len morom národov sme zo všetkých

strán obklopení, to bzučí okolo nás; neuznával princíp kvantity, ale len kvalitu, a hrdosť, hlavne hrdosť jedinca i národa, tú predovšetkým. Pokračovali sme v rozhovoroch aj po roku na piranskom stretnutí stredoeurópskych spisovateľov, potom i v Ljubljani (keď už vojská u nás viac ráz prenocovali), nikdy sme rozhovory nedokončili. Mala som už len jeho knihy, celé štvorzväzkové dielo, ktoré mi raz bol priniesol pod pazuchou do piranského spisovateľského domova, aby som sa z nich d o b r e naučila po slovinsky — a ja som ich potom dosť plynne čítala, v baladických príbehoch lásky a nenávisti, v bizarných osudoch osamelých čudákov a všelijako postihnutých vydedencov, ale najmä v autorovom sebaopise v Pomladnom dni, v spevavo ťahavej, jadrnej, hustošťavnatej vidieckoliterárnej reči som i jeho, autora, znovu nachádzala, keď som už ďaleko od neho bola, znovu som sa s ním prela, alebo ho len zbožne počúvala, blúdila spolu s ním kopcami, dolinami, piranskou cestou od Belego križa nadol popri pokopališči s latinským nápisom až do malebného prímorského mestečka, i znovu nahor a potom každý do svojej samoty — a mala som stále pri sebe ešte i jednu vetu od neho: - Kde stojíte, všade je vrch sveta! - Kreslil mi to aj do piesku pri mori (na južnej, portorožskej strane, lebo na severnej, piranskej, boli len skaly), a kam zabodol suchý tvrdý prst do oblúka nakresleného kruhu v piesku, tam bol vrch sveta a pod ním kruh, celá zemeguľa. On už mal svoj vrch sveta, svoju prežitú i spísanú shakespearovskú drámu, rovnováhu tragiky s humorom, múdrosti s láskou, i starý dom, strážený ostrým psom. Ja som ešte stále len hľadala a trochu som ho potom vlastne i napodobňovala, keď som si aj ja podobne priestranný, avšak ošumelý, potemnelý vidiecky kút na samote našla.

Lenže mlyn, ktorý som našla, ležal v úvale, a nie na kopci ako jeho portorožský dom, a keby som v tom svojom novom domove bola chcela mať svoj vrch sveta, bola by som musela vyliezť aspoň na najbližší vrštek nad nami (cintorínový), tam je môj vrch sveta! — zaplakala som v duchu nad sebou, a tam v piranskom pokopališti možno tvoj piranský! Teraz by si ma mal vidieť, ako tu sedím medzi dvoma mužmi, dôležitejšími a oveľa mocnejšími než som ja, tvárim sa, akoby som ani ja nebola hocičo, aj oni sa tvária, akoby ma zatiaľ ešte uznávali, ale čo budem ochvífu? Škoda, že s tebou, starý múdry a zavše taký nevypočítateľný primorský rytier, som sa poradiť nemohla . . . ale veď ty ešte stále si, žiješ v mojom ďalšom deji, a tak vlastne už aj viem, že mi len to radíš, čo sama robím alebo nerobím.

Pozrela som prekvapene pred seba — napravo som uvidela v obloku trepotat' sa čiernu zástavu, okolo stola prázdno, len tie dve neurčité tváre — jedna s okuliarmi na silne krátkozrakých očiach, druhá zahalená dymom z fajky, akási čiernokňažnícka, otvorili sa zrazu dvere, vstúpil konečne čakajúci: mlčanlivý, upätý, počas spisovateľských rokovaní mlčiaci zapisovateľ, tiež zväzový úradník. Sadol si za čierny stôl napravo od Poničana (medzi Kněžkom a zapisovateľom bývali nedorozumenia), vytáhoval blok a pero. Nik mi nepovedal, že mi jeho zápis dajú potom prečítať, prípadne aj podpísať, vyzeralo to skôr na nejaký stenografický záznam, len pre potreby ZSS. Alebo aj pre vyššie? Nemohla som vedieť. Vytiahla som si zápisník a pero i ja. Nepovedali, že nesmiem.

★ ★ ★

Šli hneď naostro. — Váš diskusný príspevok k 3. zjazdu Zväzu slovenských spisovateľov, — začal Dr. Knížek, — vyvolal veľké pobúrenie na vysokých straníckych miestach aj medzi členmi Predsedníctva ZSS a Výboru, orgánov Zväzu, pretože celkove narúša správu Výboru k 3. zjazdu, ktorá hodnotí uplynulé obdobie rozvoja slovenskej literatúry vysoko kladne, najmä na Slovensku za celkom skonsolidované.

Nevládala som prvé slová zapisovať, ruka sa mi roztriasla, písmenká padali, klátili sa z boka nabok, a keď som chcela zamaskovať dôkaz biednej trémy pred susedom Poničanom tým, že som ľavú ruku chrbtom podvihla nad pravú, zbadala som, že aj tá sa mi silno chveje, radšej dolu s ňou. Horkotážko zapisala som vždy len začiatkové písmená každého ďalšieho slova, dúfajúc, že ich v priaznivejšej chvíli, až sa moje ruky upokoja, podpíšem.

Po Knížkovi ujal sa slova Poničan:

— Z celého tvojho príspevku vanie silný duch opozičný. Ujímaš sa takých ľudí, — vymenoval viacerých umlčaných slovenských spisovateľov, — ktorí sa i v roku 1968 zachovali tak, že sme museli proti nim zakročiť i stranícky, a ako vieš, zbaviť ich aj členstva v spisovateľskej organizácii a podobne, dokonca sa ujímaš takých, čo podpísali i Chartu 77! My predsa nemôžeme vydávať knihy našim ideologickým nepriateľom — Ťažkému, Tatarkovi a podobne, a sú v tvojom príspevku aj také výrazy ako napríklad, že u nás sa klame a podobne, potom sa zastávaš aj náboženstva . . .

Poničanova nahá výpoveď o tom, ako strana a funkcionári trescú v našej krajine spisovateľov pre ich názory, mi pomohla. Vždy som mávala pocit zadosťučinenia, keď nejaká nepríjemná známa, ale utajovaná pravda musela byť nahlas vyslovená.

Ruky sa mi už netriasli, len chveli, písmenká boli ešte krivé, ale písmen v každom ďalšom slove pribúdalo, zapisovala som temer všetko, čo Poničan povedal.

— Takže, ako tu súdruh Knížek povedal, pobúrenie bolo veľké, jednako sme sa po úvahách rozhodli, že ti dáme možnosť, aby si uvážila, či trváš i naďalej na tom, aby tvoj diskusný príspevok k 3. zjazdu ostal v protokole zjazdu. Preto sme ťa zavolali, a tiež ti pripomenieme, že v prípade, ak sa diskusného príspevku nevzdáš a podobne, čakajú ťa tvrdé dôsledky, nielen čo doteraz postihlo tvoju knihu, ale ešte horšie, aj tvojim blízkym hrozia z toho neprijemnosti. Ale ak rozumne všetko zvážiš a diskusný príspevok z protokolu stiahneš, znovu budeš môcť písať, knihy vydávať, všetko bude ako doteraz, rodina v pokoji, nik si to neodnesie. A isteže ti príde odpoveď aj na každý list — od Zväzu aj od literárneho fondu — a všetko sa vybaví, aha, tu mám všetky tie tvoje listy! — vytiahol z vrecka hĺbky mojich listov, ktoré som posielala Slovenskému literárnemu fondu i Zväzu slovenských spisovateľov a odpovede na ne vôbec nedostávala.

Prestala som si zapisovať a opýtala som sa Poničana, vyšetrujúceho spisovateľa, tak komu teraz vlastne patria? — či ich vráti adresátom, aby mi mohli odpovedať, alebo ich rovno on hodí do koša, ako mu prikázali . . . nereagoval na moju úbohú impertinenciu, natiahol ruku a zabafkal si prudko z fajky, ktorú si bol ešte pred započatím monológu oprel o popolník. Knížek priskočil na pomoc, horlivo ma začal presviedčať, že najjednoduchšie bude k všetkému sa priznať. Objaviť motívy činu, pohnútky, ktoré všetko môžu vysvetliť, mňa samu ospravedlniť. Pomôcť mi chcú, nič než pomôcť, húdol mi už odprava i Poničan, preto priznať sa mi

treba, kto ma naviedol kedy a kde, však to oni vraj beztak dobre všetko vedia, trochu akoby žartovne zažmurkal Knězek bledými veľkými očami spod okuliarov, na to zase hneď Poničan vymenoval českých spisovateľov z radu tých, čo boli vylúčení a dokonca i Chartu daktorí podpísali, a zase Knězek prišiel Poničanovi na pomoc, aby som sa vraj nebála a len povedala, s kým z českých spisovateľov bola som v spojení, veď je to jasné, veď sama v diskusnom príspevku vyslovujem dohady, že i na zjazde českých spisovateľov dakto s podobným príspevkom vystúpi, kto to mal byť, boli sme spolu dohovorení, von s tým! Vieme, vieme my všetko, zabafkal odprava Poničan, aj o tvojej návšteve v jeseni roku 1976 u Seiferta; ako si si to dovolila, a vieš ty, čo je to za človeka, aj teraz dokázal: Chartu podpísal! V jeseni minulého roku z toho bolo na Zväze veľké pobúrenie, predsa je to spisovateľ disidentský, a vieš ty, čo všetko takíto disidentskí, neuznaní českí spisovatelia chcú? Záhubu socializmu! Len sa im lepšie prizri, čo sú to za charaktery, napríklad Š., ktorého sa vo svojom príspevku zastávaš, celý život nikde riadne nerobil, iba z redakcie do redakcie preskakoval, a D. — veď toho sme sa za kultu všetci báli, a L. — ten nás na aktívy poháňal, a tamtoho sme nie pre politiku, ale pre finančné veci z vydavateľstva vypratali, aj inak ho potrestali, a tamtá — nechýbala nijaká nerest, ktorú by neboli prilepili na meno toho lebo onoho vylúčeného spisovateľa, uchýlili sa aj k rafinovaným podrazom — . . . a Tatarka iba z ľútosti ku Kohoutovi podpísal Chartu, už ho to i mrzí . . . — v úplnej intelektuálnej bezmocnosti a chlebarskej servilnosti voči tým, ktorí im prikázali spraviť so mnou tento cirkus, predostreli predo mnou obaja celú sieť domotaných dohadov o charaktere, dušev-

nej slabosti a nezrelosti spisovateľov, ktorými som mala podľa nich opovrhovať a nie sa k nim prikláňať. Už-už som čakala, kedy aj pôvody začnú vynášať, ale nie, to by museli v prvom rade mne vyhodit' na oči môjho otca, ale nie, nedotkli sa môjho strednoburžoázneho pôvodu, iba trochu akoby antisemitský motív vystrkoval v ich rečiach parôžky proti niektorým vylúčeným slovenským i českým spisovateľom. No aj s tým boli opatrní, nerozvinuli ho naplno. Mala som pred sebou zrazu plný obraz toho, čo stojí slovenskému intelektuálovi, spisovateľovi v ceste a prekáža mu rozvit' sa, prekročiť zaostalé humná vlastných dvorov. A zase mi prišlo na um, ako Janko Kollár ušiel spoza humien rodného dvora. Veru radšej ujsť, trebárs už ani nepísať, radšej hocičo robiť na obživu, len nie hrať pri čiste zárobkárskych cieľoch nejakého duchovného tvorca, nositeľa svedomia a neviem akých tiarch svojho národa. Ruka sa mi už netriasla, no nezapisovala som už všetky gebuziny. Sledovala som ich stupňovanie, odbočky aj iné vonkajšie znaky, začala som mať pocit, že tu už nejde ani tak o môj diskusný príspevok, ale hlavne o to, ako ešte väčšmi doraziť už beztak dobitých, ako ešte i mňa priviesť k tomu, aby som v tom pomohla, opakovali viac ráz svoju žiadosť o mená tých, ktorí ma naviedli, s ktorými som sa stýkala, ktorí . . . — jeden vykal, druhý tykal, raz jeden, raz druhý dačo povedal, raz jeden, raz druhý ma zrážal alebo naopak vynášal, bolo mi ako v nejakom zhrdzavenom, v súkolí i reťaziach vŕzgajúcom kolotoči, škripavý tón ostrých slov vrezával sa mi najmä do pravého ucha, ktoré mám po častých zápaloch stredného ucha v mladosti slabšie.

— Tak ty chceš naozaj patriť k takým elementom, ako je Kohout, Vaculík, Tatarka, Kusý,

Havel? (Nie literát Ivan Kusý, zblúdily syn navrá-
tivší sa do lona strany, ale filozof Miro Kusý.)

— Trochu vás sklame, ale musím vám povedať,
súdržka Ponická! Veď za vami nik nestojí! Ani tí,
ktorých ste sa zastali! Nepýtali si to! Povedali to!
Aj mladí autori, ktorí váš príspevok čítali v klube,
vás odsudzujú, prišli nám to sami povedať, nikoho
za sebou nemáte!

Mlčala som, spomenula som si, že som si v spiso-
vateľskom klube dobre všimla v kúte miestnosti
jedného zo zväzových úradníkov, s nikým nesedel,
nehovoril, len pozoroval.

Musela som však aj to pripustiť, že i také prejavy
voči môjmu diskusnému príspevku boli, no pripúš-
ťala som to bez slova, mlčala som ďalej, čakala som.

— A veď vy musíte vedieť, ako my všetkým vylú-
čeným autorom pomáhamo! Karvašovi po rokoch
vyjde nezavela poviedka, to sme my zariadili. Len
sledujte časopis Romboid, uvidíte. Ťažkého ruko-
pisy my dávame prepisovať, zadarmo mu to robia,
na účet literárneho fondu. Ferko už publikuje,
zahŕňa vydavateľstvá svojimi prácami. A koľkí
dostali po vylúčení štipendiá, ba i viacrazové sociál-
ne podpory!

— Keby si aspoň všetky mená vylúčených nebola
vymenovala! — k tejto myšlienke sa obaja viacráz
vracali.

— Veď vy, súdržka Ponická, ani neviete, čo tu
robíme, aké grandiózne literárne podujatia organi-
zujeme, a to nielen v Bratislave! Ako aj mladých
autorov podporujeme, do zahraničia ich vysielame,
žijete veru príliš izolovane v zapadnutej dedine, len
povedzte úprimne, či by ste boli ten príspevok bez
Lukavice napísali?

— Tak tebe nezáleží ani na vlastných knihách,
na rukopisoch, ktoré mohli ešte vyjsť a už nevyjdú?

— Tak vy sama oberáte naše deti o príbehy ich obľúbenej rozprávkovej postavičky Štoplíka? Čo povedia, keď teraz už nevyjdú?

Ešte som zavše napísala nejakú poznámku do zošitka, ale všetko, čo hovorili, sa už len opakovalo, zdalo sa mi, že vyčerpali hlavné námety, vonku ešte stále vial vietor, zástava na balkóniku, čas bežal, pozrela som sa na zapisovateľa, už ani on nezapisoval, zdalo sa mi, že je nesmierne otrávený, najradšej by už odišiel. Z akejsi vďačnosti, že nepovedal ani slovko a že kvôli mne si to tu musel odse-dieť, chcela som mu vyjsť v ústrety, nech si zapíše, na čo čaká — ozvala som sa.

Vytkla som im, že ma na zjazde nepripustili do diskusie, Kněžek mi, ešte sa zjazd ani nezačal, povedal, že diskutovať nebudem. Tým porušil rokovací poriadok zjazdu aj Stanovy ZSS. Obrali ma o právo vystúpiť na zjazde s diskusným príspevkom — teraz by ma chceli ešte obrať o právo ponechať si diskusný príspevok, ako sa patrí, keď už je raz odovzdaný — v protokole 3. zjazdu ZSS? Veď ma pozvali na prípravu materiálov do protokolu, teda na to, aby som prípadne svoj diskusný príspevok upravila pre protokol, ako je vo zvyku — nič nie je na svete bezchybné, som ochotná urobiť úpravu, ale musia mi dokázať, čo sa v mojom diskusnom príspevku nezhoduje so skutočnosťou a s právami či povinnosťami členky Zväzu slovenských spisovateľov. Príspevok k 3. zjazdu ZSS som napísala podľa svojho najlepšieho vedomia a svedomia, a v tom máte pravdu, súdruh Kněžek, že bez Lukavice by som ho asi nebola napísala, no tam som okolo seba i vo vlastnom sústredení nabrala zvyk nazývať veci pravým menom. Menoslov vylúčených slovenských autorov som si ja nevymyslela. Vy ste ho dali vytlačiť do Správy Výboru ZSS k 2. zjazdu ZSS, vydanej

v r. 1972 a o päť rokov — pred 3. zjazdom — vyda-nej znova, hádam vám nemusím pripomenúť, že ste túto znovuvydanú Správu Výboru ZSS k 2. zjazdu nám všetkým, účastníkom tretieho zjazdu, rovno na zjazde každému spravodlivo rozdávali, aby sme si ju čítali — len z tejto správy, ktorú som i ja čítala, keď som si ešte príspevok len chystala, vybrala som i ja kompletný zoznam vylúčených autorov, je, ako viete, na 28. strane Správy Výboru ZSS k 2. zjazdu! Po menoslove je v správe dopodrobna uvedené aj to, v ktorých etapách a kedy boli jednotliví členovia ZSS vylučovaní zo Zväzu alebo i z orgánov Zväzu slovenských spisovateľov, niektorí z jedného i druhého naraz. Ja som ten menoslov prepísala do svojho príspevku — dokopy len päťkrát (aj s kópiami), kým vy ste ten menoslov rozmnožili na viacšísíc exemplárov brožúry so Správou 2. zjazdu. Ak sa toho tak hrozíte, že niekto to aj číta a niekto na to aj reaguje, tak prečo niečo nespravíte, aby ste mohli rozširovať iné správy? Vy prví máte právo i možnosti zmeniť takú nerestnú skutočnosť v živote našej spisovateľskej organizácie, zaväzujú vás k tomu Stanovy ZSS i Ústava ČSSR. Ak starú skutočnosť zmeníte, ak vybojujete na to súhlas na Ústrednom výbore KSS či už čo k tomu treba, stane sa umlčanie množstva slovenských autorov a s ním i môj diskusný príspevok - historickou rekvizitou. Zatiaľ je však jedno i druhé skutočnosťou. Ničíte tvorivé schopnosti slovenských umlčaných autorov, ochudobňujete rozvoj slovenskej spisby o mnohé nevydané diela. Čo je autorovi za pomoc opísať mu zadarmo rukopisy, ktoré zase len do šuplíka odloží? Vraj Karvašovi uverejníte poviedku v Romboide? Smiešne. Karvaša by mali uvádzať na javisku hlavne naše divadlá. Knihu o Štoplíkovi ja našim deťom neberiem, viete, kto to robí, a vy mu pomáhate, aby

zobral, namiesto toho, aby vyšla. Pomáhali ste mu aj vtedy, keď ste vylučovali spisovateľ'ov, vytypovaných na likvidáciu ich diela, publikovania; bez vašej pomoci, administratívneho dovršenia, by to nešlo, vieme všetci. To je fakt, že som v jeseni 1976 u českého básnika Jaroslava Seiferta bola, blahoželala som mu k 75. narodeninám, lebo je on milovaným celočeskoslovenským básnikom naším, dost' hanba, že z vás nik nebol, a ešte ste sa i zlostili, že ja som bola; s českými spisovateľ'mi ani s inými, s nikým som sa neradila, či mám lebo nemám predniesť na zjazde svoj diskusný príspevok, na vlastnú päsť som si ho napísaný priniesla z Lukavice na zjazd a je bohapustou lžou, že Tatarka Chartu kvôli nejakým sentimentálnym pohnútkam podpísal, také veci Tatarka nerobí, nie je baba on ani Kohout, dokázali to aj inokedy, Dominik i za povstania, keď tiahol s povstalcami cez slovenské vrchy, zatiaľ čo vy, pán Poničan, ste medzi inými v kaviarni Grand a či Metropol manifest proti povstaniu spisovali. No hej, od manifestu k manifestu, od odvolania k odvolaniu, slovenskí spisovatelia radi podpisovali i odvolávali, — horlila som už zapálená, — teraz zase manifest proti Charte, nový pohon na bosorky, a vy ešte aj tých naháňate k podpisu, ktorých ste zo Zväzu vyhodili: áno, povedali mi to viacerí svedkovia, jeden odtiaľto — Janko Smrek ako naháňaný, Johanides tiež, a včera, — vhušlo mi do rozumu, — aj vylúčený spisovateľ' Ťažký mi to povedal, a ten vám po mne odkazuje, že to už ľutuje, že podpísal, beztak neplníte sľuby, ktoré ste mu za to dávali, nik ho nevolá, aby mu oznámil, že ho už prijímú do Zväzu, že mu vydajú niektoré z rukopisov zo šuplíka, tak načo vraj podpísal? A môj diskusný príspevok sa mu páčil, lebo je pravdou, že plno nezožatých úrod, nevyda-

ných slovenských literárnych diel povaľuje sa vyľúčeným autorom v šuplíkoch, — chrlila som bez výberu slov, ako mi to prišlo na jazyk, už som trochu i chripela, — no a dobre ja viem, že ste zakázali vysielat' televízny šot z môjho rozhovoru s bansko-bystrickou televíziou, lebo som váš manifest proti Charte ani na upomínanie nepodpísala, preto ste ma iste ani do diskusie na 3. zjazde nepripustili, teraz by ste chceli ešte aj môj diskusný príspevok stopit', z protokolu zjazdu vyhodit', ale to nejde."

— To nie je až taká chyba, p a n i Ponická, že ste rezolúciu umelcov nepodpísali, — ozval sa Knězek, tvár mal bledú, úzku, — vašim hlavným nedostatkom je váš diskusný príspevok, kvôli nemu tu teraz sedíme a diskutujeme.

"Diskutujeme?" chcelo sa mi opýtat', "toto vy-dieranie pod hrozbami existenčných postihov má byť diskusiou?" no nič som nepovedala, hádam som ani nevládala, hlas mi vypovedal, cítila som v hrdle akýsi neprijemný, zadřhavý uzlík. A v ústach sucho.

— A Ťažký nech nevyskakuje, — pokračoval Knězek, ešte stále bledý, — lebo na to môže doplatit'! Ako by to vyzeralo, keby sme jemu aj druhým, čo podpísali rezolúciu proti charte a nesmú publikovat', hneď po podpisovaní umožnili publikačnú činnosť? Trochu musí počkat', on i druhí, no vy ešte stále máte možnosti otvorené, ešte stále vám môžu knihu predsa len vydat', božemôj, ako čakali deti toho Štoplíka, aj iné knihy vám ešte môžu vyjsť, ak budete rozumná, ak . . . ale o úprave diskusného príspevku tu nemôže byť ani reči, na to sme vás nevolali, vy sa len môžete rozhodnúť, že . . .

— Tak toto sú teda tie moje možnosti, — zachripela som trpko.

— Tu sú len dve možnosti, — povedal ten druhý,

národný umelec, svojim typickým sekavým spôsobom, autoritatívne a rozbaľkanú fajku prudko zložil, oprel o popolník, — alebo svoj diskusný príspevok z protokolu odvoláš, alebo ak nie, ak ďalej budeš trvať na tom, aby ostal v protokole spolu s ostatnými zjazdovými materiálmi, budú postihy: tie, ktoré už sú — zastavenie publikačnej činnosti aj iné, ale i ďalšie, a ako som vravel, ešte i príbuzní možno . . . S твоjím diskusným príspevkom zásadne nesúhlasíme, nijaké opravy ani úpravy mu nemôžu pomôcť, protestujeme proti nemu, a tak sa prosím rozhodni.

Trvala som na tom, aby diskusný príspevok ostal v protokole, ako som ho doň podľa svojich práv i rokovacieho poriadku odovzdala. Trvala som i na svojom návrhu prípadne ho opraviť, ak mi dokážu, kde jeho text nezodpovedá skutočnosti.

— Chceli sme, chceme vám dať ešte túto príležitosť, aby ste sa zachránili, je naozaj posledná, uvážte, - mäkko a bezradne, temer láskave poznamenal Kněžek. Trochu som sa i zahabla, že má taký tón, akého ja voči nim nie som schopná. I jeho pohľad bol láskavý.

Ale Ján Poničan, ktorý sa aj inokedy silil rád do póz, vybuchol:

- Ty tvrdá palica podpolianska, ty punkva!

Nevedela som, čo je punkva. Vraj ponorná riečka (trativod?). Nevedela som, prečo by som mala byť ponornou vodou. Pred nikým som sa neponárala. Okrem toho mi ten výraz ani ako slovenská podpolianska írečitôstka neznel. Poničan už dávno, veľmi dávno bol odtiahol z očovských chotárov. Pokiaľ som vedela, žil večne v meste alebo v Budmericiach alebo i iných útulkoch, rekreačných domovoch, do Očovej sa len na veľmi krátko, ako jej slávny a oslavovaný rodák vracal, aby ho v rod-

nej dedine ako takého vítali. No držal sa veľmi svojho pôvodu - i mena - a neraz zdôrazňoval, že sme spolurodáci, už aj tými menami, ale sme vôbec neboli, moji dedovia sa ktovie kedy už z Môťovej a predtým ešte z Poník odšťahovali na južné lučenecké roviny, v Môťovej ostalo veľa Ponických (Brťko, Čertík, Filúz, samé podarené mená), ale o Poničanovcoch som nikdy ani v Poníkách, ani v Zvolene nepočula ako o našich príbuzných ani inak. Iste to boli — i podľa Janka Poničana — poriadni, v zápase o každodenný chlebič húževnatí ľudia, no hádam i tí moji, a keď sme aj mali jedného zbojníka (člena družiny strašlivého Jakuba Surovca), nemusel mi zato Janko Poničan v takom položení, v akom som sa nachádzala, nadváť ešte i do tvrdých palíc, nebola som taká, ba skôr mäkká; väčšinou v živote všeličo som si neraz i dlho nechala ľúbiť na úkor svojej hrdosti, s neustálou nádejou na dobrý zvrät nepriaznivej situácie, mala som odjakživa v sebe pocit podľžnosti voči každému, s kým som prišla do styku, voči všetkému, čo ma obklopovalo, prirodzené či dômyselne ustrojené, lebo taký je môj základný životný pocit, akýsi permanentný údiv, že tu som a čo všetko okolo mňa a pre mňa bez mojej pomoci, práce existuje — a ja v tom taká nepatrná, bez druhých a bez všetkých tých vecí bezmocná, že zavše potom i skríknúť musím, aby zato i mňa počuli, že aj ja tu som.

Za stolom sme boli už len traja. Zapisovateľ odišiel, ani som nezbadala kedy, no určite ešte pred tou punkvou a palicou tvrdohlavou — už dosť dlho s nami nebol.

— Škoda, preškoda, — mädlil si ručičky na stole Knězok, usmieval sa dobrotivo. Boli už obidvaja pokojnejší a vlúdnejší. Povzbudilo ma to, požiadala som preto Knězka, či mi teraz nebudú môcť

aspoň trochu pomôcť pri vybavovaní dôchodku (mohla som sa oň uchádzať už pred rokom). Vedela som dobre, že mnohým spisovateľom pri tejto veci pomáhali i pomáhajú, nechcela som výnimku, len čo je zvykom. Nepočítala som nikdy s osobnou penziou, len s takou, aká vyjde podľa skutočných zárobkov, no vyskytli sa vždy nejaké komplikácie, lebo spisovateľ, tvor nepraktický, na všeličo zabudne pri dokumentácii svojich nepravidelných príjmov, a keď mu potom z nej niečo vypadne, môže doplniť medzeru svedectvo Zväzu slovenských spisovateľov.

Akúkoľvek pomoc pri vybavovaní dôchodku mi Dr. Knězek v mene Zväzu odmietol, ani som ho nepresviedčala, že predsa len by mi aspoň v tomto mohli pomôcť, no vľúdni boli naďalej obidvaja, ani ja som sa s nimi v zlom rozísť nechcela, ťažko je človeku, keď došiel už nemladý na krížnu cestu, odkiaľ nejde s ostatnými bývalými druhmi, obrátiť sa im zrazu celým chrbtom. Ešte idúc svojou odbočkou pozerá za nimi, zakýva im raz, dva razy. Lebo nemá človek v živote viac, než čo prežil. A tak čo aj inou, novou cestou, ale ide so všetkým, čo prežil v dobrom či zlom, ako so svojim najvzácnejším nákladom, ktorý mu nik zobrať nemôže. Videla som zrazu pred sebou sled obrázkov, v ktorých sme spoločne vystupovali, niečo spolu hovorili, na niečom sa spolu zúčastňovali, a nebolo toho málo. S Poničanom som občas sedávala za jedným stolom v budmerickej jedálni, znášala som ho zavše väčšmi než vtipnejších, oveľa nadanejších a slávnejších uznávaných spisovateľov, s ktorými nebola nuda, no priveľa podľa môjho vkusu pili a boli i neraz nechutní a dotieraví; Poničan zachovával v bežnom spoločenskom živote dôstojnosť. S Knězkom, bývali časy, keď ešte nebol takou dôležitou osobou

na Zväze, sme zavše i debatovali o jeho práci — pobádala som ho, aby vydal i ďalšie diely svojich Literárnych prechádzok po kraji — to predsa ne-stratím nikdy ani ja, ani oni, pôjde to s nami tak, ako i toto naše posledné stretnutie, ale či naozaj posledné? Niet už návratu pre mňa? Čo ešte pre mňa chystajú? Na čo myslel Poničan, keď ma upo-mínal, že v prípade, ak príspevok neodvolám, budú ešte i ďalšie postihy okrem zastavenia knihy v tlači a doterajších ostatných trestov? Alebo sa len potíš-ku zatvoria za mnou všetky brány vydavateľstviem? A také veci, že Knížek napríklad, keby mu Literár-ne vychádzky po Stredoslovenskom kraji znovu vydali, už vyškrtne Halič ako rodisko Ponickej, Abelovú ako miesto, kde H. P. navštevovala Tim-ravu?

Zdalo sa mi, že aj im blúdia myšlienky podob-ným smerom. Po krátkej chvíli mlčania rozvinul sa medzi nami celkom nezáväzný, skoro až priateľský rozhovor. Dokonca o našej spoločnej dnešnej veci. Nenútili sa už do autoritatívnych postojov, nenadá-vali na disidentov a chartistov, na žiadneho z ne-konformných spisovateľov, ale: veď vieme všetci, na čom sme . . . máme svoje povinnosti, svoje cesty, jedni i druhí, uznajú i mne, že moje úsilie je čestné, česť každej práci, vieme aj to, čo môžeme, čo nie, oni majú svoje povinnosti, jeden tu, druhý tam, každý má svoje dôvody, vždy je dačo iné potrebné, habkali, achkali, aby mi zato i kus sympatie nazna-čili, no ja som sa už chcela lúčiť, na balkóne plieska-la o ozdobné kovové zábradlie čierna zástava, chcem stihnúť ten pohreb, do Slávičieho údolia je ďaleko, už dávno minula dvanásť hodina. Dr. Jo-zef Felix . . .

— My sme predsa Dr. Felixovi pomáhali! — vyhrkol akoby na veľmi citlivom mieste dotknutý

Dr. Knězek. Nechájala som prečo. Ničím som ho nepodpichla, ani som nič nevedela o tom, že by mu boli nejako strpčovali život práve zo Zväzu kvôli prejavu, ktorý Dr. Felix predniesol nad hrobom vylúčenej spisovateľky Zory Jesenskej, vedela som iba to, že sám sa utiahol od verejného života, odkedy ho za toto vylúčili z akademickej aktivity — musel opustiť katedru francúzskej literatúry na Univerzite Komenského v Bratislave. No bol ďalej členom Zväzu slovenských spisovateľov a veľmi sústredene prekladal spolu s básnikom V. Turčánym Danteho Peklo z taliančiny. Pravda, už nevychádzali v časopisoch jeho brilantné literárno-kritické články a eseje, ktorými odjakživa vyťahoval súčasnú slovenskú literatúru zo závozu zaostalosti, nepravosti a imitátorstva, no tušila som, že si zvolil v zmenených kultúrno-politických pomeroch mlkvu, ale prácou plodnú opozíciu, ktorú — myslela som — mu našťastie tolerovali, o čom svedčila aj tá čierna zástava na budove Zväzu.

— Navštívili sme i jeho rodinu, núkali sme im pomoc, — vytrhol ma zo zamyslenia Knězkov horlivý hlas a ja som pochopila: predsa len majú výčitky, možno ani tu sa to Felixovi neobišlo bez neprijemností.

Už sme si nemali čo povedať. Dívala som sa upreto na široké posúvacie dvere zasadačky pred sebou, či sa ochvíľu za mnou navždy nezavrú. Odchádzam teda odtiaľto v tom istom čase ako Felix? Ibaže ja živá? Ale dokedy je človek naozaj živý a kedy začína byť mŕtvym, hoci žije?

Obliekali sme si s Poničanom zvrchníky, zložené z kvačiek rozloženého kancelárskeho vešiaka, ešte sme si pár slov postojacky povedali. Škoda a preškoda, my sme skúsili, my sme chceli pomôcť, škoda preškoda znovu a znova. Ty palica podpolian-

ska. — Nie, Janko, palica zato nie som, som len žena, človek, na prahu starnutia či staroby, nechcem už klamať nikoho, ani seba. Nijaké komédie. Len ešte trochu, ale s plnou čistou chuťou žiť, požiť si, užiť, čo sa dá. Čo nám zvyšuje. Trochu by si zato aj ty mal, predsa len by si mal, Janko divný, Poničan, divný revolucionár, mali by ste všetci trochu viac vážiť slová, aj iné!

Škoda a preškoda znova a znova. Jeden si prestal mädlit' ručičky, druhý energicky odklepol z fajky posledný popol, odložil fajku do spodného vrecka saka, zastrčil hrbku mojich nezodpovedaných listov do vrecka zvrchníka, podali mi ruky jeden i druhý v plnej úctivosti, poklonili sme sa sebe temer obradne ako staroruskí popi, nerozišli sme sa v zlom, a dobre tak!

Bez obedu, rovno z pohovoru na Zväze, bežala som z autobusu na autobus do Slávičieho údolia, došla som do cintorína s malým oneskorením, ešte som si kúpila pri cintorínovej bráne bledofialovú predjarnú kyticu; obrad sa už bol započal. Katafalk vyložený pred kaplnkou, rodina, priatelia, známami pracovníci z najrozličnejších oblastí umenia, literatúry, vedy; funkcionárov v popredí, ako býva zvykom pri pohreboch významných osobností, nebolo vidno, len kňaz v sviatočnom pohrebnom rúchu predstavoval oficialitu duchovnú, nábožen-skú. Tak si to želal profesor, jeho choroba bola veľmi vážna, pridlho trvala, musel počítat' s najhorším. Jednako, i ja som pociťovala - to najhoršie - ako nečakane krutú ránu. Chcela som sa s ním ešte stretnúť, chcela som mu povedať, čo píšem, ako si to ďalej predstavujem, ako som sa

s diskusným príspevkom zase vrátila k svojmu spoločenstvu po rokoch úniku do samoty, chcela som . . . ale už na zjazde som sa dopyčula, že je v nemocnici; no prečo som ho ešte kým žil, aspoň nakrátko v tom zbývajúcom mesiaci nenavštívila, neozvala sa mu? Bol jediným vážnym literárnym pracovníkom, ktorý mi v určitých obdobiach dával rady, určoval bez určovania ďalší smer v úsilí, najprv v prekladaní románov, potom i vo vlastnej tvorbe. Keď som nemala chuť prekladať Mandarínov od Simone de Beauvoir, nik by ma krem neho na to nebol dostal. Dôveroval mojim schopnostiam, čakal odo mňa niečo väčšieho, spoločensky významnejšieho než poviedky s nábehom k takzvanej lyrizovanej próze, v slovenskej literatúre zvlášť udomácnenej, navádzal ma, aby som si všimla skladbu veľkých románov, rozpätie tém a skĺbenie viacerých vrstiev skutočnosti, trebárs v Mandarínoch, potom spravím vraj i ja dačo nového, konečne už modernejšieho, než sa u nás na Slovensku robí. Mala som však pocit, že preceňuje moje schopnosti, nemám ja taký všestranný rozhl'ad, také skúsenosti ani také pero, že by som mohla tak, ako si to on predstavuje, uchopiť literárne svoju dobu vo svojej krajine. Jednako ostali vo mne jeho náročné predstavy ako nevysychajúci zdroj povzbudení, z ktorého som čerpala, keď som strácala chuť i kontext. A teraz sa to všetko vynorilo a rozrušovalo ma to tak, že najradšej by som sa bola hneď rozbehla do Lukavice, zobrala do rúk prácu, ten jeho projekt, o akom som zato zavše predsa len tajne rozmýšľala. Áno, keď umrie človek, ktorý živil vo vás to, čo je vám najbližšie, oživa jeho inšpiračná moc viacnásobne: chcete tým väčšmi plniť jeho požiadavky, predstavy, že odišiel bez toho, aby uvidel, že sa jeho energia ani v tomto nevyčerpávala

márne. Vedela som, že s ním takto v duchu ešte veľa ráz budem, a to ma utešovalo.

Ľudí bolo hodne, no nehovoril, nevystupoval nijaký zastupiteľ nijakého úradu, ústavu, len kňaz; herec Gustáv Valach, aj kto vedel, spievali staroslovenský otčenáš, znel ako mohutný chorál. Bolo pochmúrne, zdvihol sa ostrý studený vietor. Bolo mi zima v tenučkom starom jarníku, ťahala som sa čo najbližšie k ľuďom. Uvidela som zrazu toľko známych, už celé roky nevidených tvári! Hádam i polovicu všetkých vylúčených slovenských autorov, Karvaša, Ťažkého, Bžocha, Hamadu, Vanoviča, Štítnického, Roznera, Kalinovcov aj iných. Zdravili ma pozdravom i kývnutím hlavy, pristupovali ku mne na krátky rozhovor. Ako dobre, že sa aspoň stretieme. Už mi pomaly začínalo pripadať, akoby som sa bola vo svojom príspevku zastávala len mien, pojmov. Bolo dobre vidieť ich živých, sviežich, i keď smutných. Zdravili ma aj nevylúčení, publikujúci: ne jeden z nich patril k tým, čo tých prvých vylučovali. A ku komu patrí vlastne teraz ja? Legitimáciu členky Zväzu slovenských spisovateľov mám ešte stále, takže by som mala patriť k tým druhým. No mne už knihu nevydajú, takže patrí skôr k prvým. Veď s nimi aj hovorím, ich sa držím. No držia sa s nami — idú s nami v sprievode za truhlou aj tí druhí. Takže patríme vlastne jedni k druhým napriek všetkému, čo nás rozdeľuje i naďalej? Sme dve rozličné časti jedného nekongeniálneho, rozštvrteneho, ale predsa len celku? Kráčajme spolu za truhlou profesora, milého, čestného, vzácneho človeka Dr. Jozefa Felixu. To on nás dáva do jedného sprievodu. Prečo len mŕtvi nás spájajú? Prečo len pohreb?

A uvidela som zrazu v sprievode aj Jána Poničana s Dr. Kněžkom. Rešpektovali pokyny, držali sa

ako delegácia zo Zväzu slovenských spisovateľov len medzi ostatnými smútočnými hosťami, ba dosť vzdialení od prvých radov sprievodu. Knížek niesol v rukách čačinový veniec s červenými karafiátmi. Aj stuha s nápisom Zväz slovenských spisovateľov šla s obomi ako celkom neoficiálny posledný pozdrav spisovateľskej organizácie až k miestu, kde sa sprievod zastavil. Zvlášťne, uvedomila som si, že nevidím medzi vencami a kyticami ani jeden umelý kvet, umelý veniec. Nad otvorenou hrobnou jamou zazneli ešte z prednesu Gustáva Valacha verše z Danteho Očistca. Prekladal ich pán profesor, prebásňoval Viliam Turčány; Peklo spolu dokončili, nevedela som, či aj Očistec. Po obrade som stretla i Turčányho, náhlil sa domov, jeho okružla dobrácka tvár, vždy osvetlená chápanlivým úsmevom, bola zmenená, veď stratil najbližšieho druhu v práci, v ktorej nemohol mať lepšiu inšpiráciu než vzájomné pochopenie s prekladateľom doslovného textu — zmizol mi rýchle aj on z očí, akoby utekal.

Pri bráne ma so zdvihnutým klobúkom, úctivo a s trúchlivým výrazom zdravil Karol Rosenbaum. Pred bránou však už kýval na mňa Lacko Ťažký, zvedavý, ako dopadol dnešný pohovor na Zväze. Bol spokojný, že som svoj diskusný príspevok neodvolala, no nad tým, ako reagoval Knížek na jeho odkaz, len trpko mávol rukou.

Na pohrebe som dosť silno prechladla, do Lukavice som pricestovala v horúčke. Spôsobila som ďalšiu starosť mužovi, ktorý dorábal predné oploštenie dvora i pozemku a musel sa starať aj o pomocníka, svojho dávneho dobrého známeho, a aj vtedy pomocníka, ešte v časoch Slovenského národného

povstania. Kým nám trochu vyváral, ja som mu z izby, otvorenej do kuchyne, rozprávala, čo som v Bratislave skúsila. Chlapecká vára býva znamenitá, vedia sa švihnúť, nálada bola dobrá, najmä keď nám ju ešte Teodor pri stole podvihol svojimi nikde nevyčítanými rozprávkami o kukučke a dudkovi, mal aj iné rozprávky z prírody, v ktorej bol najviac doma (v dôchodku vykonával funkciu baču pri ovciach). Netrvalo ani dva dni, horúčka mi opadla, bola som temer zdravá, ujala som sa svojich kuchynských povinností, latiek od stĺpa k stĺpu opäť pribúdalo.

Po pohovore boli moje výhľady dosť smutné, no aspoň som vedela, na čom som. Knihy mi už nebudú vychádzať, ani iné príjmy z literárnej činnosti nebudú, neostávalo mi, než sa uchádzať o starobný dôchodok. Mala som na to právo už aj pred rokom, lebo som vychovala tri deti a pracovala som dostatočný, ba nadmerný počet rokov. Prvé bolo zistiť, či mám v poriadku platenie dávok na dôchodkové zabezpečenie. Pokiaľ som pracovala vo Výskumnom ústave zdravotníckej osvety a potom celkom na konci niekoľko rokov v redakcii Smeny na nedeľu, vyplácal tieto dávky automaticky podnik. Pokiaľ som žila "na voľnej nohe" zo zárobkov z literárnej činnosti, hradila som si ich z vlastných zdrojov, neskoršie ich hradil podobne ako aj iným spisovateľom žijúcim zo spisovateľskej práce, prípadne i zo štipendia, Slovenský literárny fond. Roky, čo to mal na starosti literárny fond, boli v poriadku, no z obdobia, keď som si to hradila priamo, chýbalo zaplatenie dávok v rokoch 1954-1958. Dodatočne som ich mohla, aj musela, zaplatiť — skôr som nemohla nič začať konať: preto som sa ešte počas pobytu v Bratislave, hneď po "komisii", začala na návod pracovníčky národného výboru

starat', aby som túto chybu dala do poriadku. MNV mi dal poukážku, aby som podľa zárobkov v uvedených rokoch zaplatila príslušnú čiastku. No potrebovala som o tom úradnú dokumentáciu. Tú mal Slovenský literárny fond, ktorý mi počas štyroch rokov vyplácal pravidelné mesačné preddavky na zmluvne zabezpečené literárne diela (vyšli potom knižne) a tiež poskytol zavše viacmesačné štipendium na dovŕšenie diela. Obrátila som sa teda na literárny fond, aby mi vydali potrebnú dokumentáciu, potvrdenú nimi ako platcami. Odmietli mi čokoľvek vydať, darmo aj úradníčka MNV telefonicky intervenovala, že je potvrdenie nutné pre konanie o mojom starobnom dôchodku. Litfondoví páni boli neoblomní, no vyhovorili sa, že oni nijakú dokumentáciu o požadovaných veciach nemajú. Čo som mala robiť? Len bežať domov, hľadať vo svojom archíve, či nemám ja doklady o tom, že som počas štyroch rokov dostávala od Litfondeu preddavky na vlastné literárne diela aj viaceré preklady, ba že som mala v tom období aj nejaké štipendium. Vždy som si z opatrnosti všetky podobné doklady odkladala, nespoliehala som sa nikdy na nijaké inštitúcie, hádam žila vo mne neodbytná nedôvera v súčasných mocipánov, že by mne, výhonku buržoáznej triedy, bez prekážok dali všetko, čo mi patrí tak ako iným. Len čo som už bola na nohách, obliekla som si svokrov barančí kožušok (moje dedičstvo po ňom), vyšla som do sýpky nad pivnicu, kde mám svoj súkromný archív vo vreciach i kufroch, otvárala som kufríky i vrecia, hľadala som v hrbkoch dokumentov, triedila som ich podľa dátumov, aby som mala prehľad — muž ma odvolával, aby som preboha mala rozum, v sýpke je chladno. No predpoludním, keď do nej svieti slnko, je tam príjemne, cez celozasklené

dvere vidím za potokom horu, nad horou modrú slnečnú oblohu. Cez štrbiny v puknutom oblôčiku sýpky nanosili sa dnu zase každoroční najpočetnejší hostia našich voľných záhradných i zamúraných bočných priestorov — červienky. Usádzali sa v úhloch hrád, dokonca až tri rodiny, už sa ma nebáli, voľne nado mnou lietali, ba mi od nich zhora do archívu, roztrúseného na hrubom papieri na zemi, vol'áčo frklo, bodaj vás! Spomenula som si, že takéto veci prinášajú šťastie, a naozaj! Červienka mi odfrkla svoje na úradný list s hlavičkou Slovenského literárneho fondu — z roku 1955! Za tým jedným, ale i pred ním, našla som celý rad ďalších podobných listov, všetky, čo som potrebovala. Listy, mierne zožltnuté, veď už mali vyše dvadsať rokov, som si s radosťou vyložila na písací stôl v sýpke, ktorý inak používa môj muž na rozličné náradie, klince, skrutky, roztriedila som si ich podľa dátumov aj obsahu, týkali sa naozaj predavkov a tvorivých štipendií.

Prihovárala som sa štebotajúcim červienkam, bola som veľmi rada, že som tie listy našla. Červienky zas preletovali sýpkou, povzbudené mojou prívetivosťou, trúsili svoje vzácne, šťastie prinášajúce pozdravy. Zo sýpky ma odvolávali chlapi, potrebovali vodováhu, klince, kladivko, no zavše i moje kontrolné oko, oni už strácali istotu v posudzovaní rovnosti latiek. No a do žalúdkov, samozrejme, tiež niečo. Bežala som do kuchyne, dovárala som obed či večeru, dovliekla som zase pívá, minerálky, malinovku, sedeli sme zase za stolom, Teodor rozprával pre zmenu nie zvieraciú, ale ľudskú rozprávku — o čom? nuž o sebe, ako ho raz zavreli, a jeho mladá žena hneď z Podsuchej do Ružomberka, dve malé deti žandárom na stôl vyložila, tu ich máte, tu sa o ne starajte, keď ste mi živiteľa zabásli,

zvrtila sa domov, nestihli sa spamätať, tak ju potom on ešte na ceste s oboma vreštiakmi dobehol — občas pozrel skúmavo spod hrubého obočia na nás, a keď ho naše parsúny uspokojili, pokračoval, sprevádzal ďalšie historky výbuchmi smiechu, od ktorého mu i úzke oči celé zvlhli, a ja som medzitým odbehovala do izby zapísať si slovko, vetu alebo i historku v skratke. Po jedle sadli sme si pred dom, chlapi vypili po fľaške piva a šli k svojim plotom, ja k špinavému riadu, potom od riadu už umytého s čiernou obligátnou kávičkou na tácní zase hore do sýpky. V sýpke bolo popoludní už smutnejšie a chladnejšie, slnko svietilo na jej bočný múr, kde nebol oblok, no i tak som pokračovala v práci s papierikmi, šekmi, potvrdeniami. Pri niektorých som sa i zabudla v čase a priestore a ocitla som sa tam, kde ešte som pre tieto papieriky nejakú rozprávku, nejakú knižku alebo preklad robila, bolo to pestré, neúspechy a neistoty, či dačo spravím, striedali sa s objavmi a radosťou nad slušne vykonanou prácou, nad hlavou viseli termíny, žiadali si všetko, ešte i noci, tie rána plné únavy, ale i spokojnosti, že predsa len som to dotiahla! A pri všetkom život, denný kolobeh i povyrazenia, deti i manželstvo, láska, rozvod, úzkosť i hľadanie novej rovnováhy v osobnom živote — zazdalo sa mi zrazu, že som mala zaujímavý, i keď trochu zmätený život, z ktorého som vlastne máločo literárne vyťažila, hoci by som to bola i potrebovala, prišiel mi znovu na um pán profesor Felix. Ožila vo mne spomienka na výlet na Dobrú Vodu. Boli sme traja, profesor Felix, básnik Ján Kostra a ja. Navštívili sme Hollého kamenný chrám uprostred dediny, potom aj izbičku na fare, kde Hollý dožíval, napokon i cintorín. V cintoríne vypínal sa vysoký podstavec s bustou Hollého, nad jeho peknou hlavou vystie-

rali konáre vysoké lipy. Felix chystal vtedy doslov ku Kostrovmu prekladu Hollého básní zo staromilskej trnavskej do modernej spisovnej slovenčiny. Mnohí sme pochybovali, či taký preklad má význam. Keď som chcela mať plný pôžitok z čítania Hollého selaniek, zobrala som si vydanie, v ktorom bola ponechaná pôvodná básnická reč Hollého. Miestami priam vyludzovala hudbu ako píšala alebo nejaký rohový nástroj. Dokonalosť, ku ktorej zavše dovedú dielo umelca druhí, ktorí ho dotiahnu alebo opravia alebo ho do nového rúcha oblečú, oberie pôvodné dielo o nezopakovateľnú melódiu, o tisíce nevysloviteľných vecí medzi básňou a čitateľom, ktoré ich vzájomne zasubujú, i pustila som sa písať o tom dlhšiu úvahu, kým mi nezačalo byť naozaj zima, a hlavne kým ma zasa majstri nevolali k sebe. Opojená dávnym zážitkom, zaumienila som si, že večer ju dopíšem. No bolo treba napísať aj list Slovenskému literárnemu fondu a poslať im ako prílohy všetky nájdené dokumenty o ich dávnejšom pracovnom kontakte so mnou, aby mi už to potvrdenie čím prv pripravili a odoslali na odbor sociálnych vecí MNV . . . A ďalší list pracovníčke MNV, že som dokumenty našla a teraz už iste dostanem aj potvrdenie. Táto práca ma vyčerpala, zo zápisu o dobrovodskom výlete už nič nebolo (dokončila som ho inokedy, úvaha sa volá "Chrám zelený a chrám kamenný").

Na druhý deň som znovu začala triediť v sýpke rozličné šeky a výplatné listiny o svojich honorároch, aby som mala podklady pre vymeranie starobného dôchodku. Po ich vytriedení mala som s nimi pochodiť podniky, odkiaľ som honoráre

dostávala, aby mi vydali o tom pre Dôchodkový úrad osobitné potvrdenie. Najprv bolo treba prebrať celé vrece papierikov, potom znovu cestovať do Bratislavy. Keď som si povypisovala všetky vydavateľstvá, redakcie aj iné podniky, z ktorých som honoráre dostávala, videla som, že obehať všetky, to bude riadny maratón.

Najviac starostí mi robilo množstvo malých honorárov; z odstupu času sa mi zdalo, že som to predsa len so službičkovaním redakciám časopisov prehnala, teraz mi ani po rokoch nepomôžu, maličké sú tie honoráre, tie ani nevezmem do zoznamu. Odkladala som ich nabok, dokumentovala som len väčšie honoráre. Najväčším bol v posledných rokoch honrárový preddavok 14 tisíc Kčs: to bolo približne 70 percent výšky predpokladaného honoráru za prvý diel Štoplíkových príbehov, ktoré mali vyjsť v martinskej Osvete. Preddavok mi na základe súhlasu vydavateľstva vyplatil Slovenský literárny fond. Ktovie ako sa zase budú vykrúcať, pomyslela som si. No doklady mám v poriadku aj o tomto!

Červienky sa medzitým rozlietali, sýpka bola plná ich ruchu, pohybu. Vyletovali pootvorenými dverami, už im nestačila škára v obloku, museli sme sa zriecť zatvárania dverí, ešte aj cez noc sme ich nechávali otvorené. Zrejme sa rodinky rozmnožili, preto ten zhon. No o maličkých som ešte nič nevedela, nebolo ich ani len počuť. Pomyslela som si, aký problém nastane zase v júni, až budú malé dorastať a skúšať vlastné krídla. Človek v takom čase aby striehol, aby náhodou neprišla do sýpky mačka, aby všetko bolo otvorené, aby maličké nenarazili na sklo a nedokaličili si hlavičku. To bývalo zavše i s lastovičkami. No najväčšmi a do najnemožnejšie ukrytých priestorov uchýľovali

sa červienky. Ony boli aj najpočetnejšími vtáčikmi v našom záhradnom revíre. Keď sa zavše doň zatúlal aj kos alebo iný vták, hneď začali nápadne kričať. Boli veľmi pekné, keď rozprestrelí krídelká, vtedy zvlášť vynikla teplá hnedočervená farba ich peria, pripomínajúca kôru starých borovíc v podvečernom slnečnom osvetlení.

Volali ma majstri, chceli mi odovzdať hotovú prácu. Plot, vyplnený žltučkými rovnými latkami s akurát najlepšimi medzerami medzi nimi, ťahal sa odhora spoza vozovky pozdĺž prednej časti dvora so studňou nadol strminou až k potoku. Ešte ostávala práca na bráne, ktorá mala byť z husto popribíjaných latiek v kovovej obrube, no toto už chcel muž spraviť sám. Mal všetkého už dosť, teraz chcel si oddýchnuť.

Nový plot sme večer zapili, ale len veľmi mierne. Teodor nesmel piť, hlavu nemal v poriadku, robil kedysi v kameňolome, a keď potom narukoval a prešiel k partizánom, aj v povstaní narábal s dynamitom. Prežil výbuch, ktorý zanechal následky, hlava ostala celá, no veľmi zle a skoro nič nespáva, vie sa raz dva rozčúliť; pracoval s veľkým elánom, stíkal, zbíjal, aj čo nebolo až tak treba, bol by nám hádam aj celý mlyn v rukách dodrúzgal, keby sme mu dačo takého prikázali a nestriehli, aby sa včas zastavil, silu mal za piatich. Večer sa ešte šiel rozlúčiť do dediny so známymi, ale ráno už ho žrali mrle, vybral sa peši dolinou cez Mičiné rovno do Banskej Bystrice, nechcel robiť okľuky cez Sliač, z Bystrice mal viac autobusov na Ružomberok. Kývali sme mu z dvora, keď sa jeho mohutná i rozložitá postava v tmavom obleku vyhupla spod agátov na cestu nad nami, potom sme si sadli na lavičku pred dom, obdivovali sme novučiký plot. Jeho lomené, podľa kopcovitého terénu nepravidelné

usporiadané časti vytvárali zaujímavé obrazce, no voľná príroda, do ktorej sme predtým vstupovali z dvora bez prerušenia, bola pred nami zrazu ako preťatá, prišlo mi aj ľúto za časmi, keď sme tu žili bez plotov, keď sme ľudí vidali celých prechádzať pred nami nadol k potoku a mädokýšu: teraz už len z tých vyšších uvidíme krk, hlavu, klobúk, čiapku. Až muž spraví bránu, budú musieť i zvonit', kto bude chcieť k nám dnu. Muž mal už aj zvonec kúpeňný, len dostatočne dlhá šnúra od budúcej brány cez dlhý dvor po dom nám ešte chýbala.

V Bratislave som nepochodila, ako som si predstavovala. V niektorých podnikoch som dostala potvrdenie hneď na počkanie, inde len o dva tri dni, no vyskytli sa aj prípady, že moja osobná dokumentácia, šeky alebo oznámenia nestačili — pracovníci hospodárskeho oddelenia chceli si overiť všetko ešte aj vo vlastnom archíve, ktorý však bol už na nejakom nedostupnom mieste, odkázali ma o dva týždne, kým to nájdú.

Najhoršie som pochodila zase na Slovenskom literárnom fonde. Potvrdenie o tom, že som v rokoch 1954-59 žila naozaj z príjmov za literárnu činnosť, už síce boli na základe mojich dávnych dokumentov odoslali na Národný výbor v Bratislave, aj mi dokumenty v poriadku vrátili, no mnou požadované a pre výmer dôchodku nevyhnutné potvrdenie o vyplatení preddavku 14 tisíc korún pred dvomi rokmi nechceli za nič na svete mi vydať — tvrdili, že to nie je zárobok z literárnej činnosti, ale pôžička. Darmo som dokazovala, že to bol zárobok za prácu na knihe, ktorú vydavateľstvo už dávno bolo prijalo a vyplatenie 70 percent pred-

pokladaného honoráru schválilo, veď i samo vydavateľstvo malo právo pri prijatí knihy mi 60 percent honoráru dopredu vyplatiť; nedalo sa s nimi vôbec o tom hovoriť. Už som temer trpezlivosť stratila, chcelo sa mi i vykriknúť, tak aký zárobok to bol...?! — nevedela som nič vymyslieť, nič som nepovedala, šla som na MNV, kde som svoju najnovšiu biedu vyložila. Bola to smutná vec, úradníčka národného výboru mi vysvetlila, že stratou započítateľnosti tohoto pomerne vysokého obnosu klesne mi podstatne priemer zárobkov za rok 1975 do výpočtu celkového priemeru na určenia dôchodku. Nechcela uveriť takejto tvrdošijnosti zo strany literárneho fondu, veď je to vraj naozaj len formalita, čo hovoria, pokúsila sa aj sama intervenovať, telefonovala na riaditeľstvo Litfondu, ale všetko márne. Medzitým už aj o čomsi počula v súvisi s mojím diskusným príspevkom k spisovateľskému zjazdu, a tak mi nakoniec povedala, čo sa dá robiť, buďme radi, že sme vôbec i potvrdenie o tých štyroch rokoch od nich dostali, vystaví mi vraj čím prv šekovú poukážku, aby som mohla chýbajúce poistné čím prv dodatočne zaplatiť a celú vec uzavrieť, aby sa moja vec prípadne nezhoršila. S tým sme sa rozlúčili, pri rozlúčke mi ešte pripomenula, aby som po zaplatení sumy, ktorú mi v najbližšie dni určí a oznámi, prišla už aj s ďalšími podkladmi — presne na každý z posledných rokov vyčísliť, určiť, doložiť dokumentáciu o honorároch aj potvrdeniami podnikov, redakcií atď., no a keď sa nám teraz stratila z toho taká závažná suma, vyše desaťtisícová, hádam by som miesto nej ešte našla nejaké iné, zabudnuté honoráre, trebárs i menšie, nech ešte raz všetko prekontrolujem, určite dačo ešte nájdem.

Muž ma ľutoval, keď som sa doma zase prehra- bovala v starých papieroch v sýpke, mrzel ho aj môj

neúspech s potvrdením o 14 tisícoch — že teraz pre neobľomnosť litfondových pánov budem mať aj o toto menšiu penziu, no čo robiť, radšej to celé už čím prv dokončiť.

Bola som z toho už i nervózna, odjakživa som dost' zle znášala existenčnú neistotu, a tá sa ma dost' často držala: moje zárobky bývali nepravidelné a zavše nedostatočné, a keď dačo väčšieho prišlo (ak som to dopredu preddavkami nepregazdovala), rýchle sa i minulo, ledva som stačila zaplatiť, čo už čakalo na zaplatenie, zapchať aj iné diery v rozpočtoch, dokúpiť potrebné i menej potrebné, lebo zato som sebe i deťom i také dopriala, čo nebolo nutné, čo nás potešilo, rada som seba aj ich pekne obliekala, aj na to dost' pošlo, bývali veru i dni, keď som potom každú korunu počítala; keď som mávala pravidelný príjem či v zamestnaní, či z bočnej výpomoci v redakciách, bolo to lepšie, vedela som hospodárnejšie žiť, a tak som sa napriek všetkým ťažkostiam pri zháňaní podkladov k žiadosti o dôchodok na jar roku 1977 začala i ozajstne tešiť, že budem mať čoskoro už každý mesiac pravidelný, hoci aj skromný príjem, svoj dôchodok, a bez toho, aby som trpla, či niečo na termín dopíšem, alebo či mi dačo už napísane prijmú a vydajú zmluvu a s tou i preddavok.

V sýpke bolo zase o poznanie rušnejšie, malé zrejme pýtali viac, z toho i väčší pohyb ustarostených rodičov. Naďalej sme nechávali dvere pootvorené, aby nemuseli cez rozbitý oblok, keď už majú toľko roboty s malými. Ešte to potrvá, potom ešte nejaký čas treba dvere zase zatvárať (až vystriehneme, že už začínajú vyletúvať, vtedy je najväčším nebezpečenstvom mačka) — a zase až uhádneme chvíľu, že krídla sú už vyskúšané, znovu dokorán všetko otvoriť, bože, toľko starostí, nemáme dost' svojich, už sme sa i tešili, keď sýpka zase bude prázdna.

Hľadala som znovu usilovne, triedila podľa rokov, druhov, ukladala na starý veličizný písací dvojtôl, i na to som sa tešila, až to všetko znovu hodím do vriec, kufrov — páliť som papier nevedela. Zbierala som papieriky celý život; keď som si ich po čase i bez pohnútky obzerala, vždy mi prinášali nejaký nový zážitok, poučenie, radosť, zarmútenie, výčitku i ľútosť nad druhými i nad sebou. Tak som mala rada aj papieriky svojich blízkych príbuzných, z nich som vyčítala, čo možno ani nechceli, no hnevala som sa, keď to pálili alebo do smetí odhadzovali. Najväčšmi ma bolelo, že mama všetko po otcovi — ale aj s inými listami až na pár kusov — spálila, ľúto mi bolo najmä listov starej mamy, ktorá písala ako rýchlik, ako jej aj život šiel, aj myšlienky šli, bez interpunkcie a odstavcov popísala jedno v druhom, veľké i malé príbehy svojich deľacích i nedeľných dní, boli to listiská, a všetky popísané rovnako vedeným úhl'adným písmom až do posledných jej dní. Aký by to bol mohol byť teraz poklad pre mňa! Boli v tých listoch nielen príbehy, dojmy, myšlienky, ale i presné ceny múky, priemyselných aj iných výrobkov, aj iné reality dávneho života.

Zase sa mi po dlhom čase s ňou prisnilo: v záhrade lietali celé krdle vtače, neboli to červienky, ale niečo bieleho. Po chvíli som si uvedomila, že nie je to nijaká vtač, ale papieriky, papiere, väčšie i menšie, belšie i žltkastejšie, bral ich vietor z domčka-prístavku, z toho starého vchodu, obráteného do záhrady: tam stálo vreco, z neho sa vysypali a vietor ich chmátal a vyhadzoval; keď ich vyniesol už hore, nad koruny stromov, vznášali sa ako vo vzduchoprázдне, ledva sa pohli, vtedy som sa však veľmi naľakala, že už tam navždy ostanú a nikdy dolu nezletia, a ktovie, čo som tam popísala, veď ja som to chcela ešte triediť, v zúfalosti som sa rozplakala,

ale vtedy zavial severák, zrážal papieriky zhora nadol, zdola nabok k potoku. Bežala som za nimi, raz jeden raz druhý zdvihla, postupne som všetky pozbierala, a bolo z toho kačiča, malé teplé kačiča, niesla som ho dnu do takej sivej kasničky s otvorom dolu, tu buď, tam držiavala stará mať zavše kury či husi, nepamätala som sa už prečo, no len ju som hľadala, aby som jej oznámila, už som to zatúlané kačiča našla. Šla som do izby, z izby do ďalšej, celý rad komnát zaviedol ma zase do záhrady, ale už celkom inej, neznámej. Boli v nej veľmi staré stromy, holé a smutné, a vzadu bol domček, vošla som doň, a tam ma čakala moja starká. Sedela pri kachliach, ale kachličky boli studené, vtedy som sa i jej dotkla a zbadala som, že i ona je ľadovo studená, zľakla som sa, uvedomila som si zrazu skutočnosť, odstupovala som, ale zato tak, aby nezbadala, že už viem, že ona už nie je živá — vtedy som sa zobudila a bola som rada, že to bol len sen, tá hrôza na jeho konci bola silnejšia než radosť uprostred sna, že starú mamu znova po rokoch stretávam — to bol najčastejší sen vždy o nej, že veľmi, veľmi dlho som už u nej nebola, už všeličo v rodine sa postávalo, a ju sme nenavštívili, ani nevieme, čo s ňou je.

★ ★ ★

Po odznení kampane proti Charte 77, ktorej tak výdatnú pomoc poskytli najmä spisovatelia, umelci, vedeckí aj iní významní pracovníci v rozličných oblastiach výskumu i tvorby, ako i po všetkých zjazdoch umeleckých zväzov (posledný bol 3. zjazd Zväzu slovenských výtvarníkov 26. apríla 1977) boli najvernejší a podľa súčasných hodnotení najlepší umelci, spisovatelia aj iní významní pracovníci vyznamenaní k 1. máju novými titulmi, štátnymi cenami, odmenami - aj noviny boli plné ich foto-

grafii, článkov o ich živote a diele, televízia aj rozhlas tiež ich všestranne propagovali. Z českých spisovateľov bol vyznamenaný štátnou cenou prozaik, predseda Zväzu českých spisovateľov od roku 1969 (keď musel opustiť toto miesto básnik Jaroslav Seifert) Jan Kozák, známy aj u nás na Slovensku ani nie natoľko svojím spisovateľským dielom ako politickou angažovanosťou, ochotou v praktikách vylučovania českých spisovateľov aj iných obštrukcií v literárnom živote Českom, k akým došlo v oboch našich republikách po invázii sovietskych vojsk.

Zo slovenských spisovateľov "vyslúžil si odmenu", ako písal orgán KSS "Pravda", prvý tajomník Zväzu slovenských spisovateľov Dr. Ján Solovič. Zabudli len napísať, akú odmenu. No označili jeho tri divadelné hry o rodine oddanej socializmu s titulmi "Meridián" "Strieborný jaguár" a "Zlatý dážd", za vzorovú slovenskú ságu!

Možno mu to pomôže, povedala som si, rozpredať nielen celý náklad nového vydania jeho ság, ktoré presadil napriek tomu, že v skladoch vydavateľstva Tatran odpočívalo ako "ležiaky" prvé vydanie v inom vydavateľstve! Ságy majú čitatelia na celom svete radi, aj u nás! - rozpomenula som sa na tie roky, keď naša televízia vysielala na pokračovanie Ságu rodu Forsythovcov od Johna Galsworthyho; museli ju zopakovať.

Možno som Jankovi Solovičovi trochu i závidela, v mojom súčasnom položení mi to hocikto mohol aj odpustiť, ak nie uznať. Prichádzalo mi v poslednom čase často na um, ako na 3. sjazde ZSS kdesi na konci prvej časti svojej Správy i to spomenul, že ak sa niekomu z nás dačo nebude páčiť, prosím, obíde sa on, obídu sa oni aj bez ďalších členov spisovateľskej organizácie! Nemyslel tým náhodou už i mňa?

Ja som zatiaľ len hľadala, triedila, spisovala na starom dvojstole v sýpke a už mi aj viac pečatí, ohlasov to nejakého možného budúceho "šťastia" padlo zhora na papieriky. No, malé sa činia, bolo vidno, že rastú všestranne. Už som i otvorený zobák, ba i hlávku celú v kľude, bez pýtania potravy, uvidela. Zdalo sa mi, že aj mňa malinké očičká spozorovali. Rodičom som už bola taká samozrej- má, že sa mi hocikedy pri prelete i ucha alebo vlasov dotkli, už som len to čakala, kedy si na stôl sadnú a zaďobkajú, a toto je čo za haraburda — zišiel mi taký rodinný výjav na um, keď po týždni nedbania o mamu si ona ku mne sama prišla vyprosiť moje bezohľadné chovanie a chudým prstom, trochu zakriveným, len ťobkala, ťobkala do mojich papierov na stole.

Poručeno Bohu, za mnohých a proti mnohým, vrátane za mňa i proti mne samej, musíme ísť ďalej svojou cestou, pokračovať v začatom. Len keby sa nejaký zázrak ešte stal a niečo mi prišlo, na čo som zabudla, pod ruky, že ešte mám dostať odniekiaľ šekovou poukážkou, lebo už aj z národného výboru mi prišlo oznámenie, koľko mám zaplatiť dodatočne za chýbajúce dávky zo štyroch pominulých rokov, aj čiastočne vyplnenú poukážku priložili, len som nevedela, skade na to peniaze zoberiem. Posledný honorár, ktorý som bola dostala nedávno za úpravu ľudových rozprávok z rumunsko-slovenského etnika od profesora Karola Plicku z Prahy, bol už preč, čo teraz? Dni sa míňali, máj sa rozbiehal, rozbehli sme sa aj my vozom trochu do okolia, navštívili známych vo Vígľaši, vo Veľkom Krtíši . . . Obaja mužovi priatelia boli funkcionári v miestnej stránickej organizácii, tiež odbojármi, stretávali sme sa pri oslavách Slovenského národného povstania, ale aj rodinne dosť často — u nás aj u nich.

Poznali sme sa dost' dávno a dost' dobre, mohli sme si dôverovať, prezradili nám, obidvaja dost' prestrašení, že mali aktívy, na ktorých sa dozvedeli — prišlo to až zhora — o tom mojom diskusnom príspevku, akoby to mala byť nejaká slovenská Charta, verejne boli na to straníci na aktíve upozornení . . . Informácia bola dost' zmätená, ale jedna i druhá temer rovnaká, musela som jej uveriť. Priatelia boli vystrašení hlavne kvôli nám, rozmýšľali, čo by sme mali robiť, aby to nešlo ďalej, aby sme sa uchránili od najhoršieho.

Zdalo sa mi, že až takáto reakcia nadriadených straníckych orgánov je naozaj prehnaná. No pomkýnalo ma to k aktivite, musím svoju žiadosť o dôchodok čím prv vybaviť, musím cestovať do Bratislavy, a to čím prv, medzitým sa aj otázka zaplatenia šeku vyrieši, niečo vymyslím, musím . . . už som sa začala chystať na cestu, a tu ako na zavolanie vstúpil do dvora doručovateľ pošty, prinášal mi peniaze — skoro som očiam neverila, keď som na poukážke príjem podpisovala — suma temer presne tá, akú som potrebovala! Letela som s novinkou do domu, čítam správu pre príjemcu na ústrižku, povzdychla som si, zasmiala som sa. Pravdaže, starý otec Opatovčan, to on mi zase posielal jeden zo svojich záhrobných pozdravov, aby som si ho aspoň raz za čas pripomenula, a pripomína sa mi tým naozaj silne, lepšie ani nemohol. Tentoraz bol dedičský podiel zo zemí, ktoré ani tak neobrábal, ako pre horšie časy len skupúval za prvej republiky trebárs i hneď pri štreke, hocaké, len aby z nich ešte i detným deťom ostalo — tentoraz bol podiel dost' vysoký, inokedy bývali oveľa skromnejšie. Delila som sa o podiel vždy so sestrou, delili sme sa celkove o dedičstvá šiesti, z toho jedným dedičom zo zákona bol štát. Roky to trvalo,

raz tu, raz tam nejaký pásik dakto kúpil pod dom alebo i štát pre nejakú stavbu, vždy dobre prišlo, čo prišlo, Pánboh mu za to zaplatí! Muž sa tešil spolu so mnou, písala som hneď naraz dva šeky, jeden do Bratislavy, druhý sestre do Lomnice, zaplatím všetko hneď po príchode do Bratislavy, na úrady už pôjdem s ústrižkom z vyplateného šeku!

Rozrušená nečakanou zásielkou aj zajtrajšou cestou, dlho som nevedela zaspať, aj v tom krátkom spánku nad ránom sa mi len snívало. Zjavil sa mi starý otec s ružovými plnými tvármi, ferencjoškovskými fúzami, s figliarskym úsmevom: stál na verandičke svojho opatovského domu, nad pekne vyrezávaným dreveným zábradlím, o ktoré sa zľahky opieral, záhradka pod vyrezávaným obločným rámikom, on i celý dom planuli v čudesnej ohnivej a predsa ako sklo priehľadnej žiare, a zrazu nie na verandičke, ale v obloku, z ktorého sa starký usmieval nadol k ceste na mňa, zjavil sa pri ňom veľmi bledý môj otec, ešte len čerstvý hosť . . . a obaja len ku mne, akoby ma očami povzbudzovali, len som nevedela, či aby som len smelo ďalej tou cestou šla, alebo aby som i ja k nim do domu vošla? Ale ako to? — nevedela som pochopiť, veď starkého dom bol práveže trochu pod cestou a nie na kopci, ako ho vidím, a vôbec, veď oni vedia, že ja viem, že sú mŕtvi, znovu ma strašne zamrzelo, že vidia, že sa od nich radšej poberám preč, predsa len, nemal by sa človek báť svojich milých ani mŕtvych. No oni nič, len ďalej stáli ako stáli, planuli celí v ohnivej a predsa ako sklo priehľadnej žiare, predsa len mňa čakajú? — radšej som sa rýchle zobudila a vybrala som sa na ranný autobus a potom do Bratislavy, teraz čím prv všetko zaplatiť a celú žiadosť o výmer dôchodku dovŕšiť!

“LE MONDE”

O d električky kráčala som popod Michalskú bránu starou úzkou uličkou, večerne osvetlenou, k činžiaku pri Hviezdoslavovom námestí, pred Univerzitnou knižnicou ma zastavili dve staré kamarátky ešte zo študentských čias. Jedna z nich pracovala popri dôchodku brigádnicky v Univerzitnej knižnici, ovládala viac jazykov, opýtala sa ma, či viem, že v poslednom čísle francúzskeho časopisu “Le Monde” (“Svet”) uverejnili môj diskusný príspevok k 3. zjazdu slovenských spisovateľov, vraj si ho prečítala, prekvapená, lebo doteraz nevedela, že je až toľko slovenských autorov vylúčených zo spisovateľského zväzu. Bola som i ja prekvapená: “Le Monde” som nečítala, v našich stánkoch ho nedostať, inak by som si ho bola občas kúpila — z našich novín som však vedela, že v “Le Monde” bol nedávno uverejnený rozhovor s Brežnevom, predtým s Gierekom.

Kamarátky odprevadili ma až k bráne domu, tu sme sa rozlúčili, vyšla som výt'ahom na tretie poschodie, otvorila mi dcéra, mala aj ona to isté prekvapenie pre mňa ako obe kamarátky. Ak to vyšlo z Univerzitnej knižnice, kde údajne viacerí už článok čítali, nebolo sa čomu diviť. V blízkosti Univerzitnej knižnice v nevel'kom okruhu uličiek staromestskej štvrte sú vydavateľstvá (Slovenský spiso-

vateľ, Tatran), ale aj vinárne, kaviarne, bary, jedálne, kde sa spisovatelia, zamestnanci knižnice i vydavateľstiev, ale aj na voľnej nohe žijúci radi stretajú, vôbec je táto štvrť obľúbeným cieľom nákupných prechádzok Bratislavčanov, ktorým sa zdá, že v pôvabnom historickom prostredí ulíc so starými štýlovými domami sa nielen príjemne kupuje, ale že tu dostať aj tovar najlepší. Od uličky k uličke, od podniku k podniku, od človeka na jednom k človeku na druhom chodníku je tu bližšie ako hocikde inde v meste, okrem toho tu ľudia ani premávka neruší, voľne sa tu zastavujú, povedia si, čo vedia, a najmä spisovatelia, umelci a podobný národ vždy všetko hneď vedia, aj si to ďalej podajú. O tom, že "Le Monde" uverejnil môj diskusný príspevok, vedeli už i vo vydavateľstve Slovenský spisovateľ, čo znamenalo, že vedia i spisovatelia. Zaujímalo ma, či bol v "Le Monde" uverejnený aj iný diskusný príspevok zo zjazdu, najmä z tých, ktoré boli prednesené.

Unavená z cesty, utiahla som sa do izbičky k vnučke, kde najradšej spávam. Trochu sme sa porozprávali, ona raz dva zaspala, ja som ešte dlho v polotme, presvetlenej modrastým svetlom z predsiene, kde bežal televízor, rozmýšľala.

Le Monde, Le Monde, Paríž... Lukavica, husi na potoku, smutné a žiadostivé jesennozimné gáganie, vystieranie krídel, teraz — teraz! Už sa jedna zdvihla, zdá sa, že vyletí, už aj ďalšia a ďalšia vzpína krídla, hlavou, krkom, celým telom sa vzpína, len letieť, ďaleko odletieť, nevedno kam, ale krv vie, v krvi je staré volanie starých pokolení, tie lietali, ale tieto? Už zase krídlo opadá, je všetko pri zemi, nič z toho nebude. I ja som jedna z nich, mám obe krídla, cítim ich túžbu i nemohúcnosť, je mi do plaču, ale vtom vidím, letím! Jediná z husí

letím ďaleko, už som minula vršky i doliny, Vysoký vrch i Hlubokú dolinu za Hornou Mičinou, aj iné doliny-vrchy, ocitla som sa nad neznámymi krajmi, je to strašné. Nepoznám formulku, ako sa nazad dostať, ako krídla zase v ruky premeniť, nie, to som nechcela!

— Kaňaňa, zobuď sa! — trasie mnou vnučka, smeje sa, lebo som jej smiešna, ako sa mraštím a postenkávam si.

Pošepky jej hovorím, čo ma vydesilo. Zase sa smeje, nepovedz, ty že si bola husou? A mala si aj krídla? No ale toto! — a začína mi aj ona rozprávať o svojich snoch. Sú oveľa krajšie než moje. Aj kratšie. Sú len ako blesk, ako okamih. Zdá sa jej, hovorí, že sú to len obrazy, ktoré sa trochu pohli, nič viac.

Na druhý deň som sa už s pokojnou myslou — naostatok som sa predsa len výborne vyspala — vydala na obchôdzku po potvrdeniach. Tešila som sa, že už bude tentoraz posledná. Dnes tu, zajtra tam, potom všetko spíšeme, z MNV odošlú žiadosť Dôchodkovému úradu, ten mi oznámi podľa dokladov výšku dôchodku, bude pokoj, "zaveje ma ticho", mala som v hlave dosť často v poslednom čase tento refrén.

Na námestí pred Národným divadlom, kadiaľ som šla najprv do vydavateľstva Slovenský spisovateľ, stretla som niekdajšieho dobrého priateľa, bývalého nadrealistického básnika Vladimíra Reisela. Pozrel na mňa, nepozdravil ma. Myslela som, možno mu slnko svieti do očí. Šla som ďalej, vstúpila som do svetlého priestranného vestibulu budovy vydavateľstva, chcela som ísť na poschodie, kde ma malo už čakať potvrdenie, ale zastavil ma vrátnik. Poznal ma už roky, nebolo príčin hrať si divadlo. Otvorene mi povedal, že má priamy a pris-

ny príkaz od riaditeľa vydavateľstva Vojtecha Mi-
hálika nepustiť ma dnu, a keby sa mu to náhodou
nepodarilo a prenikla by som do budovy, má stis-
núť nejaký gombík na velíne — nespýtala som sa,
kde a komu by signalizoval gombík, ale som vrátni-
ka uposlúchla a ostala som vo vestibule pri vrátnici.
Vrátnik zatelefonoval, zo sekretariátu mi priniesli
potvrdenie, no iba jedno, ktoré mi vydali o hono-
rároch za knihy vydané u nich, zatiaľ čo druhé,
ktoré som bola pýtala o honorároch za príspevky
uverejňované v časopise Kultúrny život (patril tiež
vydavateľstvu), mi odmietli vydať: príčina: Kultúr-
ny život vraj už roky neexistuje, je s k a r t o v a n ý,
a hotovo! Ostala som z toho ako obarená. Zašla
som však hneď do kancelárií administrácie, ktoré
sú v prízemí budovy ZSS na ulici Obrancov mieru,
a keď sme tu s ochotnými pracovníkmi administrá-
cie vytiahli z archívu pominulé ročníky Kultúrneho
života a oni skontrolovali podľa môjho súpisu
správnosť uvedených dátumov i titulov, spísali mi
sami potvrdenie, kedy čo bolo od mňa v Kultúrnom
živote uverejnené a aký bol honorár. S tým som
sa vrátila víťazoslávne, pravda, len do vestibulu,
poprosila som pekne vrátnika, ten ochotne, ba so
zvláštnym záujmom zatelefonoval hore, hneď zišli
dole, zobrali môj nový papier, vyniesli ho hore a
priniesli miesto neho ďalší, už s hlavičkou vydava-
teľstva Slovenský spisovateľ a s pečiatkou, slovom
potvrdili, čo aj ich podriadení z ulice Obrancov
mieru.

A putovala som ďalej. Ďalšie skúsenosti boli
dobré, všade som sa stretla s ochotou, už ma nikde
neodkazovali na neskoršie, pozbierala som všetko,
i potvrdenia o drobných honorárikoch za posudky
o dielach z francúzskej, talianskej, maďarskej lite-
ratúry — posledným z nich bol posudok o Cyrilovej

(Kosmačovej) Balade o trúbke a oblaku. Bez čakania, rýchle a láskavo mi vypísali potvrdenia o mojich príjmoch za preklady talianskych článkov o osobitých cestách k socializmu a o reakciách svetovej tlače na inváziu sovietskych vojsk i v Ústave dejín marxizmu-leninizmu. S vďačnosťou za potvrdenie o pomerne slušnom, nemalom honorári, ktorý mi pomohol i vtedy, keď si bol preklady odo mňa objednal ešte nebohý historik Bohuš Graca, pomyslela som si, že mi vlastne dvakrát pomohol.

A v jednom z podnikov ma dokonca obdarili knihou! Len nedávno vydaná, bola vraj hneď i stiahnutá z regálov — Viktor Šklovskij: Lev Nikolajevič Tolstoj. Nesmierne som sa zaradovala. Poprvé, že zase si budem čítať o Tolstom, ktorého som mala rada ako autora i svojráznu osobnosť, od malička som žila doma v ovzduší kultu jeho kníh, môj otec nemal lepšieho spisovateľa nad neho. Videla som: kniha hrubá, určite v nej nájdem hodne, čo ešte o Tolstom neviem. No a autor, Viktor Šklovskij! Jeho dielo "Teória prózy" patrilo k pokladom mojej knižničky ešte z dievčenských čias. Zelený, kvitnúci strom literárnej teórie, akých je v tejto oblasti tvorby naozaj málo. Na malom detaili opisu, deja či zamyslenia vedel tento autor až veľmi konkrétne a objavne ukázať, ako sa správny autor, dobrý umelec, nikdy nebojí vidieť, počúvať, precitovať čokoľvek okolo seba vlastnými zmyslami, a iba z takéhoto prístupu rodí sa postupne i každý osobitý štýl a pútavý jedinečný príbeh. Dost som sa divila, že u nás sa literárni kritici príliš nezaoberali Šklovským, jediného profesora V. Paulínyho som raz — na svojom prvom a jedinom spisovateľskom školení v Budmericiach — počula zasvätené rozoberať úryvky z umeleckých textov slovenských

spisovateľov podľa Šklovského metódy, dobre sme si to zapamätali, neviem, či všetci, no mnohí z nás boli vtedy prvý raz osvietení, čo vlastne umelecký text je. Vedela som dávnejšie i to, že Šklovskij nemal na ružiach ustlané vo Zväze sovietskych socialistických republík, kde mu jeho diela roky nesmeli vychádzať, len po Stalinovej smrti sa jeho položenie zlepšilo a vyšli mu staršie i novšie diela, medzi nimi i životopisy viacerých významných ruských osobností. Preto som nechápala, ako je možné, že u nás jeho knihu preložia, vydajú, do kníhkupectiev rozošlú, a potom zrazu ju stiahnu. Možno pochopím, až ju budem čítať; tešila som sa na to dopredu. Rada mám knihy, ktoré dlho môžem čítať po kratších i dlhších dúškoch, takže sa už každý večer teším, že zase si počítam, čo sa ďalej dialo tam a tam s mojimi už dôverne známymi osobami, v ich prostredí, ktoré už akoby aj mojím bolo — zdalo sa mi dokonca, akoby podarovanie tejto knihy na mojej novej ceste, a či len slepej cestičke k zániku, bolo nenáhodné, ba priam osudné, také veci sa mi aj inokedy stávali alebo — lepšie povedané — také spojitosti som si aj inokedy vedela vybájiť, aby sa mi lepšie žilo v ťažkostiach.

Konečne som odovzdala všetky potvrdenia, už nechýbalo nič, pracovníčka sociálneho odboru MNV spísala so mnou žiadosť, vyplnila formuláre; poďakovala som sa jej za príkladú ochotu a trpezlivosť a s dobrým pocitom som sa s ňou lúčila; vedela som, že neopomenula nič z daných možností a že dostanem všetko, čo môžem. Prvý dôchodok mi mal byť doručený o mesiac, pravda, predtým mi príde výmer. Spolu s prvým dôchodkom mi mali poslať do Lukavice poštou aj úhrnnú sumu mesačných dôchodkov od začiatku bežiaceho roku. Tešila som sa dopredu — v lete zase budeme dačo oprá-

vovať, peniaze sa zídu. Ešte som mala ísť na niekoľko návštev, volali ma v Bratislave viacerí do rodín, kam som prv ani nechodila. Záujem o diskusný príspevok, rozvírený uverejnením textu v "Le Monde", cítila som naďalej zo všetkých strán. Sadala som si viac ako inokedy s priateľmi i známymi do kaviarní, do cukrární, aby som ich zvedavosť trochu ukojila, ale bohviečo som im povedať nevedela. Najväčšmi boli zvedaví na to, ako sa dostal môj diskusný príspevok do časopisu, čo pokladali za najväčšiu senzáciu, ale na to som im nevedela dať odpoveď. Na návšteve u Roznerovcov zažila som i to, že Ján Rozner, vylúčený slovenský literárny teoretik, čítal môj diskusný príspevok povzneseným, dojatým hlasom pred viacerými hosťami, ktorí u nich práve boli. Ja som sa u nich ocitla vlastne náhodou: vylákala som sa čierneho auta, zdalo sa mi, že ma sleduje i vbehla som za zákrutou do prvého domu. Tam som zbadala, že tu bývajú i Roznerovci, dokonca i meno Zory Jesenskej bolo ešte pri tlačítku zvonca. Prvý raz som u nich bola, prijali ma srdečne, so Slávkou Manicovou som bola od mladí viac než v dobrom vzťahu, študovali sme vtedy obe medicínu — ona už v tých časoch písala básne a mali sme spoločnú i jednu veľkú lásku!

Roznerovci boli však už jednou nohou "za železnou oponou". Rozpovedali mi, že po rokoch čakania im konečne dajú z Ministerstva vnútra trvalé vycestovacie povolenie, no stratia, prirodzene, štátne občianstvo. Obzerala som sa po komfortne vybavenom priestrannom byte v jednom z najlepších bratislavských obytných domov s bytmi v súkromnom vlastníctve, vo vilovej štvrti pod Slavínom. Prišlo mi akosi ľúto, a prišlo mi ľúto aj za niekoľkými kusmi starožitného nábytku, ktoré som vidala ešte v Martine u Zory Jesenskej, Sláv-

kinej sesternice, pomyslela som si, hľa, ako všetko zaniká, odchádza, nič nemá trvania. No vedela som ich pochopiť; každého, kto po rozličných útrapách chce ešte žiť po ľudsky medzi ľuďmi, ktorých sa nemusí báť — viem pochopiť.

Zdržala som sa u nich vtedy do noci a dala som sa ochotne prehovoriť, aby som u nich prespala. Slávka mi ustlala v bývalej a vlastne poslednej izbe Zory Jesenskej. Nevedela som zaspať, myslela som na roky 1938-40, keď som, sedemnásťročná, Zoru spoznala, ona bola vtedy šéfredaktorkou časopisu Živena a dávala i hodiny klavíru vo svojej bielej skromne zariadenej izbe v rodičovskom dome, hodne aj prekladala, články a eseje písala; myslela som na ten prízemný, veľkou záhradou obklopený dom s verandičkou, s bielym stolom v lete pod vrbou pred vchodom, na starú pani Jesenskú, krehkú a mlčanlivú, trochu prismutnú, celý dom i štýl rodinného života v starom pohodlnom dome, kde ešte i gong zvolával ľudí do jedálne, pripomínal mi šľachtické kúrie z turgenevovských románov; v Martine bol všestranný kult všetkého "veľkoruského", odrážalo sa to aj v živote vrstvy poprednej inteligencie a národovcov, i živnostníkov. Ten starý štýl už dávno opustila i Zora Jesenská, rozpo-
menula som sa na to, aké rozhorčenie vyvolala v Martine u rodín, keď vstúpila do komunistickej strany po vojne a dlhé roky i v literatúre a v spisovateľskom spoločenskom živote prejavovala všestrannú politickú angažovanosť, potom zase novú i za Dubčeka. Ale po vstupe sovietskych vojsk už neustúpila z pozícií, vydobytých tvorivou inteligenciou za Dubčeka — a to bolo príčinou jej vylúčenia aj iných postihov. Hovorilo sa, že už i klasické diela ruskej a sovietskej, ale i anglickej literatúry, ktoré Zora Jesenská majstrovsky bola preložila do slo-

venčiny, "znovu prekladajú" Jozef Kot, manželka spisovateľa Miloša Krnu aj iní.

V posledný deň svojho májového bratislavského pobytu stretla som ešte raz Vladimíra Reisela. V úzkej starobylej uličke, kde ani slnko nesvieti, prešli sme popri sebe on zdola ja zhora na úzkom chodníku tak, že sa naše kabáty, hádam i lakte dotkli: odtiahol sa ako od morovej nákazy od starej kamarátky k múru, prešiel bez pozdravu. Aby som si uľavila, lebo zato ma to dost' i popudilo, začala som si pripomínať veci, ktoré svedčili o jeho temnom sklone k fanatizmu, najmä keď to bolo spojené s pohotovým posluhovaním vrchnosti — i v kampaniach za Gottwalda, aj inokedy. No nič, budeme ešte i hovoriť spolu, ak budeme žiť, mala som doma ešte i jeho dar k svojej svadbe — Baudelairove básne v originálnom francúzskom vydaní.

Prešla som na námestie, pred sochou rytiera Rolanda, strážiaceho fontánu a údajne cez nepokojné vekov i pokoj nášho mesta, stretla som zástupcu riaditeľa Slovenského filmu Paľka Gajdoša. Ten sa neodvrátil, hoci sa aj mohol skôr než Reisel — veď kvôli môjmu diskusnému príspevku museli film, nakrútený podľa mojej poviedky, uzavrieť do trezoru . . .

Nie, ešte vraj nič nie je stratené, optimisticky mi oznamoval Paľko a viedol ma do vinárne Veľkých františkánov, aby sme si pohovorili: doslovne sa tešil, že ma stretol, nemusí už vraj cestovať za mnou, tu si to hneď vybavíme. Objednal muškát otonel, začal mi vzrušene rozprávať, že súdruh Pezlár z Ústredného výboru KSS prišiel k nim osobne, aby si dal film premietnuť, a film sa mu dost' pozdával, vraj tematika tiež aktuálna a málokto už do nej začiera, slovom, bolo by dobre, keby film predsa len neostal v trezore, ale mohol sa premietat' v ki-

nách. No ale je tu problém so mnou, všakáno, vieme. Ešte sa pracuje i bude sa pracovať na tom, aby som vraj od svojho diskusného príspevku odstúpila, počíta sa s tým, že predsa len dostanem rozum — teraz sa to po uverejnení v "Le Monde" stalo ešte naliehavejším, lebo to môžu využiť aj ďalší nepriatelia za hranicami v propagande proti socializmu, preto teraz by už nestačilo odvolať príspevok len pred domácim fórom, ale bude nutné dať vyhlásenie i Československej tlačovej kancelárii, však ja viem najlepšie aké, slovom, aby som sama vyhlásila, že som sa v tom príspevku pomýlila a že ho odvolávam. Paľko dobrácky, celý rozžiarový, pozrel as na mňa, čo ja na to, a doplnil svoj monológ poznámkou, že, prirodzene, po takom prehlásení, ktoré sa zverejní v našej tlači i v zahraničí, premietnu i film Pyrrhovo víťazstvo, vyjde i zastavená kniha atakďalej. Dost' nerada, že musím, sklamala som Paľka Gajdoša, jednoznačne jeho nápad odmietnúc, nie, to nespravím, čo som napísala, je napísané. Paľko si hneď naraz dva poháre vylial do hrdla, nechápal ma, že veď ja patríam sem, do tejto krajiny, tomuto nášmu socializmu - odpovedala som mu: práve preto; neprel sa so mnou ďalej, prevládla v ňom náhla skleslosť, no ešte mi povedal ďalšie: súdruh Pezlár počítal vraj aj s tým, že neustúpim, neumúdrim sa, no filmu je škoda, či by potom nemohol byť premietaný bez môjho mena? — oni, pracovníci Slovenského filmu, by sa vraj mali o tom so mnou dohodnúť, nejako ma odškodniť. Nedal mi Paľko ani odpovedať na tento pokútny návrh, pokračoval v téme už trochu otrieblený vzácnou sortou vína, že to by bolo však škoda, on vlastne s tým ani nesúhlasí, lebo nechce, aby sa mojím perom iní ako cudzím perím chválili, on si praje, aby film len tak šiel, že

som námet naň ja svojou poviedkou dodala, pripomenul mi, aká to bola práca — ani nie poviedka, ale už takmer scenár!

Potúžil sa aj ďalším a ďalším pohárikom, pokračoval, až naraz sa spamätal, pozrel na mňa zmúteným pohľadom a prestal hovoriť o Pyrrhovom víťazstve, o mojom diskusnom príspevku, o súdruhovi Pezlárovi - všetko predošlé akoby bol zrazu spustil kamsi do priehlbne dávnych dejov, prešiel na iné pole. Hovoril o svojej práci, o jej nepochopení, prekážkach, o márne vynaloženom úsilí, svet sa zmenil, Hanka! Pustil sa do nostalgického, miestami srdcervúceho monológu o hrôze z presily betónu na svete. I ja som mávala podobné pocity, ktoré mi prenikali až do snov. Masy nepriepustného tvrdého betónu zalievajú naše pôdy, pramene i srdcia — rozvíjali sme si spoločnou fantáziou ďalej predstavy, ako to bude raz vyzerat' v naskrze obetónovanom svete, nezáleží, či v socializme alebo v iných systémoch, ale všade, všade, kde pod betónom zmiznú potoky i jazerá, oplešivie, ošedivie celý svet betónom, vykape zver i byliny, vykape i ľudské plemeno, ale tak mu treba! Paľko už bez slov sníval, opretý hlavou o rameno, ja som sa radšej vytratila, aby som aspoň ešte posledný autobus do Zvolena stihla. Priala som mu v duchu, aby ďalej sníval, aby sa mu živelnú hrôzu z nadvlády betónu podarilo raz vyjadriť pôsobivým veľkofilmom. Ale kam by mal taký film vyústiť? Úporne som o tom rozmýšľala ešte i cestou: povestí i o skazách najrozličnejšieho druhu už je na svete dost'! Prišiel mi na um zážitok: jar, deti sa hrajú s guľkami, triafajú ich do jamiek. Vtom jedno z nich zhíkne, privolá aj ďalšie: kľuknú si a hľadia, hľadia na betónový chodník, ktorý sa zrazu na jednom mieste nadvihuje ako malinký klobúčik, klobúčik praská, ukáže sa trhlinka, trhlinka

sa rozširuje na všetky strany a už je vonku malá nezdobka, ktorá ťažký tvrdý betón nadvihla — no hádajte čo? Celkom slabá, krehulinká trávička, ledva zelená.

Doma v Lukavici ma čakali traja oneskorení zmrznutí svätí. Našej záhrade ani ostredku za potokom neublížili. Neskoro som sadila, neskoro siala, nič ešte nebolo vonku. Jednako som musela porobiť zameškané. Rozbehla som sa po dedine, vymieňali sme si priesady, niektoré mi opatril muž. Zbadali, že v poslednom čase bývam v Bratislave častejšie než minulé roky, no pokladali to za prirodzené, veď tam mám deti, vnukov, priateľov. Som pani, tak ma i menovali. Len tetka Baranka, naša domová tretia, ale ostredková (na moje šťastie!) prvá susedka, s ktorou od počiatku tak ako aj s ujčekom sme temer v dennom styku, krútila peknou malou vtáčou hlávkou v čiernom ručníku, skladala čelo ustarostene do hustých tenučkých vrások, napomínala ma, či máme zase začať so zbieraním smotánky, veď len koľko tých ciest, museli mi zase pokažiť žalúdok. Tetke sa však nikdy nepozdávalo, keď som na dlhšie odchádzala. Keď som sa potom vracala a ona ma vystriehnúc pri bráničke domu vítala, zhlboka si vydýchla, no len že som už v poriadku tu, tu je nám všetkým najlepšie, tu je hora, vzduch, pokoj — k l i d . Viac ráz som striehla, či naozaj to tak hovorí, ten “klid”, ale naozaj — takto nazývali ozajstný slasťný, lahodný pokoj, klud, tu v okolí aj iní, možno si to preniesli do bežnej reči zo starosvetských spevníkov a staročeských textov evanjelia, možno sa im to zdalo velebnejšie a výstižnejšie pre celý komplex pocitov a okolností, priaznivých oddychu mysle i tela človeka, neviem. No vedela

som, že klid naozaj potrebujem, najmä po všetkom, čo sa v poslednom čase kvôli diskusnému príspevku a neprimeranej reakcii naň zbehlo, v tom sa tetka nemýlila, ba zdalo sa mi zavše, akoby pozornými modrými očami, pokojnou sústredenou tvárou i tým dost veľkým, ale pekne krojeným nosom bola už i nejakú nezdobu vycítila, potajme zavše pokukávala po mne, bez slov hádala z mojich nálad a spôsobu reči, čo asi je, ešte i večer zjavovala sa mi jej tázavá malá tvárička, čo je, čo je? Natriasala svoju čiernu peknú lesklú, sviatočnú polozásterku, akoby z nej vysýpala omrvinky kurám, natriasala čierne viacvrstevné sukne, mávala rukami, gagotala, sipela, a ja za ňou ako húsatko, ktoré ona chráni, v chránení aj do mňa sipela, aby som šla z cesty do bezpečia, do klidu, potom všetko zmizlo, sedeli s ujčekom na podstene obidvaja stále chudší, menší, boli už maličkí ako liliputka, ktorú som im raz ešte na začiatku dala, lebo ostala sama, aby jej bolo veselšie u nich medzi sliepkami než doma u nás samojedinej - odvtedy rok čo rok vysedela liliputka generácie neliliputských sliepok, hádam neprežije ešte i tetku? Zľakla som sa, zobudila som sa.

Klid však pre mňa nebol. 18. mája som sa dozvedela, že deň predtým, dňa 17. mája 1977, vysielal náš domáci, socialistický československý rozhlas v relácii pre africké krajiny, že Hana Ponická nie je nijaká spisovateľka, ale len prekladateľka na periférii slovenskej literatúry. Osemnásteho mája im už na toto odpovedali vo vysielaní zahraničnej stanice tým, že čítali o Ponickéj, spisovateľke, stať z knihy "Kto je kto v Československu", ktorá bola vyšla u nás ešte v r. 1969. Vymenovali knihy, ktoré mi vyšli pre deti i dospelých, preklady z viacerých jazykov, pripomenuli aj publicistické účinkovanie, a keď autor komentára ukončil výpočet titulov z mo-

jej tvorby, doložil, že keď sa ma moja vlast' zrieka ako spisovateľky, priraduje ma k československým spisovateľom neoficiálnym, akými sú Milan Kundera, Václav Havel, Ludvík Vaculík, Ivan Klíma, Lumír Čivrný i ďalší, ktorí v ČSSR nesmú publikovať, ale píšú a publikujú mimo hranice svojej vlasti, kde v rámci súčasnej celoeurópskej literatúry dosahujú uznanie a úspechy aj v prospech celej súčasnej literatúry, kultúry, ktorá je nedeliteľná. To bolo povznášajúce, ale čím sa ja medzi nich zaradím?

Už dávno som nemala pero v ruke, veď aj z toho prýštilo, že "klid" nebol ani vo mne. Aj inokedy, keď som svoju literárnu prácu zanedbávala a ani len zápisky som si neviedla, bývala som nesvoja. Mne najväčšie uspokojenie prinášalo písanie, bez riadku ani deň. A teraz taká spúšť! Už je načase znovu sa dať do toho. Písací stôl doslovne i symbolicky vyčistený, zábrany, že ja smiem a druhí nesmú, som bola zbavená, už som ani ja nesmela, a predsa som mohla — konečne slobodne a bez termínov, bez požiadaviek na ideovú stránku diela alebo podobné veci, no už aj bez zmlúv a výhľadu na honoráre, už som nepotrebovala nič, len kilo čistého hladkého bieleho papiera a pokoj.

Tretí diel o Štoplíkovi som odložila, siahla som po Sládkovičovi. Toho som nechala odpočívať ešte pred prípadom s diskusným príspevkom. Rozmýšľala som, ako sa to vlastne stalo, že som túto prácu, ktorú som mala tak pri srdci, odložila nabok? Chcela som sa s ňou dlhšie zabaviť i potrápiť, aby som tému lepšie poznala, zvládla? Alebo ma k tomu nútili jednoducho len iné termínované úlohy, ktoré sľubovali lepší a rýchlejší zárobok? Alebo — ktovie — spomenula som si na Sládkovičov verš: "Na svoj čas sa odvolaj," — ako ma raz priviedol do nepokoja, do pochybností, či je táto téma vôbec pre mňa, či

nejdem k nejz akýchsi únikových pozícií, lebo mám všetkého, čo sa deje, dost', preto unikám a mám zrazu rada všetko staré, pominulé, do čoho sa túlim ako dievčatko do matkinho lona, keď ho svet ranil — teda idem k nemu zo slabosti svojej? Lebo nevládzem už uniesť ťarchu svojho času? Čo on by na toto povedal? Tak sa i to stalo, že ma sám Sládkovič svojím veršom posielal z môjho unikania nazad ta, odkiaľ som unikla, aby som sa i ja naprv na svoj čas odvolala a iba potom prípadne . . . ? Príčiny, ako vždy pri každej veci, boli, pravdaže, viaceré, bola medzi nimi i táto posledná.

Nuž ak som sa i ja na svoj čas odvolala, ak to smiem tak hodnotiť, teraz budem pracovať ďalej. Hej, lenže čo spravili tí, ku ktorým som sa odvolala, aby aj im bolo i vnútorne lepšie, ako sa oni k tomu odvolávaníu sa na náš pohnutý čas postavili? Ukázali, že nevedia prijať nič kritického, ba že nevedia prestať naťahovať z pomsty na škripci ani toho, kto im na potreby a znamenia času zdvihol prst a kto neprijal rituál sebatopotovania, sebabičovania, škrtenia vlastných názorov, ale prečo? Hovoria, hovoria, všetko za socializmus, lenže násilensťami ducha a názorov, aké im vrúbia cestu k socializmu, poškodzujú socializmus, priškrcujú iniciatívu a vývoj, potláčajú ho i v literatúre, kultúre svojich národov.

“Le Monde” zo 4. mája 1977, ktorý som ešte stále nevidela-nečítala, mal svoje vážne dôsledky, pretože ho čítali na najvyšších straníckych miestach; po vysielaní československého rozhlasu pre africké krajiny o tom, že ja nie som nijaká spisovateľka, povolal si muža na pohovor vedúci ideológie na Krajskom výbore Komunistickej strany v Banskej

Bystrici. Na pohovore sa podľa želania vysokého stranického činiteľa zúčastnil i riaditeľ Múzea SNP v Banskej Bystrici, kde muž bol ešte stále členom straníckej organizácie, hoci už spolupracoval s Múzeom len brigádnicke (neobnovili s ním zmluvu). Prvé, čo obidvom hneď po zvitani a úvodných slovách vedúci ideologického oddelenia s. Boroška ukázal, bola 2. strana časopisu "Le Monde", kde bol vytlačený vo francúzskom preklade dosť dlhý úryvok z môjho diskusného príspevku. Muž nevedel po francúzsky, no aby mohli konkrétne diskutovať, oživil súdruh vedúci ideológie mužovu pamäť tým, že mu hneď ponúkol krasopisne prepísaný exemplár celého môjho diskusného príspevku. (— O čo sa to lepšie číta než tie tvoje neustále opravované riadky, - poznamenal muž s úsmevnou výčitkou, keď mi ešte v ten deň večer rozprával, čo mi stranícki činitelia odkazujú.) Takú úlohu dostal, kvôli tomuto ho volali: okrem výkladu, prečo sa môj diskusný príspevok najvyšším straníckym miestam znepáčil, mal mi muž sám ako starý člen komunistickej strany (ešte od roku 1938) dohovoriť, aby som sa zamyslela nad príspevkom, ktorý je nesprávny, a aby som prípadne sama navrhla, ako škodlivý účinok diskusného príspevku zastaviť alebo aby som prijala návrhy najvyšších straníckych miest. Po čase rozmyslenia, čo možno najkratšom, má muž oznámiť predstavenstvu, ako som sa rozhodla. Aj ma trochu povznášalo, že vyjednávajú so mnou ako s dákim zástupcom neviem čoho. Ale prečo nevyjednávajú priamo? Muž mi vysvetlil, že to by sa nehodilo, lebo ja nie som členka komunistickej strany. Vlastne na to ani nemali právo, veď práve preto i v začiatkoch, keď prejavili svoj nesúhlas s diskusným príspevkom, vyjednával Dr. Poničan so mnou na "komisii" už aj ich menom,

teda aj menom “najvyšších stranických činiteľov”, ako sám uviedol hneď na začiatku pohovoru so mnou. Teraz, ako vidno, pokračovalo to cez môjho najbližšieho človeka, muža, a to preto, lebo bol aj členom strany, a iste mohol aj najsilnejšie vplyvať na mňa.

Vedúci ideologického oddelenia na KV KSS súdruh Boroška, ako mi ho muž opísal, človek zmierlivý, uvážlivý, úprimne bol sklúčený z celej veci i zo svojej úlohy v nej (pripadla mu od bratislavského vedenia), no jeho názor a návrhy boli v podstate tie isté, aké som si už bola vypočula na “komisii” Zväzu slovenských spisovateľov 19. apríla 1977 od Dr. Poničana a Dr. Knězka, ale i neskoršie v máji od vedúceho pracovníka Slovenského filmu P. Gajdoša. Podobne ako ten, i vedúci ideológie na KV KSS zdôrazňoval, že najlepšie bude dať vyhlásenie Československej tlačovej kancelárii, že svoj príspevok odvolávam a neprajem si, aby ho ktokoľvek ďalej rozširoval, ani v cudzine.

Československá tlačová kancelária sa vraj postará o všetko: o uverejnenie vyhlásenia vo všetkých našich novinách, potom, prirodzene, aj v zahraničí. Podobne ako všetci predošlí prehovárači, neopomenul ani sympatický, zmierlivý a uvážlivý ideologický vedúci Krajského výboru doložiť, že keď budem “rozumná”, prirodzene sa postihy nebudú šíriť a všetko sa vráti do pôvodných koľají, i moja zastavená kniha príde na trh, no v opačnom prípade aj on upozorňuje na ďalšie postihy v širšom rámci — i v rodinnom. Osobitnou časťou pohovoru bol vzťah môjho muža k celej veci, ale o tom nemám čo písať. Iba hádam toľko, že i od neho, ak nebudem “rozumná”, čakajú súdruhovia nejaké vyjadrenie, dištancovanie sa odo mňa.

Bol už koniec mesiaca, bohatého na udalosti

v roku môjho pohnutého života zvlášť prekvapujúce, nenechala som súdruha vedúceho dlho čakať na odpoveď. Ešte v prvé dni júnové ohlásil sa muž u neho, už bez sprievodu súdruha riaditeľa Múzea SNP, zopakoval v skratke to, čo som už aj predtým povedala, či na "komisii" na Zväze slovenských spisovateľov, alebo aj iným prehováračom k "rozumnosti". Čakala som ho doma dosť nespokojne, bála som sa, že zase príde vyčerpaný ako 27. mája, keď sa pri pohovore na KV KSS dal i on zväbiť na svoj starý zlovyk, ale už odnaučený: fajčil a tiež vypil väčšie množstvo čiernej kávy, z čoho mu potom bolo večer nedobre. Chvalabohu som sa však darmo obávala: prišiel domov veľmi zavčasu, nebolo tentoraz ani fajčenie, ani popíjanie kávy, ani hodiny vzrušenej debaty. Všetko sa rýchle vybavilo. Vlastne už ani nebolo čo vybavovať.

Čerešne dozrievajú, nemal ich kto zbierať, darmo vyzýval ku zberu "prvých do červena vyfarbených plodov" aj Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska, Ústredný výbor Národného frontu a Vláda Slovenskej socialistickej republiky, najradšej by som sa i ja bola rozbehla svetom po sadoch, z ktorých si najviac voľní vtáci nebeskí užívali, ale som nemohla, bola som zase pripútaná k stoličke a koncipovala som nový, tentoraz závažný list Predsedníctvu Zväzu slovenských spisovateľov.

V susedstve spomínanej veľkými píšmenami vytlačenej výzvy všetkých najvyšších orgánov SSR povšimla som si článok "Kritika na členskej schôdzi" (Pravda, 5. júna 1977) — tu zase autor článku Vojtech Veselý vyzýval členov strany, aby pestovali a rozvíjali umenie kritiky, aby dovedli kritiku

k nápravám, pretože kritike ostávajú schôdze komunistov dlžné, lebo keď vraj majú na schôdzach kritizovať, používajú miesto kritiky zahmlievacie formulácie, ba nie sú vraj zriedkavé ani uhladené parlamentarizmy — a takéto opatrnícke nastoľovanie problémov je vraj nesprávne. Povinnosťou každého výboru KSS, zdôrazňoval autor článku, je tiež odsúdiť každú podráždenú reakciu na kritiku, ba že má byť každé odrádzanie od kritiky otvorenej trestané, a že zvlášť prísne treba trestať každého, kto niekoho za kritiku prenasleduje.

Článok som si vystrihla, uložila som si ho do súkromného archívu, a povzdychnúci "Quod licet Iovi, non licet bovi", vrátila som sa k svojej práci na liste. Zdalo sa mi, že dozrel čas, aby som sa znovu obrátila na spisovateľských funkcionárov, prečo mi už tretí mesiac neodpovedajú na listy, aj aby som im ako ešte stále aktívna členka Zväzu predostrela celý rad postihov na mojej literárnej práci a požiadala ich o pomoc, aby ma bránili.

Dnu som dlho nevydržala, vyniesla som si rozkladací stôl von pod červený smrek. Záhrada plná spevu, štebotu, už aj červienky vyleteli zo sýpky aj iných zákutí, aby sa ujali vlády vo svojom revíri. Poznám už dosť dobre jeho približné hranice i ja. Iba zavše ich preletí, obyčajne keď sú jahody, čierny drozd od húštiny nad potokom alebo nejaká zvedavá sojka od lesa či žltochvost zo svojho, s červienkiným susediaceho revíru pod skalným múrom a pri moste. Červienka kričí, tu je ona paňou! Smiešne, taká maličká, a napačuje sa ešte i nad veľkou škriekajúcou strakou. A všetko sa to zľakne, ustúpi, odletí. Takže ostávame s červienkami a žltochvostmi, iba sem tam preletí dačo iné.

Uprostred sústredenej práce na prvom koncepte listu, v ktorom zostavujem body o jednotlivých

postihoch v časovom poradí končiac akciou nátlakov na mňa i na muža, vytrhli ma zo zaujatia správou, že vraj 13. júna na celoslovenskom seminári o estetike, usporiadanou na zvolenskom peknom zámku, vyslovil sa vedúci oddelenia kultúry Ústredného výboru KSS Rudolf Jurík z Bratislavy medzi rečou o výchovných cieľoch estetiky, že "tu niekde žije nejaká Ponická, bolo tej hej, mohla si písať, knihy vydávať, aj úrody nepozbierané pozorovať, a tak zrazu nebola spokojná, že ona písať smie, kým druhí — nemôžu. A tak teraz my sme jej ukázali, že ani ona už písať — publikovať — nesmie". Podávam, ako som dostala — v Lukavici, Sliachi, vo Zvolene, ale neskôr i v Bratislave od účastníkov seminára, možno boli Juríkova slová či vetná skladba aj iné, no hlavný obsah, ba celé výrazy zhodovali sa vo všetkých podaniach o tomto úryvku z Juríkovej prednášky o ušľachtilých cieľoch estetickej výchovy. Rozmýšľala som, čo má spoločné rozhodnutie aparátu Ústredného výboru KSS umlčať slovenskú spisovateľku, tobôž ešte takéto vydávanie svedectva pred zhromaždenými učiteľmi a osvetovými pracovníkmi o tom, ako Ústredný výbor tresce slovenských autorov, keď prejavia nespokojnosť s tým, že jeho druhovia nesmú publikovať — čo má toto všetko spoločné s cieľmi estetickej výchovy, nevedela som to nijako pochopiť, preto som sa radšej vrátila k svojej práci. A túto udalosť som priložila k súčtu postihov a nátlakov ako posledný bod, ako dôkaz o vlastnom svedectve tých, čo ma trescú — nemohlo byť od neho jasnejšie, výrečnejšie. Nech pouvažujú všetci, až kam to vedie, keď jedna jediná rozhodujúca moc nemá už nijaké zábrany, nijakú kontrolu — pomaly ani nad sebou, ako dokazoval Juríkov rečnícky lapsus.

Pri uvádzaní postihov som si uvedomovala, že

hoci je všetko verejne známe, ja som vlastne ešte stále nedostala nijaký úradný oznam o tom, čo proti mne vykonalí. Juríkovo vyhlásenie na zvolenskom zámku bolo vlastne prvým verejným oficiálnym oznámením o postihoch proti mne.

☆☆☆

Iba pár dní minulo odvtedy, ako si Rudolf Jurík zaprednášal na zvolenskom zámku, a už nám prišlo do Lukavice nové prekvapenie od neho: písal z Bratislavy môjmu mužovi list, aby za ním prišiel, že by si chcel s ním v kancelárii na Ústrednom výbore KSS pohovoriť "o niektorých otázkach kultúrnej politiky". Hoci mužovi problematika kultúrnej politiky nebola cudzia, ba zaujímala ho odjakživa, nepracoval v nej, preto ho pozvanie od Juríka trochu i prekvapilo. Rudolf Jurík bol však v hierarchii strany každému členovi KSS, nepracujúcemu vo vyššej funkcii, nadriadeným, preto muž uposlúchol výzvu a hneď šiel do Banskej Bystrice zatelefonovať R. Juríkovi na ÚV KSS, aby sa dohodli o termíne stretnutia. Rozmýšľali sme, či Juríka nepokarhali na Ústrednom výbore za nemiestnu prostorekosť na zvolensko-zámockom seminári, alebo či reťaz nátlakov na mňa cez muža nepokračuje, alebo . . . no nemohli sme nič vedieť dopredu.

Muž odcestoval do Bratislavy dva dni pred stanoveným pohovorom, ja som prepisovala hotový text listu, adresovaného Predsedníctvu Zväzu slovenských spisovateľov už dnu, v izbe. List som doporučené odoslala, mala som dobrú náladu, cítila som úľavu, že už to mám za sebou. Polievala som priesady, všetko rýchle a bujne rástlo, vrcholili i vtáčie spevy, počítala som dni, kedy už utíchnu akoby uťal (na Jána).

Vzala som i kosák, obžinala som ruže, ktoré šla

vysoká burina zadusiť, a keď som pri poslednej vyčistila priepadlinku od machnatého porastu, čosi slizkého pod prstom sa mi pohlo. Ropucha ako hrom! Očiská vybúlené, len si čučala v jamke, zdalo sa mi, že chrptom sa o posledné krehké výhonky otiera. Prišlo mi na um, či to nie je tá, ktorú som v týchto istých miestach, v blízkosti pece na pečenie chleba a zadnej časti mlyna, už v prvé roky lukavického bývania viac ráz videla. Šla som dnu, vrátila som sa, ropucha tam, kde bola. — A čo sa tu tebe tak zapáčilo? — zasmiala som sa. — Alebo si to ty? Miesto penáta? Strážiš nám pokoj domový, bezpečnosť pred červenými kohútmi? Ak je tak, buď pozdravená!

Ropucha zažmurkala na mňa a otvorila a zápät' zavrela papuľku.

Dlho som v bezstarostnej poľahobe z júnových prírodných slastí a z uvoľnenia, aké som cítila po odoslaní listu, neostala. Dva dni po mojom liste, práve na deň sv. Jána, prišla mi doporučená zásielka od Zväzu slovenských spisovateľov — nie odpoveď na môj list, ale nezávisle od neho — v ten istý deň ako môj — z Bratislavy odoslaný. Veľa textu v liste nebolo. Len oznámenie, že Výbor Zväzu slovenských spisovateľov ma dňa 20. júna 1977 vylúčil zo Zväzu, pretože "vaša činnosť sa nezlučuje so Stanovami Zväzu slovenských spisovateľov". Oznámenie o vylúčení nebolo podpísané ani predsedom, ani prvým tajomníkom KSS, podpis bol temer nečitateľný, písmenká sa tackali, prečítala som ich len vďaka tomu, že pod podpisom bolo i strojom napísané: Dr. L. Knížek.

Ešte som skúmala dátumy: vylučovali ma na zasadnutí výboru dňa 20. júna — to bolo v pondelok. Muž mal mať pohovor s Jurikom v stredu, teda 22. júna, dva dni po mojom vylúčení. No dátum

listu, jeho odoslanie, bol: 22. VI. 1977. Znamená to, že dva dni ešte čakali? Naozaj čakali na výsledok rozhovoru na ÚV KSS? Alebo si veľa namýšľam, keď si myslím, že rozhovor sa zase krútil len okolo môjho diskusného príspevku, a Rudolf Jurík predvolal muža naozaj k riešeniu nejakého oveľa vážnejšieho problému kultúrnej politiky?

Večer sa dozviem. Muž mal prísť niekedy po siedmej. To popoludnie bolo mi veľmi dlhé. Predsa len — bola som plných dvadsaťjeden rokov členkou Zväzu slovenských spisovateľov! V izbe, v lete príjemne chladnej, prezerala som si s dojatím legitimáciu členky ZSS, všimla som si na nej najprv pekne vykrúžený podpis predsedu ZSS Andreja Plávku, temer sa mi nechcelo veriť, že aj vtedy bol na čele spisovateľskej organizácie, aj teraz je, keď ma z nej vylúčil. No teraz oznámenie o vylúčení nepodpísal. A komu asi dajú moje poradové číslo? Či ostane neobsadené? Alebo ako keď nejaký spisovateľ umrie? Dostane jeho poradové číslo mladší, nový člen ZSS? Ba kto príde na moje miesto? Pozrela som na fotografiu — mladá usmiata tvár, husté vlasy, temer dievčenská ešte frizúra; celkom iná tvár hľadela na mňa už zo zrkadla, keď som doň pozrela, nedala sa porovnať s tamtou rozjasanou . . . vyše dvadsať rokov života, práce, trápenia i letných úspechov preletalo mi tryskom hlavou i srdcom a ja som pocítila náhle buchot srdca i vlhkosť v kútiku očí. Odložila som legitimáciu do tašky k občianke, ako ju nosievam — zatiaľ som nemohla vedieť, čo s ňou ďalej spravím, či si ju náhodou raz i do hrobu nevezmem, ako môj svokor svoju starú stranícku legitimáciu, o ktorú ho už vlastne oficiálne obrali, ale on si ju nedal. Znovu som vzala do rúk papier s hlavičkou Zväzu slovenských spisovateľov, ktorý ma vykazoval nielen zo spolku, ale i z premnohých

budôv, kancelárií, sál, skutočných i iluzórnych na pokraji snov, ale aj z povedomia čitateľov, z dosahu veľkých i malých — ktovie na koľko rokov, možno už po hrob. Veď ja som so spoločnami tohto spoločenstva veľkú časť svojho života prežila, vrcholilo v nej obdobie biologické i intelektuálne-tvorivé, bol to môj život, ešte stále patríam ku všetkým, od ktorých ma oddelili.

★ ★ ★

Na sklonku svätajánskeho dňa, ešte za svetla, vrátil sa mi muž z Bratislavy. Po dlhej ceste autobusom v horúčave bol napodiv svieži, spokojnosť vyžarovala z neho na diaľku už od brány. Ako sa tam náhle zjavil, pohľadom, tvárou i chôdzou pripomenul mi našu spoločnú (celoštátnu) jar 1968, ktorá nás dvoch pred deviatimi rokmi zblížila a skoro nám vtedy dala zabudnúť, že máme obaja už štyridsať preč. I teraz pozrel na mňa pri zvitanií tým dávny pohľadom a utrúsil, že mi to júnové slniečko sluší. Nechcela som kažiť vzácnu chvíľu, nič som nepovedala, sadli sme si ochvíľu k večeri. No on sa nevedel zdržať, aby mi čím prv na dúšok neoznámil hlavný výsledok svojej návštevy na Ústrednom výbore KSS: diskusia o mojom diskusnom príspevku k 3. zjazdu ZSS bude! V širšom kruhu spisovateľov na Zväze! Aj Jurík je za to, ale musím požiadať Zväz . . .

Zakrútila sa mi hlava: vylúčili ma zo spisovateľského spoločenstva — aká tam ešte diskusia? Alebo je to len nejaký žart?

— A kto ti to vlastne . . . ?

— Predsa oni, na ÚV, Jurík aj Kot, lebo bol tam aj Jozef Kot, zástupca ministra kultúry, a tak sme všetci . . .

— Prosím ťa, — prerušila som ho celá vynesená

z rovnováhy, — a kedy si vlastne bol na ÚV na tom pohovore?

— Prečo, veď dobre vieš, predsa v stredu 22. júna predpoludním. Ale prečo? — muž vyzeral dotknutý mojou reakciou.

— A nič ti nepovedali? Veď oni ma ešte 20. júna, tojest v pondelok, vylúčili na zasadnutí výboru Zväzu. To nevieš? Veď tam i Kot musel byť, aj on hlasoval v rámci celého výboru!

— Nemožné! Nič mi nepovedal!

— Nepovedali, vedeli, — zvrtila som sa do izby a priniesla som mu list zo Zväzu. Čítal ho viac ráz, porovnával dátum, skúmal podpis, pečiatky, skúmali sme obidvaja, nevyskúmali sme nič okrem toho, že tí dvaja si s mužom divadielko zahrali.

A on meral kvôli nim toľkú cestu do Bratislavy a späť. Nevedela som si v zlosti na nich uľaviť inak než tým, že som si spomenula na prípovedku Dominika Tatarku, ktorú v súvisе so zbabelosťou zavše opakoval: "Na Slovensku vedia niektorí, že sú chlapi, iba keď im to, prepytujem, šipka ukazuje. . ." Prirodzene som týmto podobenstvom triafala v duchu do Kota a podobných.

★ ★ ★

Po večeri sadli sme si na lavičku pred dom. Bola som zvedavá, čo ešte Kot a čo ten druhý, napokon mi mal muž podobne ako i z rozhovoru s vedúcim ideológiе na KV KSS v Bystrici tlmočiť ich návrhy a odkazy a potom prípadne aj moje tlmočiť im. O diskusnom príspevku si mysleli to, čo som už i ja počula od zväzových funkcionárov i od p. Gajdoša, ale i muž od súdruha Borošku v Banskej Bystrici. Aj sl'uby, aj hrozby — tie isté.

Zaujímavosti: Jozef Kot vyčítal mužovi, teda mne, že som v liste Slovenskému literárnemu fondu

opísala jednanie na sekretariáte Zväzu 19. apríla, keď som odovzdala zväzovým funkcionárom odkaz od vylúčeného spisovateľa Ťažkého. Ešte ani nie štyridsiatnika Kota veľmi rozčuľovalo, že 55-ročný spisovateľ Ťažký sa domáha čím rýchlejšej spisovateľskej rehabilitácie, ktorá — vyhlasoval Kot suverénne pred mojím mužom — môže sa ešte veľmi pretiahnuť, hádam aj päť, desať i viac rokov, predsa nemôžu rehabilitovať vylúčených hneď nato, ako tí podpísali rezolúciu proti Charte! Čo by si svet pomyslel! Keď mi to muž rozprával, nevedela som v sebe potlačiť spomienku na Jozefa Kota na konferencii slovenských spisovateľov v decembri roku 1968 (už boli bratské vojská tu), keď Kot ufňukane sa vtieral do priazne skupiny popredných slovenských spisovateľov na čele s Tarkom, ktorí trvali na svojej požiadavke demokratických prvkov, rozvitých v obrodnom procese, na princípe slobodnej spisovateľskej tvorby, a duchovne, morálne boli ešte stále v našom čele — reprezentovali i pre ambiciózneho Kota ešte to najlepšie v našom spoločenstve, no jeho medzi seba pri písovaní rezolúcie nezobrali. A vyšlo mu to, ako sa to jeho od spisovateľskej mladosti ambiciózneho povaha hodilo. Zapadol na ministerstvo k Válkovi, z takej pozície mohol potom tých, ktorým sa darmo zaliečal, on vylučovať a čas obnovenia publikačných možností predlžovať.

Ďalšia zaujímavosť, novinka pre muža, ale nie pre mňa, ja som sa o tom ešte v máji od básnika Emila Boleslava Lukáča, priameho svedka, člena kultúrnej delegácie do Paríža, bola dozvedela. Šlo o to, že keď prišla delegácia do Paríža, vyšiel práve môj diskusný príspevok v "Le Monde", pobúrili francúzsku kultúrnu verejnosť, takže organizácia francúzskych spisovateľov po článku odmietla pod-

písať dopredu dohodnutú kultúrnu zmluvu s delegáciou Zväzu slovenských spisovateľov, takže oni, slovenskí spisovatelia (Plávka, Lukáč a zväzoví úradníci) museli sami zaplatiť všetky trovy i ubytovanie v hoteli a vrátiť sa domov bez podpísania zmluvy. To isté porozprával Kot podrobnejšie mužovi, no kým Lukáč doložil svoj úsudok, že i keď mám pravdu, hlavou múr neprebijem, Kot mužovi tvrdil, že som spôsobilá — ja! — nenapraviteľnú škodu ako pre SSR, tak aj pre naše kultúrne vzťahy s Francúzskom.

Zotmelo sa, ale nie celkom. Nad nami bledé hviezdy, okolo nás svetielkovali svätojánske mušky. Spať sa nám ešte nechcelo, sedeli sme medzi dvomi mlynskými kolesami, v ústrety nám svietili jasnozelené končeky konárov našich dvoch jedličiek duglasiek, prebleskujúce v polotme. Obe jedličky som bola zasadila hneď po príchode do Lukavice dosť blízko k sebe, aby im bolo veselšie. (Menšia bola moja, väčšia mužova.) No postupne sa ukazovalo, že sú predsa len príliš blízko k sebe, jedličky začali do seba vrastať, hovorili sme, že si zavadzajú, alebo že sa objímajú, už akú sme mali náladu aj my. Prihusté križujúce sa konáriky som preto pred sviatkami mŕtvych každý rok vyrezávala. Duglasky rástli rýchle i do výšky, dosiahli už strechu dreveného prístavku, kde mal muž starý hobelbank aj sklad starého náčinia, zatiaľ čo smrečky z blízkej hory, ktoré som bola zasadila v tom istom čase pri studni hneď za bránou, vyrástli len asi do tretiny výšky i šírky duglasiek, ešte stále neprerástli ani mňa (155 cm). Pomyslela som si, že

som mala všade, i miesto duglasiek, zasadiť radšej smrečky, ktoré prírodnejšie spájali náš dvor s okolím. Ba kam až tie duglasky vyrastú, len aby nakoniec nezatienili aj hlavný strom dvora — jabloň jakubku, pod ktorou sedávame.

Priznala som sa mužovi, že napriek všetkému, čo sa deje i stalo, cítim prílev novej sily, ako keby sa mi nanovo otvárali zmysly k plnej vnímavosti, akoby sa mi navrátilo čosi z mladosti. Počujem, vidím, voniam, vdychujem viac, hlbšie, rozmanitejšie.

Usmieval sa, neodpovedal. Začínal sa pre mňa akoby nový život a nevedela som, aký bude — pracovne, spoločensky, rodinne a intímne: niečo ostávalo nenávratne za mnou, niečo z minulého presahovalo ďalej do budúceho. Všetko bolo otvorené predou. Vrcholili lásky vtáčich párov, vrcholili vtáacie spevy, z mnohých hniezd už vyleteli nové pokolenia. Všetko také jasné, a predsa prestúpené fosforeskujúcou svätajánskou tajomnosťou, ktorú poznať, preniknúť jej tajomnosťou, ani netúžime, načo aj? Ba práve naopak, dychtivo sa na ňu všetkými zmyslami i teplom svojho tela a duše napájame, aby sme s ňou splynuli. Nikdy som nemala chuť ustrnúť v nejakom bojovom či takom podobnom položení, slovom prejavíť sa na spôsob chlapecký. Dostala som sa tak trochu do toho: no nemusím ostať v tom, môžem z toho vystúpiť a zapadnúť do tejto čarovnej noci ako jedno jej svetielko, jeden jej vzdych. Mohla som, mala som pri sebe muža. Nevedela som, či mal aj on tak jednoznačne vysokú mužskú mienku o mne ako o žene, ale zdalo sa mi, že sedíme pri sebe bez slova, dotýkajúc sa vzájomne všetkým, čo máme, čo sme.

Dolu v bahurinatej zátok, ktorá nám v záhrade ostala po bývalom odtoku z mlynskeho náhonu (raz ju osadíme leknom) kunkali žaby. Rozpome-

nula som sa na vráskavú ropuchu spod ružového kríka. Postupne som sa rozpamätávala i na ďalšie podrobnosti: že keď som ju prvý raz uvidela, sedela v mieste starého náhonu a mizla vždy kamsi pod skaľu. Potom že keď sme vzadu za východom do záhrady začali upravovať terén, betónovať na kúske zeme terasu, zmizla nám z očí nadhlo, aj sme na ňu zabudli. Iba dnes som ju znovu uvidela. Ako smelo sa na mňa pozrela! Ako bytosť, ktorá má tu naozaj dávne domovské právo. Ba koľko žije taká ropucha? Nevedela som, ani muž. Musíme si ju ctiť, je možno našou najstarejšou v tomto priestore.

Vzduch ako natiahnutá tenučká, nepostihnuteľne kmitajúca membrána vyludzoval zmes tónov, zvukov, svrčky a nevedno čo všetko. A do toho sa zrazu ako scelujúca niť votkal ľudský spev, viac hlasov, a dosť zblízka. Keď sme s mužom zastali nad kamenným múrom, ktorý drží vyvýšený priestor dvora nad záhradou, uvideli sme neďaleko na lúke pod horou v hustnúcej tme plamienky a rozoznali sme okolo nich zopár postáv. Spievali clivo, ale i roztopašne, až bujne. Od potoka zavialo voňavým chladom. Pritiahla som sa k mužovi, ovil ma horúcim ramenom okolo pliec.

Lukavičania, lebo oni to boli, spievali pri svätotajánskom ohníku do samého rána. Otvorili sme im obloky našej spálne dokorán.

II. Leto v Lukavici

ODVOLANIE

Zo svätojánskej noci rozvil sa žiarivý júnový deň a ja som sa hneď zrána pustila do príprav na odvolanie proti vylúčeniu zo Zväzu slovenských spisovateľov. S podobnými pocitmi ako pred mesiacmi, keď som sa chystala vystúpiť na zjazde na obranu svojich vylúčených spisovateľských druhov, teraz som šla brániť seba. Vtedy som chcela poukázať na dôsledky ich diskriminácie, ako sa odrážajú v obraze nášho spoločenského, kultúrneho života i v povedomí nevylúčených, publikujúcich spisovateľov — teraz som mala svedčiť o vlastnej diskriminácii. Vtedy som písala svoj diskusný príspevok so svedomím pošramoteným, teraz som sa už mohla cítiť oslobodenou zo spoluviny na hromadnej diskriminácii, lebo už ani ja som nebola členkou organizovaného spisovateľského spoločenstva. Vtedy ma viedla snaha vysloviť nahlas známe, a predsa zatajované pravdy o krivdách, aby som pomohla ukrivdeným, no aby som aj seba oslobodila vnútorne, teraz ma už viedla snaha zápašit' o svoje právo a odhaliť, v čom bolo porušené. Vtedy som si nerobila prílišné starosti s tým, aby som podala podrobný rozbor porušenia Stanov ZSS, teraz som si práve na tom najväčšmi zakladala — porovnať vylučovacie praktiky s tým, ako tieto postupy určujú Stanovy. Veď porušenie práv štyridsiatich slovenských autorov, hlavný kritický

námet môjho diskusného príspevku k 3. zjazdu ZSS, malo za následok i porušenie môjho práva, preto muselo ostať i naďalej hlavným námetom mojej osobnej obhajoby: s ním som padla, odvolaním mohla som znovu vstať i ja. Preto som prácu s koncipovaním odvolania pokladala za práve takú dôležitú ako vtedy prácu na texte svojho diskusného príspevku. Znovu som siahla do svojho súkromného archívu, do výpiskov a statí rozličných nariadení i do Stanov ZSS, overovala som si známe i osvojovala menej známe oporné body svojej veci. Z vonkajších vplyvov ma v novom odhodlaní podporila aj vzrušujúca atmosféra očakávania výsledkov jednaní na belehradskej konferencii, ktorá sa len nedávno započala.

Obzvlášť pozorne sledovala som tú časť Správy k 2. zjazdu ZSS (1972), ktorá hovorila o priebehu vylučovacích akcií v rokoch 1969-71. V texte Správy sa vôbec neuvádzalo, podľa ktorej hlavy či bodu Stanov došlo k hromadnému i jednotlivému vylučovaniu zo ZSS. V texte sa len všeobecne pripomínalo, že niektorí autori boli vylúčení, pretože nesúhlasili s návrhmi na nové Stanovy ZSS alebo sa nevyjadrili k nim vôbec, iní síce aj súhlasili s návrhom nových Stanov, no boli vylúčení pre politické postoje a názory o súčasných (vtedy) udalostiach alebo i preto, lebo emigrovali do cudziny. Menovite a s presným odôvodnením nebol však komentovaný ani jeden prípad vylúčenia s odvolávaním sa na porušenie Stanov.

Hľadala som teda v Stanovách taký článok alebo bod, ktorý by určoval, že súhlas anebo nesúhlas s návrhmi nových stanov alebo vôbec kritický postoj k nim by mohli byť dôvodom k vylúčeniu spisovateľa zo ZSS. Nič také som v Stanovách nenašla. Podľa toho však, usúdila som, bolo vylučo-

vanie za váhavý alebo kritický postoj k návrhu nových stanov úplne proti predpisom Stanov.

Hľadala som v Stanovách i také určenie, podľa ktorého by mal byť slovenský spisovateľ vylúčený zo Zväzu len za to, že si zvolil za miesto svojho dlhšieho prechodného pobytu v krajne krízovej situácii svojej vlasti cudzinu, ako sa to stalo niektorým československým spisovateľom, keď vystrašení príchodom ozbrojených vojsk a tankov od východu odišli za hranice alebo pri návrate zastavení spustenými pohraničnými závorami boli prinútení ostať určitý čas v cudzine; nenašla som veru nič v Stanovách, že takéto zdržovanie sa v cudzine by malo byť príčinou vylúčenia, ani keby sa preťahovalo. A tak podnes neviem, prečo bola z nášho spisovateľského spoločenstva vylúčená mladá prozaička Jaroslava Blažková, vtedy plnoprávna občianka ČSSR a ešte len rok prebývajúca v cudzine.

Z pamäti mi nevychádzal ani prípad vylúčenia poetky a autorky kníh pre deti Zlaty Solivajsovej z Banskej Bystrice, ktorá ešte do r. 1969 účinkovala ako tajomníčka stredoslovenskej odbočky ZSS a vydavateľská redaktorka. Nenašla som v Stanovách nič o tom, prečo treba vylúčiť zo ZSS autorku za rozprávku o zelenom lese a šedivom tanku, ktorý vtrhne do lesa a rozostrieľa mohutný zdravý dub, zo žaludov ktorého vyrastú po čase nové mladé dubčeky. Neexistovala v Stanovách ani výstraha, že spisovateľku, ktorá takúto rozprávku napísala dokonca ešte prv, než došlo k augustovým udalostiam, majú orgány Štátnej bezpečnosti vypočúvať priamo vo väznici, že ju majú súdy súdiť i trestať, že má byť potom zbavená i všetkých funkcií, práv i výsad spisovateľských, vyhodená i zo zamestnania . . . ako sa to stalo Zlate Solivajsovej, ktorej vtedy nik nepomohol, darmo sa obracala i na Zväz

slovenských spisovateľov — kvôli svojim “nesprávnym politickým názorom” nenašla ani tam nijakú oporu.

To som však v Stanovách našla, že vedúce osobnosti, nadriadené orgány ZSS majú brániť záujmy i literárnu prácu slovenských spisovateľov.

A nenašla som v Stanovách ZSS ani to, že nejaký politický názor, súhlasný alebo nesúhlasný so štátnou politikou, má byť tiež príčinou k vylúčeniu spisovateľa zo Zväzu. Ale i v 19. článku Ústavy ČSSR sa zdôrazňuje právo každého občana republiky na vlastný politický názor, na slobodu voľby presvedčenia i slobodu vyznania.

A mohla som takto postupne pristupovať k problému vylúčenia toho i onoho spisovateľa, spisovateľky — nenachádzala som v našich Stanovách nič, čo by bolo oprávňovalo vedúce orgány ZSS k represáliám na slovenských spisovateľoch, aké sa u nás vykonali v rokoch 1969-71, naopak, čítala som v Stanovách, že sa majú dodržiavať základné demokratické práva každého člena, členky ZSS a že nadriadené orgány Zväzu majú tieto práva obhajovať, podporovať i rozvíjať.

Takže nič nového pod slnkom? Zákony, nariadenia by aj boli, ibaže sa prekrucujú a nedodržia sa podľa danej podenkovej potreby politiky dňa — nie že by slúžili kultúrnemu, ľudskému cieľu socializmu, ktorý, ako sme si už aj historickou skúsenosťou overili, nemožno už rozvíjať podľa zastaralej dogmy, ktorá, zdalo sa mi v posledných mesiacoch, znovu ožila. Vzrušilo ma pomyslenie, že veď v rokoch päťdesiatych, keď naplno a obludne, zvrhlo vládla, boli zo Zväzu (aj z iných organizácií) vylučovaní aj Laco Novomeský, Vladimír Clementis, Ivan Horváth. Nebola som vtedy ešte členkou ZSS, nemohla som sa pamätať, ako a presne kedy ich vylučovali,

či to ostatnému členstvu oznamovali, alebo i pred zhromaždením o tom rozhodovali. No bola som už členkou Zväzu, keď jedného z troch, ktorý to prežil, rehabilitovali a znovu prijímali v roku 1963 za člena ZSS: sedel vtedy za stolom oproti mne, nezdalo sa mi, že by ho celá ceremónia bola nejako zvlášť dojímala. Nepamätala som si však, či vôbec niekedy rehabilitovali ako člena ZSS Ivana Horvátha ani Vlada Clementisa. Boli už mŕtvi, Horváth umrel prirodzenou smrťou, Clementis na šibenici. Nie, nepamätala som sa, že by sme ich boli aspoň čestne rehabilitovali ako našich druhov, a nevedela som pochopiť prečo nie, prečo nik z nás to nenavrhol, no moja myseľ bola znovu príliš rozjatrená, cítila som vyčerpanie, pri akom nie som schopná ďalšej práce, ba ani sústredenia v myslení. Nemôžem za to, ale navždy som poznačená ranami svojho storočia (likvidácie miliónov Židov, vojna, popravy nevinných ľudí v mieri u nás), stačí maličkosť, a už rezonujem celá rozrušená. Potom strácam kontinuitu nielen v texte, ktorý píšem, ale i v myslení, ba strácam i proporcie v cítení — a keď po čase beriem do ruky týmto všetkým poznačený text, stojím v rozpakoch nad ním ako nad nejakým beztvárne roztečeným tkanivom, ktoré sa vymklo vlastnému zákonu rastu i obnovenia v obludnú mnohonásobnú rozštepenosť až postupný rozpad, desím sa takýchto myšlienok a citov, hádzem texty do pece a úporne hľadám v papieroch, ktoré ostali, znovu ten bod, od ktorého musím oslobodiť pôvodný plynulý, celistvý sled myšlienok a slov od zvrhého, ktorý sa z neho vydělil, no nedarí sa mi to vždy rovnako, ani hneď.

Bolo po práci, po pohode. S uľahčením prijala som mužov návrh, aby sme si sadli trochu na lavičku. Vstúpil do dvora miestny doručovateľ pošty,

niesol mi prekvapenie. Z Dôchodkového úradu v Bratislave mi oznamovali doporučeným listom, že mi vymerali mesačný dôchodok jedentisíc tristo Kčs — to nebolo veľa. Nebyť všetkého, čo sa v posledných mesiacoch okolo mňa zhrklo, bola by som dostala iste vyšší, mojej zárobkovej činnosti z vlastnej literárnej práce, z prekladov i publicistickej práce primeranejší dôchodok, ale čo robiť! Napokon, pomyslela som si na otca, vrchného inšpektora nad súdmi Slovenska a Podkarpatskej Rusi za prvej republiky, ministerského radcu za Slovenského štátu, vedúceho právnych oddelení veľkých závodov za ČSSR — ani on nemal oveľa vyšší dôchodok, ledva mu vymerali poldruha tisíca, a pracoval húževnate celý život. A čo moja stará mama? Keby nebola mala obchod, zo starobnej podpory by veru nebola vyžila. A Timrava? Živorila zo 400-korunovej mesačnej podpory temer až do smrti, iba v posledných rokoch sa jej podmienky ako národnej umelkyni zlepšili...

Po krátkom prerušení vrátila som sa znovu k svojej práci. Po Stanovách ZSS študovala som Ústavu ČSSR, zákonníky i viaceré staršie i novšie nariadenia zo Zbierky zákonov, hľadala som v nich zdôvodnenie na trestné a kárne opatrenia proti pracovníkom z oblasti kultúry za ich osobité názory, no ani v jednom zo základných pilierov nášho života celospoločenského v socialistickom Československu nenašla som ani len náznakové potvrdenie o správnosti a oprávnenosti takých protikultúrnych akcií, diskriminácií osobností i kultúrnych hodnôt, k akým u nás došlo za posledných sedemosem rokov po “vstupe” a po usalašení sa cudzích vojsk, ba aj ich rodinných príslušníkov v našej kra-

jine. Práve naopak, našla som v našich zákonoch také hlavy a ustanovenia, podľa ktorých nie sú povolené a majú byť súdené i trestané akékoľvek nehumánne, osočujúce, diskriminačné postupy, ba aj vôbec pokus o ne, a našla som i stať zákona, podľa ktorej je každé umelecké dielo v ČSSR chránené zákonom a má byť trestaný, súdený ten, kto umelecké dielo ničí alebo znižuje jeho hodnotu. Naostatok som študovala i odborné právnické diela o autorskom zákone, o ochrane pôvodných diel a autorov podľa našich domácich, socialistických, ale aj medzinárodných zákonov, ktoré naši oficiálni predstavitelia podpísali, a tým prijali i za naše vnútroštátne normy — počnúc prvými rokmi po druhej svetovej vojne až po rok 1967. Všetky medzinárodné dohody na ochranu autorských práv a diel i autorov, platné i v našom čase naďalej, zapadali svojim duchom i obsahom i do programu práve prebiehajúcej belehradskej konferencie. Teda nielen my doma, ale ani nikde na svete žiaden kultúrny štát nemá také zákony, aby spisovateľov, umelcov vôbec trestal a znemožňoval ich v tvorbe i spoločensky iba kvôli ich názorom a prípadne za kritiku, ostatne zákonom dovolenú a podporovanú, až tak, že tieto názory a kritiku dá vyhlásiť za protištátnu činnosť!

Naostatok som prešla v úvahách k vlastnému prípadu. Konfrontovala som všetky praktiky postupov proti mojej tvorbe, k akým došlo po odovzdaní môjho diskusného príspevku do protokolu 3. zjazdu ZSS a najmä po mojom odmietnutí odvolať príspevok, s tým, čo hovoria Stanovy ZSS.

Predovšetkým som nenašla v Stanovách spisovateľov ani náznakove nijaký návod, že by člen ZSS, ktorý sa prihlási na svojom zjazde medzi prvými do diskusie, nemal byť do diskusie pripustený, ba práve

naopak, Stanovy určovali plnú rovnoprávnosť v práve na vystúpenie v zjazdovej diskusii pre všetkých členov bez rozdielu, či sú komunisti alebo nekomunisti. V tomto bolo teda moje právo podľa Stanov hrubo porušené. Nenašla som v Stanovách ani nariadenie, podľa ktorého by ma pre kritický obsah diskusného príspevku smeli funkcionári Zväzu nútiť, aby som príspevok odvolala, vyhrážať sa mi, že ak ho neodvolám, stratím možnosť publikovať a budú aj iné postihy, naopak, akékoľvek duševné násilie a vydieranie v tiesnivej situácii u nás i zákon prísne zakazuje a trestá. A nenašla som napokon ani také nariadenie v Stanovách, že by diskusný príspevok odovzdaný na zjazde do protokolu mal a mohol byť z protokolu vyhodенý, ak sa funkcionárom Zväzu slovenských spisovateľov a vedeniu komunistickej strany nepáči. Nenašla som v Stanovách ZSS ani to, že by napísanie diskusného príspevku pre zjazd a jeho odovzdanie do protokolu malo byť príčinou vylúčenia autorky príspevku zo Zväzu. Naopak, našla som v Stanovách len odobrenie aktívnej činnosti a účasti spisovateľov na živote spisovateľskej organizácie. A kto iný má v modernom demokratickom štáte účinnejšie brániť svojich druhov a pomáhať im, než spisovateľ spisovateľom, ak sa začnú proti nim robiť neprípustné zásahy a postihy? Vo všetkých uvedených bodoch funkcionári Zväzu, vrcholiac svojimi poslednými postihmi, hrubo porušili nielen moje práva, ale i Stanovy ZSS! Nebolo náhodné, že mi ani v liste, ktorým mi oznámili moje vylúčenie, neoznámili k o n k r é t n u príčinu, prečo ma vylučujú. A to samo bolo osobitným porušením Stanov, pretože výslovne uvádzajú ako jednu z hlavných podmienok, že príčina sa musí vylučovanému oznámiť.

Vôbec celý postup vylúčenia bol proti Stanovám i proti právam občana našej socialistickej republiky. Nebola som, ako Stanovy kážu, ani dopredu upozornená, že zanedbávam svoje členské povinnosti, nebola som predvolaná pred Výbor ZSS, aby tam prejednali moju členskú záležitosť v mojej prítomnosti, ani ma nik nevyzval, aby som zanedbané členské povinnosti napravila; vylúčili ma bez akéhokoľvek predbežného jednania, ktoré Stanovy určujú, len na základe autoritatívneho, mne neznámeho administratívneho zákroku spisovateľských funkcionárov. Ani oznámenie o vylúčení nepodpísal, ako to určujú Stanovy, predseda alebo prvý tajomník Zväzu, ale len úradník ZSS. Ani mi v tomto oznámení neoznámili, že mám ešte možnosť odvolať sa proti vylúčeniu k najbližšiemu zjazdu ZSS, ktorý je i podľa Stanov vrcholným orgánom Zväzu. Na takýto postup dávali Stanovy právo každému vylúčenému spisovateľovi, a pokiaľ sa pamätám, možnosť odvolať sa k najbližšiemu zjazdu ako najvyššej inštancii uvádzal predseda Plávka v rokoch 1969-1971 aj v písomných oznámeniach o vylúčení. Ak mne už ani toto neoznamovali, znamená to, že sa porušovanie Stanov ZSS od prvých rokov hromadného vylučovania slovenských spisovateľov po vstupe vojsk zhoršilo! Platia Stanovy alebo nie? Držala som sa ich, svoje protestné námietky som rozpracovávala podľa nich, rozhodnutá chopiť sa i toho práva, že skoncipujem odvolanie pre Výbor ZSS s tým, aby ho predložil najbližšiemu zjazdu, celému spisovateľskému zhromaždeniu. Pravda, nerobila som si prílišné ilúzie, že Výbor mojej žiadosti vyhovie a moje odvolanie najbližšiemu zjazdu predloží, priveľa dôkazov mala som už pred očami, ako Výbor ZSS v minulosti dávnejšej i čerstvej Stanovy porušoval,

porušuje, napokon nestalo sa ešte nikdy, že by sa nám na nejakom zjazde predkladali odvolania vylúčených spisovateľov. Pritom však viem, že odvolenia proti vylúčeniu Zväz od vylúčených spisovateľov dostával. Prečo by teraz, povedala som si, mali spisovateľskí funkcionári postupovať inak? Musela som počítať s tým, že veru sa moji spisovateľskí druhovia ani na budúcom, ani na ďalších zjazdoch nikdy nedozvedia, že som sa k nim obrátila s odvolaním proti vylúčeniu. Neostávalo mi, pokiaľ sa pomery u nás nezlepšia, len si povinnosť bývalej členky ZSS, protiprávne vylúčenej, splniť do posledného písmenka Stanov, tojest odvolanie predsa len spracovať a odoslať Výboru so žiadosťou, aby ho predložil najbližšiemu zjazdu. I keď ho nepredloží, ostane aspoň v dokumentoch k mojej veci, možno po rokoch, až ho dakto nájde a prečíta, niečomu ešte poslúži, ak nie inak, nuž aspoň ako malé svedectvo o dobe, v ktorej sa slovenský spisovateľ ani prenasledovaných druhov nesmel zastáť, lebo ak to spravil, stalo sa mu, čo vyhlásil na zvolenskom zámku v júni 1977 Rudolf Jurík, vedúci oddelenia kultúry Ústredného výboru KSS: "že už nebude smieť písať", ukážeme jej! Na tom zámku už feudáli všeličo slávne i neslávne vyhlasovali, zostrojovali — zamyslela som sa aj nad udalosťami, ktoré som poznala zo vzácnych súdnych spisov z 18. storočia. Študovala som ich v súvisе so svojou pripravovanou prácou o Sládkovičovi, našla som vtedy aj dávne spisy o súdnych sporoch, zapísané úhladným písmom pisára, ktorý neopomenul ani výpovede obžalovaných Môt'ovčanov (rozbili košiare hajdúchom) zapísať prekrásnou slovenčinou, ibaže krajšou o výslovnosť a hrdosť vtedajších obžalovaných Slovákov: nič nezapierali, ale rovno priznávali, áno, rozbil som,

áno, spravil som, pandúra zbil som! A to boli možno moji predkovia, otec vždy hovoril, že z pre-mnohých môťovských Ponických sme my z tých, ktorí mali prímenie Chrenkovci. Ešte boli aj iné prímenia, ale tí, čo pandúrov zbili, boli práve Chrenkovci. Celkom som sa rozveselila, zabudla som nachvíľu na svoj dobový spor. Len aby už všetko bolo čím prv za mnou. Zatúžila som nesmierne po práci, v ktorej budem mať už všetko, čo ma ako tisícero nič morí, za sebou.

Pri príprave konceptu odvolania som si uvedomila, že z rokovacieho poriadku 3. zjazdu to vyzerá, akoby Stanovy ZSS mali až osem hláv, a v mojom exemplári ich je len päť! Pritom nič nenasvedčovalo, že je nekompletný, poškodený alebo že by z neho voľačo vypadlo. Nevedela som sa ani rozpamätať, že by nám boli k Stanovám posielali zo ZSS nejaké doplnky. Možno nestihli, možno ešte tri hlavy existujú a majú ich len členovia Výboru? Mala som starosť, že keď nepoznám kompletne znenie Stanov, mohla by som niečo dôležité opomenúť, preto som rozmýšľala, ako si overiť, či nejaký doplnok naozaj existuje, a ak áno, zapožičať si ho. Zišlo mi na um, že v Banskej Bystrici máme dobrého známeho, literárneho kritika profesora Pedagogickej fakulty Dr. Ivana Plintoviča, ktorý je i členom Výboru ZSS a ako predseda stredoslovenskej krajskej odbočky Zväzu ma neraz i na schôdze do Banskej Bystrice pozýval. Pravda, ako člen Výboru patril tiež k tým, čo ma vylučovali, no možno on pri hlasovaní za moje vylúčenie nezdvihol ruku! A keby aj bol zdvihol, nemusí sa ešte na starých priateľov, ktorých

v Lukavici bol aj navštívil, hnevať natol'ko, aby im v tiesnivej situácii doplnok aj požičal. Bol mi naklonený aj ako literárny kritik, chcel napísať recenziu o mojej poslednej publikácii "Janko Novák", hovoril mi, čo sa mu na nej páči, no ja som ho od toho odhovárala: úprimne som sa mu priznala, že mi vychádzajú knihy, zatiaľ čo druhým, i lepším spisovateľom nie - videla som, trochu ho to zarazilo, no zdalo sa mi, že to trochu aj uznáva, nič o mojej práci nenapísal. Mohol mu pri hlasovaní zísť na um náš rozhovor, preto ma mohol lepšie pochopiť než ostatní.

Nikdy by som si však nebola pomyslela: Dr. Plintovič ma prijal v hale banskobystrickej Pedagogickej fakulty, (kde som naňho čakala) ako najväčšieho vyvrheľa spoločnosti. Častoval ma rovno nadávkami z najvulgárnejšej propagandy proti nekonformným československým spisovateľom, ledva som mu vedela povedať, že som prišla s prosbou, či by mi nepožičal Stanovy, ktoré síce mám, no neviem, či k nim nie je nejaký dodatok, a preto by som . . . kričal na mňa cez celú halu, že on nijaké stanovy nemá ani nepotrebuje, lebo on aj bez nich vie, že takých, ako som ja, treba zo Zväzu slovenských spisovateľov vylúčiť. Jeho hlas, primeraný mohutnej postave, len sa tak rozliehal halou, obzerali sa za nami poslucháči, ktorí šli popri nás, bolo mi to nepríjemné, no nevzdávala som sa. Nezostal pri mne, a ako nadával, kráčajúc veľkými krokmi ďalej, šla som i ja za ním, že mu hádam prvý ošiaľ vyprchá, ale kdeže, bol čoraz útočnejší, takže i mňa vyprovokoval, skríkla som na veľkého muža i ja, keď mi vykrikoval, že ja už na nič právo nemám a som preňho nula: - Nejaké právo ešte zato len mám, pán Plintovič, to by ste mali vedieť, podľa Stanov môžem sa ešte odvolať proti vylúčeniu, a to práve sa chystám spraviť!

- Vy si vaším... môžete... - jeho hlas zanikol už v chodbe, kde mal svoju kanceláriu, ostala som v hale ako obarená, cítila som na sebe pohľady mladých ľudí, asi nič nechápali, ochvíľu som už stála pri mužovi, ktorý ma v hale pri vchode čakal a bol celým výjavom pobúrený. Vracali sme sa po poľdňovom zháňaní p. Plintoviča domov namrzení, najväčšmi ma mrzelo, že som sa nakoniec i ja dala strhnúť k nekultúrnemu správaniu, vždy ma takéto veci mrzia.

Prešli sme Hornou Mičinou, v Dolnej sme si spomenuli na mičinský prameň, a tak sme odbočili od sliáčskeho smeru cesty na Čerín pod staré rozsiahle ovocné sady na podzámockom vŕšku, kde v úvale vyteká z betónovej nádrže prúd starého mičinského mädokýša, známy už viac storočí v kraji. Boli sme s mužom zvedaví, čo ostalo nad starým prameňom z nového, ktorý bol v marci vystrekol spod zeme silou gejzíru, ale bol čoskoro zlikvidovaný.

Veru už máločo nasvedčovalo, že by tu bol nedávno vybuchol prudký vodný živel. Okolie hrubej betónovej rúry, zabitej v mieste výstrelu hádam i vyše dvadsať metrov hlboko do zeme, pomaly už zarastalo nízkou trávickou. Hlboké koryto, vymleté prúdom od gejzíru až k starému prameňu, bolo prázdne, suché, v puklinách na dne ukazovalo hrdzavkastú usadeninu. Okrem dvoch stálych slabších prameňov hore na kopci neostala stopa po premnohých miniatúrnych kráterikoch.

Úval, tienený kríkmi a stromami nad jarčekom od starého prameňa k potoku, nás privábil v horúčave svojím chladným tieňom. Napili sme sa zo starého prameňa a hneď sa nám zazdalo, že voda má silnejšiu minerálnu chuť aj arómu než predtým. Či niečo z nového prameňa, silnejšieho než starý,

predsa len neprerazilo do starého? Hneď som v tom videla znamenie: žiadna sila, keď raz vybuchne zo zeme, sa v nej nestratí, len premeniť sa v niečo iné môže. Rozmýšľala som o tomto živelnom jave i v rozličných súvislostiach s celospoločenskými pohybmi a silami, vybuchujúcimi i utajene prúdiacimi pod povrchom, ostali z toho len tri vety na záver môjho nedokončeného fejtónu o mičinskom prameni; doma som ho hneď už aj dokončila a odložila som si ho do šuplíka, bola to moja prvá literárna práca, ktorú som už písala bez nádeje na jej publikovanie, iba pre radosť i trápenie s písaním, ktoré je už mojím údelom.

★ ★ ★

Po neúspechu u Dr. Plintoviča celkom som sa vzdala ďalšieho zháňania doplnkov k Stanovám. Môj písací stôl bol už beztak zaplnený papiermi a výpiskami, keď mi k tomu všetkému pribudlo i čerstvé číslo "Pravdy" a literárneho časopisu "Slovenské pohľady". Už som mala dosť stola i izby, unikla som z nej s papiermi von, rozložila som sa so všetkým pod červený smrek na veľkom rozkladacom stole. Dýchala som tu voľnejšie, videla som lepšie, aj myšlienky šli slobodnejšie. Ešte som si vypísala úryvok z článku p. prezidenta G. Husáka z čerstvého čísla "Pravdy": "V Československu sa vybudovala spravodlivá, hlboko demokratická, pokroková, vysoko humánna spoločnosť, o ktorej snívali, o ktorú bojovali i celé generácie revolucionárov," a z posledného čísla "Slovenských pohľadov" úryvok z diskusného príspevku Ľ. Feldeka na 3. zjazde ZSS: "Ak si svoje národné bohatstvo cenia a chránia veľké národy, o malých to musí platiť dvojnásobne. Preto ak máš talent, je tvojou povin-

nosťou opatrovať ho — ale nikdy nie na úkor talentu kohosi druhého. Iba vtedy s tvojím talentom do národného fondu talentov naozaj čosi pribudlo, ak sa popri starostiach o seba staráš aj o to, aby rovnaké možnosti ako ty mal aj druhý, čo aj by to bol hneď tvoj básnický konkurent,” a už som začala písať svoje odvolanie. Nebola to ľahká práca, otvárala predo mnou more detailov, z ktorých sa napokon treba vždy dostať k hlavným argumentom, predlžovala sa na viac dní i večerov, už podľa toho, kedy mi koľko času pri domácich i záhradných prácach zvýšilo. I mama medzitým pribehla, pobúrená ako vždy, keď prejde niekoľko dní a ja sa u nej neobjavím v Sliači a neposedím s ňou v jej elegantnom, svetlom družstevnom byte, nepochodím s ňou kúpeľný park a zavše i Zvolen — potom je o to náročnejšie byť s ňou, uzmiert' ju, najlepšie sa mi to darí, keď ju zoberiem na dlhú prechádzku do lesa, na lúky, kde si posedíme na deke, alebo zbierame huby, lesné plody; nohy má ako srnka, štíhle a vytrvalé, rada chodí, neraz už prepešovala našu dolinu, a je to zo Sliača až k nám šesť kilometrov. Aj otec si pri nej najúčinnejšie vypomáhal celodennými nedeľnými výletmi, dlhými prechádzkami — to sa vždy blahodarne odrážalo v jej náladách aj v pondelňných dňoch, no tentoraz nechcela nikam so mnou, že mi radšej pomôže, aby som jej dala prať alebo niečo také — lenže ja mám v Lukavici, kde si vodu na pranie nosím, celkom iné spôsoby práce než ona, vôbec najradšej si svoje veci sama v tichosti odbavím. Ona však neznesie, keď pritom sa jej osobitne i nevenujem, a ja neviem nikdy vytvoriť pri bežných domácich prácach, ale i vôbec, takú dôvernú a pritom hlasov plnú rodinnú atmosféru, v akej som ju vídala v jej rodinnom kruhu s jej súrodencami najšťastnejšiu, to všetko

šumelo, znelo, smialo sa alebo kričalo na seba, voda tiekla a mlieko kypelo, z najsladšieho hneď najzlostnejšie bolo i naopak — ťahala som sa od toho radšej k otcovi, miernemu a uvážlivému, ostatne ma tak usmerňovali nielen vlastné sklony, ale i moja citlivá nervová sústava - od malička som trpela výbuchmi v dome, ku ktorým sa mama uchýľovala z mne neznámej príčiny, ale po ktorých pravidelne nasledovala pohoda.

Teraz je všetko iné, ustúpil strach z tajomnosti nepriaznivých javov, viem už viac o ľudských veciach, no zdá sa mi, že mi nervová sústava trpí väčšmi, než je únosné, častými nedorozumeniami medzi mnou a mamou. Vyzbrojila som sa ako vždy trpezlivosťou, v niečom som jej uhovela, bolo aj pomáhanie, aj iné, prechádzka i kus vzrušenej reči o rodinách, o všeličom, i kus hojivého mlčania na prechádzke, bol i lepší obed a olovrant, večer som ju vypravádzala uspokojenú, no už ma viazala sľubom na ďalší spoločný celodenný program, a to hneď pozajtra. Prišla som domov unavená, bezmocne som sedela v izbe nad hĺbkou papierov, ktorú som pri jej príchode zložila, aby ju nedráždili, vedela som, že teraz je nielen na tento večer, ale i na ďalšie dni a večery zase po mojej práci. Mocem sa v tomto kruhu odjakživa, ale najmä odvtedy, ako zomrel otec a ako sa mama prisťahovala za mnou z Bratislavy, vymeniac si dvojgarsónku za dvojizbový byt. Niet z toho úniku. Nemá nikoho, len mňa, sestra nevydrží s ňou, veľmi zriedkavo príde na krátku návštevu, deti moje sú ďaleko a jej súrodenci, ešte žijúci, prichádzajú tiež len na krátke návštevy. Treba vydržať, hovorím si, len aby bolo zdravie a trochu viac času. Lenže ja som i z tohto ohľadu márnik. Neviem čas deliť podľa poradia dôležitosti svojich povinností, hocikedy sa nechám vláčiť

takou, ktorá je celkom bočná, ba dokonca nepotrebná, a medzi prstami mi preletia mesiace, ba i roky.

☆☆☆

Už som videla, že odvolanie nedokončím, kým dôjdu letní hostia, bolo treba riadiť v dome i v prístavku, tam najmä, lebo tam celý rok nik nebýva, len v lete deti, vnuci alebo prípadní hostia, ktorí i cez rok k nám zavítajú a zdržia sa. Neužívaný priesťtor v prístavku, pôvodne krčmového domu pri mlyne, ešte i po rokoch páchne údeninou, bolo treba zvlášť starostlivo riadiť, sama som chcela vybieliť i kuchyňu.

Uspokojila som sa, že odvolanie dokončím, až väčšia časť letných hostí odíde. Koncom júla mali k nám prísť na pár dní priatelia z Prahy, v auguste deti. Koncom augusta mužov najlepši priateľ s manželkou z Juhoslávie. Prv než prídu, odveziem sa s deťmi do Bratislavy, tam odvolanie dokončím i odošlem. S chuťou som sa pustila aj do ostredku. Bolo treba ohrnúť zemiaky, okopať fazuľu, vyplieť mrkvu, petržlen. Najväčšia radosť bola z hrachu, vyrástol mi vysoký, plný veľkých strukov. Rada som sa dívala na muža, ako sa na ňom pasie. Pretekala som sa i ja s ním. Mala som radosť aj z iných plodov svojej práce na poli i v záhrade — keď odznela jahodová sezóna, prichádzal na rad šalát, cibuľky, reďkovky, všetko trochu neskoršie ako v iných krajoch, ale každý deň som mohla vytrhnúť zo zeme, na čo bola chuť alebo potreba do hrnca, nebolo to také, ako na žilinskom trhu v Bratislave, ale hlavne vždy čerstvé. Niektoré druhy, ako hrach alebo mrkvu, uhorky, reďkovky, som i na kratšie či dlhšie etapy za sebou sadila, aby boli stále alebo aspoň dva razy za leto čerstvé. Muž pozoroval túto

moju starostlivosť s radosťou, niekedy i kriticky, on sa lepšie vyznal vo všetkom, čo súvisí s takými prácami, pochádzal z dediny, kam sa často a rád vracal k matke. Ja som niečo vedela z čias, keď som trávila prázdniny u rodiny na dedine, hlavne u starej mamy v Haliči, no priučila som sa i v Lukavici, kde je už každá žena hotový majster v pestovaní zeleniny. Ja som nedosahovala v ničom ich výsledky, bývala som omeškaná s prácami, ale zato sa predsa len pomerne dačo vyklúlo z mojich zrn i semiačok a moju skalku a kvety si už aj Lukavičanky obzerali, keď šli okolo nás, a prišli si to obzerať i zblízka, keď som bola pri bráne. A to som bývala najmä predpoludním, keď ta svieti naplno slnko a z vysokej hustolistnatej vrby, keď sa potí, padajú človeku na chrbát pri práci chladivé krôpky vlahy. Všade jas, slnko, len pod vrbou skoby slabunko mrholilo. Vrba vlastne už mala ísť preč, pretože tienila hodnú časť skalky i ruže a jahody v brehu, no pre jej príjemné vlastnosti — zjari bzukot včelích aj iných rojov v kvitnúcej korune, cez leto príjemný cupot kvapiek, nevieme sa odhodlať, aby sme ju odstránili.

Došla pošta, odložila som motyku do drevárne, umyla som sa pri vodárničke v pivnici, šla som s novinami a dvomi listami dnu. Beztak musím variť, muž síce nie je doma, ale som varila i tak, bývala som hladná. Zase ten hnus! - i jeden, i druhý list otvorený celkom viditeľne, prelepený. Človeka až urážalo, že až tak nápadne. Na listovom papieri dnu boli ešte stopy lepidla. Počula som už o tom, neverila som však dovtedy, kým som to i sama nezačala skusovať.

Čistila som si v kuchyni zeleninu, zlosť ma poma-

ly opúšťala. Myslela som na známých, ktorí nám v listoch sľubovali, že sa v lete zastavia u nás cestou na dovolenku do Tatier alebo cestou nazad. Uvažovala som, čo ešte treba v domčeku-prístavku doplniť, čo vyprat', robila som si rozpočet, zelenina sa už varila na elektrickom variči, po rozpočte venovala som sa trochu i poriadku — musím si aj spisy odložiť tak, aby som mala prehľad v nich, až sa k práci vrátim. Keď som si pritom zbežne prezrela i text odvolania, zdalo sa mi, že už ho meniť nemusím, len záver ešte skoncipovať; mala som v hlave pár dôležitých vecí, na ktoré som chcela vedúce orgány Zväzu slovenských spisovateľov upozorniť, alebo lepšie povedané podnietiť ich k tomu, aby sami pouvažovali celkove o dôstojnosti súčasného slovenského spisovateľa v súvisi s jeho funkciou a omylmi v čerstvej minulosti . . . nemala som ešte sama celkom presne ujasnené, čo to má byť.

Polievka bola hotová, ale ešte horúca, vyjdem na chvíľu pred dom, v lete čo by som i tisíc ráz cez deň vychádzala z domu, stále nie som nasýtená vôňami, slnkom, šumom letnej prírody okolo nás. V predsienke — skoro som sa zľakla — uvidela som zrazu dvoch neznámych mladých mužských, skoro sviatočne oblečených, s kravatami pod vystuženými goliermi košeli: sedeli na divániku pod oblokom, práve si boli zobuli poltopánky, vyskočili na rovné nohy v ponožkách, zdravili sa mi. Jeden vzal pod pazuchu akúsi kocku svetlej farby, vyzerala ako menšie rádio, druhý mi milo vysvetľoval, že prišli zapojiť merač výkyvov napätia v našej dedine k nám, pretože sme na samom konci. Nemala som nič proti tomu, nie som na to odborník, oni vedia svoje, len som ich požiadala, aby sa obuli, u nás nie je zvykom prezúvať sa, najmä ak hostia nemajú papuče, medzi starými múrmi je chladno i na zemi,

nech sa len obujú; nechceli najprv, no keď som na tom nástojila a presviedčala, že veď kým prechádzali cez dvor, obuv sa im v tráve vyčistila, pristali. Naozaj, ako vošli? — iba po chvíli som sa spýtala. Brána síce nebola zamknutá, ale zdnuke zarígl'ovaná! Ten vyšší sa usmial, že si ju zvonku odrígl'ovali. Doložil, že len preto, lebo zvonec asi nezvoní. To mi bolo novinkou. Hneď som ho preskúšala: zvonil!

V kuchyni, kam za mnou vošli, vysvitlo, že potrebujú dajaký vypínač. Vytiahla som šnúru od elektrického variča, prosím. A ešte stolík, kde to bude stáť. Vysvitlo, že merač má merať viac dní, ba týždňov, ba celé leto. A že to tu má byť riadne zavedené najneskoršie do 15. júla. Tak to tu nemôže byť, lebo ja tu varím; povedali, že sa uspokojia aj s iným miestom, hoci v inej miestnosti. Povedala som elegantným, uhladeným mladým mužom, aby si spravili zástrčku, kde chcú, no nie v našom súkromnom priestore. Nepáčilo sa im to, no trvala som na svojom, prípadne že si môžu spraviť, čo potrebujú, i tam pod strechou toho dreveného prístavku pri bráne, je tam elektrický prúd zavedený. Po dlhom a márnom presviedčaní odišli, že si teda idú zapojiť merač výkyvov napätia na druhý koniec dediny alebo do niektorého iného domu na tomto konci.

Lukavičania sa mi potom prezvedali, kam merač zapadol, no nič sme sa nedozvedeli, hoci keď sa takáto vec v dedine stane, dozvie sa to i ten, čo nevidí-nepočuje. Sama som nezbadala, že by boli od nás šli do niektorého domu. Prirodzene to vo mne vzbudilo nepríjemné myšlienky, v ktorých ma utvrdzovali aj nešikovne, priam surovo prelepované listy, aké som v poslednom čase dostávala. Povedala som to i mužovi, kývol rukou, ale otvárané listy i jeho mrzeli.

Neminuli ani dva dni, prišla som domov z nákupu a uvidela som pred sebou na gánku dvoch elektrikárov v pracovnom úbore, zaujatých prácou na elektrických hodinách. Muž povedal, že prišli premontovať poistky z vysokého stípu nad cestou trochu nižšie, aby boli na dosah i z nižšieho rebríka. Už dávno sme boli požiadali elektrikára z obvodu o túto úpravu, pretože najmä v lete, v búročnom období, nám blesky vybíjali poistky a vtedy sme vždy museli zháňať dlhý a ťažký obecný reber, ktorý sme museli neraz prevlačovať k nám až z druhého konca dediny a potom zas nazad. Niekedy to hneď ani nešlo a bolo nepríjemné ostať sčasti alebo i celkom bez prúdu, zavše i viac dní po búrke. I bez búrky dosť často dochádzalo ku skratom a manipulácia pri oprave bola kvôli výške vždy ťažká. Keď sme však žiadali, aby nám to elektrikári upravili, vždy nám povedali, že je to náročné aj nákladné, odkladali to na neurčito. A teraz sú zrazu tu bez volania, chvalabohu práve v najlepšom čase, keď čoskoro prídu hostia a budú i búrky!

Tešili sme sa s mužom obaja, šla som sa i opýtať elektrikárov, či sa im nebude páčiť niečo od smädu, mali sme pivo, minerálku i malinovku, čo chcú. Ako sa ku mne obrátili, ostala som prekvapená, veď sú to tí dvaja elegáni s kockou pod pazuchou, ibaže teraz v pracovnom úbore a už bez kocky! Smädni neboli, pracovali usilovne ďalej, šrôfovali, skúšali, nevyznám sa v tej práci. Potom ešte vraj treba vyjsť na pôjd, ale prv prešli i všetkými miestnosťami, všade obzerali steny, zástrčky, vývody a hore zase niečo pri strešniku premontúvali. Medzitým prišiel i náš obvodný elektrikár, aj on sa k nim pridali, no zato aj muž už všade s nimi chodil, chcel to vidieť, on sa v týchto veciach vyzná a dobre je mu i priučiť sa, odbil ich návrh, že on nemusí s nimi chodiť.

Všetko sa dost' rýchle spravilo, elektrikári ani pohár vody nevypili, odišli ako prišli, nám už len dlhý reber ostalo odnieť na podstenu k novostavbe. Všetko opravené, už môžeme s dôverou hľadiet' v ústrety búrkam, a čo nás najväčšmi prekvapilo, bola temer smiešne nízka cena, čo účtovali za celú tú prácu.

14. júla čítala som v čerstvom čísle orgánu KSS "Pravda", že náš pán prezident blahoželal novému kardinálovi rímskokatolíckej cirkvi PhDr. F. Tomáškovi v Prahe — v dost' dlhej správe nebolo však vôbec uvedené, že F. Tomáška vymenoval pápež za kardinála už pred troma týždňami, potom som sa z novín dozvedela, že Solženicyn nie je nijaký spisovateľ, ale len nejaká bábka, no úspešný a vynikajúci autor je Tomáš Řezáč, ktorý svojimi objavmi o Solženicynovi zaplnil celú knihu — ani to sa nespomenulo, že T. Řezáč dospel k svojim suverénnym pohľadom na svetoznámeho spisovateľa po svojom skrúšenom návrate z viacročného exilu na Západe, no najdlhšie som sa pristavila pri recenzii, ktorú do "Pravdy" napísal o novej zbierke básnika Pavla Koyša známy literárny kritik dr. Karol Rosenbaum. Recenzia bola jednoliaty prúd chvály na básnika (inak námestníka ministra kultúry), ktorý sa vraj "rozospieval jasnou rečou stranického básnika" a v poézii ktorého — usudzoval riaditeľ Ústavu slovenskej literatúry Slovenskej akadémie vied Dr. Rosenbaum — "spev a hold životu ustupujú pravdám". Osobitne vychvaľoval recenzent časť zbierky pod titulkom "Škice k neportrétom", lebo v nej vraj básnik Koyš výstižne načrtol neportréty "rozličných bojkov v strachu o honosné miesta,

tupcov, namýšľavcov, pätolízačov, ktorí sú nebezpeční odvahou nikdy nehovoriť pravdu". Povedala som si, že to asi básnik i recenzent sami dobre poznajú, keď obidvaja zastávajú honosné miesta. Ale prečo proti tomu niečo nerobia, keď tam hore sedia, prečo tých farizejov bojkov okolo seba trpia a iba bezmocné básničky proti nim píšú? No čítala som ďalej, ako hodnotí Rosenbaum básnickú stránku Koyšovej poézie. I tu chvály najvyššie, medzi chválami uviedol Rosenbaum ako príklady Koyšovej bohatej básnickej invencie aj verš "láska nebýva ľahká ako pena", až napokon vycapil Pavla Koyša na samý vrcholok slovenského Parnasu k — Jánovi Kollárovi, nevedno, či na jeho ľavicu, či pravicu. Bežala som za mužom, že mu oznámim novinu o nanebezvatí slovenského veršotepca Pavla Koyša, no ako som ho uvidela pod záhradou v potoku, zmenila som svoj pôvodný plán. Prenášal skaly od ostredkového k záhradnému brehu, aby ochránil pozemok pred jesennými prívalmi, šla som si po čižmy i ja, ochvíľu sme sa bavili prenášaním a prevaľovaním balvanov obidvaja. Neobišlo sa to bez špásov, špliechania ani strkania do vody, vyškráňali sme sa na seba zaffkanými, špinavými tvármi — potočná voda nebola práve čistá a my sme v nej všetky usadliny ešte rozvirovali. Zblízka nás pozoroval baran Miško. Teodor nám ho bol priviedol ešte v júni, aby sme aspoň nejaký osov mali z trávy, no zatiaľ som nepokladala za osov, že nám Miško oholil červený smrečok a spásol zeleninu. Bol však spoločenský, reagoval na príhovory i sám si ich vynucoval. Reťaz, ktorou sme ho museli pripútať ku kolu, bola dlhá, pohybový priestor dosť veľký, a predsa mu nestačil; často sa tak zamotal, že muž ho musel odmotávať, alebo i z reťaze ušiel do škody k susedom, bol krik.

★ ★ ★

Okrem Pavla Koyša oslavovala najmä stranická tlač ďalšieho známeho básnika Miroslava Válka. Boli články aj inde, boli rozhlasové relácie, televízne aj iné obrázky, no orgán strany "Pravda" priniesol veľkočlánok o oslávencovi aj veľkú umelecky retušovanú fotografiu: básnik na nej ako filmový herec z prvej polovice tridsiatych rokov, vyhladene pekný, s presným pútcom v tmavých vlasoch, oči ako trnky, okolo úst nijaká vráska, hotový mladoň, kto by aj uveril, že už práve polstoročný! Pružne vystretý v kresle za okrúhlym konferenčným stolíkom vo svojej ministerskej kancelárii (v pozadí veľký vzácny gobelín), na stolíku pred ním nijaký popolník alebo iné podobné banálne každodenné predmety, ale parádna, vznosná krištáľová váza a v nej — ozaj originálne — nijaké ruže, gladioly či podobné slávnostné kvety, ale obyčajné nepestované, pichľavé kvety z pomedzí niekdajších slovenských bied, z pásikov skalnatých roličiek alebo na severných stráňach polianok vyrastené, mrazom a vetrom kmášané, a nezlomné — bodliaky! Ako sa ten svet mení, krúti dokola, začudovala som sa: najprv chodil básnik strapatý, v kockovanej košeli, bil veršami mužov kamenných (vtedy sme sa lepšie poznali), dnes ochotne pózuje fotografovi v parádnom spoločenskom úbore, s jemne zaviazanou kra-
vatom pod vystuženým golierom sviatočnej jednofarebnej košele — úspešne riadi normalizovanú slovenskú socialistickú kultúru, podporuje výstavy, múzeá, vykopávky, nové sľubné prírastky v literatúre, umení, zatiaľ čo mnohé osvedčené a progresívne osobnosti literatúry, umenia, vedy, publicistiky ako hlavný predstaviteľ kultúry a vedy z úradnej moci potlačil, hrdlo nejednej piesni pristúpil, hoci sám na nej rástol a odtiaľ vyrástol — a popri všetkom neoficiálne nepopulárnom politickom i navo-

nok populárnom organizačnom účinkovaní stihne ešte i také verše napísať, ako napríklad “hovor pravdu, aj keď oči kole”, ale čo by bolo, povedala som si, keby ako minister kultúry SSR vysvetlil, ako vyzerá v skutočnosti konsolidácia kultúry na Slovensku a kedy už uvoľní publikačné možnosti Dominikovi Tatarkovi, Lacovi Ťažkému aj iným umlčaným slovenským autorom a kedy už dovoľí, aby na našich javiskách okrem Solovičovych socialistických limonád zavše i Karvaš zaznel, ale prečo by to aj robil, prečo by o tom aj hovoril, povedala som si zápať, keď on slovenských spisovateľov sám z najvyššej funkcie v súhlase s najvyššími orgánmi bezdôvodne umlčoval a ich umlčanie roky predlžuje. Ale nezávidím mu, že jeho, 50-ročného, tak oslavujú, zatiaľ čo mňa, práve 55-ročnú, si iba najbližší pozdravili? Navonok sa síce nezdá, že by som mu závidela, veď už aj pred piatimi rokmi som Zväz slovenských spisovateľov listom poprosila, aby ma v novinách ani inde nechválili za to, že som sa pred päťdesiatimi rokmi narodila — no či pozná človek dosť sám seba?

Napokon ma uspokojilo i to, že proti osudu nik nič nezmôže: narodili sme sa síce s Mirom Válkom v jednom a tom istom mesiaci, s týždňovým rozdielom, ja pred 55, on pred 50 rokmi, no predsa veľmi ďaleko od seba — on v znamení leva, ja v znamení raka, a to už tiež veľa hovorí.

Niečo som zato k narodeninám okrem pozorností od najbližších aj ja dostala: balík, ktorý mi prišiel spolu s telegramami od blízkej rodiny, bol previazaný motúzikom v troch farbách štátnej zástavy a opatrený tromi voskovými pečatami! Pod pečatami a viacerými vrstvami obalu našla som rukopis druhého dielu svojej knihy pre deti, ktorý mi vydavateľstvo štyri mesiace po zastavení prvého dielu

v tlači posielalo nazad s výhovorkami, prečo so mnou zmluvu na vydanie tohto dielu, uzavretú ešte pred rokom, zrazu rušia. O rušení zmluvy na prvý diel vôbec reč nebola. Nenašla som v liste, ktorý bol priložený, ani vážny dôvod z dodatočne objednaného negatívneho posudku o knihe. To ma trochu potešilo: usúdila som, že posudok Jozefa Veľkého asi nebol dosť negatívny na zdôvodnenie zrušenia zmluvy. Čo bolo najpodivnejšie, riaditeľ vydavateľstva Osveta mi v liste odporúčal, aby som druhý diel knihy o Štoplíkovi vydala v nejakom inom vydavateľstve, pretože vraj Osveta v Martine "môže vydávať len diela mladých a začínajúcich autorov, a výnimku získať nemôže".

Muž naštartoval voz, zamieril k Vígľašu, odtiaľ potom odbočkou popri vígľašských lazoch na planinu, z ktorej dobre vidno celé rozložené pásmo horstva Poľany s dvomi vrcholmi a šírým kopcovitým predpolím, posiatym osadami, lazmi v storakej zeleni lúk, polí, pasienok a horičiek uprostred zväčša odlesnenej a na oráčiny či pastvu využívanej podpolianskej vrchoviny. Okolo nás, na strane javorského horstva aj členitého predpolia — temer to isté. Planina i lúky, polia i les, osady aj laz, domy starého dedinského typu alebo i novšieho, štvorcovitého, prízemné i poschodové, vkusné i celkom nevkusné, ako všade na dedinách i dolu. Keď som v prvé roky po vojne tadeto chodila, zdalo sa mi, že národ pomaly celkom odíde z vrchoviny dolu do miest, bližšie k továrni a pracovisku — dnes opravené i nanovo postavené domy s garážami naboku aj s inými znakmi civilizačného pohodlia svedčia skôr o tom, že ľudia si to z väčšej časti rozmysleli a mnohí sa tu už i na ďalšie generácie zakoreňujú do zeme svojich predkov.

Poľanu strácame z dohľadu, vyšli sme na šíru, len veľmi málo zaľudnenú planinu, blížime sa od javorskej k podjavorskej, tu som už celkom doma, veď mi to muž náročky dnes dopraje, každý rok na moje narodeniny obehneme spolu nielen tento, ale aj nižšie, pri Divíne i Haliči ležiace kraje môjho detstva a prázdninových pohôd. Nad Budinou, pri skupine malebne usporiadaných andezitových brál, sme zastali. Muž vyťahuje skladáciu stoličku, náčrtník, škicuje kopcovité okolie raz na jednu stranu, kde strmia do úvalu pod nami severné stráne ábelovského vrchu Bralce, hotový prales, potom na druhú, kde vidno pod riedko zalesneným Podjavorím na obzore starú podjavorskú chatu s novou bľachovou strechou, potom ho zaujme nejaká vykrivená, v kmeni hrčovitá breza, aké tu vidno hocikde — ja sa púšťam úvalom povedľa laznickej osady so starými známymi domami, obchádzam ju. Pred dávnymi rokmi sme tu s otcom bývali vítanými hosťami, otec sa rád zhováral s lazníkmi, býval ich poradcom ako právnik, no najradšej im radil tak, aby sa medzi sebou nesporeli; i na viac dní sme sem chodievali spolu z Divína — sú to tri až štyri hodiny cesty cez vrchy — tu sme voľnejšie užívali prázdninovú pohodu, v tamtej starej chate sme v úzkej manzardke spolu prebývali, ta nabok, pod chl p vzdialenej horičky, sme z chaty ako i všetci ostatní na prameň po vodu chodili, odtiaľto sme robili celodenné vychádzky do okolitých osád, lazov, dedín, zatúlali sme sa tak i do Ábelovej, boli to dlhé, náročné túry, ale kamkoľvek sme šli, vždy bolo cestou kde sa zastaviť, občerstviť sa čerstvo nadojeným mliekom a syrom alebo žinčicou, ja som mala pri sebe vždy zápisniček, zaznačovala som si doň slovička, celé vety, ale i skratkovité príbehy, ako som ich od ľudí počula, i snívala som medzitým,

ako mi bude, keď raz vyštudujem a usadím sa niekde tu ako lekárka. Bolo tu čo liečiť, komu pomáhať. Ako ďaleko som za svojimi predstavami zostala! Už nesnívam, čo budem robiť — medicínske štúdium, hoci som desať semestrov bola absolvovala, som nedokončila. No ktovie, keby som tak bola zapadla niekde pod týmito kopcami ako lekárka, či by som takú ťažkú službu v dnešných pomeroch so zložitým byrokratickým mechanizmom zvládla, či by mi aj vôbec spôsob dnešného spolužitia, kontaktov s pacientmi — i s tými vo vrchoch — vyhovoval aj po stránke spisovateľskej? Zavše ma mrzí, že som to opustila, inokedy sa uspokojujem: asi mi to tak bolo súdené. Bolo to asi nad moje sily a schopnosti. Z myšlienok ma vyrušil zvuk, v tomto prostredí neobvyklý pre mňa, čo v ňom žijem stratená v jeho minulosti, keď tu nebolo ani riadnych ciest, kdeže vozovky, autá — dnes je to už aj tu prirodzená vec: autobus, ktorý zachádza popred nás až na posledný laz, je plný ľudí, potomkov mojich dávnych, pravdepodobne už umretých tunajších bosonohých lazníkov. Zase všetko stíchlo, sedím pri jednej zo skál, vytvárajúcich spolu bizarný, strašidelný útvar, dívam sa do oblohy, ktorú tu dôverne poznám v jej letnej podobe, tá sa veru od tých dávnych čias veru nič nezmenila: putujú ňou pod slnkom oblaky, a keď hlavu skloním, vidím ich putovať zvlnenými kopcami aj okolo seba, prehupujú sa z kopca na kopec v tom istom poradí ako hore na oblohe, len sú na zemi oveľa väčšie, temnejšie ako hore, a kade prejdú, zahalí kopec veľký tmavý tieň. Pochodila som v živote dost' iných, hádam na prvý pohľad i ľúbivejších vrchov, poznám planiny aj oveľa širšie, aj rozoklanejšie, ale nikde som nevidela to, čo tu vidím, a kedykoľvek sem prídem aj o päť, desať ďalších rokov staršia, vždy znovu to vidím. Lenže

tu som poznala aj ľudí krajiny, aj mnoho domov, z ktorých daktoré už nejestvujú, nanajvýš len nápadne nesúrodé vegetácie na zvyškoch rumovísk už z diaľky naznačujú, že aj tu, aj tam dom podľahol skaze. Potom vstanem, vraciam sa k mužovi, aby som pozrela, čo spravil, alebo sa ho opýtala, či nemám rozbaľiť občerstvenie z košíka. Pohľad mi padol nadol, na južnú stranu, kde sa v hĺbke divínsko-ružínskej kotliny zajagala zrazu modrastá voda ružínskej priehrady.

Na priehradu dnes nepôjdeme. Keď sa občerstvíme, preletíme cestami, serpentínami tohto kraja do susedného - popri Bzovníku nahor do Krupiny. To je cieľ mojej tohoročnej "narodeninovej" cesty.

Bránu bzovického pevnostného zámku, ktorý by sme spokojne mohli pomenovať už len zrúcaniskom, obkoleseným zachovanou kruhovitou hradbou, prišiel nám otvoriť miestny kustód, ktorý býva v blízkom domci na okraji Bzovíka. Zo starého latinského nápisu na kamennej tabuli nad hlavným vjazdom čítam mužovi i dvom ďalším návštevníkom kus miestnej histórie: pevnostný zámok, už i v dávnych stáročiach vojnami, nájazdami a požiar- mi i plundrovaním nivočený, bol vždy znovu a znovu opravovaný i znovu nivočený, ale o tom, ako si ho naši ľudia po poslednej vojne spl'undrovali, keď z neho kameň po kameni odbíjali a na vozoch odvážali na stavby ciest i nových domov — o tom sotva ostane nápis.

V areáli bývalého hradného nádvorja vidno už stopy práce archeológov i výskumných pracovníkov v obnove historických pamiatok, kustód nás informuje, že obnová starého kostola aj príľahých

budôv vyvrcholí zriadením výletnej reštaurácie v jednej z veží, zasadených do kruhovej hradby, nápad to nie je zlý. Jednako trochu skepticky obzeráme sa po bizarných tvaroch okýptených múrov niekdajších sakrálnych stavieb, ich zbortených klenieb, trčiacich bez strechy do neba, nezdá sa nám, že by to prosilo existovať ešte i dnes v bývalej podobe bez niekdajšieho účelu; pohľady nám zrazu pritiahla v tráve pohodená socha mužskej hlavy z bieleho zvetrávajúceho kameňa, vyzerá na pokus nášho súčasníka o umelecký výtvor, možno tu pracoval medzi budúcimi reštaurátormi, v teréne vidno aj inde hĺby kameňa podobného zloženia. Mužovi sa hlava páči, berie ju do ruky, rozmýšľa, že by rád skúsil aj on z kameňa niečo vymodelovať, veď kedysi i maľoval. Nepochybujem, sama som už vybadala, že má šikovné ruky na všetko, zvlášť na jemnejšie práce, pritom i fantáziu, spraví, aj čo sa neučil — a navyše je stále živý vzrušením či z príbehov, či zo svojich plánov, z práce, ale i z dotykov s krásou. Čo nás i pri tomto výlete vzrušuje, je popri všetkom videnom pocit spoločnej fascinácie tým, čo vidíme, čo bolo a čo si bájime, že i my ešte spravíme. Prichádza mi na um rozprávanie o návšteve T. G. Masaryka v Bzovíku, čítala som o nej v zápisníku jeho sekretárky, slovenskej historičky Gašparíkovej-Horákovej. Muž mi potom rozpráva o osudoch bzovíckej pevnosti, vie toho veľa z každého úseku dejín, a hlavne ovláda potrebu skratky a vsúvania povesti do vykladaného deja; potom ja mu predvádzam pred oči pravdepodobné výjavy z čias chlapčerstva a mladosti Sládkoviča, určite sem prišiel z blízkej Krupiny prvý raz s otcom, známym dejepiscom — Krupinské letopisy Braxatorisove pozná i muž. Potom iste i sám neskoršie prišiel, keď už aj na neho doliehali potre-

by dňa a požiadavky neľahkej doby, a predsa v ňom nadšenie a iskry nevyhasli. Vyšli sme aj do jednej z veží, zrazu sme smutní, slnko však ešte svieti, krajina je šira, veselá. Mlčíme, mňa čosi znepokojuje. Akoby som zrazu cítila závan ukrutného, i nám vymeraného času: sem už asi nikdy neprídeme?

V Krupine odbočujeme od mosta doprava nezaveľa k strážnej veži Vartovke, ktorú vidno v okolí zovšadiaľ ako hlavný, i najvyššiu krupinskú vežu prevyšujúci znak i bod mesta Krupiny. Nikdy som ešte na Vartovke nebola, ale vieme o nej obaja dosť. Cesta sa končí pod úpäťm kopca s Vartovkou navrchu. Muž ostáva vo voze, ja idem hore sama. Chodníkom popod slivky v starom sade dostala som sa na okraj strmého sádku, kde starší človek pasie v hustom sviežo zelenom trávniku dve kravy. Vysvitá, že je tunajší — z tamtoho vraj osamelého domca v úvale Briča — lebo tuná je všetko Brič! — rozloží ako na objatie v rozmachu obe ruky. Za chrbtom vlní sa mu briačska pahorkatina dozadu k východu i severu čoraz do vyšších polôh, širších záberov, tam niekde prechádza napokon Sládkovičova vrchovina krupinská v moju novohradskú uvedomila som si s úžasom.

Pekné mená tu dávajú ľudia vrchom! Tam oproti, trochu doľava a smerom k Banskej Štiavnici stojí Červená hora. Pod ňou, trochu nižšie a doľava Pijavica. A tam vpravo zase, no ešte stále zoči voči — Líška! A ešte väčšmi doprava Havran a Holý vrch. Napokon tam celkom dolu a pod všetkými horstvami oproti, ale už na juh od Krupiny, ako keby sa šla popod horu do samého stredu vrchu zavítať — vinie sa v podvečernej žiare ako zlatá stužka odbočka z hlavnej cesty ku Kráľovciam: odtiaľ odišla za Andrejkovým otcom Andrejkova zlatá mama; a pod kráľoveckou cestou nižšie k juhu leží zase

Devičie, stamodtiaľ prišla k Braxatorisovcom do Krupiny po zlatej mame nezlá, ale ani nezlatá macocha, dopĺňam si Briačanove miestne údaje svojimi predstavami, ale sledujem pritom všetko, čo mi ukazuje, najmä keď završuje prehliadku vrchov Sitnom, ktoré vyvstáva na pozadí horstva ako vrcholový obzor krajiny. Nikdy som ešte Sitno také mohutné, vysoké, pritom pomerne blízke, nevidela. Šťastná, že sa mi tu nadaril ako Bohom zoslaný človek s takými znalosťami aj ochotou, ďakujem mu a ponáhľam sa strmým sádkom ďalej, aby som k veži došla, kým svieti slnko.

Na otvorenom kopci okolo dávnej strážnej veže privítal ma vietor. Ohýba konáre i celé kmene stromov, ktoré mi nevelkým vzrastom a hrčovitými kmeňmi pripomínajú novohradské planiny s podobne nedorastenými a znetvorenými stromami. No materiná dúška rastie pod stromami bujná, plazí sa väčšími i menšími ostrovmi pomedzi nízku vypíznutú trávu temer až k veži; iba keď zastanem pod vežou, uvedomím si aká je vysoká. Vystupujem strmými drevenými schodíkmi tesne popri stene štvorhranného vežového muriva, ale je mi čoraz zimšie. Nemám na sebe nič krem ľahkého letného oblečenia, kto by si bol pomyslel, že na veži bude ešte aj v takýto slnečný letný podvečer zima. Došla som len asi do tretiny výšky veže, vietor, zima aj náhly závrät rozhodli, že ďalej nejdem. Prídeme raz, myslím i za čakajúceho muža, až bude teplejšie, a hlavne skôr popoludní. Opieram sa o pekne ovačkovaný a obielený múr a chrániac sa pred vetrom prekríženými ramenami pozriem pred seba do diaľky na Sitno. I vidím zrazu, temer oslepená, naraz dve žiary, jednu guľatú zlatú, druhú plošnú smaragdovonachovú. To zachádza slnko za Červenú horu a Sitno napravo od neho žiari v jeho odbleskoch

ako smaragdový karbunkul. Stojím bez dychu a bez pohybu, viem, že úkaz dlho nepotrvá, ešte chvíľka a slnko sa celkom skryje, zmizne i karbunkul a ostane len hora Sitno, Červená, Líška i Pijavica aj iné tmavozelené hory, bez slnka čoraz tmavšie, a ešte rozptýlený ružovkastý pás ako malá nežná spomienka na slnko, až napokon ani to, nič neostane z jednej ani druhej žiary a bude len tma, stále hustejšia, a vietor a tuhá vôňa materinej dúšky a stále chladnejšie bude: lež potom z chladu, z tmy a neurčitosti zase všetko, čo pred tmou bolo, znovu bude, od jedného svetla i ďalšie sa rozožnú a celé stupnice farieb sa rozvinú a z prvotného tepla i ďalšie tepla sa vydedia; a bude sa všetko opakovať, aj keď my tu už nebudeme, pretože sa opakovalo, aj keď sme tu neboli, no pokiaľ tu budem, nikdy nezabudnem na večerné slnko nad Červenou horou ani na smaragdovonachové Sitno pod slnkom — zazneli mi zrazu v živej pamäti Sládkovičove verše o veľkej láske ľudskej, ktorá aj iné ľudské i svetové lásky zapaluje, a uvidela som zrazu pred sebou i chlapca Andrejka, ako odtiaľto na Sitno pozerá, ako si tu prvé ťažké žiale prevetráva aj útechu na ne nachádza, lebo veď hľa, ako sa tamdolu medzi ľuďmi i okolo nich tma so svetlom i neláska s láskou striedajú a ako aj na oblohe jedno svetlo druhé rozpaľuje, môže aj jedna láska v druhej sa odraziť a zhasnutie nelásky novú lásku zobudiť — škoda, nevedela som verše naspamäť, iba ozveny z dávno počutého Chudíkovho prednesu vystupovali mi často aj inokedy z pamäti, keď som ich potrebovala, keď ako i teraz brala som sa hore, odkiaľ vidno všetko lepšie — no tieto vysoké polohy, zdá sa, už akosi nie sú v móde. A predsa ešte i dnes mnohí, mladí i starí, také verše radi počúvajú a čítajú si ich, zrejme sa im ešte i dnes z nich niečo prihovára, niečo im z nich

prázdnoty žitia naplňuje, básnik, ktorý to stvoril, uvedomila som si, o čo vyššie stál nad nami, o čo sme my dnešní spisovatelia chudobnejší od neho, storako biednejšieho, a predsa bohatšieho od nás, lebo veď z jeho svetla nám podnes svieta a on ako aj toľkí iní — podnes živí naše duše a dušičky, ustráchané a živoriace v útlme umelých zelených svetiel. Máme stroje hrajúce i lietajúce, dokonca už i počítajúce, kombinujúce, aby sme čím viac pohodlia-času mali, pomaly už v pohodlí aj z hviezdy na hviezdu lietat' budeme, a predsa nik z nás nevydá ani zlomok toho medzihviezdneho svedectva o človeku a jeho dejinách, aké nám zanechal on, ktorý len na krídlach vlastnej duše lietal, spomenula som si zrazu i na to, čo rád hovorieval Dominik Tatarka o štúrovskej poézii, porovnávajúc jej tvorcov s našimi súčasnými dobre zagazdovanými básnikmi: "ale keby ste sa vedeli zriecť blahobytu" . . .

Taký dnešný spisovateľ, pomyslela som si i ja, čo je to vôbec za tvora? Kopnú ho, a on sa ešte i nazad priplazí ako zdeptaný pes so stiahnutým chvostom a radostne zaskučí, keď ho pán, čo ho odkopol, znovu vzal na milosť . . . pritom — jeho predkovia, všelijako drvení príkazmi i obmedzeniami svojej doby, ako prevysoko lietali, či najprv ako mladí sokoli, či potom ako smutní havrani.

A prečo? Chýba nám hrdosť, sebadôvera, vôľa k samostatnému mysleniu, k našej najvnútornjšej slobode? Preto sa len pri zemi plazíme, a to ešte i vtedy, keď ohňostrojmi prvé výlety do vesmíru oslavujeme? Z toho, že sme si dali hrdosť, sebadôveru, samostatnú vôľu vziať, ostali sme zlomení, ufňukaní, no navonok nafúkaní? — Uvedomila som si, že z tohoto hľadiska je veru i strata našej súčasnej literatúry oveľa väčšia než tá, ktorú som

vo svojom diskusnom príspevku k 3. zjazdu vyjadrila temer číselne, pretože jej hlavnou stratou nie je len to, čo leží nevydávané a nepoznané v šuplíkoch našich zakázaných autorov, lež i to, čo nikdy nevyjde v knihách vydávaných autorov, lebo pridusené v zárodku strachom a servilnosťou nerozvíjajú sa ani myšlienka, ani cit, ani hudba slova, ani jedinečnosť príbehu! Takže vo svojej kritike pomerov som i ja ostala na povrchu javu, ktorý voláme oklieštenie našej literatúry, lebo veď napokon pre spisovateľa nie je rozhodujúce, či je alebo nie je členom spisovateľskej organizácie, ba ani to, že keď dačo hodí do stroja, hneď mu to majú vydat, a veru ani to nie, aby ako člen organizovaného spoločenstva obišiel zadarmo svet a žil-tvoril za výhodných podmienok v teple a pohodlí ako zapečený buržuj, ani sláva, známosť v okolí blízkom i ďalekom nerozhodujú o jeho tvorbe, tým menej o jeho spisovateľskej radosti či trápení z tvorby, o hodnote ktorej nerozhodne nijaká komisia ani titul národného umelca, ktorý pridáva moc — raz možno náhodou vhodne, inokedy však celkom nezaslúžene z hľadiska tvorby . . .

. . . áno, mala som, mala i ja viac myslieť na podstatu súčasného sporu slobodymilovných umelcov s mocou, ktorá im chce slobodu brzdiť, mala, mohla som vyjsť predsa zo svojej vlastnej skúsenosti: ako mojej tvorbe uškodilo, keď som si dost' slobody nedopriala, a ako jej prospelo, keď som si slobodu zvolila. Ba či je ešte čas? Zdalo sa mi, že som sa už omeškala!

Muž ma čakal vo voze so zapálenými reflektormi. Premrznutá nachýlila som sa k nemu, skúmala som, či sa nehnevá, že na mňa dost' čakal. Ale nie, objal ma, bože, aká si studená, len aby si neprechladla! Zohrieval ma, trel mi ruky, bol taký tepluč-

ký, až sa mi zdalo, že hádam aj prihorúci — či práve zase on neprechladol a nemá zvýšenú teplotu? Stále sme žili v tejto obave, no bývali sme tým šťastnejší, keď ho dlhší čas nič takého nepostihlo a dýchal dobre, vedeli sme si to cenit'.

MLYN HOSTÍ

Dni boli teplé, slnečné, riadila som, vetrala, drozpálená hádzala som do koryta pri potoku to i to — ani čo som tak súrne prať nemusela — pohýbala som kusy nábytku a pustila som sa dokonca (taký čas, hneď všetko vyschne!) i do bielenia začmudenej kuchyne v prístavku; ukázalo sa, že bielenie nestačí, miestami treba pukliny, diery a nerovnosti zahádzať i maltou, najprv hrubou, potom jemnejšou, miesila som piesok s vápnom, vodou, lietala som po dvore so štetkou, vedrami, a medzitým zamočiť ešte handrový pokrovec v mydlovej vode pri potoku — muž zhrozený stiahol sa najprv do izby, potom vyšiel von, zľutoval sa, maltu i farbu na bielenie on odborne namiešal, no keď sme sa naobedovali, snažil sa ma presvedčiť, aby som to dnes všetko čo najskôr nechala — i zajtra je deň — poďme radšej von do sveta, volal ho priateľ, ktorý bol po infarkte v Sliachi, achbože, čo ich už sem v posledných rokoch po infarkte prišlo, i po opätovných, a čo z nich sa už nich nevrátia, nepomohli ani kúpele, nič.

Nešla som, mala som namiešané vo vedre, čo bolo treba minúť, no len čo som posledné minula a hodila na stenu, už boli do mlyna hostia, a nie jeden. Najprv Zuzka, posledná mlynárka lukavického mlyna, s ktorou sme sa priatelili, prišla autom zo Zvolena s dcérou Aničkou a vnúčikom Bran-

kom. Druhá — moja mama, vystúpila z autobusu povyše zákruty nad domom, nevidela som to, lebo od cesty nás delí zadné stavisko, no s istotou som poznala podľa zvuku, že šofér zastavuje: to iste mame, pomyslela som, a nemýlila som sa; ochvíľu zľahka, v tom veku napodiv ešte pružná, niesla sa dolu k bráne. Šli sme všetci dnu, Branka, namrzeného a ospanlivého, uložila Anička na diván v izbe, a my do kuchyne — chystala som občerstvenie, ale ako som šla vyniesť na dvor rozkladací stôl, zastal predou mnou v chodbe tretí hosť, ani som nevedela, skade sa zjavil, veď bránu som za mamou vari zamkla. Neznámy mladý mužský, starostlivo vyholený, vystrihaný, v rozhalenke s krátkymi rukávmi, v svetlých letných nohaviciach, ako sa ukázalo, príslušník sovietskych vojsk, už roky — ako vieme — dočasne u nás usídlených, začal mi ukazovať legitimáciu, nechápala som, načo mi ju ukazuje, vôbec som mu málo rozumela, jednak že ruštinu neovládám, jednak že bol podpitý. Priskočila mi z kuchyne na pomoc Zuzka, ona vie dosť dobre po rusky, a tak sme sa dozvedeli, čo neznámy hosť žiada: chcel sa odviezť Zuzkiným autom, ktoré stálo pri ceste neďaleko brány, do Sliača, kde vraj má i byt, rodinu i robotu v kasárňach, dnes však má voľno a preto je v civile. Obdivovala som Zuzku, ako sa s ním vie dorozumieť — bolo to v jej povahe, s každým sa dorozumieť čo najláskavejšie — zato odviezť ho nechcela za žiaden svet, to mu otvorene povedala. Bolo vidno, že je opitý. Vysvetlila mu, že do Sliača sa môže dostať autobusom z dediny, autobus mal o malú chvíľu odísť, alebo pešo po ceste — šesť kilometrov. Dal si povedať, vypravadili sme ho za bránu, rozlúčili sme sa, šla som dnu, no on zase len do dvora, preskočil bránu a zase len, čo aj predtým, aby sme ho tým autom naskutku odviezli.

Vtedy aj pes, tulák nepodarený, odkiaľsi prišiel, vyrútil sa naň, a on sa mu len pekne prihovoral: "gyere ide" a pes už miernejšie vrčal naňho. No mne sa práve to "gyere ide" znepáčilo, doslovné ma znepokojilo, tak on po maďarsky vie, a po slovensky nie, hoci tu žije? Znepokojená dohadmi, šmykla som dnu a dvere hneď zavrela, ale príšelec vrhol sa na ne a začal nimi lomcovať, búchať. Všetky tri zmätené: čo to má znamenať? Nebude to provokácia? Rozhodli sme sa, že najlepšie bude zavolať čím prv pomoc. Vybehnem zadným vchodom cez záhradu a dvor na cestu, odtiaľ utekám do najbližšieho domu, kde je obchod. Zastihla som tam troch Lukavičanov. Hneď všetko pochopili, dvaja šli telefonovať z Miestneho národného výboru na VB, tretí, s rukou v sadre, šiel pár krokov za mnou do mlyna, oháňal sa ogypsovanou rukou, vyhrážal sa všetkým votrelcom, hneď som bola smelšia. A keď som zazrela na perinách, vetraných v okne prístavku, mužské topánky, nohy v nohaviciach — (telo a hlava už boli dnu, schytila som papek a bránila som čisté periny. Nevolaný hosť vzal nohy na plecia, zbehol horným i dolným dvorom, preskočil poldruhametrovú bránu, a čo bolo s ním ďalej, o to som už nedbala, s tým radšej pokoj, nik nevieme, čo všetko si smieme dať ľúbiť od vojenských hostí zo širšej ruskej krajiny, ani či vlastne vôbec na nich naše zákony platia, ani dokedy tu ešte budú, či náhodou aj večne zostať nemienia — a potom len oni, mocnejší, nám budú i zákony dávať.

Dúfala som, že sa prípad nerozchýri, zato so Zuzkou a Aničkou sme sa na túto tému rozhovorili, každá mala čo pridať, skúseností je dosť, lebo ich tu u nás, chladných, nevšímavých, nezdraviacich, medzi nami osobitne žijúcich, dosť býva na Sliachi i v Zvolene, aj na uliciach a v obchodoch ich stretá-

me, hlavne tam a hlavne pri nákupe kobercov, a stretáme ich aj pri Hrone i na zemiačnickách, zavše i v lese na hubách — príhod poznáme veľa . . . len mama nič nepridávala, len mlčky počúvala. Jej je to všetko už akosi jedno, nevníma ich, hoci z obloka bytu do ich oblokov vidí a zavše sa i zadiví, keď ju, prihovárajúcu sa malému ruskému chlapčekomu, jeho matka obrykne a chlapčeka si odtiahne — nechápe to, darmo jej vysvetľujeme, aby si i c h detí nevšímala, že oni to neradi. A tak ani teraz, keď pálčivú tému našich dní a bezprostredného okolia pretriasame, nie je duchom pri nás, blúdi očami, ktoré sa jej niekedy zvláštne lesknú, po okolitých stromoch, kým len Zuzka, vždy uhádnuc mieru, neobráti pozornosť na ňu, starú osamele žijúcu osobu, i dotýka sa jej problémov zblízka a nenápadne, pekne, až mama odtrhne oči od prírody, už sa jej tak čudne nelesknú, a s ochotou odpovedá, zahľadená do Zuzkiných láskavých očí. Potom sa ako aj inokedy so Zuzkou prejdeme po staviskách, obzerá, či dáke úpravy nepribudli, vždy každú maličkosť objaví a poteší sa jej, uspokojene sleduje aj vysychanie starých múrov, suchý dvor, to všetko výsledok mužovho dômyselného systému odvodnenia, a zájdem i k potoku, to už i ja poznám miesta, kde Zuzka najradšej právala, sušila, ona si spomenie na svoje materinské šťastie, keď sa jej sem syn Vilko z vojny vrátil . . . Ochvísu už vidíme jej postavu hore na briežku, ide s kyticou do cintorína, kde raz aj ona spočinie po boku muža, posledného lukavického mlynára; nebyť jeho tragického skonu pred desiatimi rokmi, ani by sme sa sem neboli nastahovali, dnes by sme sa tu spolu nebavili, so Zuzkou asi neboli nikdy spoznali. Mlynársky kút v cintoríne je v tej časti, ktorá je najbližšie k našej strane; keď slnko večer zapadá, zapaľujú sa na cintorínovom

vřšku zlatým plameňom všetky lesklé náhrobné kamene.

V teplý júlový večer rozozvučal sa zvon pod cintorínskym vrškom. Lukavica nemá kostol, len zvonicu, v ktorej vyzváňa najbližšie bývajúci Lukavičan, keď dakto v dedine alebo z dediny, vo svete, umrie, či keď po rokoch chcú pozostalí obci pripomenúť výročie úmrtia svojho nebohého.

Vždy sa pri tom zvuku strhnem. Ba kto len zase? Hádam len nie vyše osemdesiatročný bývalý richtár, vysoký bielovlasý starec, ktorý sa donedávna večer čo večer zjavoval v ohybe cesty pod agátmi s kanvičkou v ruke: — Dobrý večer, dobrý večer . . . , — akoby som počula jeho slabý prívetivý hlas . . . V posledné mesiace nechodí už popred nás, mädkýš mu prestal chutiť, keď som ho nedávno šla pozrieť, iba zašepkal z postele: — Zuzka? . . . — za ňu, poslednú lukavickú mlynárku ma pokladal, ja, “pani z mlyna”, som sa mu už celkom vytratila z hlavy . . .

Alebo umrel dakto mladý? Lebo aj to sa zavše stane: chlap pred penziou, mohol by si už aj na miernejšie pracovné tempo navykať, a on práve naopak. Má, čo treba, okrem svojho už aj synovi či dcére nový dom postavil, ale on sa rozhodne, že i druhému, čo s ním býva, lebo už aj ten by radšej sám a v novom bol, postaví — v Lukavici, ba trebárs i v Sliachi, kde len za pozemok treba dať dvadsať tisíc! A tak po dennej či celonočnej šichte zase len zháňa, mieša, nosí, vláči, a samozrejme ešte i gazdovstvo: kope, seká, muruje, zas kosí, kamene vypačuje, stále chudší, menší, ale sily za piatich ako ten zmok v rozprávke . . . , a jeden deň — koniec. Opotreboval sa — a kto teraz dom dokončí? Dokončia, ale už iní.

Muž bol zase u mamy v Liskovej, nevydržala som doma sama, pozhasínala som svetlá, prehodila si cez plecia vlnený ručník, vybehnem na dvor, a tu — prekvapenie. Buchot na bránu, dobre sa v pántoch nevyvalila — naši večerní hostia nezbadali v tme elektrický zvonček.

Manželia spisovatelia Klímovci z Prahy, prišli k nám prvý raz. Cestujú s dvomi dospievajúcimi deťmi na východné Slovensko, na noc sa usadili v sliackom hoteli Hron, no chceli nás ešte v ten deň vidieť, odovzdať mi pozdravy a na druhý deň mienili pokračovať v ceste. Usadzujem ich vo svojej skromnej, starým nábytkom zariadenej izbe pri kuchyni (ani dva kusy nábytku okrem stoličiek nie sú z jednej súpravy), sme vzrušení všetci, nevieme, čo jeden druhému skôr povedať, prehovorila som ich napokon, aby zajtra ešte v ceste nepokračovali, ale aby prišli hneď ráno, ukázala som im aj prístavok s lôžkami, pripravenými pre letných hostí. Návrh ich zväbil, lebo i v tomto kraji je veľa miest, ktoré by si vraj radi obzreli, dobre, ostanú zo dva dni u nás.

Na druhý deň ráno, hneď ako prišli, rozprestrelí sme na stole pod červeným smrekom veľkú mapu Stredoslovenského kraja, cestovali sme po jej farebných žilkách prstami, rozprestrela som i ja svoje siete na hostí:

— Hrochoť nemôžete obísť, tam pôsobil ako farár na svojej prvej stanici básnik Andrej Sládkovič . . . — Marínu poznali.

— Ani zvolenský zámok nevynechajte, tam je stála expozícia slovenskej gotiky, zámok je celý zvonku i zdnu reštaurovaný; za povstania tam sídlil hlavný štáb brigády Za slobodu Slovanov, no a pred stáročiami slávny kráľ Mátyás, on dal zámok postaviť podľa vtedajšieho najmodernejšieho

vkusu, s ornamentami nad múrami. Keby sa vám chcelo o tom kráľovi a o jeho potulkách po tomto kraji, — dám vám prečítať poviedku od Štefana Krčméryho . . . Štefan bol vnukom Augusta Hori-slava, a ten, farár ako Sládkovič v tomto kraji, bol hádam najintímnejším Sládkovičovým priateľom. Štefan možno preto aj o nich dvoch napísal jednu zo svojich najkrajších literárnohistorických poviedok . . . — pokračovala som.

— Cestou môžeme vybehnúť i na Králiky, nad Banskú Bystricu, je to výbežok Kremnických vrchov, zvláštna oblasť: na jar ešte plno snehu, a už kvitnú ovocné stromy, dozrejú tam i orechy, pripomína mi to južnú stranu slovinských vrchov pod Krnom, iba more chýba, ale kedysi nechýbalo, — tárala som, už som bola pri Svätoplukovej družine, ako sa uberá starým koridorom zo slovenskej zeme až k slovinskému, istrijskému pobrežiu, aby sa tam cez leto rekreovali, v mori kúpali, tárala som, tárala, no včas som i odbehla — a zase som tu:

— Ani Hronsek nevynecháme: tam je úchvatný starodávny chrám, evanjelický artikulárny kostol — drevený, zhlobený bez jediného klinca. Do Hronseku prejdeme od nás cez kopce a dolinky za polhodinku. Ak budete chcieť, zahrám vám i na organe — ten má už tiež ako kostol dve a pol storočia . . .

Hronsecký kostol Klímovcov zvlášť zaujal. Ivan prezradil, že Helenka pekne spieva staré husitské piesne, mohli by sme . . .

Návrhy sa sypali, bolo ich viac než treba, ešte že sme mali medzi sebou hlavu, ktorá nakoniec všetky nápady zhrnula, zvažila, vybrala, rozhodla. Ivan, zvyknutý i doma riadiť súhru života všetkých členov rodiny, stanovil presný plán. Rešpektoval časť mojich návrhov, no pridal k nim ako hlavný

svoj vlastný: vystúpime na Poľanu — na jeden z jej vrcholov, postačí ten nižší, predný. Tu zase som ja mohla podrobne vysvetliť cestu od severnej čiže našej strany, oveľa krajšiu, než je tá od južnej, aspoň podľa mňa. Okrem toho nám do cesty padne i čerínsky gotický kostolík, utešená čerínsko-čačín-ska kotlinka, Hrochoť . . . , no a, pravda, mičinský prameň!

Ochvíľu už Ivan viedol auto hladkou vozovkou od nás k Dolnej Mičinej, tu sme sa osviežili pri starom mädokýši, obzreli stopy po novom, betó-nom zahádzanom kráteri, pohli sme sa ďalej, a už vidíme z vršku nad čerínskym kostolíkom neďalekú hrochotskú Kochuľku, pod ktorou trávil Sládkovič svoje medové týždne, a zase dolu do doliny a z doli-ny na kopec — vnikáme do pralesnej húštiny s jar-kami i ďalším mädokýšom pri ceste, ktorou i svadobný sprievod s koňmi, svadobčanmi, truhlami a muzikantami rušal v mojich predstavách a iste aj v skutočnosti v roku 1847 na hrochotskú faru. Ukázala som ju hostom, upozornila ich na dve lipy pred ňou, zasadené Sládkovičom, po obytných miestnostiach starej fary sme sa nemohli prejsť, na fare už nik nebýval, nová budova fary je neďaleko v záhrade. A znovu sa vezieme prudko nadol a o niečo menej prudko dlhánskou hrochotskou dolinou, vrúbenou lieskami, ihličnatými a listnatými lesmi i podivnými útvarmi andezitových skál. Nad Kyslinkami, malou horskou osadou, kde žije horár, lesní robotníci a podobní ľudia, nechávame voz pri rázcestí. Od rázcestia nahor chránenou horskou oblasťou vedie vyasfaltovaná lesná cesta, slúžiaca výhradne odvozu dreva a pracovníkom v tejto oblasti Poľany, ale zato je i voľne k dispozícii peším turistom. Cestu pretína zrázna lesná strmina, ktorá padá do prepادلiska — kotla sopečného

pôvodu, s týmito javmi stretávajú sa turisti aj inde na polianskych svahoch. Cesta stúpa rovnomerne, no výrazne. Kráčali sme ňou každý vlastným tempom; obrovské listnáče, buky aj iné obry stromiská, aké tak ľahko inde nevidno, vypínali sa nad nami z oboch strán ako nemí mohutní strážcovia, rástli do neba. Zakorenené hrubánskymi kmeňmi do strmých svahov, pokojne sa klátili v miernom vetre, alebo sa celé nadnášali v kruhovitom pohybe vrchovcov.

Vyhovovalo mi Ivanovo radostné tempo, rozpínali sme si plúca ešte i rozhovorom. Na ceste podpolianskou horou možno bez zábran hovoriť o chartistoch, o samizdate, o hocičom; využívali sme to. Helenka šla za nami náročky pomalšie, zdalo sa mi, že sa hrúži do seba. Nanka s Michalom objavili vedľa cesty záseky s hustým, veľkými zrelými plodmi obsypaným malinčím, no moja poznámka, že práve vstupujú do cukrárne polianskych medveďov, ich zelektrizovala. Michal už aj naprával fotoaparát, Nanka sa z húštiny stiahla bližšie k okraju cesty.

Cesta sa náhle v blízkosti útulnej poschodovej chatky končila: pokračujeme zemitou neupravenou zväžnicou, už ako ju koľaje po kolesách vozov a traktorov, ale najmä jarné privaly spod strmín s porastom prastarých smrekov utvárali (od sedla nahor je namiesto bukov prevaha ihličnatých stromov). Medzi hlbokými rýhami a po okrajoch trávička, neduživá, nízka, alebo mach, mláka i blato. Uprostred lúky napravo od nás pod poľovníckou chatkou zasvietili biele, dočista ohlodané konské kosti; vysvetľovala som, čo som od vlašajška vedela od známeho víglašského nimroda Jožka Dekreta, že mrcinu tam náročky pohodili kvôli tuzexovému či funkcionárskemu domácemu poľov-

níkovi, aby nemuseli "krpce drat" naháňaním macka, ale aby macko sám im pod chatku prišiel . . . s Ivanom sme sa rozhovorili, zvláštne, ako rastie chuť na poľovanie s naberaním vyšších funkcií v najvyšších stranických a štátnych aparátoch, rozprávala som Ivanovi, ako sa na Jožka Dekreta všetci hnevajú, že on žiadnemu z takých poľovníkov nijakú zver nenadhoní, len radšej sám skolí, čo treba, a má pravdu, prečo by inak mal konať lesák od kosti a krvi? Tamtým by mohlo stačiť naháňanie disidentov, ale štvornohých kráľov lesov — na to treba viac pary, a hádam sa ani nesvedčí, aby si hocikto na deň-dva z úradu len tak odskočil, aby nejakého velebného dravca skolil ako nejakého zajaca.

Boli sme už v ozajstnom machnatom pralese, tmavom a hrozivom, voňajúcom horkastomdlou vôňou vysokohorskej studenej vlhčiny, drevnej plesniny, ktorú slnko ani z hora, ani od bokov nikdy nepresvieti. A predsa, koľko stromov tu víchor vyvalí, aj v drieku prelomí! Obraz dokmásenej, tlejúcej a práchnivejúcej, a predsa stále nanovo rastúcej velebnej hory vzbudzoval rešpekt a úžas, púšťal strach. Ivanovi sa zazdalo, že uvidel na strome nad nami striehnúceho rysa, Michal vraj zase zachytil zlostné mrmlanie vyrušenej medvedice, obaja sa držali svojich dojmov s neotrasiteľnou istotou a vážnou bledou tvárou, takže sme si všetky tri ženské vydýchli, keď začalo lesom presvitať trochu fialkastého svetla. Netrvalo dlho, vystúpili sme z hory na voľné, rozľahlé sedlo a našim očiam sa otvoril šírý výsek južnej strany pohoria, ako ho i z fotografií poznáme a ako ho i Sládkovič v Detvanovi na nejednom mieste vykreslil. Kopec na kopci, a za nimi i pred nimi zase kopec, rozťahnutý do šírky, chl pory na temeni vrchu, dlhé lesné

pásmo na obzore, planiny, samoty, obce, osady v uzloch krížnych ciest, ktorými je vrchovina ako stuhou celá prepásaná. A všetko jedno druhému vzdialené, a predsa blízke, roztratené i na seba sa tlačiace, akoby tu život, tvar krajiny bol dostal svoju trvalú podobu i obsah ešte vtedy, keď sa krajina len formovala podľa prúdov tečúcej lávy z vybuchujúcej sopky. Od sedla napravo cestachodníček na Prednú, naľavo — na Zadnú Poľanu. Na predný vrchol len pätnásť minút, to rozhodlo. Čoskoro sa možno i zotmie, treba sa ponáhľať. Strmá cestička, plná skál a výmoľov, bola namáhavá, pomedzi mocné, ale tuhore riedko rastúce smreký predieral sa chladný planinový vietor, a keď sme vyšli na náhornú lúku, kde už sú stromy len tu i tam, zabárali sa nám nohy do machnatej slatiny, v ktorej sa cestička strácala. Staré látkové, pohodlné topánky sa mi na oboch bokoch rozškerili, látka sa odtrhla od gumenej podrážky, už som mláky ani neobchádzala, všetko jedno. Hore nič zvláštneho, len obelisk, pamätník bojov z druhej svetovej vojny, akých je toľko aj na iných vrchoch, planinách i na dolinách, v mestách i po dedinách, hádam aj priveľa na túto malú krajinu. Pri pomníku dul ostrý vietor, dlho sme sa tu nezdržali. Na pár metrov pod nami veľká chata, pri nej plno áut. Južné svahy Poľany klesali pod nami čoraz hustejšie zvlneným rytmom kriviek, tratili postupne svetlo i členitosť, až napokon celkom oploštili, zliali sa v jednu naširoko nadol klesajúcu hmotu. Obrátili sme sa, prebrodili sme sa znovu náhornou mokraďou, zbehli sme prvým, druhým i ďalšími úsekmi hory — na rázcestí v Kyslinkách nás unavených, takmer vyčerpaných čakal náš verný dopravný prostriedok. Ivan, pozorný šofér, ale zrejme i dobrý gazda, nezabudol v Čeríne kúpiť peceň chleba, takže sme

doma mohli rýchle dať dokopy studenú večeru. Pribudol nám k nej i muž, práve sa vrátil z Liskovej.

Na druhý deň predpoludním šli si Pražania obzrieť zvolenský zámok, popoludní sme ich zaviedli peši cez vršky do Hronseku. Starý drevený kostolík blízko Hrona, ktorý sa v širokom neregulovanom toku valí i mimo období privalov tak, že temer zalieva i farskú záhradu, našli sme otvorený. Pán farár Danko Šouc práve vyprevádzal východnými kostolnými vrátami nevelkú turistickú skupinu. Kostol, štyri lipy pred ním, fara i zvonica sú známymi kultúrnymi pamiatkami. Vyplýva z toho výhoda i pre údržbu kostola, ktorého návštevnosť veriacimi z piatich filiálnych obcí pre známe dobovo politické príčiny upadla; miesto niekdajšieho sústredeného cirkevného života vytvára sa tu akýsi náhradný kolobeh životnosti vzácnej sakrálnej stavby i pôvodného poslania tunajšieho farára — našťastie Danko Šouc, známy aj ako básnik a publicista, má veľkú záľubu v kultúrnej histórii tohoto miesta, kde sa v minulosti odbojný prvok evanjelický, cirkevný, kongeniálne spájal s prvkom národnostným, osvetove kultúrnym, pokrokove politickým. Na fare účinkovali mnohí v našej kultúrnej histórii zaznamenaní mužovia, významní kazatelia, ale i osvetoví a literárni pracovníci, v obci, kedysi v uhorskej ríši kultúrne významnejšej než dnes, bolo i viac škôl humanitného smeru, tu sa učili základom latinčiny aj vied duchovných mnohí neskorší známi slovenskí činitelia, tu zhodou okolností kázal prvý raz z kancľa dreveného kostolíka i básnik Andrej Sládkovič, keď zastupoval Jozefa Meltzera, autora obrany slovenského jazyka, tu možno uvidel Sládkovič, prvý raz i svoju budúcu ženu, dcéru kasnára Róth-Telekyovských zemepánov z "čierneho kaštieľa", tu sa potom sobášili v predjesenný slnečný deň ro-

ku Pána 1847 - niečo hovorí Danko, ktorý už prišiel od turistov, niečo dopĺňam ja; viem viac zo sládkovičovských reálií, on z celkovej histórie kraja, cirkve.

Čipy, z nich dve staré dvesto päťdesiat rokov ako kostol, dodávajú čaro vonkajšiemu priestoru, no srdcovitý lipový list, vyrezávaný do dreva rukou umeleckého majstra pred dvestopäťdesiatimi rokmi, je i hlavným poetickým znakom interiéru kostola i hlavným ozdobným motívom reliéfov nad lavicami i pod chórom. Celý chrámový priestor, postačujúci lavicami pre tisíc veriacich, vydychuje zvláštnu sladkastomdlú vôňu starého opatrovaného dreva, prestúpenú mnohorakými letnými vôňami, prenikajúcimi sem hmotou mäkkého borovicového dreva a škárami. Zvláštna clivota i tajuplnosť. Svetlo i potemnelosť, znaky plynutia dlhého času i jeho krátkeho trvania. Večnosť i dočasnosť, súzvuk času s dobami, pokoj. Obzeráme si už všetko bez slova, Ivan márne hľadá na maľbách signatúru maliara Samuela Mialoviča.

Danko nás vedie na chór, dohovára si s Helenkou pieseň. Helenka noty nepotrebuje, vie všetko naspamäť: slová i nápev, prvú i ďalšie sloky.

Do priestoru okolo organu s vysokými striebřitými píšťalami tisne sa štvorcovitými oblôčikmi, obrátenými ku Hronu, z celej sily zapadajúce letné slnko. Temer červeno sa zaskvie i starostlivo udržiavané, viditeľne čerstvo natreté drevo chrámovej klenby nad našimi hlavami — v dopade šikmých slnečných lúčov vynikli aj detaily drevených stien okolo nás, medzi nimi popri iniciálkach i dátum: 1782. Moja pamäť hľadá súvislosti so sládkovičovskými reáliami, už to mám: v roku 1782 sa v tomto kostole za zvuku týchto organových píšťal sobášil i Sládkovičov starý otec, krátky čas — i v čase

svojho sobáša — kostolník tunajší. Jeho zápis o prevzatí ročitého príjmu, napísaný úhl'adným písmom pekne po slovensky, len s latinským dátumom, som našla v archíve hronseckej fary; nežil dlho, vdova sa znova vydala, svojho syna, otca budúceho básnika, s otčimom vychovala . . . , ba aká bola, keď stála tu pred oltárom? Na pozadí Dankovej sprievodnej hry nesie sa už na slabých krídlach Helenkin sopránový spev. Danko stíšil, vtedy ženský hlas zaznie istejšie, dostáva rozlet. No chveje sa. Kontrast rozochveného krehkého ženského hlasu s veľkolepe vyznievajúcou tóninou i pevne zomknutou myšlienkou starej husitskej piesne pieseň umocňuje a tá znie ako bojový pochod i modlitba súčasne:

— Ó Pane drahý, Slyš naše tužby, Národ náš milý
K životu vzkříš!

Helenkine plavé vlasy zahoreli v podvečernom slnci zlatom a ohňom, pieseň nás unáša do dôb, keď ju na tomto mieste spievali naši predkovia, aby sa povzbudili nádejou:

— Dělníkú málo, Vystroj nás k dílu, Ať otců
dávnych Vzkvete zas luh . . .

Ženský hlas spevnel vo výškach i hĺbkach, už sa k nemu pridáva i mužský hlas spoza organu, hru organu prestali tlmiť pedály, celý priestor zvučí odkazom z dávnej minulosti do nášho času:

— Ať víry žáru Ustoupí chlad . . .

— Ať život všude Je, Pane, zřít: Otevři uši K slyšení hluché, Probuď si všude Svůj věrný lid . . .

— Jsme národ símě Těch, kteří mřeli Za pravdu Tvoji V úzkostech svých . . .

Nemôžem sa pripojiť ako inokedy, keď stisknutá Lukavičankami v našej, lukavickej lavici môžem čítať slová nápevu zo spevníka, teraz ho nemám pri sebe, neviem slová, darmo hudba volá ako prúd,

na ktorom chrám, starý dobrý koráb, spoľahlivo preplával z minulosti do nášho dňa, práve tohoto letného, plného jasu a vôní. Pozriem na Ivana, i jeho tvár prezrádza márnú túžbu pripojiť sa k spevu. Veľké okrúhle oči, zdvihnuté k prameňu spevu, sa mu diamantovo lesknú, jeho mladistvo úzka olivovohnedastá tvár, plné poodchýlené pery, tmavé husté, do čela sčesané vlasy sú obrazom očarovaného človeka všetkých čias a dôb. Možno už dávno tu niekedy bol, možno práve takýto bol i princ z Orientu, ktorý sem priplával, aby v našej krajine zajal ľudí i poklady, a sám sa stal zajatcom krásnej devy, sluhom piesne jej kmeňa — niekde, tuším v očovskom kostolíku, hlása to o ňom povest' vyrytá do kameňa.

Hronsecký pán farár obyčajne prvý vie, kto sa v ktorej obci z filií hronseckej cirkvi narodil, kto umrel, a tak som sa pri posedení na fare po návštene kostola dozvedela, komu to včera zvonili: o dva dni pochová Danko na vršku nad ostredkami svoju vernú cirkevníčku, vyše sedemdesiatročnú Lukavičanku, ktorú som od jari do jesene denne vídala z našej záhrady i z oblokov, obrátených k hore a k potoku. Jej ostredok ležal na kraji ostatných ostredkov, vklínených medzi potok a jarok, pritekajúci mier-
nym svahom z utešeného večne zeleného údolíčka. Údolíčko som si nazvala babičkiným a pestovateľ-
ku rozličných plodín na krajnom ostredku, lukavic-
kou Viktorkou. Bola iná než tamtá originálna z obľúbenej knihy môjho detstva, žila celý život v kruhu svojej rodiny, s ľuďmi, v dedine — ale divná bola tiež a trochu akoby sa každého bála. O seba ani o dom príliš nedbala, no na poli pracovala ako nik z dediny, akoby iba pre túto prácu žila ešte i vo

vysokom veku, sadila, kopala, plela, obhŕňala, vodou z potoka každú bylinku polievala. Tak sme sa stretali, ja so svojou menšou polievacou kupou z jedného — ona so svojou veľkou z druhého brehu potoka, sklonené nad vodou zdravili sme jedna druhú, povedali sme si čo-to o svojich rastlinkách alebo o počasí. Keď som ju však stretla v hore, kde som ju nikdy nevidela huby alebo iné zbierať, ale len voľne, rýchle kráčať, vždy sa mi skryla za strom alebo odbehla do húštiny; bolo to, ako keby som ju bola chcela pristihnúť pri dákom obrade, ktorý sa týka len jej a neznámych síl. Ale keď vyšla z hory údolíčkom dolu k ostredkom, tu už každého vlúdne zdravila, obyčajne prikyvovala na všetko, so širokým detským úsmevom, krotko prižmurujúc staré bledé oči. Nikdy som nepočula, že by bola mala akékoľvek nehody s kýmkoľvek v dedine, zdalo sa mi, že všetci rešpektujú zvláštnosti jej povahy, neodsudzujú vonkajšiu zanedbanosť, ba vážia si ju pre dôkladnosť, s akou vypestovala každý rok na kúsku ostredku všetko možné.

Neraz, keď som ju nevidená pozorovala, zatúžila som po neuskutočiteľnom: nakresliť si ju celú aj s poľom a jarkom, ale presne v tom pohybe, v akom práve je, aký práve tá ktorá plodina pre svoj ďalší dobrý vývoj potrebuje, učupenú pri zemi, ako sa hrabe v nej, alebo polovystretú pri obhŕňaní alebo v rozmachu s motykou — proste v každej mozgnej polohe, v pohybe, ktorým šľachtí kúsoček tohoto kúsku zeme a tak, aby bolo na prvý pohľad jasné, v akom období vegetácie sme. Tušila som, že tieto pohyby, rozmachy ľudských ramien a rúk pomaly zaniknú všade, na svoju škodu, a hlavne zanikne to, čo ženie tieto starecké ramená i ruky do maximálneho vypätia, to veľké nepomenovateľné tajomstvo, z ktorého nielenže žije duša človeka v práci, ale

aj to, čo sám vytvára, sa naplňa krásnym obsahom. No neviem kresliť, a tak som len do pamäti ukladala skutočné obrazy na tom krajnom ostredku pod našou záhradou. Najväčšmi ma vždy dojímalo, keď som ju videla polievať: jedno za druhým aj nevedno koľko ráz zišla s kupou k potoku, od potoka s plnou strmým briežkom nazad k ostredku. Nedbala, čo sa aj zachmúrilo a s vetrom aj prvé kvapky spáchli: ďalej polievala-polievala, ba ešte aj rýchlejšie ako prv. Možno vedela prečo, možno myslela, že tak pripraví rastliny ešte lepšie na prijatie dažďa, najmä ak nebude dost' výdatný, nevedela som. Raz sa už aj liať začalo, aj blesk kdesi nablízku udrel a hrom vzápätí zaburácal, a ona len ďalej s kupou dolu k potoku i hore nazad, už i ja som musela preč, ochrániť dačo pred dažďom na dvore, dúfala som, že aj ona sa umúdiri a hádam len odíde domov?

Šla som si do drevárne po drevo, že si zakúrim do kachiel, bolo to v moju prvú lukavickú jeseň, zakurovanie mi bolo ešte hotovým obradom. Každý podvečer som zakurovala — v izbe, päť rokov neobývanej a ešte vlhkej v kútoch, bývalo zima, i vôbec s ohňom je veselšie, najmä za búrky. Oheň nechytal, možno ho búrkový vietor zrážal do komína, priniesla som z drevárne nových triesok, oheň sa po chvíli predsa len rozhorel, zablkotalo, zapráskalo v kachliach, vtom buchli i vchodové dvere, zavýzgali i ďalšie medzi chodbou a kuchyňou a do izby sa s chladným závanom od zmoknutých sukni vovalila s ustrašenou tvárou, zohnutá, moja lukavická Viktorka. Okúňavo si uhládzala zmočené háby, vyrovnávala glotovú čiernu zásteru, zaprávala si riedučky vlasy pod čiernu šatku. Usadila som ju ku kachliam, priložila som. Teplo ju vzpružilo, usmievala sa, hladkala dlaňami žlté, pomaly sa rozohrievajúce kachličky, prikladala si zohriate

ruky na vráskavé líca a pomaly sa rozohrievajúc zvonku i zdnu — dala som jej horúceho čaju — náhle sa rozhovorila, dost' zoširoka a vzrušene mi vyrozprávala svoj príbeh, najmä to hlavné v ňom: ako ho ona veľmi vždy chcela, aký boli oni pekný pár, ako ju potom on zrazu odnechcel, lebo že dieťa, čo od neho čakala, nie je jeho, boli klebety, zavisť alebo nevedno čo, ona mu len jedno vravieť mohla, že pravda, je jej a jeho, je to ich dieťa, a on len preč, och tá hanba i pred svetom, to súženie, akoby bol zrazu nielen on, ale i celý svet umrel a či ona v ňom len ako mŕtva ďalej žila; veľa nechýbalo, bola by prespankou ostala, nebola by prvá ani posledná, aj iným sa to už v dedine stalo, aj vydali sa potom a bolo — aj ju si napokon on zobral, a keď sa dieťa narodilo, hneď ako by mu z oka vypadlo a je to tá jeho dievka, čo mu je zo všetkých najmilšia, aj teraz sa naňho ponáša, hodná, mocná mať, už sama má veľké deti. Ukončenie bolo veľmi krátke, nepomerne povrchnejšie než predošlé rozprávanie, akoby sa jej už veľmi ani netýkalo, znovu a znovu sa v svojom príbehu len k tomu vracala, čo v ňom bolo trápľivé, čo ešte neprebolelo, čo ostalo v pamäti najživšie. O tom, ako sa súženie menilo, hovorila podrobnosti až psychoanalytické, vyvodila z nich i príčiny zmien jej lásky k nemu i k ľuďom, no oveľa bohatšiu náplň svojho života, naplneného prácou, deťmi, vnukmi, starosťami, spomínala s polúsmevom len ako prechodný sen. Pri tých radostiach a starostiach, zdalo sa mi, ostáva zakliatou do seba, a toto je jej divnosť: je živá hlavne pamäťou na bolesť, ktorá ju už nepustila naplno prežívať celý ďalší, bohato naplnený život.

Tak už ju nikdy nestretnem v hore, neuvidím na poli, neuvidím jej detsky rozžiarené staré oči.

Zato jej vždy dačo pošepnem, keď zastanem nad

jej ostredkom. Čo jej poviem? Len dajakú novinu z hory, jednu z tisícich, ktoré hora stále oznamuje tým, čo po nej blúdia.

★ ★ ★

Hostia odišli a už klope na bránu ďalší host', tiež Pražan, historik a nateraz už viac rokov robotník Karel Bartošek. Neprišiel do Lukavice prvý raz, bol tu i pred rokom, aj vtedy ako host' nášho spoločného priateľa-lukavického chalupára Laca Holdoša.

Muž je s Karlom dávny priateľ. V rokoch 1963-64 obidvaja ako členovia rehabilitačnej komisie skúmali viac mesiacov v bývalom kláštore barnabitiiek na Hradčanoch v Prahe smutne známe politické procesy z päťdesiatych rokov, o ktorých sa už síce dávnejšie vedelo, že boli protizákonné a nainscenované, no verejne sa to začalo skúmať a rozhlasovať iba začiatkom šesťdesiatych rokov (údajne na povel vedenia sovietskej komunistickej strany priamo z Moskvy, kde po Stalinovej smrti sa Nikita S. Chruščov prvý na toto všetko odvážil, zaiste so súhlasom väčšiny vtedajšej vládnúcej garnitúry). Ako som však už i ja vedela od členov rehabilitačnej komisie, v práci ich už vtedy rušili mnohí komunistickí predáci, lebo ich znervózňovalo, že ju robia dôkladne a preťahujú ju — z nevyhnutnosti — miesto určených niekoľkých týždňov na mesiace. Napokon, zrejme i v súhlase s opätovným prítuhnutím alebo zase na povel zhora, rehabilitačnú prácu zastavili.

Laco Holdoš bol práve jedným z tých, čo síce vyšli živí z väzenia — on po desiatich rokoch väzenia a nútených práce v jáchymovských uranových baniach — ale trvale a ťažko poškodení na zdraví. Po rehabilitácii ho však o pár rokov, hneď po príchode sovietskych vojsk, vylúčili z komunistickej

strany a vyhodili aj z práce; utiahol sa z aktívneho života do invalidného dôchodku — a do našej blízkosti v Lukavici. Ako pred rokom, aj teraz prišiel Karel za ním s túžbou spraviť s ním rozhovor, v ktorom by zvečnil jeho bohaté životné skúsenosti a zároveň stále ešte revolučné, pritom však i demokratické názory, no nešlo to ani pred rokom, Lacko na to nemal chuť. Karel sa nevzdával, Lacko Holdoš bol preňho príliš zaujímavou postavou doby ako jej aktívny tvorca (bojoval v španielskej občianskej vojne ako interbrigadista — vtedy sa stal ideálom aj môjmu mužovi, ešte chlapčiskovi), ale aj ako jej obeť. Tesne po rehabilitácii, ešte v šesťdesiatych rokoch, Laco Holdoš i sám opísal pohnuté deje svojho života; mal dobré pero, jeho články sa dobre čítali. Po r. 1968 už však na všetko stratil chuť, ešte i na rozhovory s historikmi vyhodенými i nevyhodенými, vôbec na rozhovory príliš vzrušujúce o dobe a s mešťanmi vôbec, najradšej sa už zhováral v Lukavici o stromoch, sadení, o hubách, o búrkach, snehoch a privaloch, o slnku a hviezdach, o vtáčom speve — a s ľuďmi, čo tomu najlepšie rozumujú, s Lukavičanmi. Žil utiahnuto, zapretý zavše i pred nami, sklamaný mnohým, v čo veril, čo miloval, trpko i sám seba často obžalúval z unáhlenosti, ľahkovážnosti a ľahkovernosti i z náruživosti, no ešte stále ho vedelo nazlostiť i rozosmútniť, keď sa dozvedel o nových neprávostiach obecných či súkromných. Keď ho však Karel podnecoval, aby dopísal, čo bol načal v šesťdesiatych rokoch, alebo aspoň s ním, historikom a publicistom, nakrútil dobový rozhovor, vzpíeral sa, že už dosť trpel za to, čo nespravil, má ešte trpieť i za to, čo o tom napísali druhí? Rád čítal nedovolené, čo kolovalo, ale sám do toho prispieť nevládal, nechcel. Netúžil po inom, len po pokoji a po aspoň takom

zdraví, aby ešte i on pri všetkých ťažkostiach vedel s radosťou užiť si všetkého, čo človeku dáva každodenný život, príroda; v Lukavici toho našiel dosť, preto odhodlane prekonával i ťažkosti vidieckeho života, ryl kanály okolo chalupy, okopával stromy, záhradu; keď už nevládal, šiel si odpočinúť do svojej bratislavskej garzónky, vrátil sa z bratislavského bohatého trhu s novými priesadami, robil priesadám dômyselné kryty pred severákom a zase kopal, ryl-rúbal, kúril, varil s chuťou, no zo všetkého najradšej blúdil po okolí, opretý o svoju družkupalicu, aj zbieral huby, niekedy som už i šomrala, že mi pred nosom všetky vyzbiera, a nemusela som, neraz mi celý obsah svojho koša vysypal na stôl, nebolo už treba ísť mne a bolo dosť pre všetkých. Aj teraz, keď prišiel Karel, nebolo ho, lebo zase za hubami sledil, preto ho Karel čakal u nás.

Ja som videla Karla iba druhý raz v živote. Prvý raz sme sa stretli na pohrebe Bohuša Gracu v bratislavskom krematóriu pred rokom. S Karlom došli vtedy z Prahy i ďalší českí vylúčení historici. Organizátori a ceremoniári štátneho pohrebu vtedy ich pekný čačínový veniec s červenými klincami a s nápisom "od českých historikov" skryli, ako vedeli, a nedovolili predniesť za českú delegáciu prejav ani jej vedúcemu.

Náš život sa odvtedy, ako sme sa s Karlom na Gracovom pohrebe stretli, veľmi zmenil. Karel podobne ako Klímovci tiež čítal v Prahe môj rozmnožený diskusný príspevok — rozprával nám hneď, aké to bolo prekvapenie. No my sme chceli od neho počuť novinky z Prahy. Boli sme zvedaví najmä na ďalší osud spisovateľa Václava Havla, ktorého nedávno prepustili z viacmesačného vyšetrovacieho väznenia. Karel nás informoval, že súdny proces s Havlom, Ledererom aj dvomi ďalšími kultúrnymi

tvorivými pracovníkmi bude ešte v jeseni tohoto roku. Havla majú súdiť za to, že odoslal do cudziny Pameti niekdajšieho ministra Drtinu (z čias po vojne), ostatných za kontakty s redakciami časopisov na západe, veci, ktoré sú podľa bodov helsinského dohovoru aj podľa našich zákonov dovolené, no v skutočnosti ich budú súdiť najmä za ich postoje v hnutí Charta 77, Havel bol predsa mluvčím Charty ešte v prvej garnitúre spolu s profesorom Patočkom. My sme Karlovi nič zvláštneho nevedeli povedať a o tom, čo sa deje v Bratislave v spojitosti s Chartou, vedel sám viac než my, vcelku bol však nespokojený, že Chartu krem ojedinelých pár Slovákov (Miro Kusý, Dominik Tatarka, Ján Mlynárik) nik vlastne nepodpísal, ani inak, nepriamo, na Slovensku neodobril. Karel, jeden z prvých podpisovateľov Charty v Prahe, pustil sa do nás, že my Slováci si prsty nepálime, len vyčkávame, hej, na Slovensku je dobre, ako i Vaculík správne píše, ale dobre je Slovákom i v Prahe, kde sa už stalo známym: Co děláš? — To víš, Slováka na ministerstvu . . .

Keď videl môj dlhý nos, pripomenul, že síce môj diskusný príspevok aspoň na nejaký čas kritický názor českých intelektuálov na slovenských spisovateľov, umelcov, vedcov a inteligenciu vôbec napravil, jednako sme sa po chvíli zase hádali a škriepili. On podpichoval, ja som bránila a len málinko útočila. On vyťahoval roky šesťdesiate, sedemdesiate, konsolidáciu s obracaním slovenských kabátov, ja som prisúvala udalosti z čestvej národnej histórie, prirodzene naše povstanie, ale siahla som i ďalej, keď tu zrazu z vršku k nám zaznel tiahly nábožný spev: posledná rozlúčka dediny s lukavickou Viktorkou! Zamrzelo ma, že nie som medzi nimi, Lukavičanmi, mala som byť, ako inak,

ved' aj s jej dcérou a vnukmi som sa dobre poznala a priatelila, ale čo robit'? Dvojdomému človeku, akým už asi navždy ostanem, pretože nežijem len svoj lukavický život s Lukavičanmi, ale ešte aj pôvodný mestský a či spisovateľský, sa nevyhnutne stane, že raz z jedného, raz z druhého života, sveta, vypadne, a tak jeden alebo druhý domov mu uchoďí . . .

Karel zbadal, že som zmĺkla, počul aj on spev z vřšku. Chvíľu som mu rozprávala o lukavickej Viktorke, ako som ju tu vídala, v čom všetkom bola odlišná od pôvodnej, českej Viktorky, a čo mali, jednako, spoločné. Karel prestal do mňa zapárat', počúval, nabádal ma, aby som rozprávala ďalej, a tak som pokračovala už smelšie v našej pôvodnej téme, v spore či skôr v dohadoch o našich veciach spoločných i vzájomne si cudzích. Spory vždy boli i medzi najbližšími, lebo len vo falošnej jednakosti niet sporu ani života. Keď si Sládkovič v tichej pohronskej samote, oslobodený od každodenných starostí, odlieval v ohni svojej lásky, sklamanej i znovunájdenej, sochu večnej Maríny, šľahali sa navzájom hnevom kvôli bytiu-nebytiu jeho krásnej novej reči slovenskej (literárnej) nielen slovenskí literárni pracovníci s českými (ved' je vraj od pastierov, kondášov!), ale aj slovenskí básnici, spisovatelia, vzdelanci medzi sebou, a sporili sa kvôli nej i českí vzdelanci medzi sebou, lebo postupne aj ich rozdelil dvojaký názor na vec spisovnej slovenčiny. Aj teraz sme rozdelení medzi sebou tak na Slovensku, ako aj vy v českých krajinách, to je naša najspoločnejšia črta. Ale jablkom sváru už nie je reč, lež námet svetový — dôstojnosť plnoprávneho človeka nášho storočia a s ňou súvisiace nároky umelcov, spisovateľov aj iných na slobodu myšlienky, slova, obrazu. Tí, čo sú náročnejší na vlastnú

i obecnú dôstojnosť, na slobodu prejavu i tvorby, ťahajú spolu, zatiaľ čo druhí, menej nároční, intelektuálne skromnejší?, držia spolu s mocou, hovoria nám, že my chceme vec náramne luxusnú, lebo vraj čo by bolo, keby každý tak ako my zmýšľal, a kto by potom ďalej písal, vydával knihy, zachraňoval kultúru? A tak som teraz bližšie už k tebe, Karel, než napríklad k Jánovi Solovičovi, kým ty si napríklad bližšie k Jablonickému než neviem ku ktorému slávnemu publikujúcemu a v rozličných vedeckých radách zasadaúcemu historikovi českému alebo aj slovenskému, napríklad k Plevzovi. Ale ich je veľa a nás málo. A ešte sme tak málokedy spolu a ešte sa i bojíme, keď sa zídeme. Mali by sme sa, máš pravdu, bez strachu a častejšie vídať, spolu hovoriť, no naše možnosti sú hlboko pod úrovňou možností i toho najskromnejšieho ľudského spoločenstva, ba ešte i pod úrovňou spisovateľov, umelcov, vedcov pred sto-dvesto rokmi. Taká Božena Němcová, vieme z kníh, z listov aj z archívov policajných úradov, sledovaná ostro pre politické názory a občianske postoje ešte i na cestách po Slovensku, pohybovala sa jednako i za Bachovho absolutizmu voľnejšie, než môže dnes našinec tu alebo v Prahe, zašla si, kam chcela, nik ju nechytal za golier, keď si zašla na hornolehotskú faru za Samom Chalupkom, ani ju nik nevysadil na najbližší poštový voz rovno do Prahy, keď navštívila Zechentera, ako sa to dnes mnohým stane, keď vystúpi z vlaku v Prahe rovno do náruče tajných policistov. Ani Sládkoviča v Hájníkoch nik nesledoval, či nepestuje nedovolené styky, nik nezabránil vstúpiť k nemu ani českému lekárovi-vlastencovi Dušanovi Lamblovi, a ako dobre, potešila som sa tomu ešte i ja o 150 rokov, že sa aspoň vtedy, v časoch hlbokého útlaku národnostného i sociálneho, nestavali také prekáž-

ky priateľstvám medzi slovenskými a českými nekonformnými vzdelancami, ako je to dnes bežné. Ako dobre, že vtedy práve mohlo dôjsť k porozumeniu i v základnej príčine rozporov: lebo keď Lambl, vyzbrojený v Prahe na cestu na Slovensko názormi a radami kollárovcov, staročechov aj iných odporcov novej spisovnej slovenčiny, mohol začať hneď osobne vyčítať Sládkovičovi odcudzenie spisovné a upozorňovať ho, aké úskalia prinesie úsilie štúrovcov o rozluku v spoločnej reči, mohol hneď zase i Sládkovič jemu sám predniesť najvyšší dôkaz — báseň o láske v tej novej spisovnej reči, a čo iné mohlo lepšie presvedčiť Lambla ako vrúci melodický mužský hlas, tie lahodne plynúce a hlboko do dejov sveta i do človeka začierajúce verše, tá nová zvučnosť a krása nového slova? Vyliečený z dogiem staromilcov o jednotnosti dvoch osobitých jazykov, vrátil sa milý Lambl do Prahy už sám ako šíriteľ krásy novej spisovnej reči, ktorú mu dal poznať mladý básnik hájnický . . .

Do spoločnosti pribudol Lacko; ustatý od celodenného chodenia po hore, nehovoril, len s máličko nachýlenou hlavou prikyvoval, Karlova návšteva ho potešila, býval vždy nekonečne starostlivým hosťiteľom, no nesúhlasil, aby si Karel šiel hneď teraz zatelefonovať k susedom kamsi do Brna, že tam príde o dva dni a že teraz je u Holdoša v Lukavici. Aj my sme ho od toho odhovárali.

— Jděte do prčic! Vy se bojíte? Proč?!

— Aby sme nepriťahovali pozornosť, aby sme aj druhým zle nenarobili, aby... no áno, všetci sa tak trochu bojíme.

— Já ne! — vypál sa Karel. — Já jsem dělník, — vytiahol jedno obočie do výšky, pohrdlivo sa usmial... a predsa si svoje odtelefonoval. Pripadal mi od nás mladší o viac rokov, než v skutočnosti

bol, taký zvláštne číry, svieži, hybký, ako by sa máčal v ľadovej tyrkysovozelenej vode. Možno má pravdu, pripustila som v duchu, možno tu žijeme naozaj ako krti.

Muža som kedysi videla máčať sa v takej vode na našej svadobnej ceste roku 1969 v tatranskom vodopáde. Sama som sa v takej vode iba celkom mladá máčala, keď som trochu pestovala horolezectvo; pod štítmí sú plesá najčírejšie. Človek musí prekonať pár sekúnd strpnutia z chladu, ktorý sa pri pohyboch tela rozostupuje, až nakoniec celkom zmizne, je len voda, priehľadná až na dno, pohyb v nej, obloha nad ňou, breh. Vlní sa jedno i druhé v nás, človek sám v sebe, stačí si, naplní sa svetom a svet naplní sebou. Plyní čas, veky, všetko je zrazu len chvíľa. Chvíľa druhá, a už tu nebudeme... už budeme — iná chvíľa. Brehom tiahnu zástupy, neviem, prečo ich v poslednom čase vídam. Akoby ma volali, akoby mi pripomínali... Exulanti po Bielej hore, a či dačo podobné, tiahnu zase nadol od severu k juhu, kde čakajú pustatiny. Počujem i nápev piesne, s ktorou idú, je veľmi stará, česká. Nesú ju k nám, to je ich posolstvo. Akoby ich boli spolu s ňou z ich krajiny vyhnali, a my ich tu s ňou vítame.

Zaznamenala som si sen uprostred noci do zošita a ráno som ho lúštila. Prišiel mi na um český profesor, ktorý nám kedysi vykladal, ako prenasledované slovo české našlo po Bielej hore, prenesené cez hory, záchranu v našej krajine, v našich tlačiarňach, v tu vydaných spevníkoch aj iných knihách. Potom, v ktorýsi jesenný deň roku 1938, mu jeden slovenský študent hodil skalou do obloka: "Česi von!" — dobreže mu oko nevybil.

★ ★ ★

Odcestoval i Karel, bola zase sobota, čakali sme našich pražských priateľov Honzu Křena so ženou a Vaška Kurala, ohlásených v júni, no ešte ráno zjavili sa na ceste nad mlynom na červenom aute dvaja tajní, ktorých som poznala ešte od mája, keď viackrát obchádzali mlyn. Jeden prešedivený, druhý s tmavšími vlasmi, tmavou tvárou, chudší i mladší ako tamten. Okrem nich zjavili sa uprostred dediny aj na šesťstotrinástke z Banskej Bystrice viacerí tajní, (dvaja boli zvolenski), ale bystrických som nevidela, len som sa o nich dopytala od ľudí, vraj sa ich vypytovali na mňa, zašli i do obchodu a rozhlasovali, že dnes držia nad mlynom stráž a večer vraj i helikoptéry budú nad nami lietat' a všetko snímat', rozhovory zaznamenávat', lebo dnes sa tu vraj majú zísť českí a slovenskí spiklenci, no i keď moji milí spoluobčania hádam dačo i sami pridali, podstata bola uhádnutá, strážení sme zrejme boli a o príchode pražských hostí sa mohli strážiaci ľahko dozvedieť z listov. Znepokojilo ma to, bála som sa, že vojdú do domu a spravia prehliadku. Mala som u seba práve rozčítanú knihu česko-slovenského fejtónu 1976-1977 a originálne francúzske vydanie románu Milana Kunderu, odmeneného francúzskou literárnou cenou Goncourtovcov, ale i nejaký zošitok samizdatu, potom starší zahraničný časopis, takže som sa bála, že mi to zoberú a ktovie čo z toho budú i vyvodzovat' a podnikat' proti mne, naostatok ma budú prenasledovat' nie kvôli diskusnému príspevku, ale pre nejaké tajné materiály, ktoré však kolujú po republike už celkom bežne a kdekoľvek doma má, číta a dokonca i prepisuje. Rýchle som začala všetko v dome zhrňať, tie tlačivá vkladať do tašky, že ich ukryjem, mlyn má dosť kútov. No keď som to už chcela odniesť na pôjd či do pivnice, svitlo mi, že by som

mala ukryť aj svoj rozpracovaný rukopis "Rímska kapitola" o mojej rímskej ceste roku 1968 po stopách Milana Rastislava Štefánika. O Štefánikovi sa už znovu nesmeli písať, a keď, tak len negatívne — krátko trvajúce obdobie úcty k jeho pamiatke po príchode cudzích vojsk doslovne rozbili nastoľovatelia nových poriadkov kladivami (myslím na to, ako drasticky odstraňovali reliéf s jeho bustou na rohu ulice Obrancov mieru v Bratislave. Kordón vojakov, utvorený okolo rozbíjačov busty, vyloženej na múr nárožného domu, zabezpečoval pokojný priebeh surovej akcie — ale hádam ani nemusel, občania boli už aj inými vecami dosť zastrašení, len mĺkvo okolo kordónu chodili). Ľahko rozmečú aj stránky rukopisu o človeku, ktorého busta zvečňovala. Zase som vykladala z priečinkov popísané stránky, skladala som ich do fasciklov a priložila k tamtým materiálom do tašky. Tu som si spomenula na celý kufrík výpiskov z dejov prvej svetovej vojny, najmä z talianskeho frontu, novín aj iných materiálov z tamtých čias i na korešpondenciu Štefánika s markýzou Benzoni, ktorú mi bola ona odovzdala - to všetko musím zachrániť, to všetko by mi mohli zobrať. A tu mi zišiel na um Sládkovič. Ten by im nemal prekážať, vyše sto rokov už minulo od jeho smrti, lenže — prišiel mi na um historik Jožko Jablonický — ten skúsil na vlastnej koži, že keď prídu, zoberú často aj veci z hľadiska dnešnej dogmatickej politiky celkom nezávadné, pánbohvie prečo, či aby poriadne vyviedli z miery autora, ktorého olúpia o pracne získané podklady a texty, alebo len tak, pre istotu. Bolo známe, že si takéto texty ponechávajú veľmi dlho, kým sa len olúpený po márných odvolaniach neobrúti priamo k Jozefovi Lenártovi alebo inému vysokému činiteľovi s pokornou prosbou o pomoc a navrátenie zhaba-

ných materiálov. Sama som také dačo raz jednému olúpenému poradila a malo to ihneď úspech. Lenže ktovie, či by aj moja prosba taký úspech mala, okrem toho nie som ten typ. Nie, najlepšie bude, keď aj nespracované ukryjem do zúvetria. Tak som pozbierala mnohé, čo som mala nachystané k práci, iba staré knihy som nechala v knižnici. Tak som mala dovedna už tri kufre a tašku plné spisov, ale kam teraz s tým? Medzitým mi na sporáku všetko začína vriet', pravdaže, bolo treba variť, pomaly poludnie na krku, dobre, pri varení si rozmyslím. Chystala som aj šaláty, príbory, nápoje aj tzv. múčnik lenivej gazdine — bez pečenia — veď čakáme hostí, a keď už bolo všetko ako tak nachystané, chcela som už začať kufre odnášať, že ich zahrabem do štrku, alebo predsa len niekde vnútri? Mlyn má mnoho zákútí, skrýš, no aj myši a kún je v nich dosť, varuj. Do najtuhšieho rozmýšľania, kam to ukryť, prikvitli mi dvaja vnuci, tiež s dvomi, ale malými kufrikmi; trochu predčasne, mali prísť až po pražských host'och, ale zrejme už mali plné zuby kolektívneho táborenia, a možno i dcéra má zas plné zuby ich, a tak hajde s nimi čím prv do mlyna, k "mlynovej". Potešila som sa im, ako inak, no zato som i hlavou pokrútila, kam vás podejem, všetky lôžka obsadené. Nová starosť potlačila vo mne paniku, kam so Sládkovičom, Štefánikom, s prácami disidentských autorov a s francúzskym Kunderom, no deti si kufrov hneď všimli, ako vraj pekne v rade pred dverami stoja, kto prišiel? Hneď mi napadlo: — Viete, chlapci, to sú moje poklady, nikomu ani muk, a vy ich skryjete a iba vy jediní budete vedieť, kam ste ich ukryli, vy ste odteraz strážcami mojich pokladov! — Spoľahla som sa úplne na nich, lebo som už neraz zistila, že ukrývať vedia dokonale. Hurá! Chlapci skočili do teplákov, chopili sa pokla-

dov, vysokým rebríkom povynášali kufor za kufrom ta, kde majú svoje kráľovstvo, kam nik nesmie a kde by som našla všetko, čo zavše hľadám, keby som sa nebála po rebríku na pôjd.

Čoskoro dorazili z dlhej cesty republikou od Prahy do srdca stredoslovenskej krajiny aj naši čakani hostia. Zložili sa, jedli sme, bavili sme sa dost' dlho do noci, aj helikoptéry nad nami lietali, ale to býva aj inokedy, zmorení sme predsa len všetci zaspali; vstali sme neskoro, chlapci už behali po dvore; bola nedeľa. Zvolenské dva orgány nemali ani nedeľu, už ráno zastalo ich červené auto na ceste nad nami a chlapci mi vzrušene oznamovali, že len chodia okolo dvora, domu, nazerajú dnu. Z náhleho rozmaru vyšla som pred bránu, opýtala som sa šedivého ružovolicého, či dakoho hľadajú. Neodpovedal mi, sadol si do voza k riadičovi, odtiahli o kus ďalej. To je dobré znamenie, pomyslela som si, majú nás pozorovať len opatrne. Hostom som novinku oznámila, ale raňajky si tým nekazili. Boli už roky zvyknutí na oveľa horšie veci.

S chuťou naraňajkovali sa i chlapci, menší chválil maslový chlebič s čerstvo odtrhnutou, nadrobno posekanou pažitkou, väčší sa mu posmieval, že mi kurizuje. A už boli v robote. Dva kláty do otvoru bráničky, na ne položili širšiu krátku dosku, do nej tu i tam vrazili klince, aby držala (panebože!), pozháňali po dvore, v bývalých stajniach i vo voľnej prírode najrozličnejší "tovar" a len oni vedeli, čo predstavuje tá alebo tá vec, zodratá kefa, klbko motúzu, piesok alebo štrk v nádobke, nakoniec nazbierali kyticčky a pult — celý obložený, že ani ružindolská babka na bratislavskom trhu nemá lepší! Ešte dva klátiky prigúľali, potom, usadení na nich, tvárou k svetu, privolávali z bráničky k pultu počestných, nech dačo kúpia. Nádejným

kupcom bol každý, kto tade v nedeľu chodí, väčšinou Lukavičania s kandličkou na mädokýš prejdú cestou ponad mlyn. Niektorí sa pristavili, niektorí aj dačo "kúpili", jedni zavolali chlapcov, aby si prišli obzrieť novonarodené teliatko Nedeľku, že dostanú i čerstvé vajíčko; niečo sme od chlapcov i my "kúpili", iba ten prešedivený okrúhly pán sa pri chlapcoch vôbec nepristavil, tí možno aj trochu so strachom sledovali jeho vytrvalé odmerané kroky, no ja som bola rada, že nezneužíva prirodzenú detskú zhovorčivosť. Keď však potom odtiahol a prechádzal sa trochu obďaleč, prišli sa ma opýtať do kuchyne, čo tu ten pán vlastne chce, a ja som im povedala: — Nevieam, asi sledi . . .

Väčší mihol okom po pôjde, kde boli moje "poklady", nič nepovedal; len menší poznamenal rozšafne:

— Asi nemá inú robotu.

— No, keď je nedeľa, — zakľúčil väčší.

Chlapci odtiahli popoludní s prúdom k futbalovému ihrisku blízko rázcestia medzi Lukavicou a Samporom — chystal sa zápas medzi "čvíkotármí" a "kašiarmi" (čvíkotári kedysi čvíkoty lovili a na trhu maškrtným mešťanom predávali, kašiarí len kašu varili-jedli, prirodzene, neprezradím, na koho platí prvá, na koho druhá prezývka — už prakticky dávno neplatia, vsio ravno, všade sa všetkým možným všetci rovnako — i keď s istými rozdielmi — živíme).

My s hostami, vzdušnou čiarou iba dáky kilometer od ihriska vzdialení, usalašili sme sa na trávnaťom svahu Čerešňového vrchu medzi nízkymi mladými borovicami a štíhlymi borievkami. Názov vrchu je môj. Celkom hore osamelá široko rozko-

nárená divá čerešňa: keď kvitne, vyzerá zdola od mlyna ako obrovská svadobná kytica zastoknutá do belasého neba. Zblízka bzučí včelami a iným hmyzom. Z oboch strán si ku nej ako ku kráľovnej s bohatou bielou krinolínou priklukli pážatá, veľmi krátko a len drobučinkými kvietkami kvitnúce kríky trnia.

Vedíme rozhovory o veciach, ktorými sme najmä po včerajších výstražných signáloch dediny nechceli príliš dráždiť staré múry mlyna a prípadne zvyšky drôtikov, ktoré ostali po elektrikároch na pôjdoch. Počúvam, ja zväčša len počúvam o niečo mladších, no v peripetiách dobových politických zmien skúsenejších mužovych priateľov. Aj oni boli spolu s ním členmi rehabilitačnej komisie v bývalom kláštore barnabitek, ale o tom teraz nehovoria. Spomínajú aj oni podobne ako Karol, aké prekvapenie vyvolalo v Prahe čítanie môjho diskusného príspevku k 3. zjazdu ZSS. Na rozdiel od Karla oni ľutujú, že teraz nebudem môcť publikovať, že dôsledky poniesie i muž, do nášho tunajšieho pokojného života vnikne nepokoj, neistota, ktoré narušia pohodu, ako stvorenú pre sústredenú literárnu prácu. Pravda, žiť sa dá všelijako, aj oni už roky žijú horšie, než my budeme žiť v sťažených podmienkach, lebo do dôchodku majú ešte ďaleko, fyzická práca v zamestnaní ich vyčerpáva, a tak aj to, čo napriek prekážkam a nedostatku času napíšu, je len úbohým zlomkom ich predstáv a plánov. Nemajú už ani možnosť dopĺňať si vlastné zápisky a znalosti štúdiom v archívoch, lebo do archívov už vôbec nesmú. Volali ich už síce prednášať rok-dva na zahraničných vysokých školách, tam by mali možnosť doplniť si štúdium, aj trochu viac času na tvorivú vedeckú prácu, no naše orgány im na cestu do zahraničia nechceli dať povolenie, len keby odišli

navždy, s vyst'ahovaleckým pasom. To oni nechcú, preto ostávajú tu a lopotia sa, ako vedia. Zdôrazňovali, že pri stálom dôchodku predsa len budeme môcť pokračovať v práci, sústrediť sa na ňu, nabádali najmä mňa k opatrnosti, to bol výsledok ich vlastnej mnohoročnej skúsenosti. Prijímala som ich rady s vďačnosťou, dôverovala som im, ani sa inak nedalo. Ich vlastná práca a postoje si to vynucovali. Napokon v rozhodujúcich chvíľach robili i to, čo nebolo opatrné. Křen podpísal Chartu 77 medzi prvými. A keď ho v r. 1976 v novinách napadol československý špión kapitán Minařík, bránil sa húževnato. A boli aj iné dôkazy z ich života o tom, že medzi tichou utiahnutou prácou vylúčeného vedca a aktívnou opozičnou angažovanosťou neexistuje hranica, že majú nevyhnutné styčné body.

A tak i z najzarytejšieho samotára básnika či vedca stane sa tribún — spomenula som si na obraz, ako Dominik, stojac na plošine sovietskeho tanku na námestí, presviedča tankistov, ale i náhodných chodcov o nezmyselnosti zbytočných strát životov, strieľania, násilia v obci všeludskej . . . a prišlo mi na um i to, že možnosť takýchto vystúpení v krízových situáciách niektorým, čo unikli marazmu doby z vlasti do cudzích krajov, kde takéto možnosti zápasu nemôže nahradiť nič, lebo trvá prídlho, kým človek získa v cudzine plné práva a hlavne adaptuje sa na podmienky v cudzom svete.

Hej, lenže ja už možno nikdy neuvidím veľa miest, ktoré som celý život túžila poznať. Slnečnú Provence, severské fjordy. Nevrátim sa nikdy ani ta, kde som už bola a kde som bola šťastná. Je to jasné. Pas mi nepredĺžia, nový nevydajú. Ešte že je veľa krajov, vrchov, dedín i miest na Slovensku a v celej republike, ktoré dosť nepoznám a chcem ich navští-

viť. Aký dojem zanechal na muža i na mňa pred rokom hrad Buchlov! A nevyšla som ešte nikdy ani na Kráľovu hoľu!

Hostia odišli, muž odcestoval na trojtýždňové preliečenie do vojenskej nemocnice v Ružomberku, ostala som v dome s vnukmi sama, venujem sa im ako aj iní v dedine — temer každý dvor privítal nejakého škôlkára, jasličkárku alebo i viacerých školákov, zo Zvolena, Banskej Bystrice, Bratislavy a iných miest našej i českých krajín (za socializmu sa z našej malej dedinky rozosialo potomstvo všelikam); dedina vrie krikom, nezbedou i hrami detí, ožili lúky, les, radosť majú aj psi, odviazaní z večných reťazí nad hnojiskami, pobehujú plní nového sebavedomia s mladou po okolí, potok nesie nadol rozličné plavidlá, z hĺbočiny nad haťou vykukujú zmočené detské hlavy, aha, vodník!

Mojou hlavnou starosťou je varenie — najviac sa cenia slivkové gule a domáce rezance, palacinky, všetko, na čo v meste nemajú mamy čas — no a chystanie poriadnych okruhov maslového chleba, večné krájanie pažitky, cibuľky, bez toho by sa tu maslový chlieb nerátal, alebo ak zavše ešte s medom alebo s hustým domácim slivkovým lekvárom, ach, ako som to všetko i ja pchávala do seba, keď som rozihraná priletela z dolnej lúčnej ulice k starej mame a zase hneď odletela s lekvárovými fúzami na líkach, smejem sa teraz aj na tých, ktoré vidím na troch (pribudlo mi ešte jedno vnúča) milých tváričkách, no a malinovky, tomu niet konca kraja, nakoniec musí byť dobrá i voda, máme jej dosť a dobrej, z mädokýšu na lúke, na ten už samy chodia s vedierkom, umývame si v nej potom na dvorc aj oči, je to tá istá ako v Sliachi v jednom tamojšom prameni, na

ktorý si i pacienti chodievajú "osviežovať zrak". I v pivnici tečie nám zo studne, poháňaná motorom, voda sčasti minerálna, aj keď slabšia, ale prať v nej nemožno; na varenie musím vždy naberať do vedra povrazom zo studne, ale na pitie, osvieženie i osprchovanie je vynikajúca, púšťam ju ružicou rovno na nahé detské tielka, priamo pred pivnicou na dvore, najprv sa chvejú a poskakujú zhrozené náporom studenej vody, odbehujú, postupne si však ich tielka privykajú, až napokon decká ostávajú a vytrvávajú pod studeným prúdom, otrčajú tváre, ústa, pijú z neho rovno. Mokří a osviežení si bleskurýchle zastelú posteľ a už blýskajú očami spoza rohového stola, čakajú raňajky.

Podobne ako aj v iných domoch, aj ja sa musím zmierovať s novými poriadkami: hospodárske budovy stali sa skladmi trofejí z lesa a z indiánskych bojov (préria je vysušená lúka niže kráľovnej divej čerešne), ríšami zakliatymi i odkliatymi, hniezdami zbojníkov a pirátov, staré kedysi parádne sane v stajni sú vlakom, diaľkovým autobusom, korábom, ale i lietadlom, medziplanetárnym korábom, v jednej hmote, ktorá ich nadhmotne prenáša z krajiny do krajiny, z kontinentu na kontinent. Najradšej však priahajú do saní pomyselných pejkov, šibú ich prútmí a hijó! letia cez dolinu bez zastávky do Sliača k starkej, kde ich čaká poschodová torta . . .

Keď za starkou dva-tri dni nejdeme, príde s tortou, aj keď nie poschodovou, alebo inými maškrtami i sama. Spokojná je náramne, keď vidí deti v hre a v čím väčšej nezbede, nespokojná, keď ich nájde kľáčať v kúte alebo i v nejakej pomocnej akcii pri mne v kuchyni či šomrajúce, že som im dačo nedovolila — to sa oborí na mňa, že toto nie je vojenský tábor!

Pritom si myslím, že stále som ešte voči deťom málo dôsledná a náročná! Svedčia o tom tu i tam zbytočne porozhadzované, pokrivené klinec, všelijako otĺkané, polámané dosky, darmo je, neprítomný gazda, ktorý by malých začínajúcich majstrov i poučil, chýba; bez neho vznikne i zbytočná škoda, ale čo robiť, všetko zakázať a všetko uporiadkovať nemožno, z chaosu rodia sa zavše aj veľké diela dospelých. A tak aj na našom dvore, podobne ako na iných (kde zase počuť šomranie dedkov) vznikajú malé "technické diela", plné nedokonalostí z neznalosti i chvatu, ale i plné zmyslu svojho vzniku. Tak sa potom v zátokách potoka, ktorý už nie je obyčajným dedinským potokom, ale svetovým morom, prinajmenšom veľriekou, ukotvujú po prvších pltiach a loďkách i veľkolode. Do ohrádok opatrených zhora kúskom sieťoviny pribúdajú rozličné drobnejšie živočíšne druhy, hraboš i maličká kuna, ježko, ale i kos, do vodných nádrží žabky. Darmo im rečím o krutosti voči zvieratkám, ktoré majú mať plnú slobodu. A keď mi začínajú miznúť zo špajzky na nakladanie uhoriek pripravené fľaše, už viem, že prišli na rad lúčne koníky a po nich že sa pôjde k potočnej tóni — na ryby.

Potom po búrke viac dní pršalo, robili sme výlety do hory za dubákmi v pršiplášťoch a vo vysokých čižmách. Dubákov aj iných jedlých húb je tu dosť, pokiaľ ich nepríde dôkladne prečesať Lacko. Ale Lacko bol našťastie v Bratislave. Pretekanie, kto prvý, kto viac alebo kto najväčší dubák nájde. Potom návrat, čistenie húb, krájanie, varenie hubových jedál, sušenie vlhkého šatstva nad kuchynským sporákom, príjemne rozkúreným, vôňa húb po celom dome, ešte i na pôde, kde sa sušili pokrájané tie najzdravšie. Daždivé počasie sa preťahovalo, dali sme sa do čítania — konečne sme začali plniť

prázdninový učebný plán, ktorý nám boli rozpísali starostliví rodičia. Najlepšie sa nám maľovalo. Chlapci chodia do výtvarnej školy, vedia chytiť do ruky štetec aj iné maliarske či kresliarske pomôcky. Napnú si výkresy na dosky, sedia každý pri svojom obloku, maľujú, čo majú pred sebou, napríklad pec na pečenie chleba s bohatou, hustou korunou horkej jablone, druhý raz dolinku, ktorá sa tiahne od ostredkov dozadu a je lemovaná z oboch strán borovicami, z jednej i jelšami . . .

Do dolinky chlapci zabiehajú, keď nesmú ďaleko, keď ich chcem mať na očiach z terasy nad záhradou, aby som im mohla zazvoniť na kravský zvonec, že obed je hotový: vtedy zoskočia z borovice či vynoria sa z jarku, raz dva doletia.

Strom, ponúkajúci vo svojej bohato rozkonárenej korune hniezdo pre človeka, ocitne sa často i na maľbe. Rozprávam im o talianskom grófovi, ktorý si spravil sídlo v strome a chodil iba po konároch medzi stromami, smejú sa, obraz dopĺňajú človekom. Je okolo nás ešte mnoho námetov, mnoho ďalších stromov, ale i veľa ďalších príbehov, ktoré im nikdy všetky nevyrozprávam. Chcela som o nich písať už dávnejšie, aj som si začala zbierať myšlienky, príbeh k príbehu, "Rozprávky zo starého mlyna", niečo z toho ostalo i v rukopisoch. Dokončím ich niekedy ešte?

☆☆☆

Dažde ustali, zozimilo sa, slnko nie a nie vyjsť. Lutujem deti, že nemajú šťastie na počasie, ale im to ani nevadí. Zhovárajú sa s Miškom, či sa už vykúpali, lebo ten najradšej vychádza spod svojho krytu pri kope siahovíc a máča sa, až z neho tečie, a len keď už neprší, zdržuje sa pekne pod strieškou, kde väčšinou spí. Miško je vždy blažený, keď sa mu

dvojnožci prihovárajú, ale vidno, že najradšej by si teraz s nimi voľne pobehal. No už si zvykol na reťaz.

Po záhrade sa rozliezli slimáky, s domčekmi i bezdomčekové, to v chlapcoch vzbudzuje loveckú vášeň, a tak v revíroch, kde sa im už udomácnili predtým nachytané slimáky, pribudnú ďalšie. Keď je toho už, zdá sa mi, primoc, vylákam chlapcov na pôjd nad obytný priestor — urobíme spolu veľké upratovanie, vlastne prvý raz, čo tu bývam. Prešetím každý kútik, zdvihnem každú dosku. Nájdeme zoschnutých netopierov aj myši, staré noviny, súčiastky krosien, polorozbitý porcelánový riad, kališky s namaľovanými nezábudkami. Jeden dostane na pamiatku Zuzka, kúsky remencov si odkladajú na majstrovanie chlapci. Celkom nepotrebné odpady aj smeti v igelitových vreciach znášajú dolu schodmi. Potom príde rad na veci, prevesené cez motúz pod strechou. Snímame staré kožené kapsy, rozožraté ovčie kožušky, lajblíky, ba i staré, na kosť stvrdnuté obrovské čižmiská, možno sú míľové - aj s tými do pivnice! Napokon je tu veľká drevená truhla, uložená križom cez protismerné, do klína uzatvorené hrady; tým, že leží nad hlinastou dlážkou pôjdu a priamo pod strechou, je odvrchu, odspodku i z bokov v zime v lete ovievaná vzduchom, vetraná, iste bola vždy najlepším uskladňovacím priestorom pre zvlášť cenné šatstvo a predmety, možno ju ešte i ja budem využívať ako uskladňovacie miesto v lete pre zimné, v zime pre letné veci. Pri svetle sviečky obzeráme na vnútornej strane vrchnáka truhly vyrezaný dátum: 1872! Zase ten istý rok, ako v stene hronseckého kostolíka, zamyslím sa, či to nie je pre mňa znamenie, tým rokom začneš, vtedy sa zosobášil Johannes Braxatoris, hronsecký kostolník a kožušník, básnikov starý otec . . . ale už musím odpo-

vedat' na detské otázky. Ruky siahli do vrchných vrstiev vecí, uložených v truhlici; vyťahujú staré zvráskavené kožky, zástery, dáždníky, kusy šatstva, poznám ich už, nechávala som ich tu, lebo vždy boli iné nutnejšie práce. Prvý raz však vyťahujem zo samého dna truhly starostlivo uložené staré papie-re, účty, listy, fotografie. Našli sme aj paspartou orámované staré obrázky: predposledných majiteľov mlyna, rodičov posledného mlynára, v dobovom oblečení a s dobovou frizúrou — mlynár s fúzami od ucha k uchu, potom fotografie zvlášť vyparádených mešťanov — rodina vystahovaná ešte na začiatku storočia do Ameriky. Napokon je tu i vojenský pamätník posledného mlynára, ozdobený kresbami spoluvojakov. Medzi nimi i jeho vlastné kresby: poznávame na nich nielen mlyn, ale aj jeho niekdajšie oplotenie, okolie, stromy, cestu. Všetko, čo sme našli, vzbudilo veľkú pozornosť: ako to tu bolo, kto tu žil? Niečo viem z listín, ktoré som našla v uzlíku ešte v prvé časy svojho tunajšieho pobytu, niečo z rozprávania Lukavičanov, niečo som si domyslela, niečo vymyslela, rozprávam im, čo viem, počúvajú s väčším záujmom než rozprávky z knižiek. Vedia, že píšem. Hocikedy večer, keď už zaspávajú a ja si v kúte izby pri nočnej lampe v niečom listujem, počujem, ako si šepkajú: — Stará mama píše, bude nová rozprávka.

Stará mama však píše list! “A tie deti . . . a ten baran, božemôj . . . a tých húb . . . a ten dážd' . . . všetky paradajky dolu . . .” Alebo číta odpovede na svoje listy: “V sobotu idem do Liskovej . . . o chlapcov sa nebojím, no ale čo s baranom? Len sa ty k nemu nepribližuj, a keď, tak musíš naň spredu, dívať sa, čo chce podniknúť s rohami . . . počasie, dúfam, sa zlepší . . . a barana ujček len na drôt nech uviaže . . . a keď prídem, ja sa už oňho postarám.

Asi ho zjeme s Juhoslovanmi.” . . . to božeučovaj! — pohoršujú sa všetci, keď som im list prečítala — boli tam riadky i pre nich, ako ma majú poslúchať). Ja by som z neho ani kúštik nezjedol, ani ja, ani ja! Veru ani ja, pomyslí si zúfale, ale načo potom takýmto ľuďom držať barana i hocaké zvery? Alebo vyjdú na zármatok, alebo ich nakoniec človek niekomu strčí na ďalšiu starosť a úžitok.

Už len dva dni ostávajú do nášho odchodu do Bratislavy, vtedy sa jeden opýta, či by nemohol chodiť aj z Lukavice do školy v Sliachi. Hneď sú s ním zajedno aj ostatní dvaja. Vraj by si v domčeku aj upratovali, pomáhali by mi, poslúchali by ma, učili by sa, nič, žiadne starosti by som s nimi nemala, len to varenie a trochu prania. V lete potom nijaký tábor, radšej pôjdu Lukavičanom na pole pomáhať . . . — Hej, petrence rozmetávať, — doložím. Nie, kopat' budú a v jeseni krumple vykopávať, všetko urobia. — No dobre, — chytám ich za slovo, tak nabudúce vyskúšame, či by vám to šlo, potom sa uvidí.

Uvidelo sa už v pominulé prázdniny viac ráz, že po všetkých takýchto plánoch stačí, aby sa zjavil na krátku návštevu otec alebo mať, a už som s celou Lukavicou naboku — hneď by boli s milým rodičom aj odišli.

Posledné dni rýchlo ubehujú v znamení príprav na odchod. Ja periem, žehlím, deti chystajú darčeky: porobili domčeky i záchodíky so srdiečkom zo špiliek, presadili do malých črepníčkov skalné ruže, pažitku, sedmikrásku — už to stojí v rade pred dvermi, božemôj, ako to všetko poberieme? Aj ja mám niečo. Okrem najnutnejších vecí balíček Slávkinych listov z mladosti — spomenuli sme si na ne za mojej návštevy u Roznerov — okrem toho aj fascikel s papierom a kopirákmi a dve posledné

verzie odvolania proti vylúčeniu zo spisovateľskej organizácie. Od polovice júla som s ním už nič nerobila, iba som si po výlete na krupinskú Vartovku nejaké poznámky, úvahy o poslaní spisovateľa napísala, že z toho spravím záver odvolania. Úvahu, ktorú bolo treba ešte pripísať k ostatnému textu odvolania, nechávala som si na Bratislavu, až deti odovzdám do rodičovských rúk.

Prišiel i muž — preliečený, svieži — ešte s nami dva dni pobudol, pozisťoval, čo mu vo varštate chýba-nechýba, nebolo to najhoršie, pochválil ma, že som mu poklady dobre strážila. Deti zas chválili Miška, aký je poslušný, hotová ovečka, mali by sme si ho nechať, aby tu bol aj budúce leto. — Keby ste boli sena nachystali, — ale sena niet, bez toho nemožno barana držať. — No tak kúpte sena. Len ho nezarežte, — vyšla pravda navrch. — No dobre, nezjeme ho, ale pred zimou dakomu predáme na plemeno, — utešili sme ich. Miško bol statný baran, liptovský, z dobrého plemena, iste ho niekto bude chcieť kúpiť.

Muž mi pripomínal, aby som sa v Bratislave nezdržala — naši poslední letní hostia majú prísť koncom augusta: mužov priateľ z Juhoslávie Josip so ženou Sylviou. Príprava na cestu s deťmi prebiehala už viac dní zároveň s gruntovaním v dome, preobliekaním čistej bielizne, dopĺňaním zásob v komore, aby si muž vedel poradiť i v prípade, ak by som sa náhodou deň omeškala. O tom ale muž nechcel ani počuť, no — povedala som — omeškať sa nemusím, ale oni môžu prísť prv ako ich čakáme. — Potom už spokojná, že je všetko v poriadku a hotové, a blažená, že si ochvíľu v autobuse vydýchnem, zatvárala som kufríky, ukladala do košíka črepničky, zvolávala trojlístok, ideme! — starý otec nás odvezie autom do Hájnik rovno k autobusu.

Pribehli celí ustarostení: — A tvoje poklady, stará mama? Kto ich bude strážiť?

Naozaj, skoro by som bola na ne zabudla.

— Kto iný, len gazda v dome, — povedala som, — lenže on nebude za nimi liezť po rebríku.

A tak chlapci zniesli kufre, uložila som ich do špajzky, prikryla vrecovinou a dala mužovi príkazy, kam s nimi v prípade nebezpečenstva; muž krútil hlavou:

— Jiráskovo Temno je hotový šuviks proti tomu!

HORKÁ JABLOŇ

O dvolanie proti vylúčeniu som v Bratislave hneď prepísala i odoslala a ešte v podvečer som sa vybrala na návštevu k Roznerovcom a k Dominikovi — mal už byť doma. Roznerovcov som nenašla, obloky ich bytu, dokorán všetky otvorené, púšťali na mňa zvláštnu clivotu. Darmo som dolu vyzváňala, nik mi neotváral. Napokon mi susedia povedali, že Roznerovci sa včera vysťahovali do cudziny: konečne obdržali dávno žiadaný vysťahovalecký pas, zobrali si veľkým sťahovacím vozom i nábytok. Ani Dominik nebol doma, no zato som uvidela pred ich vilkou neznámu ženu, ktorá sa prechádzala na chodníku pred domom, ani Nox na ňu nebrechal. Dnu ma pustila Vierka; potvrdila môj dohad — žena, známa už aj blízkeho okoliu, si tu koná službu odo dňa, ako sa Dominik zjavil v Bratislave, zaznamenala zaiste i moju návštevu. Vysvetlila som Vierke, že sa v Bratislave dlho nezdržím, najlepšie bude, ak Dominik príde do mesta za mnou čím skôr, ona bola presvedčená, že sa hneď ráno ku mne vyberie.

Čakala som ho potom v byte na rohu Strakovej a Hviezdoslavovho námestia už od samého rána. Neprišiel ráno, neprišiel predpoludním ani na obed, ba ani hneď popoludní. Slnko už začalo presvecovať náš rohový byt na tretom poschodí zo západnej strany a mne už bolo otupno čakať. S Dominikom sme sa nevideli, nehovorili spolu temer celý rok.

Ak dnes nepríde, môže sa ľahko stať, že sa už tento rok neuvidíme! Ráno som už chcela cestovať do Lukavice, hostí som nemohla nechať čakať, a tak som sa už začala zmierovať s myšlienkou, že zase nám nie je súdené stretnúť sa — keď sa tu zrazu zjavil v polotmavej, iba nepriamo osvetlenej hale taký opálený, že som ho ledva uvidela, ale uvidela a spoznala som ho, a neviem prečo, prišlo mi zrazu do plaču, ale ovládla som sa, veď naskrze nebolo prečo plakať!

Objali sme sa, dívali sme sa na seba. Stáli pri nás moje už dospelé deti: syn so snúbenicou a staršia dcéra aj s malou vnučkou Zuzkou, tá nás s úsmevom sústredene pozorovala, ako si lichotíme: — A zase máš ten fešácky pulóver, Dominko, tuším pred rokom si ho mal nový, vtedy pred vol'bami, pamätáš, vlastne odvtedy sme sa nevideli . . . — aj on si ma obzeral podobne: — Vyzeráš skvele, dievča, ale nechcel by som... vieš, ja som se sebou dotiahol pod vaše obloky celý krdel fízlov, idem rovno z Drieňovej, povedal som si, že najprv idem k tebe, povedať ti, ako si bola pri výsluchu v reči, aj vôbec . . . celý deň ma držali, ešte ráno si po mňa prišli, práve som sa chystal k tebe . . .

Pristupovali sme všetci k dlhým oblokom, obráteným k Hviezdoslavovmu námestiu, hneď sme sliedičov zbadali: bolo ich zo šesť či aj viac, v pároch, samí mladí ľudia a samé fešandy, postávali pri dvoch vozoch na okraji vozovky pri parku, alebo sa prechádzali po krátkom úseku vydláždeného chodníku v parku, dvíhali hlavy ostentatívne k našim oblokom; deti a vnučka ich vzrušene sledovali aj potom, keď ja som sa už starala, čo by Dominik jedol, veď celý deň nemal nič v ústach okrem vína, ktorým ho vraj na Drieňovej častovali, veď to bolo na ňom aj vidno, aj som mu vyčítala, načo od nich prijíma, nemal by, ani víno!

Prel sa so mnou, začal mi hneď rozprávať, že sú medzi n i m i i slušní, snaživí mládenci, jeden z nich sa mu vraj zdôveril, že si pôjde vyštudovať právo, majú na to možnosti, to už budú vraj celkom iné pohovory s n i m i . Aj to sa mu páčilo, že s nami vedú rozhovory o našich knihách, kedyže vraj to bolo, že by pracovníci ministerstva vnútra sledovali súčasnú prozaickú, básnickú, dramatickú tvorbu? — mne jeden napríklad Družné letá chválil, aká to bola dobrá kniha, ako ju aj jeho mama družstevníčka so záujmom čítala, teraz vraj horšie píšem, keď svojimi písачkami dôstojnosť socialistickej ženy znižujem . . .

— Znižujú ju tí, čo jej dávajú plné vedrá, ba fúriky s ťažkou cementovou maltou prenášať, čo ju nechajú v družstevných maštaliach s býkmi sa mocovať, — vravím mu, — a čo ja mám z toho, že mi rozprávkovú knižku miesto detí nejaký plešivý alebo hoci vlasatý zamestnanec vnútra číta?!

Bola som rozhorčená, Dominik sa smial, no držal sa toho, že trochu debaty ani s n i m i neškodí, ako by im bol mohol bez nej vysvetliť, v čom sú jeho Družné letá horšie než to, čo teraz píše . . . ? Taký bol odjakživa. Mal v svojej hustovlasej, už silne šedivejúcej hlave vlastný nikým neotrasiteľný vesmír, hniezdo myšlienky porozumenia so všetkými, s kým príde do kontaktu a do toho vesmíru nebránil vstupovať nikomu, ba vítal v ňom každého priam ako nejaký žičlivý, márnотratný, šľachetný hosťiteľ z 18. storočia, s tichou mozartovskou hudbou zámockej kapely v pozadí. Len jest' nie a nie, už i večer na nás padol, tma za oblokmi, a on jest' odmietal, darmo mu moja dcéra priniesla na rajničke i chutnú minútku, nič, príliš bol ešte rozrušený celodenným výsluchom i debatou s n i m i , naostatok i ja len ako o n i , vytiahla som fl'ášu

s červeným vínom, štrngli sme si za stolom všetci na začínajúcu jeseň, na celý pohnutý rok.

Pripomenuli sme si niektoré udalosti, Dominik rozprával o svojich pražských priateľoch, o sestričkách v nemocnici, o lekárovi, ktorý mu trpezlivo liečil pohmoždené plece, rukou už zase dobre hýbal. Potom sa vrátil k rozruchu okolo môjho diskusného príspevku, ktorý jeho samého vraj veľmi prekvapil, temer ho i zamrzelo, že mu ho druhí dali čítať v odpise, nie ja, že on nič o ňom nevedel. Ja som mu však pripomenula, že v príspevku som použila i útržky z našich dávnejších rozhovorov, a síce to, čo poukazovalo na obraz našej súčasnej literatúry, v dnešnej spoločnosti — patrili k tomu aj narážky na štúrovcov — mávali sme veľa takých nekonečných rozhovorov u neho v dvojizbietke nad mestom a pod Slavínom, niektoré námety sa i viac ráz z času na čas opakovali, pretože trvala nezmenená i skutočnosť, ktorá ich podnietila, potom, opakované, tým silnejšie utkvievali v mojej pamäti a vynorili sa z nej, keď prišiel čas, keď som ich musela vysloviť. Nezaujímalo ho to, to zase mňa skoro až bolelo, bývalo to aj inokedy, že som nevzbudila u Dominika záujem o spoločné zažité veci alebo kedysi vyslovené spoločné názory natoľko, ako silne vo mne utkveli; že som mala pocit, akoby mu bolo na ťarchu prijímať svedectvo o nich po čase, ktorý už priniesol ďalšie nové impulzy, dokonca mala som často dojem, že neverí vrúcnosti mojej spomienky, trvaniu dávneho spoločného názoru, alebo proste on je už inde ako ja, to potom často spôsobovalo, že i ja som sa stiahla do svojej ulity, nechala som radšej jemu voľné pole pre rozhovor. Znovu sa vracal k môjmu diskusnému príspevku nie kvôli jeho obsahu, ale ako k faktu; ba senzácii, ktorá i jeho prekvapila celkom nepripraveného, temer som cítila výčitku, akoby som ten

príspevok príliš tajnostkársky bola pripravila. Nevyvracala som mu ten dojem, ani som nevedela, ako ho vyvracať, bola som sklamaná, že si neoceňuje o b s a h príspevku, dokonca ani tú časť, v ktorej som nadväzovala na jeho najvlastnejšie názory, sklamaná, že väčší význam pripisuje vonkajšej stránke, dosahu príspevku. Pomyslela som si, že možno sú už veci, ktoré v príspevku uvádzam, preňho zastaralé, nezaujímavé, že sa nemohli stretnúť s jeho hlbším záujmom práve preto, lebo už neznejú v tónine jeho vlastnej práve prežívanej vnútornej melódie. Skúsila som ešte zaujať ho novinkami o svojom ďalšom zápase s mocou, v ktorom sa bránim postihom na mojej literárnej tvorbe — rozhovorila som sa o papierovej vojne, ktorú vediem rozličnými odvolaniami k nadriadeným orgánom. Nezaujalo ho ani toto, počúval ma z druhého brehu, napokon i povedal: — Škoda každej zbytočne vyhodenej energie, lebo nám žiť treba, dievča, užiť, čo ešte stihneme, uvládneme . . . — nerozmýšľala som, či má alebo nemá pravdu, počúvala som i ďalšie správy o jeho pražských skúsenostiach v tomto smere, neušlo mi ani meno fatálnej mladej ženy Natálie, ktorá vznietila v ňom vášeň a obdiv, hovoril o jej pôvaboch i povahových zvláštnostiach, v obdive blysol sa zavše i tienik horkosti starnúceho muža, dozvedela som sa od neho o nej veľa, a predsa konkrétností málo, nepochopila som, odkiaľ je, čo robí, či je Slovenka, Ruska alebo Francúzka, umelkyňa alebo múza umelcov a dobrodruhov, no bolo mi jasné, že inšpiruje Dominikove posledné práce. Napokon prejavil túžbu, aby som ju prijala, že mu záleží na tom, aby som sa s ňou zoznámila, že si to aj ona sama praje. Súhlasila som s tým, no nie teraz, ale inokedy, vysvetľovala som mu, prečo musím odcestovať už ráno. Potom prišiel z práce zať, inžinier, rozhovor

sa obrátil iným smerom, Dominik rozprával už o veľkých témach života a smrti, usporiadania ľudskej spoločnosti, dôstojnej človeka jedinca i člena veľkého spoločenstva, všetci sme ho počúvali bez slova, nik by nebol vstal ani iným pohybom prerušil prúd rozprávačovej reči, napokon som sa i ja ocitla v zajatí sugestívneho nepretržitého plynutia Dominikových zážitkov, myšlienok, údivov, ktoré chytí každého, kto sa do jeho blízkosti dostane, po istom čase však začína unavovať, ale človek jednako nič nevie spraviť, ibaže v tom sám ďalej plynie a rád sa necháva unavovať. Možno pochádza moja unaviteľnosť z toho, že to nie sú moje myšlienky, obrazy, možno je to už znak starnutia, keď človeku ubúda schopnosť plne vnímať druhých, možno som príliš iná, oveľa prízemnejšia ako Dominik. No keď sa naplní miera môjho plného vnímania, potom sa obrátim k jeho telesnej prítomnosti, ako dobre, že tu sme, sledujem pohyby jeho peknej mužnej, kostnatej tváre, chvenie okolo ústnych i očných kútikov, ušľachtilú nemennú krivku jeho klasicky zahnutého nosa — pripomína mi čoraz väčšmi Paula Gauguina z obdobia, keď sa odpútal od stereotypu zabezpečeného meštiackého života, keď prichádzal ako čudák do podnájomov v cudzích domoch maľovať alebo dospávať preflámované noci (obraz Dobrý večer, pán Gauguin), i Dominik, zdalo sa mi, ocitol sa v podobnom položení, ibaže má šťastie, že má ženu Vierku . . . darmo však, i jeho ešte stále pekná tvár s vrúcimi očami, celá postava, držanie tela ukazovali už neúprosnosť plynutia času i v človeku.

Víno sme vypili, ja som mala večer ešte program, vstali sme, aj Dominik sa zberal domov, aby sa oňho zbytočne nebáli. Na chodbách a schodišti tma, výťah nešiel, chytili sme sa za ruky, aby sme

nespadli. Aj na uliciach osvetlenie celkom slabé, iba tu i tam horela pouličná lampa, držali sme sa za ruky ďalej. Prešli sme do parku, ponoreného do polotmy, v ktorej pôsobila básnikova socha nad nestriekajúcim vodotryskom mohutne a pochmúrne. Nikdy ma ako umelecký výtvor nenadchýňala, zdalo sa mi, že má nedokonalé proporcie alebo mala byť voľnejšie komponovaná. Jednako, znázorňovala Hviezdoslava, kultúrny stredobod mesta i našej krajiny, jej ducha i tvorivosti, a obklopená starými vysokými stromami pôsobila upokojujúco, vzbudzovala pocit plynutia času, ale i trvácnosti v jeho prúde, a tak som si ju postupne až veľmi oblúbila a bola som rada, že blízko, oproti nej bývame. Bála som sa spýtať Dominika, či aj on má tento bod mesta a krajiny tak rád ako ja, aby ma nevysmial, neschladil odpoveďou — nevybadala som uňho nikdy zvláštny obdiv k slovenským klasikom, hoci štúrovcov a najmä Janka Kráľa miloval, no zdalo sa mi, že pred realizmom starších spisovateľských generácií stojí v rozpakoch. Možno som sa mýlila a aj on bol rád, že uprostred nášho hlavného mesta, rovno proti Národnému divadlu, stojí básnik, ktorý sa veršami a myšlienkami hviezd dotýka; kráčali sme popri soche a vodotrysku bez slova, ešte stále ruka v ruke, mierili sme námestím ku križovatke, no s nami, okolo nás i za nami aj o n i , čoskoro sme si všimli, že sprava i zľava plížia sa za nami dvaja a dvaja, a zase ďalší dvaja. Jedni šli tesne pri nás, keby sme sa rozprávali, tak nás slovo za slovom počujú, iní nás obchádzali oblúkom až k stanovištiu taxíkov, kde je zastávka trolejbusu. Boli čoraz rezkejší, bezočivejší a čoraz bližšie, preto radšej čím skôr:

— Zbohom a dovidenia, Dominik.

Sliedičov som sa nezbavila, ani keď som sa s Dominikom rozlúčila a nastúpila na trolejbus. Naskočili aj oni, hneď dve dvojice. Zostúpila som na križovatke Karadžičovej a Záhradníckej, aj oni vystúpili. Prešla som širokú vozovku, oni za mnou. Zabočila som z chodníka do tmavej spojovacej uličky k vysokému, všetky domy v okolí prečnievajúcemu činžiaku, kde býva moja druhá dcéra; šli v tme za mnou. Priamo som vbehla do širokej celozasklenej brány činžiaka, ktorá je vždy, i v noci otvorená — tam za mnou už nevošli. Privolala som výťah, ale zdalo sa mi, že nechodí, že čakám prídlho. Privolala som si aj druhý, menší, ale aj ten len blikal, nechodil, okrem toho bolo pri ňom v zadnom priestore tak úzkostne, že som zasa bežala do širšej prednej časti chodby k prvému výťahu — tu sa aspoň svietilo a videla som odtiaľ každého, kto by chcel vstúpiť. Nik nevchádzal, no zdalo sa mi, že vonku i c h za sklom vidím. Minútka, a môžu byť pri mne, zastane výťah, oni vlezú za mnou — a potom čo?

Výťah prišiel, nič sa nestalo, len som sa vyviezla do dcérinho bytu, trochu som u nej pobudla a zatelefonovala som priateľke, s ktorou sme sa mali večer stretnúť, boli sme dohovorené; poprosila som ju, aby mi prišla oproti smerom k domu, kde býva dcéra a kde som — dcéra ma pôjde odprevadiť. Tá si aj bez môjho upozornenia všimla, ako t í vyčkávajú pred domom a ako za nami idú. Aj priateľka; stretli sme sa v polceste. Bola som spokojná, náhle som cítila uvoľnenie, že aj iní vidia, čo ja vidím, že som neupadla nebodaj do stihomamu. Doma u priateľky som sa už natol'ko upokojila, že som pri rozlúčke odmietla, keď ma chcela vypevadiť. Odchádzala som od nej ešte pred desiatou, brána dolu nebola ešte zavretá. Na ulici som nevidela nikoho. Možno ich to už prestalo baviť, pomyslela

som si, alebo sa jednoducho skončil úradný čas sledenia. Domov som šla električkou, potom peši. Budova Národného divadla uprostred námestia bola vysvietená, cez celosklenené dvere, zasadené v hliníkových eloxovaných rámoch do starých otvorov secesnej budovy, videla som v hale bohato rozsvietené obrovské, rozprávkovo krásne lustre, pod nimi vo večerných toaletách alebo i v celkom prostom tmavšom oblečení i v spoločenských úboroch ženy i mužov, stáli v hlúčikoch alebo sa prechádzali, asi bola posledná prestávka predstavenia, ani som nevedela, čo hrajú, i prišlo mi znovu náhle ľúto, že som už tak dávno nebola v divadle.

Parčík i námestie medzi Hviezdoslavom a divadlom boli pusté. Kedysi bol iba kúsok pred divadlom vydláždený, park siahal s neprerušenou plochou trávnikom od básnikovej sochy až takmer pred divadlo, neskôr sa trávnik s pieskom posypanými chodníkmi zmenšovali, zmenšovali, až ich z veľkej časti celkom nahradila dlažba, v ktorej ostali iba nevelké kruhy voľnej pôdy okolo kmeňov prekrásnych vysokých platanov. Dlažbe padli za obeť nielen kríky, ale aj viaceré stromy pred Hviezdoslavom. No otvoril sa výhľad od vodotrysku pred básnikom k starému vodotrysku pred divadlom; áno, pôsobilo to majestátne, ale zmenšením parku pred básnikovou sochou stratila sa intimita námestia: nenahradili ju ani do betónových podstavcov nasadené kvety a lavičky medzi nimi.

Bolo už po desiatej, kaviarne a ostatné podniky v okolí okrem jediného dancingu zatvorené. Polotma v parku i v prilahlých uliciach mi náhle nostalgicky pripomenula zatemnenie ulíc za vojny. Zdalo sa mi, že ani po rokoch, vo veku rozvinutej elektrifikácie a iných dômyslov civilizovaného storočia, nie je na uliciach oveľa viac svetla, námestie je

polomŕtve - ved' ešte nie je tak neskoro! - len tu i tam zabrechal nejaký psík a ozval sa netrpezlivý hlas, ktorý hnal psíka domov, alebo občas narušil ticho tlmený zvuk pomalej jazdy bieložltých vozov Verejnej bezpečnosti, ktoré takmer v pravidelných intervaloch jazdili dookola. Potom sa ozval od uličiek starého mesta (jeho biednych zvyškov) tiahly nartikulovaný hlas ľudský, za ním divý smiech, krik opitých mužov, tichší chechot a stony otrieblených ženských, ktoré mužov ťahajú z podnikov domov, alebo sa nimi dajú vláčiť nedobrovol'ne-dobrovol'ne z podniku do podniku, a aby ich získali, mohli odtiahnuť, aj ony s nimi vypijú o kalíštek-dva viac, než je im po chuti, až napokon samy s nimi rovnocenne pijú, videla som toho už dost' i vo svojich kruhoch (pre ženu sa to končí horšie, často i tragickejšie než pre muža), sama som nebola od toho ďaleko, lebo nebolo od toho úniku, len alebo sa prispôbiť, alebo odísť . . . moje trudné myšlienky nemali nijaký smer, prestala som na to myslieť, a tu som zachytila zblízka stíšený rozhovor a rýchle pohyby postáv, ukrytých v tieni za hrubými kmeňmi stromov v parku. Pravdaže zase o n i . Tak si ma pričkali! Rozbúchalo sa mi srdce . . .

Vbehla som do brány nášho domu, ako som najrýchlejšie vedela, nervózne som ju znútra zamykala kl'účom. A zase som netrpezlivo čakala na dlho nechodiaci výťah — a zase tie hlúpe predstavy, čo ak vojdú do domu trebárs vedl'ajším vchodom nášho bloku a cez dvor — vedela som o takej možnosti. Konečne je tu výťah, veziem sa na tretie poschodie, ale stále ešte v strachu, či ma nečakajú hore pred dverami. Nečakali, tichá pustá chodba ma však stiesňovala, najmä keď ktosi privolał zdola výťah; ani svetlo na chodbe nesvietilo, rýchle som chcela vsunúť kl'úč do zámky, ale ruky sa mi

roztriasli, nie a nie kl'úč dostať do kl'účovej dierky; už som počula, ako sa výťah približuje . . . ale prečo to svetlo nesvieti, či ho o n i schválne niekde nevypli? Konečne sa mi podarilo otvoriť dvere, teraz rýchle ich znútra zamknúť, tak, sláva, podarilo sa, pokoj, bezpečie, oprela som sa zadychčaná v predsieni o dvere, svetlo nezapálím. Tak som chvíľu stála, kým sa mi srdce neupokojilo, potom som potme prešla do kuchyne a sadla som si tam za stôl, nohy som mala ťažké, musím ich nechať oddýchnuť, kým sa premiestním ďalej, aby som nešikovným pohybom do niečoho nebuchla, dačo nezvalila a daktorého zo spiacich v troch izbách nezobudila. Konečne som s istotou cítila, že v nohách, predtým stŕpnutých, začína opäť prúdiť krv, že aj vo mne sa uvoľňuje, čo bolo stiahnuté, pokojnejšie dýcham, ani srdce mi už tak prudko nebije. Stúpala som zobutá po špičkách už temer ako nejaký nočný vták, na ktorého striehnúci rodičia či manžel-manželka v spánku zabudli, ale on len opatrne, aby ich nezobudil, tak som prešla do izby k vnučke, kde už som mala ustlané.

Zuzka spala, prišlo mi l'úto, že sme si dnes večer nepoklebetili, prikryla som jej odkopané nohy, potisla ju zľahka doprostred lôžka . . . a bolo zrazu také slastné cítiť ju teplú celú v dlaniach a počuť jej hlboký čistý dych v tesnej blízkosti. Dostala som zrazu chuť osprchovať sa, prečo nie, kúpelňa je blízko, vtom mi však prišli na um tí dolu — o n i. Pozrela som sa oknom do parku, ešte stále tam boli. Šla som do kúpeľne, teplá netiekla, ale beztak mám studenú radšej, púšťala som si vodu plným prúdom z ružice na hlavu, na tvár, krk, plecia, prsia, na celé telo, vydrhla som sa hrubým ľanovým uterákom a vrátila som sa do izby. L'ahla som si do postele v svojom kúte, ale nevedela som pustiť z hlavy

tých dolu, znovu a znovu som vstávala, pozorovala som ich pohyby dolu. Kontrolovala som čas na budíku so svietiacim ciferníkom — presne o jednástej sliediči aj obe ich autá zmizli. Malú som znovu prikryla a potom som už i ja zaspala.

Ráno, keď som otvorila oči, ťažko sa mi dýchalo, pravdaže, nie som v svojej lukavickej izbe pri kuchyni ani v mlynici pri mužovi. Otvorila som okná, vtedy som i c h znovu uvidela. Práve pristával jeden z ich včerajších vozov, vyskočila z neho prvá dvojica, pristál druhý voz, vystúpil druhý pár. Bolo presne šesť. Teda službu majú od šiestej do jednástej večera? No ako tak cestovať? Pôjdu ľahko za mnou až do Lukavice, a tam hostia! Bude hádam lepšie nechať hostí deň čakať, nejako si muž s nimi sám poradí — a tých dolu, i c h, nechať v tom, že som stále ešte v Bratislave — uniknúť zajtra včasnoro, ešte pred šiestou, vedela som o šikovnom vlakovom spojení, už o piatej, aspoň si s vnučkou ešte večer poklebetíme. Dnes bude mať svoj prvý školský deň, bude o čom hovoriť. Dívala som sa na ňu, tak ona ide dnes prvý raz v živote do školy, čaká ju celkom nový život, plno prekvapení! Ale čo mňa? Na prahu akého nového života stojím ja? Toto sledenie . . . hádam v tom nebudú pokračovať? Čo by z toho mali? Ba čo vlastne odo mňa chcú? Nestačí, že ma tak kruto potrestali? Čo ešte vo mne prenasledujú? Nič som nespravila, iba pár myšlienok som usporiadala do viet, vyslovila som, čo si myslí väčšina — myšlienka že by bola pre nich až taká nebezpečná, že za ňu musia prenasledovať každého, kto ju vysloví? — Hlavou múr neprebijete, — bol mi povedal pred štvrt'rokom, v máji, básnik Emil Boleslav Lukáč, ktorého hlava príliš nebolela, keď spolu s inými spisovateľmi, členmi Výboru Zväzu slovenských spisovateľov ukrivdil štyridsia-

tim slovenským autorom, vylúčil ich s nimi zo Zväzu aj on . . . — Nie, — odpovedala som mu na ulici tento rok, v máji 1977, - hlava je krehkejšia ako tvrdý múr; ale myšlienka z nej preletí cez múry, cez hranice, ak tu raz je, ako sám vzduch dýchatelná a číra, nekonečná . . . — neodpovedal mi už na to, len hlavou smutne prikyvoval, hej, lenže ja som už mala teraz, tri mesiace po tom rozhovore, hlavú plnú nie myšlienky, lež strachu. A strach každú myšlienku ubíja.

Čo bude ďalej?

Nič nebolo, len mi vnučka privolala dobré ráno; pretierala si hnedé očka a jej ranný milo mazlavý hlások odvíal všetky zlé pocity.

Deň bol iste dlhý aj pre mojich milých — pre hostí a muža — v Lukavici. Cítila som výčitky. Z domu som nevyšla, ani sľediči spod okien neodtiahli, mohla som ich vidieť, kedykoľvek som pozrela cez oblok. Prestala som na nich myslieť, zapísala som si sen z minulej noci a záznam som vložila do obalu Doba, kde je všetko možné. Mám takých obalov viac na viacerých miestach, kde bývam dlhšie a kam sa vracim alebo kam unikám, čítala som si aj z tohto bratislavského rozličné zápisy, dojmy aj opisy dávnejších snov, a čo ma zrazu prekvapilo, bolo, že môj posledný sen sa veľmi podobal snu ešte z hronseckého obdobia, keď som zbierala materiál k práci o Sládkovičovi a bývala som viac mesiacov na opustenej fare pri starom drevenom kostole: vtedy raz uprostred noci vyrušilo ma silné klopkanie na kuchynský oblok, veľmi som sa zľakla, lebo som jednak bola pohrúžená do lúštenia stredovekej latinčiny, jednak som si uvedomila, že kuchynský oblok hľadí do veľkej záhrady, popri

ktorej tečie Hron — kto by s dobrým úmyslom prišiel, zaklope odpredu, nevedomila som si, že keď nevideli spredu svetlo, obišli dom od záhrady, do ktorej z kuchyne padalo svetlo; za oblokom som uvidela dve mužské tváre, zl'akla som sa ešte viac, to nebude nič dobré, takto v noci, a dvaja, jednako som posunkom vyzvala neznámych, aby obišli dom odpredu, vysvietila som celý dom, aj verandu a dvor, vyšla som a vtedy som uvidela, že sú to vojaci, ruskí, strach ve mne, samozrejme, neopadol, no oni nič nechceli, len vraj kade sa ide do krčmy, pochopila som po chvíli. Vyprevadila som ich popred kostol a dom kostolníkovej rodiny na rázcestie, ukázala im smer, dobré s nami a zlé preč, ponáhl'ala som sa späť. Vstupovala som, zdalo sa mi, už smelo do vysvietenej fary, kde naplno hralo rádio — vypla som ho, aj zbytočné svetlá som pozhášala a vrátila som sa do kuchyne k "liber domus" z osemnásteho storočia, ale nevedela som pokračovať v práci, šla som si ľahnúť. Potom som mala sen, na ktorý nezabudnem a ktorý sa mi občas opakuje. Putovanie zástupov, hučanie i spev davu, násilné hordy alebo jednotliví násilníci a bezmocnosť a strach ostatných; v tom hronseckom sne akoby doma, a predsa nie doma, vliekli ma ruskí vojaci za vlasy nadol, kde už nič nebolo, nebolo počuť ani krik ani ston ani najmenší zvuk života, a práve toto bolo najhoršie: znehybňovanie, umrtvovanie všetkého okolo mňa, a toto prejde i na mňa, zajme ma celú. Zapísala som si vtedy ten sen a teraz som k zápisu priložila záznam o poslednom, bratislavskom, ktorý sa mi už nechce reprodukovat', všetko má svoju mieru, sny sú sny a život je život, je silnejší než sny, prevláda v nás i okolo nás nielen nad snom, ale aj nad zárodkami i rozvitejšími formami všetkého, čo život okliešťuje a znehybňuje. Odložila

som svoje snové písачky, listovala som v čerstvých číslach maďarských časopisov, ktoré mi moji verní maďarskí priatelia spisovatelia posielajú od roku 1964, kedy som u nich bola na pozvanie dva týždne v Budapešti. Poslednou knihou, ktorú som z maďarčiny preložila, bol "Cintorín hrdze" od súčasného maďarského spisovateľa Fejesa, odvtedy som už ani z iných jazykov neprekladala, a predsa mi ešte posielali časopisy z Maďarska, knihy z Francúzska i z Talianska, chystala som sa stále, že to raz v Lukavici všetko prečítam a dočítam, keď už nebudem ani písať, ani v záhrade robiť, zato časopisy z Budapešti som čítala stále, zaujímalo ma, ako sa maďarskí spisovatelia po prehranom zápase o kúšтик slobody dvíhajú síce k pomalému, postupnému, ale predsa len statočnému dobývaniu tvorivej slobody, čo bolo vidno najmä na tom, že sa nebáli nijakých námetov, že skutočne im ďalej ide o ľudskejší, demokratickejší socializmus a že vytrvanie v občianskej, ľudskej charakternosti im okrem námetov prinášalo aj škálu nových literárnych postupov, štýlov, namiesto čoho napríklad u nás prevládla v normalizačnom období tendencia k vyšperkovaní reči, obl'uba rozličných zastaralých postupov, obnovená záľ'uba v ságach. Uprostred čítania a takéhoto meditovania som sa občas povzbudzovala kávou, tu však zrazu — pred samým poludním — ktosi prudko zazvonil. Neznáma mladá žena, svetlovlasá, celá žltá, v bledožltom oblečení jemných odtieňov, s tenkými zlatými náramkami na dlhých chudých rukách, s úsmevom na podlhovastej, trochu konskej tvári, predstavovala sa mi ako Natália, Dominikova priateľka. Tak predsa ju len poslal za mnou, aj keď som mala odcestovať, ale či si jej nevšimli sľediči? Odkývla rukou, na to je ona vraj už zvyknutá, aj oni zvyknutí

na ňu. Konečne som si mohla spraviť úsudok, že nie je ani Francúzka, ani Ruska, ako sa o nej hovorilo, ale Slovenka z Bratislavy; jej otec bol vraj hlavným kádrovníkom v televízii, ona študuje v Paríži, je poslucháčkou Vysokej školy múzických umení, dostala štipendium, cestuje domov, v Prahe má byt, má tam manžela, ale žije úplne voľným životom s priateľmi a priateľkami. Štíhla, žensky príťažlivá vlnitými pohybmi bedier i hornej časti tela, doslovne prikvitla do prednej izby, zaliatej poludňajším slnkom, ako čudesný ľudský kvet, kl'ukla si: široko zriasnená sukňa rozvila sa na pohovke okolo nej do lúčov od pása nadol ako kvet, od pása nahor nadnášala sa ako motýl', bez zábran sa mi zdôverovala zážitkami s najbližšími ľuďmi, hovorila o Paríži, o jedinečných prednáškach Ludvíka Kunderu, o nových textoch Dominika Tatarku, poznala všetko, čo i mne bolo blízke a čo ma zaujímal v literatúre, v kultúre i v otázkach doby, získala si ma, i ja som bola k nej úprimná, nerobilo mi ťažkosti odpovedať na jej otázky ohľadne diskusného príspevku bezprostredne to, čo som ešte iným nepovedala, v obojstranne vzrušujúcom akte oboznamovania sa zabudla som i na pozemské veci; ale už vošla dcéra s dvomi šálkami voňavej a spenenej čiernej kávy, Natália ani potom si nesadla inak, ale v polohe temer pri zemi, so sukňami ako kvet v tráve sfkala po dúškoch kávy, poďakovala mojej dcére, ktorá si ju zvedavo obzerala a hneď nato z izby vyšla. Potom sa rozhovorila o rozporoch s rodičmi, ale už i s Dominikom, no ale to nič, to prejde; sl'úbila, že nás príde do mlyna s Dominikom navštíviť. Posl'ubovala mi aj všeličo iné, vychádzali sme už do predsiene, tu znovu prišla reč na Dominikove posledné práce; bola znepokojená, že si ich pobral domov, kam sa po niekoľkých mesiacoch vrátil. Tomu som

sa potešila, budeme teda znovu viesť my dvaja — on a ja — nekonečné rozhovory nad mestom a jeho hviezdami; určite sa poteší aj môj muž. Natália sa rozlúčila, odišla, chvíľu som počúvala dcérin rozpačitý úsudok o Natálii a o tom, ako sa tu zjavila, potom som vyšla na balkónik a dívala som sa za ňou: šla zľahka, pôvabne, muži sa za ňou obzerali. Vtedy som zazrela i pohyb pred lavičkou v parku, uvidela som dva páry sliedičov zo včerajška; vrátila som sa dnu. Nevadí, aspoň vidia, že som doma. No myšlienka, že Dominik ju za mnou nemohol poslať, keď som mu včera povedala, aby neprišla, mi nedala pokoja.

Z Bratislavy som na druhý deň šikovne unikla, ako som si bola zaumienial, hneď ráno o piatej. Námestie bolo ešte tiché, pusté, na uliciach pri chodníkoch sa povalovali pozostatky včerajšieho slávnostného víťania perzského šacha s jeho manželkou, ešte i deti zo škôl museli kývať a hádzať kvety na dlažbu ulíc, ktorými prechádzal voz so vzácnymi hosťami . . . spomenula som si na včerajší predspánkový rozhovor so Zuzkou, aj ona bola vzrušená, že na vlastné oči videla ozajstnú orientálnu princeznú, bol to pre ňu najkrajší začiatok prvého školského roku, nekalila som jej radosť a nadšenie nijakou ideológiou . . .

Predpoludním o desiatej som už vystupovala z rýchliku na milej sliačskej staničke, ktorej nástupište je v lete vždy plné kvetov. Do odchodu autobusu do Lukavice mi ostávala necelá hodina; nešla som pozrieť mamu, nemá rada bleskové návštevy, sadla som si radšej na kávu za osamelý stolík pod mohutnými divými gaštanmi v blízkom záhradnom hostinci a myslela som na našich juhoslovanských hostí, ktorých už iste nájdem doma.

Josipa poznal muž od roku 1963, zoznámili sa na pracovnom stretnutí československých a juhoslovenských historikov v Zagrebe. Stretali sa potom i neskôr, v Československu i v Juhoslávii, oficiálne i priateľsky na dovolenkách. Rodinne sme sa zblížili s Josipom najmä v auguste roku 1968, keď sme sa podobne ako mnoho iných československých občanov, vracajúcich sa z dovolenky v zahraničí, nemohli v určený tranzitný deň 21. augusta vrátiť z Juhoslávie domov, lebo hraničné závory boli pre náhly vpád sovietskych a iných vojsk uzavreté: bol to absurdný pocit, nevedeli sme, na aký dlhý čas, no boli sme zrazu vyhostení z domova! Vďaka všemožnej pomoci juhoslovenských úradov, podnikov i priateľov mohli sme podobne ako iní od nás tráviť ďalšie dni nútene predĺženej dovolenky zaopatrení a pomerne v pokoji. Zagrebčan Josip prichádzal za nami do Ljubljane, spolu sme sledovali televízne zábery z bratislavských i pražských ulíc, ako nimi prechádzajú tanky, strieľajú do bezbranných, padajú mladí ľudia; kamera priniesla na obrazovku aj zábery kvetinových pamätníkov na rohoch ulíc, kde boli z tankov zasiahnutí smrteľne mladí a neozbrojení ľudia. Na obrazovke som uvidela i smútkom rozdrásanú, rozžialenú tvár horko plačúceho básnika Laca Novomeského. Rozrušila nás správa, že prvého tajomníka KSČ Alexandra Dubčeka násilím odviezli predstavitelia sovietskej okupačnej armády lietadlom do ZSSR spolu s ďalšími našimi najvyššími predstaviteľmi a že ich tam údajne držia prísne internovaných. Sedela som pod sušičom vlasov u kaderníka, z očí mi tiekli slzy, nehanbila som sa. Ani Josip, dajaký chlap, čo päť rokov ako partizán bojoval za slobodu Juhoslávie, sa nehanbil za svoje city — pri predstave, čo možno hrozí neústupčivému Dub-

čekovi v Moskve, sa mu zarosili veľké tmavé oči pod hrubými okuliarmi. Vyjasnili sa, keď nám prišiel zvestovať, že do Moskvy sa dobrovoľne vypravil sám prezident Ludvík Svoboda. S ním vraj šiel vyjednávať o prepustenie zajatcov i Dr. Gustáv Husák. Môj muž zotrval vo zvláštnej pohoršlivej trpkosti a tvrdomi, nad Josipovými optimistickými výhl'admi iba mávol rukou. Nevidel východisko z toho, že príchod vojsk a vynucovaný súhlas s ich zotrvaním u nás vážne ohrozil suverenitu nášho štátu. Prezidenta republiky, armádneho generála Svobodu, v poslednej vojne veliteľ'a armádneho zboru, ktorý oslobodzoval Československo, poznal muž osobne a zblízka, preto predpokladal, že ten bude počas rokovaní v Moskve mäkký a ústupčivý, a priamo nazval jeho misiu za vec dopredu stratenú. To prekvapilo i Josipa, o mne ani nehovoriac. No mužov názor, že v danej chvíli ide o osud celého nášho spoločenstva a že v takej situácii sa právom žiada jednoznačné konanie až do krajnosti — teda aj prípadná obeť života — od tých, ktorí naše veľké spoločenstvo reprezentujú a nesú zaň zodpovednosť, spôsobil, že som začala i ja chápať vážnosť situácie a tejto historickej chvíle. S Josipom sme neprestajne diskutovali; zastával zmierlivé stanovisko, len aby vraj všetko dobre dopadlo a bez obetí prešlo.

Od tých čias však už minulo takmer desať rokov. Za celý ten čas ani Josip nebol v Československu, ani my v Juhoslávii. Mali sme iné starosti, existenčné aj praktické. Josip nám verne písal, my sme si túto základnú priateľskú povinnosť zanedbávali. Keď sme sa však z Bratislavy stiahli do Lukavice a začali sme si tam upravovať staré mlynské stavisko — a keď do toho prišiel list od Josipa — povedali sme si, že do nášho nového domova, keď už bude

trochu scivilizovaný pozveme niekedy na leto i Josipa. A to sme práve urobili. Josip nám odpísal, že príde k začiatku septembra so svojou druhou ženou, ktorú si práve nedávno vzal.

Sylva, pekná a statná žena s tmavými hustými vlasmi, s tmavou pravidelnou tvárou, zelenkavými očami, o niečo mladšia odo mňa, vítala ma pred bránou mlyna kyticou lúčnych kvetov, natrhaných pod borovicovou horou. Ešte len raz spali v mlyne; už sa vraj tešili na mňa. Na dvore zvedavo obchádzala naša liliputka auto s juhoslovanskou poznávacou značkou, na gánok vyšli muž s Josipom, radostne ma vítali; tu po ceste prichádzalo auto, zastalo, vystúpila z neho moja mama; dvor i lúky boli plné slnka, som tu s radostnými blízkymi ľuďmi — v okamihu som zabudla na bratislavské zážitky. No a kuchyňa! Nemám v nej rada pomoc druhých, no tentoraz som strpela pri sporáku aj Sylvu, aj mamu. Chlapi si sadli na terásku, najprv káva, potom obed — vtedy pribudli ďalší, nečakaní hostia, mužovi starí známi, ktorí tadeto prechádzali na dovolenku pod Tatry. Zo starého červeného smreka nad našimi hlavami odtiahli červienky, namiesto nich sa v chládku pod ním rozštiebotali ľudia.

Ako sa u nás v lete niekedy stáva, keď je väčšia spotreba vody a je málo dažďov, klesla nám voda v studni, museli sme ňou šetriť, vyťahovať si ju zo studne vedrami a vo vedrách nosiť do kuchyne i do kúpelne. Mrzelo nás to najmä kvôli host'om, ale tí si z toho nič nerobili, veselo vláčili vedrá s vodou, všetko sa im u nás páčilo. Pred rokmi, keď bol Josip na Slovensku posledný raz — u svojich priateľ'ov — spoznal veľa známych a prírodne zaujímavých

kútov našej vlasti, teraz by vraj chcel poznať niečo celkom nové, čo vzniklo za posledné roky — tak sme sa rozhodli pre naše malé liptovské “more”, pre priehradu Maru.

Cestou vo voze sme obom rozprávali, ako nás spočiatku vôbec nenadchýnalo budúce dielo zásadnej premeny liptovskej kotliny medzi Mikulášom a Ružomberkom, začaté už dávnejšie postupnou výstavbou menších vodných diel na liptovskom toku Váhu; boli tam najúrodnejšie liptovské polia. Tiež sa hovorilo, že zisk elektrickej energie z vodných diel bude len nepatrný v porovnaní so stratami najmä z nákladných prác na budovaní priehrad a zo škôd na prírode. No hovorilo sa aj to, že zásadná regulácia toku Váhu je nevyhnutná, že nová hrádza vyrieši viac problémov vodného hospodárstva i energetických. My sme však mali radi odjakživa romanticky kl'ukatý neupravený Váh, miestami hlboký, miestami rozlievajúci sa za príválov do okolia, a nevedeli sme si predstaviť krajinu pod vysokými vrchmi s hlbokými lesmi a priervami horských bystrín inak, než sme ju roky poznali vlastnými očami, ale aj z diel našich básnikov a maliarov . . . a tak sme, prirodzene, spolicítali s obyvateľmi obcí, a malo ich byť mnoho, ktoré sa mali ocitnúť pod vodou zatopené — ktovie, hovorili sme s nimi, ako to všetko bude pôsobiť aj na klímu, už i dovtedy pod horami chladnú a vlhkú; iba v najhorúcejšom lete dalo sa kúpať i vo Váhu. Keď sa však po rokoch zemných a iných prác, vrátane prekládky železničnej trate a výstavby novej diaľnice, začala vodná nádrž naplňať na všetky strany od stužky uprostred — bývalej rieky — a nové jazero vytváralo bohato členité brehy, zálivy a polostrovy s novým porastom borovic a smrekov na brehoch a keď sa napokon v širšej hladine začali zrkadliť

vence okolitých horstiev, strmiacich v pozadí nad vodou, usúdili sme, že splývanie mohutného živlu horského s vodným živlom sa v našej Mare naplnilo v netušene krásne úkazy, ktoré iste nájdú odozvu i v nových básňach aj obrazoch našich umelcov . . .

Mara očarila i našich hostí. Josipovi sa jej náruč zdala byť prichladnou, Sylva sa vďačne viac ráz s nami do nej ponorila.

Po výletoch zakotvili sme vše večer doma; striedali sme dni výletov s dňami oddychu v mlyne. Jedávali sme na terase nad záhradou, zdola nás sledoval baran Miško. Nebol nadšený, že odchádzame, no večer bola jeho radosť z nás o to väčšia. V Josipovi mal dobrého súpera na zápasenie!

Večery boli teplé. Do bohatých, hustých kveteništiev prudko voňajúcich bielych i ružových fuchsii pozdĺž plotov a múrov sadali husté roje chlpatých nočných motýľov, ale keď sme na terase rozsvietili svetlo, prudko sa z kvetov vrhli k nemu a rušili nás, takže sme radšej sedeli potme.

Josip sa nás raz večer spýtal, ako dlho sme tu vlastne a čo nás privialo práve do tohoto kúta, kto tu žil pred nami a tak ďalej . . . Otázok bolo veľa, predomnou sa náhle rozvil príbeh nášho päťročného lukavického života od samého začiatku. Práve uplynulo päť rokov od toho septembrového dňa, keď ma lukavický večerný autobus zložil pred mlynom pod dva staré agáty a keď som v prekvapujúco náhlom tichu stmievajúcej sa krajiny zachytila šum potoka pod cestou a potom i tichý cupot na jeho hladine, lebo začalo drobno pršať. O chvíľu bol z toho poriadny lejak, zopár ráz sa i zablysko a zaburácal hrom. Nestihla som preniesť ani jednu z batožín — už ma ani agáty nechránili, dážď ma zmáčal zo všetkých strán a medzitým sa celkom zotmelo. Stála som bezradne v tme na cestičke

k mlynskému stavisku, a vtom — svetlo. Nieslo sa hojdavým rytmom nadol od dediny ku mne, a už sa na ceste nad mlynom vynoril i človek. Pomohol mi cez dlhý dvor s batožinou, zakrútil uvoľnené poistky v rozvodnej skrinke pri vchode — a bolo svetlo, hneď sme ho mohli rozožať na gánku i v pustej prevelikej mlynici zapratanej rúrami, strojmi, všeličím. Bolo počuť šramot, piskot medzi doskami dlážky i nad hrubými hradami, uvideli sme netopiere, splašene sa rútili k dvom uzučkým oblokom. Vystúpili sme dvomi schodíkmi do prízemnej obytnej časti staviska — zastala som v kuchyni ťľakatej od vlhkosti a plesní, páchnucej stuchlinou. Malá visiaca lampa svietila. Svetlo sa dalo rozsvietiť aj v susednej, jedinej obytnej miestnosti: na dvoch stenách sa ukázal jednoliaty pás vlhčiny, miestami siahala do výšky metra. Vakovka sa odsýpala, odpadávala, odkrývala holé skaly, zlepené hlinkou. Drevená dlážka, miestami zhnitá, rozsýpala sa a ďalej hnila, v škarách rástli huby. Povala v kúte tiež mokrá. Pootvárala som obloky, nech sa zatiaľ aspoň vetrá. Usalašila som sa v kuchyni, kde bola aspoň pevná betónová dlážka, zhora nič nepresakovalo; môj láskavý pomocník, ktorého som od začiatku volala ujčekom, poručil ma Pánubohu a odišiel. Otvorila som aj tu dokorán oblok, dvere do mlyna sa znútra beztak nedali zamknúť. Rozložila som si skladáciu posteľ i stôl, odomkla kufrik, rozviazala zviazané. Jest' sa mi nechcelo, mala som so sebou hrozno z bratislavského trhu aj trochu orechov, na tie som dostala chuť — možno i pre zvuk roztlákania, aby som tu nebola tak strašne sama. Usadená na rozloženom lôžku, roztlákala som orechy starým kilovcom; na veľkú bl'achovú strechu staviska silne bubnoval lejak. Posledný majiteľ mlyna zahynul tragicky pred piatimi rokmi, keď šiel

pomáhať na družstvo zachraňovať statok pred ohňom z blesku. Vdova s dvoma dospelými deťmi mlyn opustila: päť rokov stál bez opatery, päť rokov v ňom nik nebýval. Hovorilo sa, že v ňom straší, že by doň za nič nevstúpil ani mlynárov mladší brat, ktorý býval v novšom dome zo dvesto metrov nad mlynom, v dedine. V mlynici viseli mužské pracovné nohavice, viac sivé ako belasé, na klinci bol zavesený starý sivý klobúk s ohnutou particou, na mohutnom odretom kancelárskom stole pod oblokom ležala ceruzka, zápisy, roztvorené knihy, časopisy. Dotýkala som sa vecí, ktorých sa naposledy boli dotkli ruky posledného mlynára, predstavovala som si ho podľa rozprávania, ako sa pohybuje, koná, hľadá na ľuď, zrazu som počula šum letmých pohybov za drevenou prepážkou, tlmený výzgot veľkého dreveného kolesa pomaly ustávajúci a slabnúci klepot, potom nič, akoby odrazu spod hate všetok vodný prúd vytekol a treba ho znova zahatať. Vystrela som naskrze premoknuté otcovo menčestrové sako — ako dobre, že som si ho zobrala z domu, bola by som ešte viac zmokla; už tri roky viselo v skrini v bratislavskom byte, teraz koľko rokov bude visieť tu? Aj otcove staré žmurkavé, prepadnuté oči mi zrazu zasvietili v spomienke, boli veselé, akoby ma povzbudzovali: “Diouka moja” — tak mi hovorieval najradšej. Ešte stále si ho viem živo predstaviť, pomyslela som si. Akú by len bol mal radosť, keby mohol i on v takomto prostredí prechodne či natrvalo žiť. V prírode, v samote pod horou, pri potôčiku. Ako len túžil za takým kútom ďaleko od mesta, uprostred prírody a medzi vidiečanmi. Koľko sme sa i spolu nahládali, ešte i v posledný rok jeho života, kdesi pod Malými Karpatmi, že to nie je ďaleko od Bratislavy, že k tomu i mama privolí, a všetko márne. No prečo

potom celý život žil v meste, načo mu bola pochybná úradnícka kariéra, prečo si z úspor ešte i dom kúpil v meste, napoly už znárodnený, ktorý mu pri-nášal iba starosti a nepríjemnosti, sami v ňom nikdy nežili, bože, tá nezmyselnosť tol'kého podnikania, a pritom si nedopriať, čo je človeku najbližšie, ani na staré roky!

Lukavický posledný mlynár, potomok dvoch miestnych mlynárskych generácií, mlyn neopustil, ani keď mu ho spolu s tol'kými inými súkromnými malými i väčšími mlynmi v našej krajine zastavili a keď už aj on so ženou pracovali inde a chodili do práce i vracali sa z roboty sem, do mlyna, autobusom. Ona i deti sa chceli odsťahovať do blízkeho Zvolena, boli už v poradovníku ako čakatelia na družstevný byt, ale on nechcel, nikdy svoj mlyn neopustí, tu život dožije, stavisko trochu opraví . . . — teraz ja ho chcem opraviť, spravíme to spolu s mužom, dožijeme tu svoj život? Ja som chcela, muž, zdalo sa mi, bude chcieť mlyn užívať len ako rekreačnú chalupu. Len ešte zatiaľ čakal, aby jeho dcéry odišli z nášho bytu — až odídu, budeme mať zabezpečené bývanie v meste na staršie roky, aj mlyn na rekreáciu — tak nejako uvažoval.

Posteľ bola v prvú noc hotovým Prokrustovým lôžkom, neustále som sa na nej prehadzovala, triaslo ma od zimy a od vlhkosti, a keď som si ráno celá utrmácaná sadala na okraj postele, zdalo sa mi, že som ani chvíľu nespala. No len čo som sa pozrela na fl'akaté steny, ktoré v kuchyni neboli vlhké, vstala som už sviežejšia, no a keď som vykukla oblokom na zelený trávnik v rozľahlom dvore, vybiehajúcim rovno do prírody, cítila som sa už ako znovuzrodená.

Dobry deň, pavúci a mušky, živí i mŕtvi v kútoch i na stenách, dobry deň, lastovička, akiste v posled-

ných, dobrý deň, červienčí pár, unikajúci škárou popri potrubíach kamsi nadol. Už to nebolo zaklia- te kráľovstvo, ale budúci domov. Zbehla som zad- ným východom dolu k potoku, umyla som sa v jeho tóni tam, kde doň vtekal z dolinky čistý jarček, a o chvíľu som pila mliečko ešte teplučké, čerstvo nadojené (nechal mi ho ujček na obločnom ráme aj s kúskom tvarohu v nádobke, starostlivo prikrytej čisto vypratou handričkou), nosila som drevo do kuchyne. Oheň vzbĺkol, penáti domu ma prijali! A tá radosť: metla v kúte varštatú skoro nová! Prešla som sa s ňou po všetkých zastrešených i nezastrešených priestoroch mlyna aj pril'ahlých hospodárskych budôv, bolo ich prevel'a, celý deň mi trvalo, kým som postŕhala najnápadnejšie pavu- činy z kútov, hrád, múrov — a ešte ich ostalo! Pa- vúkov som šetrila, budeme tu spolu ďalej nažívať, prihovárala som sa im chlácholivo, keď splašene pobehúvali hore dolu, a chodila som hore dolu i ja, myšlienky na niekdajší život miešali sa mi s pred- stavami budúcich nových priečok, upravených priestorov — a dom, celý rád, že sa ho po tol'kom čase zase dakto ujíma, bral ma do náručia a obda- rúval ma rozličnými predmetmi niekdajšieho živo- ta, ba odhalil mi hore na pôjde aj starú dubovú truhlu pod kúskami starých vysušených kožík, plných prachu; a v truhle — reálnu povesť, v uzlíku zviazané zožltnuté písomnosti niekdajších majite- ľov s ich osobnými dátami, významnými udalost'ami, ako aj so všetkými kúpno-predajnými zmluva- mi, s ktorými ma noví majitelia k mlynu pripútavali aj od neho odpútavali, ale zatiaľ nebol čas na lúš- tenie starých dokumentov, odložila som ich nabok, ... do večera som sa ukonala, už len vypiť teplučké, zase čerstvo nadojené mliečko (tentoraz pribudli k nemu dve čerstvé vajička, ktoré mali žltká oranžové ako pomaranče), ešte raz priložiť do sporáka, natiah-

nuť sa na posteli . . . Večer už bolo v kuchyni príjemne, únava a teplo ma lahodne uspávali . . . Zobudil ma šramot. Opatrne som rozsvietila malú nočnú lampku: na stoličke tesne pri nízkych dverciach do komôrky si medzi mojimi skromnými zásobami šafárila malá sivá myška. Striehla malými ľstivými očičkami po mne; nepohla som sa, striehla som i ja: v pazúrikoch čokoládový keksík, neprestala si ani na chvíľku z neho odhryzkať, no zato ani mňa z očí nespúšťala. No počkaj, myška, myšička, myšulinka! — Prvá mi bola milá, vzácna, ďalšie menej, bolo ich priveľa: vyskakovali z puklín starých múrov, spod hnijúcich drevených dláždi, preťahovali sa všade popod prahy. Cez deň len tu i tam, v noci celé húfy. Chytila som papek, tĺk na mäso, bila som ich, zo dve som i zabila. A vo veľkej mlynici dupot ako stádo kamzíkov. Dedina ma poučila, že sú to potkany, v mlyne ich bolo odjakživa hrúza, i pokým v ňom ľudia a domáce zvery žili, a za tých päť rokov sa ich tam hodne mohlo priživiť na odpadkoch múky, obilia. Vymyslela som pascu: do veľkej fl'aše od uhoriek som ich na kyslé mlieko a starú bryndzu mnoho nachytala.

Prišiel muž, nevedel sa vynasmiat' babskej technike chytania myši papekmi. Jemne mi začal pripomínať, že by som už hádam mohla prísť domov, aby som mala rozum. Dostala som rozum, zavolała som lukavického murára Ondríka, ktorý bol zároveň zvonárom i hrobárom obce z dedičského zvyku: — No, myška, tadeto už neprejdeš, — smial sa mohutne, keď s rozmachom mohutných ramien pácal odborne do dier vo vakovke i do hlinačky medzi skalami hustú maltu. Odkukala som, čo sa dalo, a keď sa Ondríkovi už taká nanič robota zuvoľala, vzala som kladivo, oľkala som zo stien odškerené kusiská vakovky, pod ktorými sa od-

haľovali ďalšie jazvy domu, pukliny, siahajúce hlboko medzi skaly, vzala som vedro, miešala som piesok, vápno a cement s vodou, pácala som i ja svojou kelničkou najprv hrubú maltu do škár, potom na ňu zaschnutú jemnejšiu, vyhládzala som ju, ako som vedela, postupne bolo v mlynici aj inde myší i potkanov menej, spávala som už pokojnejšie. L'udia boli radi, keď šli podvečer na mädokýš, že sa už v mlyne svieti. Zastavovali sa, prišli aj do dvora, začali si ma šacovať pohľadmi, podľa slov i slovami, smiechom i poľutovaním, och, to veru nikdy nepoplácete, ale vošli i dnu, obdivovali útulnosť improvizovane zariadenej kuchyne, no ale ten sporák, aký je ešte dobrý!, veď oni i pomôžu, keď zavolám. Pomohli, spočiatku i len za dobré slovo, neskôršie, keď do dvora pribudol stavebný materiál a začal i muž na sobotu-nedel'u chodiť autom z Bratislavy brigádovať, prišli za šichníkov k murárovi, platili sme, ale neporovnateľne menej, než čo sa v mestách platí.

Opravy sa ťahali z roka na rok, často chýbal materiál, ale i peniaze na opravy . . . stále to bol len starý dom a stále bolo na ňom čo plátať.

Niečo som z toho Josipovi a Sylvii porozprávala, niečo mi až potom zišlo na um, keď som už prestala rozprávať a keď sme pred náhlym nočným chladom vošli dnu.

Umývala som riad, spomienky pokračovali: k vyrozprávaným družili sa nové, k obrazom pribudli pocity, dojmy, napríklad otáznik, prečo vlastne po tridsiatich rokoch strávených v Bratislave a vôbec po päťdesiatich rokoch svojho života, prežitých v mestách, unikla som na malú stredoslovenskú dedinku 190 kilometrov od Bratislavy. — Také veci robí človek alebo z vonkajších príčin, že musí opustiť svoje prostredie a navyknutú spoločnosť

alebo z dajakých vnútorných, — dôvodil mi raz v lete na návšteve jeden z mojich dvoch zaťov, psychológ, keď sa pokúchal rozoberať príčiny môjho úniku do prostredia podľa neho až príliš zaostáleho.

Od začiatku som vedela i sama, že chcem odísť z Bratislavy pre obe príčiny. Bratislavské spoločenské prostredie mi od roku 1969 mnohými znakmi začínalo neprijemne pripomínať začiatky fašistického Slovenského štátu, dosť ťažko som pociťovala obmedzenie najrozličnejšieho druhu najmä v oblasti literárnej tvorby aj spoločenského života medzi literátmi a vôbec pracovného i spoločenského ovzdušia. Mala som i súkromné príčiny. Začiatky posledného manželského života padli mi do obdobia, ktoré nasledovalo tesne po otrieblení roku 1968, po výbuchu nádejí a prirodzenej netrpezlivosti z túžby po obrode celospoločenského života; podmienky po potlačení všetkého toho rozruchu odrážali sa i v súkromnom živote ľudí. Necítila som sa vyrovnaná, bála som sa, že stroskotám i v treťom manželstve, a keď už, nech sa to stane radšej, keď už budem v novom prostredí, kde ma nebudú posudzovať inak než z bezprostredného každodenného styku. Aj mužovo zdravie si žiadalo zmenu života, dobrý vzduch, pokoj. Ale i moje písanie si hľadalo lepšie podmienky, záľuba v prírode a akiste aj moje oslabené zdravie — “neurosa anxiosa”, našla som raz kdesi takú diagnózu o sebe; neurosa anxiosa platila pre celý náš európsky svet tohto storočia, hádam navždy sme boli poznačení tým, čo sa stalo v pracovných táboroch a táboroch smrti, či už v nacistických, či sovietskych, či aj v domácich našich väzeniach — bola som unavená, unavená, túžila som ešte plne žiť, a nevedela som ako inak, než v blízkosti velebnej, všetko zabúdajú-

cej i všetko znovu plodiacej prírody, medzi jednoduchými slušnými ľuďmi . . . vlastne som sa celý život v takomto prostredí cítila najlepšie, ešte i v detstve bolo pre mňa utrpením vracať sa po lete z dediny do mesta, aj neskôr, keď som už sama svoje deti vodila von, chcela som s nimi uniknúť, no nedokázala som to — teraz som už bola voľná, mohla som, moje povolanie mi to dovoľovalo, ba práve potrebovalo osvieženie prírodné, myšlienkové, očistenie od všetkého, nájdenie seba ako súčastky jedinej viditeľnej večnosti prírody. Bola som rada, že i muž súhlasil so všetkým, ochotne som zatiaľ brala na seba rozličné starosti, ktoré súviseli s hľadáním, kúpou a potom i s postupnou úpravou nového domova, dúfala som, že aj mužovi bude mlyn časom jediným domovom. Po prvej víkendovej návšteve prišiel za mnou zase o týždeň. Chcel ma už odviezť, ale ja som nemohla. Mal prísť maliar vymalovať kuchyňu a komôrku, už bolo všetko dojednané, pripravené. O týždeň muž prišiel zas — to už bola brigáda, robili sme izoláciu v izbe pri kuchyni, odkiaľ sme boli s ujčekom vynosili na pol metra hĺbky hnilobnej zeminy, v izbe bolo ako v pekle od rozhorúčenej smoly, ktorú sme liali na izolačnú lepenku, porozkladanú po celej miestnosti, na smolu sa sypal škvárobotón — a to sa opakovalo až v troch vrstvách. Muž pomáhal, čierny ako murín ceril pekné biele zuby na všetkých, páčil sa mu elán, s akým i jeho podnecovali všetci do roboty; v kuchyni sme jedli za rozkladacím stolom až siedmi, bolo veselo. Keď odišli a zostali sme dvaja a spokojne sme si obzerali výsledok práce — na výplň medzi základmi príde ešte hladká pokrývka jemnej malty — muž sa ma opýtal, o kol'kej ráno sa pohneme. Vtedy som sa priznala, že ja už odtiaľto asi neodídem. Trochu ho to omráčilo. Prel sa,

aby som mala rozum, že zanedlho bude zima, nemám tu nič, len sukňu a svetrík, no ja som práve preto, že sa blížila zima, odísť nemohla, lebo som už kúpila akumulacky do izby a mal prísť elektrikár prerobiť vedenie a ja som mala čím prv vybaviť povolenie na používanie lacného nočného prúdu do akumuláčnych kachiel' . . . muž kývol rukou, prišiel zase o dva týždne, priniesol mi aj plášť, čižmy, pomáhal už elektrikárovi . . . potom sa nezavel'a celkom ochladilo . . . Zavolala som ešte raz murára, už nie Ondrika, ale Hronsečana majstra Bullu, ktorý bol na dôchodku a mal čas i zál'ubu opravovať stariny, lebo je to práca pokojná, človek si sám robí čo treba, okrem toho mlyn od nepamäti on prerábal, opravoval — poznal zákonitosti jeho krivých múrov. Nosila som, čo chcel, miešala som maltu, ako kázal, nikdy nebol spokojný, raz mu bola chudobná, inokedy masťná, nakoniec si ju vždy napravil sám; ako sme ju miešali vo vaničke na dvore, začal padať prvý sneh, vtedy sme museli prestať.

Muž prichádzal už len na oddych, najprv sme spali len v kuchyni, ale keď izba cez október vyschla a zapojené akumulacky začali hriať, vťahli sme slávnostne z kuchyne do izby. Na Martina mali sme v mlyne svojich prvých hostí — poslednú tunajšiu mlynárku Zuzku s veľkou družnou rodinou, všetci mi pri prvých prácach na oprave domu pomáhali. Zuzka mi priniesla kvety, ružové klince (vydržali medzi obločnými sklami do decembra), hádzala do kachiel' hrubé polená, v izbe bolo horúco, muž nalieval do pohárov modranské víno, ja som nosila na stôl misy s pečeným, natenko nakrájaným bravčovým mäsom, s kúskami vypraženej hydiny, zemiakový šalát, hosťom chutilo. Keď odišli, začal padať, priam sa sypať zo zachmúrenej oblohy sneh — dívali sme sa s mužom z obloka, bol to náš prvý

spoločný lukavický sneh, vybielil-vyhladil celý dvor . . .

Po zime sme sa naplno rozbehli s prácami na úprave vnútrajška, z mlynice mala sa stať veľká parádna izba s výhl'adom do hory — aké to boli časy! Pred štvrtou vstávať, vodu z potoka vynášať, aby sa naplnili dieže, kým prídu murár a šichníci. Prišli aj klampieri, vodári, väzbári, celý dvor bol rozrytý, muž dômyselne budoval systém odvodnenia okolitej pôdy, aby bol dvor suchý a voda nešla pod základy. Po roku, keď muž odovzdal vedúcu funkciu vo Vojenskom historickom ústave a nastúpil do invalidného dôchodku, na ktorý mal pre svoj zdravotný stav už dávno nárok, vtiahol do mlyna aj on a zasiahol do jeho úprav radikálne. Vznikol vodovod, kupel'ňa, kuchynský drez . . . muž nechcel žiť na dedine, ako na nej žili ľudia kedysi a ako som si v prvých časoch nášho lukavického pobytu i sama náš život idylicky predstavovala (s petrolejovou lampou a podobne) . . . Stále však ešte boli okolo nás, pod nami i nad nami kúty, múry, strechy i podstrešia, ktoré si žiadali súrnu opravu. Nikdy sa to neskončí? Asi nikdy, odpovedala som si, veď aj nový dom potrebuje neustále zdokonaľovanie aj opravy, a čo ešte taká vyše dvestoročná starina? Jedného dňa však už nebudeme vládať, čo potom? Nech potom robia tí, čo sem vtiahnu po nás? Kto?

Pochytila ma túžba vidieť dopredu, kto sa tu raz bude prechádzať v tichej jasnej letnej noci ako ja, ale hádam dobre, že sa mi to nemohlo splniť, lebo by mi len ľúto prišlo, koľko úsilia sme tu vynaložili, a neposlúžilo nikomu, len nám dvom na krátky čas niekoľkých spoločných rokov — lebo tu z toho všetkého už možno nič neostane, len kameň na kameni, nejaký ten mlynský kameň pod smrekom pri studni, a pravda, potok dolu a hora za ním, šum

hory a potok tu tiež bude, pokým nezmizne prúd vody i zeleň stromov, a to tak ľahko nezmizne . . .

Takto som premýšľala, zatiaľ čo naši juhoslovanskí hostia už dávno spali. Do ticha zrazu zaburácalo lietadlo, otriasali sa nebesá i dom. Rozsvietili sa obloky, strapaté hlavy hostí sa vyklonili do rozrachotenej noci, a tu nový a nový otras nebies i domu pod nimi, no, povedala som si, to nám veru zle vyšlo, že zase v dnešnú noc cvičia: izba, kam sme ubytovali hostí, je priamo nad pivnicou bez betónovej výstuže, pod dlážkou je len perlitová výplň medzi polstrami a na tých dosky, tam bolo cítiť otrasy spôsobované lietadlami, premávajúcimi sa po oblohe nadzvukovou rýchlosťou, oveľa silnejšie než v starej obytnej časti mlyna. Keby sme to boli predvídali, mohli sme hostí umiestniť tu a my spať v parádnej izbe! My sme už boli na tieto nočné cvičenia zvyknutí. Iba v prvých časoch nášho života v Lukavici nám to riadne trhalo nervy. Aj sme si vtedy neraz povedali: bolo nám to treba? Unikli sme ruchu a výparom mesta, aby nás tu zastihol hromotresk a odpady pohonných hmôt z nebies? Naša ľudská dočasnosť, už sme to tušili, nepotrvá tak dlho, ako tu títo ruskí letci mienia cvičiť . . .

V nasledujúci, už posledný večer s našimi hosťami dala som sa nahovoriť a sadla som si za klavír, hoci v lete a v jeseni, keď mám prsty od roboty stvrdnuté, nerada hrávam. Sedeli však pri zadnom východe na terase, hra na klavíri k nim prenikala len cez oblok, mala som nádej, že chyby v mojej hre nezbadajú natoľko, ako keby sedeli blízko pri mne v izbe.

— Pekne sa to počúva, len to som ti prišiel povedať, — zašepkal mi do zamyslenia pri uchu muž. To ma povzbudilo, hrala som uvoľnenejšie, už bez

trémy. Hostia žiadali pokračovať, hrala som, pokiaľ sa i mne žiadalo, potom som vyšla za nimi von. Začali sme hovoriť o tom, že budúce leto prídeme na oplátku zase my k nim do Juhoslávie, aby sa priateľstvo utužilo. Muž sa tešil, najmä na more, potrebovali ho vlastne už i jeho priedušky a pl'úca, viac rokov už nikde nebol. Hádam len dostaneme povolenie, ak hneď začiatkom roka požiadame o prídela devíz. Ale mlčala som, cítila som, že nikam nepôjdeme, kdeže teraz, mňa nepustia, a keby pustili, musím sa obávať, či nebudem mať nepríjemnosti s návratom; okrem toho všetkého sa mi z Lukavice už nikam nechcelo. No nekazila som im náladu svojou skepsou a nechutou cestovať, napokon som sama pokladala za možné východisko, že aspoň muž pocestuje, ak bude chcieť.

Ráno sme sa s hosťami rozlúčili, ale muž odcestoval s nimi ešte do Bratislavy. Ostala som v dome sama, mala som pred sebou veľké upratovanie po všetkých letných návštevách, ale padla na mňa únava, ktorú mi už boli predpovedali naši susedia, keď komentovali početnosť našich hostí (neboli na tom lepšie, aj u nich sa to v lete hemžilo ako v úli), a tak som len odložila zvyšky jedál zo stola, povrchne som odpratala i z kuchyne všetko do komôrky a vyniesla som si pod červený smrek na dvor rozkladaciu posteľ: už nebola Prokrustovým lôžkom, už sme si zvykli oddychovať na nej na dvore, slniť sa. Červený smrek nado mnou už začínal prchnúť. V jeho konároch poskakovala červienka s pandravičkou v zobáku, vyvolávala-vyvolávala, prekvapilo ma to. Vždy som si myslela, že sa to len ľudským matkám stáva, že zavše nevedia rozoznať chvíľu, že deti im už nenávratne vyleteli spod ich ochranných krídel. Začínali prchnúť i listnaté stromy okolo potoka, v poradí, v akom zakvitali na jar.

Prvá bola trpka: jej plamenná kytica na lúčnom brehu potoka už ničím nepripomínala prvú jarnú podobu. Aj stará jabloň, nižná suseda starého červeného smreka, púšťala k zemi prvé zoschnuté listy a ukazovala tohoročné bohatstvo plodov. Vyzerali vábne ako jabĺčka z rozprávky o Snehulienke: pekne červeno vyfarbené na sýto zelenom podklade, len do nich zahryznúť. Moje prvé jablko pred rokmi ma prekvapilo vtedy svojou horkosťou: teraz, po piatich rokoch, mi jablká horkej jablone (Zuzka ich s troškou octu vedela špeciálne zavárať, hotová rozprávka — ako broskyne!) chutili skôr sladko, bola som dokonca presvedčená, že horká jabloň spolu s tetkinou Baranovie smotánkou ma natrvalo zbavili dlhoročného žalúdočného vredu. Tam, v Bratislave, som z neho temer vykrvácala, tu v Lukavici ma však . . . moja skúsenosť ma zavše hnala meditovať o skladbe dužiny horkého jablka, ľutovala som, že som absolvovanie medicíny nezavŕšila doktorátom a nerobila som výskumy práve týmto smerom . . . ktovie, či neobsahuje práve dužina horkého jablka nejaké šťavy, ktoré pôsobia blahodárne na choré bunky sliznice alebo i preventívne. Všimla som si, ako horké jabĺčka, trebárs i voľne spadnuté do trávy, dlho vydržia bez kazu, netreba ich ani odkladať ako ostatné, kyslosladkasté jablká na police do zvlášť na to prispôsobených miestností: horké jabĺčka môžu ležať kdekoľvek, neobjaví sa v nich hniloba ani iný kazokrem toho, čo ostal v mieste udreniny: okolo nej akoby sa všetko uzavrelo, všetko ostane zdravé. Za nič na svete by som nebola dovolila horkú jabloň vyťať; hoci už bola stará, rástla ešte ako divá do neba. Raz, sľubovala som sebe aj druhým, raz sa do nej pustím, omladím ju radikálnym rezom, už som i študovala odborné brožúry o týchto veciach. To ra-

meno, ktoré sa ťahá najväčšmi do neba a pritom sa nakláňa z brehu nadol tak, že hrozí raz prelomiť kmeň, to rameno, nech je akékoľvek nádherné na jar, v lete i v jeseni, musí ísť preč. Ostatné, ktoré udržiujú rovnováhu stromu, zasadeného do zvažujúceho sa brehu, tiež dostanú trochu do boka, ale s menšími zásahmi a tak, aby sa uchovala celková konfigurácia koruny. Predstavovala som si ju už celkom živo — zmenšenú, kvitnúcu i rodiacu i ako poskytuje v lete chládok, upravím ju tak, aby sa jej nové hlavné ramená nenakláňali nadol, ale bližšie k nám na terasu, už aj s ohľadom na to, že červený smrek, vyhúknutý nad celú stavbu aj s jej novým vysokým komínom, ktorý dostala pôvodná mlynica, má ísť dolu. Konečne som uznala mužove rozumné dôvody — padanie ihličia do odkvapových rúr aj prílišné zaberanie priestoru, tienenie stavby zo severovýchodu — a prijala som jeho ortiel, možno tu bude rásť červený smrek ešte rok-dva a dosť. Jeho osud ma mrzel kvôli Zuzke, ktorá si ho zasadila k peci na pečenie chleba ešte pred dvadsiatimi rokmi ako mladá šťastná mlynárova žena, vtedy ešte vzadu nebola terasa, ale tiekol náhon popod oblôčik komôrky nadol, padal na veľké mlynské koleso dolu v jame pod ráštubňou; v náhone, keď bola voda zastavená, boli vraj rybky, len sa tak mihotali, voda čistučká, ešte i variť z nej mohli, v náhone si mladí z mlyna máčali v lete nohy po bedrá — teraz už nič z toho neostalo. Jama po mlynskom kolese je zasypaná, koleso sme ani nenašli, len hlbokú jamu po ňom. Voda v potoku už dávno nie je čistá a súca ani len na umývanie, len ak sa človek doň nepostaví v mieste, kde priteká z doliny jarček spod hory.

Za červeným smrekom mi bolo dopredu l'úto a mala som nedobré tušenie. Keď viem o nejakom

strome, že ho zasadil dakto z blízkych ľudí, najradšej by som ho naveky uchovala, a keď aj bolo predsa len treba niečo už starého vyťať, vždy som sa trochu bála, lebo i v Lukavici ľudia hovoria, že kto zdravý strom vytne, ten si sám žilky života podtne. K stromu sa viem modliť, strom zbiera koreňmi všetko, čo v zemi z minulosti ostáva, a na každom jeho liste je zapísaná mapa dejov domu i okolia, ktorú, pravda, nikdy nik neprečíta (ale toto už mám z Cyrila Kosmača).

Začala som v duchu počítat', koľko stromov som tu sama zasadila. Bolo ich viac než tých, čo sme dali vyťať. Hore pri studni tri smrek, jedna duglaska, orech, za plotom od cesty jedľa, strieborný smrek, poliansky smrek i obyčajný, pred bránou borovic päť, ďalej vo dvore na mieste starej údiarne dve duglasky, okrem toho hore orgovány a kríky čiernej ríbezle, jedna vejmutovka, dva cyprusy. Hore pri domčeku šesť smrečkov, kríky. Vzadu na domom, v mieste starého náhonu pozdĺž jeho toku cez oba pozemky šesť smrekov, dva orechy, dolu v záhrade osem borovic, štyri jedle, jedna strieborná, jedna vejmutovka, červený smrek, tri bystrické slivky, šesť jabloní, tri viniče, ešte kríky ríbezlí, červených i čiernych, lieska, maliny. A javor a dve lipy! Spočiatku som sadila sama, neskôr sadili sme už s mužom. Vejmutovky a poliansky smrek nám priviezol Jožko Dekret, jedle som si vzala z ponického pralesa, smrek, lykovec z badínskeho pralesa, ríbezle došli z Liptova, jablonky zo záhradníctiev, maliny zo susedných záhrad. Okrem vyrátaného zasadila som aj všeličo iné — aj viac jabloní — ale do výpočtu som ich nebrala, lebo sa neujali. Celkove: zložili sme tri ovocné stromy, štyri jelše — a zasadili zo štyridsať stromov, čo sa ujali. Ovocným stromom tu ani pôda, ani poloha

nepriali, zázrak bol, že sa ujal vinič i že vôbec starý ešte dost' bohato rodil, no ihličnaté stromy rástli ako z vody. Praktickí návštevníci mlyna hovorievali, že sme si tu skôr park než gazdovstvo zariadili, jeden zo zaťov by bol najradšej všetko rozoral a do stajní nám priviezol zajace, ošípané, kravu. Keby som bola mladšia, hádam by som sa na niečo z toho bola i dala. Kus pol'a som mala, mohla som tam napestovať potrebné i pre ošípané, pre kury . . . Ach, zemiaky, prišlo mi na um, bude ich treba pomaly vykopat'. Tetka s ujčekom už začali. Zase!! Len sadíme načas, lebo spoločne. Ujček príde so synom, rozorú s koňom v záprahu celý deväťárový ostredok, sadíme potom do brázd za koňom spolu, najprv na ich piatich ároch, potom na môj tri a polárový kus. Potom na celom poli vyjdú zemiaky naraz, ale už čoskoro na prvý pohľad vidno, ktorý kus je ich a ktorý môj. Tetka, ktorá ani hodinku pekného času nepremárni, aby svoje bylinky nepatrovala, od rána do mrku chodí hore dolu po ostredku, vytrháva burinku, kým je malá, radosť pozrieť. Ja meškám, mňa čaká burina obyčajne už vyhúknutá. Pomôžu mi, pomôžu potom aj pri obhŕňaní. No kopanie si najradšej odbavujem sama, obyčajne vtedy, keď oni už majú všetko doma. Pomohli by mi i vykopat', ale už zbadali, že to nechcem, a tak sa trápim, natieram sa repelentom, keď sú komáre, teším sa, keď je chladno a začína povievať predjesenný vetrík, ktorý ma osušuje od potu. Už nezatnem motykou do krumplíka, obklúčujem každé hniezdo pekne dookola, potom, keď sa vyhrnie prvý žltý zemiacik, podhrniem všetko, vyberám kus po kuse, hádzem do filpasa. V niektorom hniezde ma nečaká nič, len zbytky hostiny, ktorú si tu odbavili hraboše, druhé hniezdo vykotúl'a zo svojich sypkých útrob až trinásť uraste-

ných hladkých žltučkých zemiačikov. Už si ich predstavujem rozkrojené, s maslom a kyslým mliekom, sypké a chutné až do ďalšieho leta. Po viac-hodinovom kopaní sa už ťažko vystieram, kríže ma bolia, ruky ma ťahajú k zemi, vystriet' nedajbože, ale vystriet' sa treba, lebo zemiaky treba i do pivnice odniesť. Opatrne ich vsypem do vreca, dopoly naplnené vreca si prehodím cez plece a mierne naklonená pod váhou úrody beriem sa cez lávku nad potokom a hore briežkom ku bráne. Pivnica čaká dokonán otvorená, vysýpam úrodu pomaly, opatrne, takmer kus po kuse, aby sa zemiaky čím menej podierali, lahodne ich vyhrniem do ohrádky, odpočívajte v pokoji, a zase nazad, ešte jeden alebo dva alebo aj tri rady hniezd, kým sa nezotmí, musím vydržať, aj vydržím. Za tri-štyri dni som so všetkým hotová, na podlažke zo starých vrát v pivnici veľká hromada zemiakov v kúte, lepších pre mňa nikde niet, lebo tu blízko vyrástli a hneď ako sa na svetlo vyhrabali, do tichého kúta bez prevážania-natriasania prešli. A vyrástli krásne aj bez umelých práškov. Iba mandelinky im trochu dali do boku, ale nič nie je darmo na svete, aj tie červíky sú stvorenia božie alebo - ak chcete - prírodné, ničte ich, môžete zničiť, ale vám to príroda vráti, po čase aj vás zničí to, čím ste ich ničili! Takže do toho, zasmiala som sa v duchu na sebe, pomaly už môžeš nastúpiť i ty! Baranovci už len po uhorky, fazul'u chodia na pole, sem tam nejaký petržlen ešte odšklbnúť, vidia, že u mňa všetko stojí, ale nevravia nič, vedia, že i keď neskoršie, ale i z môjho čoskoro pôjde, čo dozrelo, domov. Muž je rád každej mojej radosti, prežíva so mnou každý rok i túto zemiakovú, no zato prejavuje i obavy, predsa len, nie je to už pre teba nad sily? Zavše to i ja cítim, ale vydržím, do šesťdesiatky určite, hovorím si, potom to bude spo-

lu desať rokov môjho "gazdovania", nehrala som sa len na pani spisovateľku na dedine. I príde mi na um zas Dominik: ako tu bol pred dvomi rokmi, ako som i jemu hrdo predstierala vlastné nové krumple, ako ohodnotil ich jemnú chuť. (Nezabudol pochváliť ani záchod, ako je v ňom čistučko všetko vyraibané.) Bolo leto, sedeli sme pred pecou, v ktorej sme čosi piekli, bola tu s ním Erika, ktorá mi bola protivná, do mlyna som ju vôbec nevolala, Dominik ju priviedol aj s ňou odišiel, bolo nám s mužom ľúto, že sme si s ním ledva aj pohovorili, že nebol hosťom, akého sme čakali. Dúfali sme, že raz príde inokedy, k nám ako k priateľom z najlepších, že i u nás prenocuje, zájde do prírody, ale neprišiel. Chystali sme mu aj iné miesta na pobudnutie v prírode, v samote, na písanie, ale všetko márne. On má svoju prírodu v sebe, v ľuďoch, v svojich snoch, i v tom, čo píše. Stačí si sám ako príroda sama. Okrúžený množstvom priateľov a priateľiek, zdalo sa mi, večne ostáva sám, a tak som sa ani nedivila, keď napriek spoločenskej rozptýlenosti, ktorú mu vnucovali aj takí, o ktorých ani veľmi nestál, sťažuje sa na opustenosť, na samotu. Prišlo mi na um aj to, ako mi Guiliana Benzoni, keď som ju v lete roku 1968 zaviedla na krátku návštevu k Dominikovi, povedala (ešte dojedajúc obrovskú šťavnatú, Dominikom dopestovanú i podanú broskyňu v jeho záhrade): — Takého človeka bol by potreboval Masaryk. Bol tak strašne sám, obklopený rodinou, lichotníkmi, literátmi, strašne túžil po spoločnosti autentického človeka . . .

Nie je náhodné, pomyslela som si, ani jeho priateľstvo s mojím mužom: vlastne sa spriatelili vtedy, keď som sa s mužom zoznámila. Rozpomenula som sa náhle na predjarný deň roku 1968, keď ma do Budmeríc doviezli priatelia, bývalý kolega z medi-

cíny Laco Šimun s manželkou. Prišla som len na skok, hneď som s nimi aj odišla. Priniesla som Dominikovi liek, všetkým nám vtedy záležalo, aby bol zdravý, mocný, aby vedel s plným elánom i duševnou sviežosťou formulovať svoje nové texty — písal práve úvahy o osude malých národov v obruči diktátu veľmoci. A môj muž, ktorý náhodou v tom čase tiež v spisovateľskom domove v budmerickom kaštieli pracoval na historickej práci "Rozdelené Slovensko" o histórii roku 1919 u nás (dnes už nevelmi uznávanej, hoci čoskoro po r. 1968 bola vydaná), vtedy Dominikovi ako historik odborne osvetľoval, čo Dominik o celosvetovej mocenskej, politickej situácii po druhej svetovej vojne nemohol vedieť, a tak Dominik, povzbudený odbornou konzultáciou historika, a iste aj pôvabom publicistky, ktorá od neho žiadala príspevok do mládežníckeho časopisu, napísal zaujímavý článok do Smeny na nedeľu, dlho si ho mnohí pamätali. Aké to boli časy! Vtedy i básnici vedeli písať články do novín, politici zas i poviedky o tom, čo v žalároch za Gottwalda zažili (G. Husák v Kultúrnom živote). Každý vedel odrazu viac vecí a lepšie robiť, než predtým, v rokoch ochabnutosti. Pri všetkom eláne a chuti byť účastným na novom hnutí za lepší život v socializme, za trochu viac slobody, rovnosti a zároveň, pravdaže, i kontroly — rozvinula sa v mnohých ľuďoch i túžba po vnútornej slobode a po plnom prežívaní života. V nej, zdalo sa mi, niektorí doslovne mladli (boli potom z toho i rozvody, nové manželstvá). Nedostatky a faloš, zahalované dovedy diktátom dňa a dogmy, ukázali sa zraku v plnej nahote i v súkromných životoch a nestačili naplniť život človeka. Hľadal novú náplň i v osobnom živote. Rozvíjali sa priateľstvá, v ktorých nerozhodovali

praktické potreby, ale sympatie. Človek sa oslobodzoval nielen politicky, ale aj ako prírodný druh, živočích, ktorý poznáva blízkeho podľa pachu a svetiel v jeho očiach, podľa hlasu. Niečo takého som cítila aj medzi Dominikom a mojím mužom od prvej chvíle, ako som ich pri sebe v Budmericiach videla. Potom som už častejšie vídala muža (vtedy ešte len budúceho) ako Dominika. A ešte neskôr sme už aj v trojke sedávali, debatovali, aj za Erikou sme raz spolu šli. Vtedy Erika bývala ešte v Ružindole, mala smelé názory o demokratizácii, pokúšala sa písať poviedocky pre deti. Dnes je už v Banskej Bystrici, robí nadšené znormalizované osvetové prednášky, pokúša sa prispievať do znormalizovanej tlače. A my v Lukavici pestujeme chutnučné zemiaky, s námahou sem tam niečo napíšeme-dopíšeme, a momentálne sme v postavení, s akým by Erika dnes už nesympatizovala. Aspoň Dominik prestal v nej vidieť zázrak!

Moja červienka už dávno odletela, ale uvidela som viac iných, brnkali krídelkami jedna druhej popred zobák, s krídlami a chvostom vejárovite rozprestretými vyzerali oveľa vábnejšie, než keď neletia: vtedy sú hnedasté, obyčajné, ničím nezaujímavé. No keď rozprestrú krídla, ukáže sa ich červenkastá farba, ktorá pripomína kmene borovíc, keď na ne dopadá letné večerné slnko. Je to farba neopísateľná, majú ju len najvyššie, najstaršie borovice, ktoré sú už odsúdené na zoľtie. Rada sa na ne dívam, keď idem do lesa na prechádzku, keď už slnko zachádza a ony ešte stále horia. Pod nimi už bujnie nový les, človek je telom v mladine, ale očami hore. Les je to, čo je vysoké a čo bude raz z nízkeho. Hora je všetko spolu. Blúdime s mužom prečasto horou, najmä jesennou, keď už niet prác na poli ani v záhrade, keď už podúva jesenný vietor,

keď je v hore medzi stromami teplejšie ako vonku na planine. — Hej, hory, hory, vy naše komory, — hudie mi muž starú partizánsku pesničku, a ja zrazu až fyzicky presne cítim, čím boli hory vo vojne jemu i podobným, čo v nich až do úsvitu nového života žili, bojovali, mreli. V hore je naozaj teplúčko, nech je ako chce vysoko. Ale ja sa radšej držím kraja hory, tam je machnatá lúka s malými stromčekmi, okolo nich rastú celé kolesá rýdzikov. Malinké ako slepačie oko, ale i väčšie ako detské zlaté hodinky, ba i veľké, temer ako tanier, všetky sú dobré. Z malých bude octová pochúťka na celý rok, z väčších tiež a z najväčších hocičo: guláš, polievka, vyprázané rezne, smotanový paprikáš — ešte si rozmyslím. Zbieram, zbieram, už mám plný kôš i tašku, ale sa im muž poteší! No on je predsa v hore, ďaleko a vysoko odo mňa, ako to, že som ho opustila? Ach, pravda, on šiel s Dominikom, majú tam svoj boj, ja som sa odpojila. To nie je nič pre mňa, pre ženu. Nech si to chlapi dovŕšia, počkám. Čakám, sedím na machnatej lúke, slnko zachodí, začína byť chladno, čo ešte nejdú — a čo vôbec robiť, aby mi nebolo zima? Vtom zbadám hrbku sadeničiek-malých smrečkov, pri nich motyčku. Pravdaže, vysadím. Zoberiem jeden stromček, d'ubnem viac ráz do zeme, zapchám stromček do prsti, pri tlačím, potom druhý, tretí, sadím ich všetky, ako viem najlepšie, v istej vzdialenosti, no zase ani nie príďaleko od seba, lebo aj strom potrebuje blízkosť druhu; už všetko zasadené, už i tma okolo, a tí dvaja ešte stále tam. Znovu ma drví zima, vtom začujem hlas: — Hej, hory, hory, vy naše komory! Pravdaže, ta sa utiahnem, tam je teplo, tam sú aj oni, už ma vyvolávajú, možno zabúdili a nevedia trafiť. Driapem sa do húštiny hore brehom, odhrňam pred sebou lístie mladiny, až zastanem v kotlinku, akoby

tu čosi kedysi bolo — pôda vyrovnaná, samé malin-
čie, trň, hádam nejaký zrub, bunker? Ich oboch
odplašili, bunker spadol-zhorel, a oni tam hore už
dni, mesiace, spustnutí, že ich hádam ani nespo-
znám? Ani už nenájdem? A zase tá pieseň: — Hory,
hory, vy naše komory, — ale spev slabne, napokon
prechádza v zvláštny tiahly zvuk v diaľke, akoby
ručanie. Odhrňam lístie, a tu v boku svahu, poraste-
ného vysokými borovicami a smrekmi, po zemi vy-
stlanej zlatým ihličím, nesú sa pomaly hore brehom
dva statné jelene, bože, oni! Rovnaké, mocné roz-
konárené parožie, široké čelá, štíhle vysoké nohy,
rozložené postavy, akoby len brat s bratom! Ale
na prvom jedno plece nižšie a na chrbte zboku dlhá
šikmá jazva — to je môj! Za ním Dominik, hladký,
nezjazvený, postáva, akoby si chcel všetko i všímať,
zatiaľ čo prvý s ťažkým dychom len hore a dopre-
du. Jarko, Dominik! — chcem vykriknúť, vtom
všetko zmizne, stratila som i horu, aj seba v nej, tra-
siem sa od zimy, nevidím nič, len v tme bielu omiet-
ku okolo dverí s bielym rámom, idem, vstupujem
do nich z terasy. Čo to len bol za sen! Aký sen!

III. Kamenný host'

PROCES

K oncom septembra, po návrate z týždenného pobytu v Prahe, kde som sa zišla so synom aj s novými priateľmi z kruhov umlčaných českých spisovateľov, prišla mi poštou doporučené odpoveď od Výboru Zväzu slovenských spisovateľov na odvolanie proti môjmu vylúčeniu: bola to vlastne prvá oficiálna reakcia na všetky moje dovtedajšie písomné protesty. Podpísaný Dr. J. Solovič mi v mene spisovateľských orgánov oznamoval, že vylúčenie bolo správne: vraj ma vylúčili kvôli môjmu diskusnému príspevku k 3. zjazdu slovenských spisovateľov, ktorý som odovzdala do protokolu. Inak nereagoval na žiaden z mojich argumentov o nesprávnosti ich rozhodnutia. Takže darmo som tak dôkladne vypracovávala, prepisovala i dopisovala text svojho odvolania? Ešte i s tou dúškou na konci, ktorú som si priniesla z Vartovky? Ale predsa len reagoval Solovič na jednu časť môjho listu — na tú, v ktorej som žiadala, aby moje odvolanie podali ďalej, na najvyššiu inštanciu, na najbližší zjazd slovenských spisovateľov. No ako reagoval rodák z blízkej Zolnej, syn niekdajšieho tunajšieho vidieckeho učiteľa, milovníka prírody — i tejto lukavickej — na moju poslednú nádej, ktorú som vkladala do budúceho zjazdu? Pravdaže nepriľúbil, že moje odvolanie zjazdu predložia, iba ma opravil, že najbližší zjazd nebude o tri roky, ako to

spomínam v odvolaní, ale až o rokov päť, lebo vraj sme túto novotu päťročných intervalov odhlasovali na našom poslednom zjazde v roku 1977! Darmo som sa však namáhala, nijako som sa nevedela roz-pamätať. Naopak, pamätala som sa dobre, že nič také sme neodhlasovali, ani nás nik k tomu nevyzý-val, ba ani nám len nik neoznamoval, že takúto vec namiesto nás už oni, naši milí funkcionári, kdesi kedysi alebo i práve v deň zjazdu na nejakej porade "odhlasovali". Tak Solovič luže?

Muž — ako obyčajne — mal konštruktívnejšie názory na vec: Solovičovo priznanie za všetkých, že ma trescú za môj kritický diskusný príspevok, by mohlo byť slovom do bitky! Je to argument, ktorý prihráva mne! Ale do akej bitky, preboha, či už ne-bolo dost? Muž mysl-el na iné — myslela som na to vlastne neraz už i ja: spísať všetko, čo sa so mnou stalo, podl'a chronologického poradia, prirodzene zahrnúť do toho i odvolanie, aj iné protesty proti postihom, aj Solovičovo oznámenie. Ale kam s tým? — To nám nebolo jasné, o tom sme len fanta-zírovali: napríklad — čo keby predsa len na naj-bližší zjazd, nejako sa postarať, aby sa mojím prípa-dom spisovateľa zaoberali, teda zoznámiť ich s ním už pred zjazdom? Ale ako, ktorých? Mávli sme aj nad tým rukou a vysúkali sme si radšej rukávy do určite užitočnej roboty: prehádzali sme do drevárne kláty a klátiky, ktoré nám priviezli z Uhol'ných skladov. Bola to robota na celé odopoludnie. Až do večera!

Vyrušil nás z nej Očován, ktorý si prišiel po Miška. Dohodli sa s mužom, kým som bola v Prahe. Predali sme Miška hlboko pod cenu — hanba aj priznať, za koľko, no uspokojovalo nás, že Miško má byť Očovánovi do krdla na plemeno. Bol naozaj nádherný, statný, darmo: Lipták, tamhore sú bara-

ny statnejšie než tu na nižších vrškoch, súhlasila som s mužom tentoraz i ja, len aby Miška nezaklali, nech mu doprajú všetky radosti, aké si ešte zaslúži! Hneď som o udalosti i deťom napísala: v liste chlapcom do Bratislavy nechýbalo nič, len opis slávobrány, v ktorej budú očovské ovečky Miška čakať s cudne sklopenými očami. Zbavení barana, psa (dali sme ho na majer) i poslednej kury-liliputky (tú som darovala tetke Baranke), mohli sme spokojne očakávať jeseň i zimu, piecť si prvé vykopané zemiačky v pahrebe; pozorovali sme babie letá, chystali sme sa do tuhšej práce pri písacom stole.

Začala som spisovať svoj príbeh roka od jeho počiatku. Zobierala som materiál, dokumenty, zápisky, výstrižky z novín. Zdalo sa mi to najprv jednoduché, no mala som pocit, že zase píšem, čo musím, čím sa angažujem, na čo čakajú — slovom nie radosť, ale povinnosť. K práci som sa vracala po kratších i dlhších prestávkach, aké si vynucuje starosť o domácnosť. Boli aj iné vyrušovania. Občas zavítal hosť zo Sliacha, niektorý z našich známych z Bratislavy alebo mama, ktorá už začína zabúdať — často zabúda, že ja som bola u nej včera, ona u nás predvčerom, a zásadne nerada vidí papiere na mojom písacom stole — potom vtrhli k nám od potoka celé krdle husí, prenikli hore do dvora, robili krik, všetko pošpintali.

Aj vo svete živo — tu i tam rozmáhal sa terorizmus, v Belehrade zas pokračovalo medzinárodné stretnutie signatárov helsinských dohôd, v Prahe ďalej prenasledovali podpisovateľov Charty 77 a naša tlač priniesla správu, že sa pripravuje proces proti obžalovaným Václavovi Havlovi, F. Pavlíčkovi, J. Ledererovi a O. Ornestovi, českým kultúr-

nym pracovníkom. Správa bola krátka, nič bližšieho sa nedalo dozvedieť z nej o budúcom politickom procese, hoci zvedaví sme boli veľmi. Tým plnšie boli noviny článkov prichystaných na oslavu 50. výročia Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie. Kolektívy pracovníkov v závodoch, ústavoch i úradoch vyhlasovali záväzky k 50. výročiu VOSR, aranžéri, natierači a výtvarní remeslníci pripravovali veľkovýzdobu výkladov, ulíc, námestí; na jednom z plagátov, vydaných k slávnemu výročiu, čítala som citát z V. I. Lenina, ktorý som si krasopisne zapísala, ba naučila som sa ho i naspamäť:

*Najlepšou oslavou výročí je
riešenie problémov nevyriešených.*

Zavŕšovali sa rozličné umelecké súťaže, vypísané pred rokmi tuším tromi k 50. výročiu VOSR, organizovali a usporadúvali sa besedy umelcov, publicistov v mestách i po dedinách; v novinách pod titulom "Veľkým októbrom k socialistickému umeniu" vychádzali už viac mesiacov, ale hlavne v októbri, príspevky našich publicistov, literátov, umelcov i vedcov, opakujúce vety a myšlienky našej verejnosti už desaťročia notoricky známe a často opakované. Možno aby sa zvýšil záujem čitateľskej verejnosti o tieto príspevky, zjavovali sa v našich novinách i časopisoch v poslednom čase čoraz častejšie články preložené z ruštiny, od sovietskych autorov; nebolo jasné, či sú to redaktori vyvíjajúci činnosť na našom území zároveň s dočasne tu usídlenými sovietskymi vojskami alebo sovietski autori domáci (ani autori prekladu neboli uvedení, ani či ide o príspevok originálny alebo len prevzatý odniekiaľ), no podľa obsahu bolo jasné, že píšú o problémoch tamojších, sovietskej literatúry a vôbec

kultúry, pričom však dôsledne nabádajú k zjednocovaniu, splývaniu našej kultúry so sovietskou: o to sa usilovali vlastne aj naši súčasní publicisti, takže všetko jedno, bolo jasné, že ideály päťdesiatych rokov, akokoľvek prispôsobované a prispôsobené novým podmienkam, pretrvávajú vo svojej ideologickej strnulosti, ba v niečom sú dokonca výraznejšie než predtým. Napríklad naši literárni vedci celkom programovo skúmajú "podiel slovenských spisovateľ'ov na vybudovaní novej spoločnosti" (rozumie sa: socialistickej), pravda, nielen tých, čo mali po vojne v programe socialistický realizmus, ale i už dávno predtým mŕtvych klasikov, takže som sa nemohla diviť, ani keď Ján Brezina, literárny vedec i básnik, k tomu niekdajší slovenský nadrealista, vo svojom príspevku do novín "Pravda" ešte aj z Hviezdoslava spravil div nie tribúna Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie a jej propagátora u nás. (V skutočnosti Hviezdoslav už na úsvite nášho storočia, rozvráteného vojnami, trpkoplakal, ronil krvavé slzy - sonety - nad akýmkoľvek bratrovražednými vojnami a v tých istých sonetoch vyčítal Puškinovi, "podráždením chorému", jeho predstavy, že "musejú sa stieť, zliať v ruskom mori tie naše bystré Slavian potoky".)

Stratila som chuť do faktografie o postihoch za diskusný príspevok. Veď som ja okrem všetkého neprijemného i všeličo príjemné prežívala, normálne som sa tešila i smútila, už ako čo každodenný život prinášal. Zoradenie postihov jedného za druhým budilo dojem, akoby som pre iné nebola žila a akoby na iné zo mňa druhí neboli zvedaví, javilo sa mi to málo. Vrátim sa radšej k svojej literárnej práci. Muž vrele súhlasil.

★ ★ ★

Práca mi bohvieako nešla — a tak som sa celkom potešila novému pozvaniu do Martina: celkom som medzitým zabudla na fascikel s korešpodnenciou, ktorý som bola ešte pred zjazdom odovzdala Literárnemu archívu Matice slovenskej, ktorý však podľa príkazu z ÚV KSS v archíve nesmeli prijať a mali mi ho vrátiť. Písali mi už vtedy, aby som prišla, že osobne prejednáme ďalší osud korešpondencie. Odkladala som to, až som na to skoro úplne zabudla. Nevymohli napokon predsa len povolenie?

Pracovníci Literárneho archívu Matice ma prijali veľmi láskavo, ale oznámili mi, že zákaz, žiaľ, trvá, a tak nevedia, čo ďalej — nechám svoje listy v Matici či si ich zoberiem? Prejavovali hneď aj l'útosť, aby som ich náhodou nedala uložiť do Prahy, do Památniku české literatury. Rozhodla som sa, že si fascikel vezmem nazad do mlyna. Lúčili sme sa srdečne a s nádejou, že sa hádam zanedlho zídeme v príjemnejšej situácii, no ja som nemala ten pocit. Odchádzala som z novej budovy Matice na Hostihore ako hosť nadhlo z nej vykázaný.

V Martine som sa tentoraz nezdržala, nasadla som na autobus ešte za svetla, ale len čo sme prešli turčianskou kotlinou pod úpätie štureckého masívu, zotmelo sa a na kraj sa navalila hmla. Šofér šiel pomaly, opatrne, v prudkých a častých serpentínach priam človečím krokom. Oproti nám tiež pomaly a opatrne šli svietiac žltou i červenou autá menšie i väčšie — hádam nikdy mi nepripadala cesta autobusom taká dlhá, bála som sa, že v Sliachi nechytím už ani polnočný autobus do Lukavice — k mame v noci neslobodno ísť. Pod pazuchou som mala tašku s vrátenou korešpondenciou; bola som vlastne rada, že si ju veziem nazad... Hmla sa nerozostúpila, ani keď sme sa v štureckom sedle prehupli na južnú stranu pohoria, ani keď sme prišli

do prvej dedinky, trvala i v Bystrici; do Sliača sme došli naozaj s takým oneskorením, že lukavický predpolnočný autobus bol už preč. Pohla som sa peši hradskou na Veľkú Lúku (2 km) a odtiaľ potom trochu užšou, ale dobrou vozovkou našou dolinou domov — dokopy šesť kilometrov. Po Veľkú Lúku som okolo seba temer nič nevidela, ale len čo som vyšla za dedinu na kopec, z ktorého za pekného počasia vidno šírú panorámu bansko-bystrickej kotliny i s hradbami vrchov dookola, bolo hneď jasnejšie, nad borovicami sa ukázali hviezdy i mesiac, postupne som rozoznávala popri ceste všetko, čo tu už roky vídam; vedela som presne, koľko zákrut cesty mám ešte pred sebou, kým dôjdem k rázcestiu na Sampor, a potom ešte jednu, celkom malú, poslednú pred mlynom. Do mlyna som došla v poriadku, muž sa zobudil, postavili sme vodu na čaj a pod starou visacou lampou s bielym tanierkovitým tienidlom, čo tu ostala po mlynárovcoch, sme si pri horúcom čaji všetko porozprávali; muž mi ešte povedal, čo počul večer zo zahraničného rozhlasu — proces s Václavom Havlom je predo dvermi.

Obkl'účení hustou nevl'údnou hmlou — už sa pretiahla od Sliača i k nám medzi vršky — nevideli sme ráno nič, len kúštik stále ešte zeleného dvora za kuchynským oblokom, a preto som sa na dve mužské postavy, ktoré sa náhle vynorili z hmly, dívala najprv ako na prízrak alebo zjavenie. Bez dlhých rečí mi cez oblok podali lístok: bola to výzva Okresného veliteľ'stva Štátnej bezpečnosti vo Zvolene, Švermova ulica, aby som sa ešte v ten istý deň (12. 10. 1977) dostavila na výsluch. Hodina nebola uvedená, ani číslo dverí. Zl'akla som sa, kto-

vie kam ma tí dvaja odvedú! V obidvoch som spoznala našich letných sliedičov, ktorí vtedy obchádzali mlyn, ale dnu nevošli. Začala som sa vyhovárať, že sa necítim dobre... - Nie, trvali na dnešku. No dobre; vyrátala som im, že skôr ako popoludní sa mi nepodarí ta dôjsť. Autobus ide už len po dvanástej, potom ďalší spoj do Zvolena... — nie, povedali, vezmú ma svojim vozom. — Nie, s vami nepôjdem, nik nenariadil a nik ma nemôže nútiť, aby som šla s vami. Zájdem i peši. Za hodinu som v Sliachi, odtiaľ už bude dajaký spoj.

Hnevali sa. To si vraj mohli myslieť, že sa budem vykrúcať. Povedala som, že nie som na klinci zavesená handra, nejdem. — No dobre, povedali, tak vás odvedieme násilím. Vonku sú pripravení dvaja príslušníci, budete mať hanbu pred dedinou! To ma nahnevalo. Hanbu som videla skôr v tom, že si budem pred tvárou dediny sadat' s nimi do auta. Tu sa zamiešal muž. On ma odvezie našim autom, no jedno predné svetlo má pokazené. Chytili sa toho, dobre, nech ma vezme, nebude ho nik pokutovať ani zastavovať — pôjdu pred nami. Rýchle som sa obliekla, muž naštartoval, nasadli sme. Ešte som chvíľku otáľala: ale čo na spiatočnej ceste?! Ale muž mi povedal, že vo Zvolene si pokazené svetlo dá opraviť.

Vonku, samozrejme, nečakala nijaká ozbrojená stráž. Ani za zákrutou, ani inde. Klamali.

V aute sme sa s mužom rozprávali pošepky, čo ak majú nejakú špeciálnu odpočúvaciu aparátúru vo svojom voze? Bola vo mne úzkosť, fantázia pracovala: čo ak ozbrojená stráž zostala tam, teraz vniknú do domu, prekutajú ho... nemali sme tam síce nič, čo by bolo nedovolené alebo podozrivé, no vedela som z rozprávania priateľov, ktorí už zažili prehliadky, že zavše odnesú aj úplne staré materiá-

ly, ktoré nemajú vzťah k nijakým problémom súčasnosti — bála som sa najmä o všetky svoje písomnosti, ba načo som aj ten fascikel z Martina doniesla! Vraj odobraté materiály dakedy nevrátia, prinajmenšom ich viac rokov zadržia v archívoch ŠtB. Ale muž ma upokojoval, vylučoval celkom jednoznačne, že by orgány mohli robiť domovú prehliadku, keď nik nie je doma. Aspoň nie legálnu, dodal, no pri prípadnej nelegálnej nezoberú nič, naopak, všetky stopy za sebou dôkladne zahľadia. Videla som, aká som neskúsená a ako málo viem o týchto veciach; postupne som sa upokojila.

Ale aj tak som bola napätá. Čierny voz pred nami v hmle mizol i zase sa vynáral. Bolo treba ísť opatrne, ledva bolo vidno okraje cesty. Celá dolinka bola dokonale ponorená do pravej jesennej pohronskej hmly. Včera v noci sem ešte hmla nesiahala, rozpomínala som sa. Aká celkom iná bola cesta, keď som sa po nej nocou náhlila domov. Vdychovala som svieži chlad od potoka, tešila som sa, že ochvíľu prekvapím muža. Mával radosť z mojich nečakaných, neobvyklých príchodov, aj keď ho prípadne vyrušili. Moje potešenie z pohybu, prekvapenia, z kúska odvahy alebo z hocičoho nevšedného strhávalo i jeho — lepšie povedané: i v ňom to driemalo, tiež rád prekvapoval. Tiež rád, podobne ako ja, vyrozprával zážitok hneď na prvý dúšok; sama som si toľkokrát hovorila, že už nie naraz, necháme si to na viackrát, ale vždy to bol vodopád slov, prekvapení a údivov . . . a tak neraz vznikla ilúzia, akoby cesty, úniky, prekvapenia iba ten hlavný cieľ mali, že si potom zážitky vzájomne vyrozprávame, oživíme ešte raz ich vyrozprávame, oživíme ešte raz ich vyrozprávaním, keď počúvajúci ich prežíva s nami. Pred duševným zrakom sa mi zrazu objavila dolinka vo svojom letnom výzore, keď som ňou

prvý aj druhý raz šla, pešo aj vtedy; najprv som v nej hľadala stopy Sládkovičovej svadobnej cesty; tie tu, samozrejme, už nezostali, no niečo predsa len mohlo ostať, napríklad prípoj-skratka cez les od hronseckého cintorína k hradskej od Veľkej Lúky na Lukavicu a ďalej na Dolnú Mičinú a odtiaľ hore na Hrochoť. Keby som bola prišla pred jedno desaťtimi rokmi, ešte by som bola zastihla starú, kameňom vyloženú cestu v pôvodnej podobe. Odvtedy ju prekryla vyasfaltovaná vozovka. Po starej ceste ostali iba náznaky pri potoku, lebo údajne miestami, kade potok tiekol celkom nízky, cesta i potokom prechádzala. Taký brod aj s kúskom stôp po ceste našla som i tesne pred Lukavicou, práve pred prvým domov z tejto strany — naším lukavickým mlynom. V mlyne bol kedysi i šenk, pocestní tu zvykli odpočívať, osviežili si hrdlá, celkom možné, že i svadobná družina na vozoch, tiahnuc hore dolinou na Hrochoť, sa tu zastavila. Cesta vtedy viedla miestami, kde je teraz náš dvor.

Druhý raz som šla dolinou, keď som sa vracala do Bratislavy po svojej prvej noci v Lukavici — ešte nie v mlyne. Už som tušila, že sa usadíme v Lukavici, že si tu kúpime starý dom. Ten prvý vyhladený bol uprostred dediny, v ňom som vtedy spala, dosť zle, napokon som ráno zameškala autobus. (Neskôr ten dom kúpil Lacko Holdoš.) Šla som peši. Keď som prechádzala okolo opusteného mlyna, zlákal ma, zišla som dolu k nemu, videla som na jeho dvore dvoch baranov, pásli sa pokojne na sýtozelenej tráve. Oproti dvoru, nad záhradou, ktorú z druhej strany vrúbil potok, stála za potokom na vršku vysoká borovicová hora, ďalej bolo odtiaľ vidno kopce, doliny, a dookola nik, ticho. Vtedy vo mne skrsla túžba: tu, tu chcem žiť, nie uprostred dediny. Je mlyn na predaj? Zaujatá touto

myšlienkou, pešovala som dolu dolinou veselo, hoci zmäknutý, horúci asfalt pálil (šla som boso, topánky ma, ako obyčajne, tlačili). Z obidvoch strán kývali mi rozkonárené koruny prícestných jabloní i hrušiek, pod nimi som si oddychovala, tu zastal pri mne náhle ruský gazík, vojak v blúze, prepásanej remeňom a s výložkami na pleciach, volal ma, že ma odvezie. Odmietla som, nebude ma vozit' cudzí vojak v mojej krajine, vo svojom cudzom vehikli, akýže zákon by platil pre mňa v ňom, tiež len cudzí — potlačila som i náhly nával l'útosti k odmietnutému dobrodincovi, že veď on za to nemôže, on tu musí byť, ba čo všetko tu asi prežíva — bolo počuť rôzne historky, nie, nejdem. Vojačik, slušný, dobrosrdečný v tvári, nenástojil, pribuchol pootvorené dvercia, odštartoval. Ostala som v dolinke sama. Bola mi súdená? Získala si ma na prvý pohľad ako obraz nielen prírody, ale i obraz duší ľudských v tomto kraji. Nachádzala som túto dušu už dávno i v rytme Sládkovičovho verša, v celej jeho skromnej, k lahodnosti, harmónii pravdy s krásou smerujúcej povaha. Zdalo sa mi celkom prirodzené, že práve do tohto kraja prišiel si hojiť ranené srdce a zároveň starať sa o svoju obživu . . . Dolinka bola asi i mne súdená. Koľko rász som ju prepešovala v lete i v zime, koľko rász sme ju i s mužom premeriavali za podjesenných fialových súmrakov, zjari v hmle, v daždi i snehu . . . ale dnes tí, čo ma prišli zavolať na výsluch, dnes ma po tejto ceste odvážajú od mlyna, možno od všetkého, s čím ma spája, premietol sa mi pred očami so všetkými svojimi zákútiami, strechami opravenými i neopravenými, pochytil ma znovu strach, akoby sa dom so všetkým, čo sme v ňom našli i doň priviezli, ocitol vo vážnom nebezpečenstve. Veľmi mi záležalo na tom, aby sa aspoň muž čím prv vrátil domov. Prisl'úbil

mi to, no ešte som ho presviedčala, že pred n i m i musíme hrať divadielko: nech nevedia, že sa hneď vraciaš, aby ti to náhodou neprekazili. Takže pred n i m i si budeme hovoriť, že ma počkáš okolo obe- da v Pol'ane, ale ty sa hneď obráť a — domov! Krútil hlavou, čo som zase nevymyslela, no súhla- sil, iba si to svetlo musí dať opraviť.

Modrooký orgán ŠtB už stál pri dvierkach, keď sme zastali na Švermovej ulici vo Zvolene pred bu- dovou Štátnej bezpečnosti, prikláňal sa k nám, počúval, čo mužovi hovorím, kde sa stretneme, po- tom poznamenal, že tak rýchlo to nebude, výsluch sa pretiahne i na viac hodín. Hrala som ďalej, od muža som si vynucovala, aby ma aj tak čakal v ka- viarni Pol'ana, žmurkala som naňho. Rozlúčili sme sa a modrooký ma galantne z l'avej strany spre- vádzal, otváral dvere predo mnou, no mal pritom dvojzmyselné poznámky, narážal zrejme na to, že som si ho od leta zapamätala. Nevedela som, čo mu na to odpovedať, vyšli sme na poschodie k zamre- žovaným dverám, ktoré sa za nami zavreli. V kan- celárii, kam ma uviedol z chodby, boli dva veľké pí- sacie stoly, na čelnej stene obraz prezidenta, v kúte vešiak. Sadla som si za stôl bližšie k dverám, ako mi modrooký určil. Svetlo mi padalo z veľkých oblo- kov do tváre. Môj spoločník, veľmi zhovorčivý, prejavil údiv, ako môžeme žiť v takom mlyne ešte aj v zime; v lete, nepovie, dá sa i v necivilizovanom prostredí, ale v zime? Potom prešiel na moju literár- nu prácu, zase dvojzmyselné poznámky o tom, aký bol či je môj súkromný život, a podobne. Neodpo- vedala som, a keď sa mu už zunovalo samému roz- právať a poznamenal, že na nijakú otázku neod- povedám, spýtala som sa, či je toto už úradný po- hovor alebo len príprava na výsluch. Poprel jedno i druhé, povedal, že zatiaľ tu len sedíme a čakáme

na úradné jednanie, že je to len taký spoločenský rozhovor. Do toho som chuť nemala, nech sa nehnevá, oddala som sa myšlienkam, ktoré mi blúdili neusporiadane hlavou. Prišlo mi na um, ako môj otec kedysi dávno, ba koľko rokov mal vtedy, keď ho gestapo bralo na výsluchy priamo z úradu — vyrátala som si, že len o málo menej ako ja teraz — nikdy nezabudnem na jeho ešte peknú, hladkú tvár, keď prišiel “od nich” raz nad ránom celý vystrašený, bledý, hovoril zmätene, ale že mal pri výsluchu revolver na sluchách, to sme vyrozumeli — bolo to niekedy po potlačení povstania, neverilo sa už vtedy ani vyšším sudcom; nato sa mi zjavila jeho tvár už zase iná, pokorená, sklonená, akoby vtiahnutá do seba, keď po troch mesiacoch vyšetrovania schádzal zo schodov Justičného paláca, kde som ho čakala, zvedavá, či Dr. Gustáv Husák naozaj dal príkaz, aby ho pustili: aká radosť, dal, dokonca nie do dvadsiatich štyroch, ale do polovice tohoto slúbeného počtu hodín — otec však radosť nemal, cítil sa zdeptaný, vychádzal z budovy, kde dlhé roky pracoval ako sudca, ako jej prepustený väzeň; napokon sa mi zjavila jeho tvár už omnoho staršia, zmenená ťažkou srdcovou chorobou aj istou neurózou, chudá, nevlúdna akosi už i k sebe samému . . . vidím ho ako mizne predom mnou z chodby budovy Štátnej bezpečnosti do kancelárie, v očiach úzkosť, ale i hnev, keď mi nedovolili vojsť a byť pri ňom — vtedy už bol po prvej porážke, chodil o paličke, ledva vyšiel aj na druhé poschodie chmúrnej budovy, ktorá už viac desaťročí stráži bezpečnosť republiky, ako strážila i Slovenský štát — s dvoma kamennými levmi na priečelí nad širokým vchodom z ulice vtedy Špitálskej, dnes Čs. armády; potom už sa všetko zotrelo, ostalo mi len rozmýšľať, prečo to všetko, ešte i v rokoch šesťdesiatych, keď vonku

už hlaholili zvony začínajúcej slávnosti k novej obrode socializmu. Nikdy nebol z ničoho obvinený, tobôž nie súdený, a predsa koľko súženia, strachu, neistoty, poníženia v živote celej rodiny — spomenula som si náhle aj na majora, ktorý cestou z Košíc do Prahy ako zamestnanec Kancelárie prezidenta republiky dokopal moju matku v hale nášho bytu, keď sa mu nechcela z bytu vystúpiť a prenechať mu ho so všetkým — otec bol vtedy zajatcom NKVD, potom ho z láskavosti veliteľ'a, sovietskeho dôstojníka bezpečnosti, ktorému moje úvahy, názory a prosby tlmočil slovenský partizán, krajan, rodák od Lučenca, dali previezť na L'udový súd, do bratislavského Justičného paláca — inak by už sotva bol žil, nebol by vydržal, čo vydržali i nevydržali mocnejší, ktorých previezli do ruských koncentračných táborov na Sibír. Prečo, prečo to všetko? Naozaj len preto, lebo slúžil i Slovenskému štátu ako sudca, bolo naozaj v ich očiach takým hriechom, že ho ako vysokého sudcu prevzali i predstavitelia novej vrchnosti, že aj keď už nemohol byť ako za prvej republiky vrchným inšpektorom nad súdmi Slovenska a Podkarpatskej Rusi, určili mu úrad ministerského radcu na novozaloženom Ministerstve pravosúdia? Keď som už dospievala, mala som svojské, od jeho názorov odlišné pohľady na svet, vedu, umenie — a ťahalo sa to i na neskoršie roky — a predsa i mňa si teraz pričkal osud, podobný jeho osudu?! Aj mňa podozrievajú, vyhadzujú z kruhu mojej práce, spoločnosti spisovateľskej, aj mňa budú už odteraz ťahať na výsluchy, prečo? Takže napriek všetkému, čím som i vedome a dobrovoľne poslúžila svojej súčasnej spoločnosti, vracia ma ona ta, odkiaľ som vyšla, do môjho takzvaného buržoázneho pôvodu? Naozaj bolo všetko len zdanie, v čo som i ja dlhé roky verila,

hlbšie vo mne ostali prvky výchovy z domu i zo škôl prvej republiky - je to všetko zákonité? Moje myšlienky rozbíhali sa z pôvodnej jedinej nite na tisíce mnohorakých nitiek podružných, nevedela som z toho nič súčasne ani povzbudzujúceho dať dokopy pre svoj blízky, no neurčitý, trochu i strach vzbudzujúci dej, ktorý ma očakával v kancelárii s obrazom prezidenta Dr. Husáka na čelnej stene, nakoniec som sa sústredila na retušovaný obraz jeho tváre s bielymi vlasmi nad vysokým hladkým čelom — aj on sa mi zjavil náhle v rozličných podobách: najprv ako mladý, štíhly, uzavretý muž, vedomý si svojej dôležitosti, ale i možností konať dobro v časoch, keď väznice v mestách našej druhej, ešte len sa rodiacej republiky naplnili sa novými väzňami a keď sa naňho podobne ako ja obracali o pomoc rodiny väznených, často s úspechom. Potom som si ho predstavila o pár rokov staršieho — aj on bol podobne ako iní po dlhoročnom žalárovaní už šedivejúci, unavený i na pohľad, a predsa ešte pevný, veril vo svoje sily — vidím ho v izbe bytu jeho rozvedenej manželky, obrátenej oblokmí do parku, ako preberá odo mňa prácu, ktorú som robila len preňho: v časopisoch, čo ako sa uvoľnila cenzúra, by mi v tom čase preklady prác všetkých tých osobite zmýšľajúcich talianskych komunistov neboli uverejnili. Sled ďalších obrazov zo stretaní prerušila zrazu spomienka na jeho meravú, odmietavú tvár, uzavretý postoj, keď mi z jari roku 1964 vyčítal, prečo mu oznamujem príchod Rosany Rossandy, Carla Bernariho, Leviho a pracovníkov Gramsciho ústavu z konferencie na Dobříši k nemu do Bratislavy:

— Čo si to myslíte?! Ja sa už zavrieť nedám!

Teraz zatvárajú iných. Pod obrazom jeho uzavretej, okrúhlasto-podlhovastej tvári s očami skrytými za okuliarmi vylúchajú i mňa.

Ba či si prečítal moju poslednú prácu, ktorá vyšla knižne aj s ilustráciami Janka Nováka pred tromi rokmi v Tatrane? Poslala som mu ju na Hrad i s venovaním. Poďakovanie ani iná odpoveď neprišli. Uvedomila som si, že som hádam nemala poslať! Možno mu to ani neodovzdali a zbytočne som upozornila prípadných strážcov korešpondencie na seba.

— O čom rozmýšľate, pani Ponická? — ozval sa zrazu môj spoločník; myslím, že som sa naňho dost' prívetivo usmiala, v prvej chvíli prekvapená, keď som si náhle uvedomila jeho mlčanlivú prítomnosť, ale hneď nato som úsmev z tváre stiahla, nebol môjmu položeniu primeraný.

★ ★ ★

Do miestnosti vstúpili dvaja, pozdravili ma, podali mi ruky, mladší zavalitý s okuliarmi a s prenosným písacím strojom sa mi predstavil, meno som hneď zabudla, starší šedivý, s bledou, bezkrvnou tvárou, s vráskami pri ústach a s úzkymi očami mi svoje meno neprezradil. Hneď bolo jasné, že on tu hrá prvú úlohu.

— Tak ako sa máte, pani Ponická, — sadol si za stôl do mojej tesnej blízkosti. Jeho tón znel posmešne a výstražne.

— Ako obyčajne.

— Hej? A čo robíte?

— Len ako vždy.

— Aj píšete?

— Aj.

— Ale to nesmiete!

— To predsa nie je zakázané . . .

— Lenže vám už nič neuverejniam.

— Zdá sa.

— A poznáte, samozrejme, aj príčinu.

— Iste.

— Tak nám niečo o tom diskusnom príspevku povedzte.

Uvolnila som sa, to nebola ťažká ani riskantná téma, všetko už bolo dokonané, začala som rozprávať, ako som s diskusným príspevkom prišla na tretí zjazd slovenských spisovateľov, ako som sa s ním prvá prihlásila do diskusie, a predsa ma do nej nepripustili, ako som ho napokon odovzdala do protokolu zjazdu, potom ako mi kvôli nemu zastavili knihu, ako ma súčasne čoskoro po zjazde predvolali na Zväz, aby som príspevok odvolala a aby som netrvala na tom, aby ostal v protokole zjazdu, ako . . .

Nervózne pokašliaval, napokon kývol rukou, že to už poznajú, prerušil ma:

— A komu ste dali čítať príspevok na zjazde?

— Dala som ho do protokolu, protokol vždy po zjazde vyjde, aj priamo na zjazde som ho dala čítať, mala som pri sebe kópiu.

— No vidíte, tak sme pri tom, tak teraz povedzte, komu ste dali čítať.

— Kto za mnou prišiel.

— Mená.

— To už neviem.

— Tak len my vieme? Tak pekne von s tým.

Kto . . .

— Neodpovedám.

Pustili sa do mňa, i modrooký i zavalitý od písacieho stroja - asi zapisovateľ. Na to musím odpovedať! Ak odmietam odpovedať, som vinná!

Nevedela som, akú vinu by som mohla mať za to, že som príspevok, napísaný na náš zjazd, pre spisovateľov, dala im aj čítať; okrem toho som sa už bola poučila, že i podľa zákonov mám právo neodpovedať, najmä keby to mohlo ohroziť moju bezpeč-

nost' alebo bezpečnosť iných, najbližších. Prikývli; lenže vraj tým naznačujem svoju vinu. Nech mi teda konečne povedia, akú vinu! Zatiaľ mi predsa ani slovom neoznámili, z čoho som upodozrievaná alebo obvinená! Zatiaľ vraj nič nemajú, ale ja im mám pomôcť objaviť hlavných vinníkov. Zase som nevedela akých, z čoho obvinených.

— No len sa nenaparujte, akoby ste sa nebáli ani nás, ani nikoho, poznáme takých hrdinov, — zasykol už trochu netrpezlivo môj hlavný vyšetrovateľ, naklonil sa ku mne a zlovestne stíšeným hlasom doložil: — Ale my vás prinútíme odpovedať, máme na to prostriedky!

Vedela som, že kedysi, v päťdesiatych rokoch, pri príprave nevinných ľudí na procesy boli to kruté prostriedky, ohrozujúce zdravie vyslúchaného. Pripomenula som, že z tlače už vieme, o aké prostriedky vtedy šlo a že nepochybujem o tom, že keby potrebovali, použili by ich aj dnes, pripustila som, že som slabá, že by som hocičo nevydržala, a tak . . . prerušil ma s hraným láskavým úsmevom, že až také drastické to nebude, dnes už sa také nepoužívajú; zdalo sa mi, že ostal polichotený tým, ako som uznala ich možnosti, a najmä prejavila svoju neistotu. Znovu sa ku mne naklonil bledou tvárou, už bez výstrahy i hnevu, ba temer vl'údne mi povedal:

— Ale keby ste nám vyšli v ústrety, bude všetko iné. Stačí povedať jedno-dve mená a ako sa dostal príspevok do zahraničia. Ak nám to poviete, my si už poriadok spravíme, a vy budete smieť znovu písať. No tak čo . . . ?

— Neviem.

— Tak meno, kto čítal.

— Neodpovedám.

Znovu reči o prostriedkoch, znovu som pokorne

uznala, že zo mňa by asi nikdy nebol hrdina ako Mirko Nešpor alebo iní bezpočetní hrdinovia, o ktorých vieme, že ich mučili, a oni ani v poslednej chvíli sa nepokorili, nič nepriznali, ja som v sebe nikdy necítila takú odvahu. Ťažko znášam ešte i zubnú vŕtačku — lenže v tomto prípade, hovorila som pravdu, na mená sa ma kedykoľvek darmo budú spytovať, mená zabúdam, nielen cudzie, ale i blízke, som taká sústredená na seba, že jednoducho . . . to som sa už plietla, lebo to už nebola pravda, mená cudzích ľudí si síce často nezapamätám, ale čo hovorím so známymi, alebo čo oni hovoria a vôbec malé i väčšie veci, ale i drobné udalosti, čo sa odohrajú v súvisi s inými v mojej prítomnosti, to si zavše do detailov zapamätám. Vedela som, kto prišiel za mnou na zjazde, aby si príspevok požičal, vedela som i to, kto čo o príspevku povedal. To som však naozaj nevedela, kto a ako príspevok údajne doručil do zahraničia, veď ja som ho v "Le Monde", kde vyšiel, ani nečítala - nik mi ho neposlal.

Šedivec strčil predô mňa separátku exilového časopisu "Listy", malý vreckový formát s drobne vytlačeným písmom, otvoril ju na strane, kde bol uverejnený môj diskusný príspevok: prvý raz som ho videla vytlačený. Na výstrižku z časopisu "Le Monde", ktorý mi bol priniesol v lete Karel Bartošek do Lukavice, boli len úryvky z príspevku. Písmo "Listov" bolo drobné, článok som si nečítala, len som podľa dĺžky uverejneného textu odhadla, že tu uverejnili príspevok celý.

— Tak nebudete čítať? — nútil ma šedivec. "Listy" ležali predô mnou na veľkom kancelárskom písacom stole tak, ako ich bol otvoril. Ani som sa ich nedotkla.

Šedivec zhrabol časopis nervóznymi rukami a strčil si ho nazad do vrečka.

Ozval sa celkom novým tónom. Dozvedela som sa od neho aj od ostatných prítomných, ktorí sa k nemu pridávali ako v dopredu dohovorenom intenzívnom útoky na mňa, aký som vyvrhel' socialistickej spoločnosti, protištátny živel, nepriateľ socializmu, samozrejme i fagan zradcovských predkov, priateľka židov a neviem čo všetko ešte, poznala som to už dávno z novín i z uverejňovaných vyšetrovacích protokolov zo začiatku budovania socializmu u nás — nepocítovala som to ako niečo strašného, naopak, veď týmito nadávkami častovali kedysi svojich popredných komunistov, vybraných na likvidáciu . . . teraz, zdalo sa, prišiel rad aj na iných, nekomunistov, napokon veď som výhonok buržoáznej triedy, mnohí z nej si to už odtrpeli, môžem i ja. Horšie bolo, že v rozvášnení fajčili jednu cigaretu za druhou, nevel'ká podlhovastá kancelária bola plná dymu, aj pán prezident na obraze plával v jeho oblakoch. Fajčila som kedysi i ja, a dost', najmä keď som pri písaní-prekladaní ponochovala, ale odvtedy, čo som zakotvila v Lukavici, som s tým celkom prestala. Často som žartovala, že teraz fajčí miesto mňa komín nášho domu, na to je krajší pohľad ako na fajčiacu ženskú, ale aj chlapa, a naozaj mi bol komín na pomoci, lebo kedykoľvek som dostala chuť na cigaretu, hodila som polienko do kachiel', aby oheň nevyhasol, alebo som bežala do drevárne po ďalšie polienka, potom som sa vyšla dívať z dvora, ako zo starého, ešte stále slúžiaceho mlynského komína dvíha sa dohora dym, a osviežená pohybom i zážitkom pokračovala som v práci, z ktorej ma bola vyrušila náhla túžba za cigaretou. Odkedy som tento zlovyk zanechala, znášala som ho čím ďalej, tým menej i vo svojom okolí, návštevy museli fajčiť vonku. Postupne prestal fajčiť aj muž, u ktorého to bolo už dávno nevyhnutné — iba v Lu-

kavici sme to spolu dokázali. Ani on už fajčenie neznášal, a to ani u druhých v miestnosti, kde sa zdržoval.

Preblesklo mi hlavou, ba či fajčí ešte pán prezident? Po päťdesiatke všetci postupne dostávame rozum a hlavne strach o svoje zdravíčko. Aj môj otec prestal fajčiť len vtedy, keď už bol na tom celkom zle; aj šedivec je už v rokoch, určite aspoň v mojom veku, usudzovala som podľa pleti i celkového výzoru aj akéhosi trvalého podráždenia, a svoje zdravie si fajčením ešte väčšmi poškodzuje, najmä vybičúva nervové napätie. Tí ostatní boli mladší, vyzerali zdravší. Mala by som im dať najavo slušným spôsobom, aby prestali, alebo aspoň otvorili oblok . . . no nevedela som ako. Dym i mne mútil hlavu. Zrazu mi udrela do očí výveska v blízkosti portrétu pána prezidenta: "Fajčiť zakázané!"

Ale upozorniť na vývesku, to sa určite s t r a š n e urazia. To znášajú najmenej, v i c h priestoroch by bolo hádam vhodnejšie vyvesovať zdravotno-osvetové plagáty a materiál, niečo také, čo som kedysi sama ako redaktorka edičného oddelenia Výskumného ústavu zdravotnej osvetu navrhovala a vydávala — nejaký šikovný veršík, kresbu alebo vtipný text na zamyslenie, nie zákaz fajčiť — to by možno aj ich povzbudilo, aby si chránili zdravie, aby ani vypočúvaných dymom nezamorovali, veď napokon zákaz ani pre tých prísne neplatí, keď, ako viem, on i toho i onoho dakedy ponúknu kávou, vínom a pritom i cigaretou.

Dym štípal oči, dráždilo ma na kašeľ, zrazu ma prestúpil úzkostný pocit, strach, čo ak je toto len dym na úvod, na prvé omámenie, potom do mňa vnikne nevedno ako ďalší smrteľný — znovu ma rozochvela "neurosa anxiosa" môjho tak dokonale scivilizovaného storočia, predstava starých, mla-

dých, detí i dojčiat, celých pokolení židov v plyne, ich stony, ich duše cítim neraz krúžiť ešte stále nad našimi hlavami, je to skutočnosť neodbytnnejšia než predstava všetkých bezduchých vesmírnych korábov, ktoré si človek márne vyrobil, aby v sebe potlačil úzkosť z toho, čo vyparatil na Zemi.

— Prosím, môžem sa dačo spýtať? — ozvala som sa zburcovaná náhle vnútorným nepokojom.

— Prosím, prosím, — zo všetkých strán ochota, jeden i vyskočil zo stoličky, na šedivcovej tvári uvoľnenie.

— Môžem ísť na WC?

Bledá tvár pri mne sa zmŕštila náhlym odporom:

— Vyveďte ju!

Darmo som sa chcela osviežiť čerstvou vodou. Priestor WC bol rozdelený na troje, predsieň s umývadlami, chodbičku i tri záchody, no voda netiekla ani v nich, ani z kohútikov nad umývadlami, iba pár kvapiek sa mi podarilo nabrat' do dlane a offkať si nimi vyštípané oči, zatiaľ čo vonku na chodbe ma vyčkával môj sprievodca k záchodom, modrooký gavalier. No aspoň si trochu vydýchnem, usporiadam si myšlienky, postála som tesne pri otvorenom obloku v predsienke pred kabínami. Potešila som sa svojmu nápadu, už pomohla i kvapka vody na viečkach, i maličký pocit uvoľnenia, že i tu, v priestoroch, kde pre tých, ktorých sem privádzajú, vládne napätie a strach, existuje nejaký kút spásy, kde človek po všetkých hrozbách a neistote môže v sebe znovu nájsť kúšтик istoty. Veď oni sami vedia, že ma nemajú za čo sem volať, vylúčať ani zastráňovať, tým menej obviňovať, trestať, a len vo mne je, či im pomôžem hocičím, aby mohli, aby mali právo na všetko, na čo nemajú. Napadlo mi, že v taške mám adresy študentov z okolia, ktorí ma niekedy navštívili, jeden z nich bol dokonca synom

pracovníka ŠtB, žil v rozpore s rodičmi, ostatní — pôvodne všetko spolužiaci — po štrnástich rokoch rozídení do rozličných odborných škôl, do gymnázií, hľadali odpovede na otázky, ktoré ich trápia, sotva som ich aj ja uspokojila, no zato som im aspoň svoje oblúbené knihy požičiavala, zavše predsa len aj o svojich dojmoch zo sveta i z domácich pomerov povedala — zľakla som sa, že by u mňa mohli ich adresy nájsť a chlapcov potom vyslúchať. Ale kam s adresami, voda netečie! Zastrčila som si ich na menej nápadné miesto v taške, hádam len nebudú robiť osobnú prehliadku?

Dýchala som pár minút zhlboka, pomaly, potom som osviežená vyšla na chodbu, kde ma trpezlivo čakal modrooký. — Voda nefunguje, — oznámila som mu a vošli sme do kancelárie. Dym v nej stál ešte hustejší. Mužovia ešte stále fajčili, dychtivo debatovali. Zachytila som niekoľko slov: — Poučili ju . . . oni ju . . . neporozumela som, kto a o čom. Rozpomenula som sa na svoj úzkostný pocit, s akým som odchádzala z miestnosti, potom na výdych vo WC. Nič mi nemôžu spraviť!

— Prosím vás, vyvetrajte, ja už do toho smradu nevojdem, — povedala som a držiak kl'učku ešte v rukách, neotvorila som dvere celkom, ostávala som na prahu.

Vyskočili, otvárali oblok, smela som ostať na chodbe s gavalierom, čakali sme. Usmieval sa. Ochvíl'u nás zavolali dnu, trochu posmešne sa spytovali, či mi je už vzduch dobrý. - A chovajte sa ku mne slušnejšie, — povedala som, — sami ste povedali hneď na začiatku, že nie som obvinená ani upodozrievaná.

Miestnosť ešte smrdela, ale už nepomerne menej, neplávala v oblakoch dymu, obrysy predmetov sa vyjasnili, aj výveska so zákazom fajčenia, aj obraz

pána prezidenta nad vešiakom. Zdalo sa mi, že aj tvár môjho vyšetrovateľa je jasnejšia, no dve hlboké vrásky pri ústnych kútikoch ukazovali značnú únavu. Ešte raz, akoby len zo zvyku, zopakoval predošlé otázky, dohady aj výhl'ady, až nakoniec, prichýlený temer k doske stola, zložil pred sebou obe ruky: - Tak vy nám, pani Ponická, nič nepoviete, my z toho nič nemáme.

Skoro som sa zahanbila. Čo ak patrí k tým, čo nové poriadky s mnohými obeťami, možno i so zbraňou v ruke vybojovali? Čo ak stratil vo vojne príbuzných, ak . . . mám takú povahu, že len čo niekto na mňa pekne, už som na mätko, no a rada vyhovujem ľuďom. Napokon, tak či tak, teraz som smeťou v očiach ľuďí, ktorí zabezpečujú osobnú bezpečnosť občanov i celej krajiny, i moju. Majú svoje povinnosti, starosti, svoje krajné i krízové situácie. A ja čo? Naozaj vidia vo mne nebezpečenstvo pre dané spoločenské zriadenie, sú proti mne z povinnosti i z presvedčenia, chcú ma donútiť, aby som sa k dačomu priznala alebo aspoň nejaké mená im dala nie preto, aby sa tým utvrdila správnosť príkazu o mojom výsluchu a ukojilo sa ich svedomie, ale preto, lebo i sami fanaticky veria tomu, že konám proti záujmom spoločnosti a žijem v blude, ktorý treba zničiť v zárodku všade, kdekol'vek sa zjaví?

Bola som dcérou sudcu, strážcov verejného poriadku som si ctíla, otec nás vychovával v dokonalej a hlbokej úcte k zákonom i k Bohu, k úcte nie vonkajšej, formálnej, ale vnútorne precitovanej, sama som sa nikdy nedostala do takéhoto konfliktu s predstaviteľmi verejného poriadku, štitíla som sa i celkom malých špekulantských klamstiev kvôli hmotnému prospechu, ba čo by povedal otec teraz na moje položenie, keby žil, napadlo mi. Zazdalo sa

mi, že s diskusným príspevkom k spisovateľskému zjazdu by bol vrúcne súhlasil, no nevedela som si predstaviť, ako by hodnotil fakt, že ma upodozrievajú z nepriateľstva k zriadeniu svojho štátu, že môj príspevok už koluje v cudzine, a ja nechcem strážcom poriadku prezradiť ani jedno meno tých, ktorým som príspevok dala čítať. **P r a v d i v ú** výpoveď za každých okolností pred zákonom považoval za nevyhnutnosť. Ten princíp vraj dopredu chráni človeka i pred činmi a úmyslami nepravými. Lenže ja som nevy povedala nepravdivo. Odmietala som len odpovedať na všetko. A to pripúšťal i zákon! Kým som sa tak v sebe sporila, oni si sadli nabok, niečo si hovorili, naostatok sa ma šedivec opýtal, či poznám Václava Havla, Jiřího Lederera, Františka Pavlíčka . . . poznala som ich, kto by u nás nepoznal všetkých ako významných literárnych i dramatických umelcov, publicistov, a po obsadení republiky v roku 1968 a zavedení nových poriadkov ako autorov prác vydávaných v Petlici a kolujúcich zavše i u nás na Slovensku medzi záujemcami o druhú časť našej kultúry, literatúry, publicistiky, ktorá prakticky uchovávala naďalej kontinuitu toho, čo vznikalo i prv, pravdaže som ich aj ja poznala, len osobne som sa s nimi nestretla nikdy v živote, aspoň som sa na to nepamätala. Ak teda nie, čo vraj poviem na proces, ktorý práve proti štyrom začali v Prahe. Nevedela som čo odpovedať, no uvedomila som si, že môj výsluch možno súvisí s procesom . . . alebo je to, ako to už býva, len zabezpečenie neprítomnosti ďalších záujemcov na procese.

Zapisovateľ, ktorý sedel oproti mne, chrptom k svetlu i k portrétu prezidenta, sňal vrchnák z písacieho stroja a oznámil mi, že ide so mnou spísať zápisnicu. (Už pred začiatkom výsluchu bol pozna-

menal, že do zápisnice zapíše len to, s čím budem súhlasiť, ale v rozhovore môžem povedať hocičo bez obavy, že by to dali do zápisnice.) Zopakoval všetky otázky z výsluchu, len všetko kratšie a bez komentárov. I ja som odpovedala len krátko alebo nič. Zapisovateľ namrzene mávol rukou a dal mi prečítať zapísané. Nesúhlasila som s odstavcom, v ktorom napísal: Odmietla odpovedať. Vedť len na niektoré otázky som neodpovedala. Väčšinou áno. Zapisovateľ krútil hlavou, nechcel už svoj zápis meniť. Preto som odmietla zápisnicu podpísať. Založil ju do fascikla, stroj prikryl vrchnákom. Ale ešte nebol koniec.

Šedivec sa naklonil ku mne, pripomenul mi, že ešte vždy mám čas, mám si vraj všetko premyslieť, uznať, čo narobil môj diskusný príspevok doma i vo svete, že stačilo by z mojej strany uznať to celkom krátkym verejným vyhlásením, že som pochybila, že som to i to prehnala . . .

Zapochybovala som, že by som to kedykoľvek v budúcnosti bola ochotná spraviť, nato on už vstal a prísne povedal:

— Keď sa nedá s vami hovoriť, tak si pohovoríme s manželom, pošlite ho hneď sem.

Odmietla som. Nie som ich zamestnankyňou, pred chvíľou s manželom boli, nevidela som nijaký nový príkaz, aj on ma iba priviezol a čaká na mňa v Pol'ane, dobre vedia. Prepustili ma, mrežované železné dvercia na poschodí otvorili i zavreli hneď za mnou. Ochvíl'u som uvidela v malej vzdialenosti za sebou modrookého, neskrýval, že mi kráča v päťkách, možno ide osobne vyzvať muža, aby prišiel na výsluch? Ako dobre, že je už v Lukavici! Ale či celé nie je len hra, možno vyrátaná na znepríjemnenie odchodu, vyvolanie napätia: neverila som vážne, že naozaj chcú hovoriť i s mužom, nemali na to nijaké

právo, boli by aj jeho pozvali! Do Pol'any som však predsa len šla. Modrooký ochvíl'u prikvtol s úsmevom na ružovkastej tvári, rovno k môjmu stolu, kde už rozvoniavala šálka čiernej kávy. V rozpakoch sa ospravedlňoval, že by ma vlastne o n i mali zaviesť domov, ale ak vraj počkám a muž nepríde, zoženie voz, odvezú ma. Neodpovedala som; odišiel, vypila som kávu, zaplatila som a hneď som si šla objednať taxík, je to vo vedľajšej ulici. Netrvalo dlho, kráčala som už pod starými agátmi k našej bráne. Muž ma vítal s veľkým ul'ahčením. Nečakal, že tak skoro prídem. Bolo len pár minút po dvanástej. Všetka hmla preč, nad cestou slnko na oblohe väčšie ako kopec pod ním žiarilo tak, akoby chcelo vynahradiť všetko, čo v lete nevydalo zo svojho skladu tepla a svetla. Šli sme dnu, hovorila som, akoby som bola mala ústa dni a dni zapchaté; skákala som v reči z komentovania čerstvého zážitku na problémy dobové, spoločenské, muž ma s chápaným úsmevom nechal, neprerušoval ma, no pritom ma šikovne odvádzať do kuchyne, aby sme si narýchlo niečo ukuchtili, potom si spravíme kávu, sadneme si na lavičku a tam si pokojne všetko preberieme. Na to už neprišlo. Po obede, vyčerpaná i z nevyspania poslednej noci, šla som si odpočinúť, hlboko som zaspala, a keď som sa občerstvená zobudila, nemala som už chuť hovoriť o výsluchu.

★ ★ ★

17. októbra 1977, päť dní po mojom výsluchu na Okresnom veliteľstve Štátnej bezpečnosti vo Zvolene, začal sa v Prahe proces proti štyrom obžalovaným českým intelektuálom. O jeho priebehu sme sa temer nič ani zo zahraničných správ nedozvedeli, pretože zahraniční korešpondenti neboli vpustení do súdnej miestnosti, a tak mohli svojim

redakciám do zahraničia poslať len celkom bežné správy o tom, čo sa dalo v prvý deň procesu na chodbách súdu, pred súdnou budovou alebo vôbec v Prahe. Boli to deje, obrazy dramatické, nechýbali v nich ani prvky tragikomické. Strážcovia poriadku pustili na súdne rokovanie údajne len pár najbližších príbuzných obžalovaných, okrem nich len niekoľkých "objektívnych pozorovateľov". Tí, čo sa darmo domáhali vstupu do súdnej budovy, boli donútení stráviť deň vo väzení. Energicky sa vraj však ubránila odvlečeniu do väzenia známa česká herečka Vlasta Chramostová; bez konfliktu a poseďenia to prešlo Ludvíkovi Vaculíkovi, ktorý na dohováranie orgánov im dopredu prisľúbil, že na proces nepôjde. V ten istý deň ešte za tmy nad ránom vyvliekli vraj ozbrojení príslušníci ŠtB z domu do väzenia speváka a básnika Jaroslava Hutku, a boli aj iné senzačné správy o ďalších osobách a ich príbehoch, isteže sme nemuseli všetkému do bodky uveriť, no vcelku sme si mohli vytvoriť obraz pravdepodobný. Svetovú mienku, ako som si vypočula z hlásení rozličných zahraničných rozhlasových staníc, pobúrilo najmä to, že tento "politický proces" (inak ho ani nenazývali) odohráva sa tajne, že naň nepripustili ani zástupcov diplomatických úradov, ani právnikov, ktorého vyslala organizácia Amnesty International; niektoré stanice dokonca hlásili, že to pripomína niekdajšie praktiky monstre procesov v socialistických krajinách.

S mužom sme dovtedy ani vážne neverili, že k tomuto procesu naozaj dôjde. Dúfali sme, že ho v poslednej chvíli odvolajú, to sa už i v čerstvej minulosti neraz stalo.

V druhý deň pražského procesu, predpoludním 18. októbra 1977, prišli nás do Lukavice zase navštíviť orgány Štátnej bezpečnosti, tí istí dvaja,

čo aj pred piatimi dňami. Už nás neprekvapili, o ich blízkej návšteve dozvedela som sa na konci výsluchu vo Zvolene, ešte 12. októbra: mali prísť obzrieť si môj písací stroj, odklepnúť si na ňom nejaký odstavec, aby mali typy písma a neviem čo ešte.

Vošli, pozdravili sa v chodbe, obrátili sa k mužovi, že od neho niečo chcú. Muž práve natieral steny v chodbe, museli trochu poodstúpiť, pretože štetku neodkladal, tuho zabratý do práce mal'oval ďalej. Čakali, pokašliavali.

— Hovorte, — povedal muž. Ja som v kuchyni chystala obed, všetko som počula. (Staré dvere nevel'mi priliehajú.)

Modrooký pozval muža na pohovor s vedúcim pracovníkom velitel'stva Štábnej bezpečnosti do Banskej Bystrice, vraj to nebude nijaký výsluch, len súdružský rozhovor, už ako medzi straníkmi. Muž nič nehovoril, videla som cez sklo dverí, ako ďalej mal'uje. Modrooký ešte pripomenul, že voz by poňho poslali. Teda už len kedy chce . . .

Hodnú chvíľu bolo ticho. Zdalo sa mi, že muž mal'uje, rozmýšľ'a, čo odpovedať. A tí dvaja čakajú. Dost' trpezlivo, to sa muselo uznať. Konečne som začula:

— Dobre, prídem. Zajtra, sám. Voz netreba.

Ďakovali, brali sa chodbou ku mne do kuchyne. V izbe za kuchyňou už čakal pripravený písací stroj. Modrooký si pýtal papier, dala som mu dva čisté hárky. Počerný ostal stáť na prahu kuchyne.

Dvere z kuchyne do izby som zavrela, pri varení vždy zatváram. Pokračovala som v príprave obeda. Hodila som cesto na lopárik, voda na sporáku už vrela.

— Idete hádzať halušky? — opýtal sa ten v dverách.

Čo ťa do toho, mlčala som a spomenula som si, že som zabudla posoliť. Hodila som cesto nazad k ostatnému do misy; sol'ničku mám na nástennej polici tesne pri dverách. Ako tam počerný stál, odchýlené dvere zastierali celú policu. Odtiahla som ich prudko, temer som ich zabuchla, zavreli sa mu iste pred nosom, musel odskočiť pred nimi na chodbu. Nebolo to schválne, ale nebolo to ani slušné. Ale či je slušné nazízať z prahu do hrncov? Môjho strážcu ani toto nepomýlilo. Akoby sa boli dvere len následkom prudkého prievanu zavreli, pokojne ich znovu otvoril, zastal na prahu ako i pred chvíľou, opretý o biely rám, založil si ruky pod pazuchy, stál, už sa na nič nespytoval.

Z izby zaznievalo pomalé ťobkanie do písacieho stroja. Halušky sa už preval'ovali na povrchu zhustnutej várovej vody. Len ako náhodou mihla som okom po človeku v dverách. Nie je to hlúpe? napadlo mi: dováram bryndzové halušky, ako obyčajne množstvo, že by sa z neho aj viacerí najedli, a tu dvaja, pravdepodobne tiež hladní, jeden Vígl'ašan, druhý podľa prízvuku východniar, aj tu aj tam varia halušky, je to slovenské jedlo celonárodné, nebolo by najprirodzenejšie oboch ponúknuť, nech sa páči, naberte si, a u vás aké robia? (lebo zato malý rozdiel v príprave je tu i tam). Nezmysel! odohnala som od seba predstavu najprirodzenejšiu. Či je prirodzené, že jeden hosť sa opiera o rám kuchynských dverí, zatiaľ čo by si mal kde i sadnúť, a či je prirodzené, že druhý ťobká do môjho písacieho stroja len preto, aby mohli striehnuť, či sa niekde nezjavia z toho stroja nejaké texty, ktoré už tým činom, že sú moje, sú závadné a nepriateľské?! . . . Nič z celého nie je prirodzené, a oni by halušky beztak odmietli. Hlupaňa som, také nápady! Ale už vyšiel ten z izby, volal ma dnu, aby som skontrolo-

vala stroj, aby som nepovedala, že mi ho nechal v neporiadku. Pravdaže ma pritom upozorňoval, že on už teraz vzorky má, díval sa na mňa: tak teraz vieš, čo to znamená, s týmto strojom už nesmieš ani to, ani ono, lebo bubu, zoberie ťa bobo!

Halušky sme zjedli s mužom na dva razy, boli vynikajúce, s chutnou jesennou bryndzou a upraženou slaninkou navrchu. Ešte som ich i kyslou smotánkou zaliala. Večer sme počúvali správy zo sveta. O procese sme sa len málo dozvedeli, rušičky fungovali, no zato sme zachytili radostné ozveny sveta z víťazstva nad teroristami v Somálsku. V deň nasledujúci ešte predpoludním priniesli už i naše noviny správy o tom, že pražský proces sa skončil ešte včera (netrval teda ani dva dni) a že hneď popoludní boli vyhlásené i rozsudky: O. Ornest a Jiří Lederer boli odsúdení nepodmienečne, tojest na väzenie — prvý na tri a pol, druhý na tri roky, Václav Havel a F. Pavlíček podmienečne — prvý na štrnásť, druhý na sedemnášť mesiacov na slobode, s podmienečným odkladom na tri roky.

Z odsúdených mi bolo ľúto najmä Jiřího Ledera, lebo som mala dojem, že je to človek s veľmi jemným duševným tkanivom, ktorého väzenie môže zničiť. Jeho meno i články som si pamätala z rokov šesťdesiatych, mala som z nich ešte i výstrižky s podtrhnutými časťami: “Nespravedlnosť nezačína ve väzeních, táborech a na popravištích. Tam končí. Začína nenápadně, když mlčíme, zatímco někdo je na tom hůř pro své názory . . .” (článok “Lidské osudy”, Lit. noviny č. 5, 21. 11. 1968). Úryvok pripomínal mi hlavnú myšlienku prejavu básnika Františka Hrubína na 2. zjazde československých spisovateľov v Prahe v máji r. 1956 (je o ňom reč na viacerých miestach, stal sa štafetou, s ktorou, ako vidno, pobežíme do ďalších čias . . .). Poznala

som aj niektoré z "Rozhovorov" Jiřího Lederera s predstaviteľmi českej kultúry prenasledovanej, napríklad s Havlom, Kohoutom, Vaculíkom, Kantůrkovou, veľmi ma zaujali svojou bezprostrednosťou i hlbokou zamyslenosťou nad dobou a poslaním spisovateľa, patrili medzi to najlepšie čo som v posledné roky čítala. Uvedomovala som si, že Lederer si dobrovoľne vzal za úlohu dokumentovať, podnecovať i kritizovať zakázanú českú literatúru, čím napriek všetkým jej obmedzeniam uchováva i historickú kontinuitu celočeskoslovenskej literatúry a vytvára do budúcnosti vzácny podklad pre práce budúcich českých i slovenských literárnych vedcov a esejistov, ktorí raz budú písať o našej súčasnej tvorbe celistvo, bez ideologických dobových obmedzení, bez umelého delenia celonárodných literatúr na zakázanú a oficiálnu. Ledererova dlhodobá úloha bola ťažká, honorovaná hlavne prenasledovaním a ako vidno už i väznením; dopyčuli sme sa, že málokoho natoľko nabádajú i pri výsluchoch k odchodu do cudziny ako práve jeho! Jeho odchodom by stratila domáca zakázaná literatúra jedného zo svojich najvážnejších kritikov i podnecovateľov. Pritom sme všetci, čo sme jeho texty čítali, cítili, že ich píše v odhodlaní ešte stále a i naďalej brániť a posilňovať hodnoty socialistickej literatúry, kultúry, a že jeho kritickosť voči nerestiam v danom položení krajiny vyviera práve z lásky k vlasti socialistickej, že ešte stále patrí k najúprimnejším zastáncom socializmu. Mne sa dokonca neraz zdalo, že revolučný duch, ktorý je večný ako cit aj ako praktický postoj, existuje dnes už skôr v prácach i životnej praxi a filozofii ľudí, akými sú Lederer a jemu podobní, než v prácach — čo ako vycibrených slovne, štýlove, nápadmi — mnohých súčasných, hlavne však vydávaných

autorov. Nevidia o tom, nevidia to vysokí predstavitelia, ktorí u nás riadia vývoj kultúry, umenia? Alebo práveže vidia a práveže im už revolučný duch vyšumel postupne z hlavy aj zo žíl? A preto sa škaredia na tých, čo ešte i v biednom postavení ostávajú stále mladí a plní ducha, i revolučného?

★ ★ ★

Hneď na druhý deň odviezli sme sa s mužom cez obe Mičiné do Banskej Bystrice; auto zaparkoval pred Krajskou správou Zboru národnej bezpečnosti, ja som šla do mesta. Chodila som po pôvabnom starobylom hlavnom námestí, z roka na rok rekonštruovanom a premaľovávanom z kroka na krok, takže stále sú tam nejaké lešenia, a farby už i z reštaurovaných domov z rozličných dôb rýchle tratia svoj lesk, nevedno, či sú tie farby nekvalitné a či ich natierajú bez dôkladnej, radikálnej opravy podkladu, výmeny omietky a starých podkladov, hádam raz už zasvieti to nádherne námestie, výklad histórie meta, i v svojej dokonalej úprave? Zatúlala som sa ako vždy aj na trh k starým kostolom. Pulty vrchovate naložené plodmi jesene, ovocím, zeleninou, kvetmi — obdivovala som aj obryne tekvice, aj nežné púčiky ruží, priesvitné hrozná, plnoboké hrušky, maľované jabĺčka, posledné veľkokveté dále, no medzi kvetmi kraľovali už tie, čo každoročne ozdobujú miesta posledného odpočinku človeka: chryzantémy farieb od výmyslu sveta, všetkých možných veľkostí i rozličných hustôt okvetia. Tak som si oči sýtila farbami, sluch hebkou hudbou mäkkého nárečia. Babky sa dívali, ako hlcem očami ich lákavý tovar, nikde sa nepristavím — nevedeli to pochopiť, volali za mnou: — Nak sa páči, nak sa páči; usmiala som sa na ne, zmĺkli, núkali iným.

Na muža som v kaviarni nečakala dlho. Prišiel na

presne dohovorený čas. Pohovor na veliteľstve ŠtB netrval ani dve hodiny. Bolo v ňom všetko, čo aj prv v pohovoroch funkcionárov s mužom na Krajskom výbore KSS v Banskej Bystrici, potom i v Bratislave. Ako nový motív pribudla len otázka, čo som — katolíčka lebo evanjelička; vidíš, smial sa muž, to je z toho, že chodíš i do evanjelického hronseckého kostola, i s mamou zavše do jej katolíckeho rybárskeho! S tým asi budem musieť prestať, povedala som, beztak už i pápež odsudzuje, ak dakto chodí do jedného i do druhého kostola, no a naozaj ledva mám čas ísť raz za niekoľko mesiacov. Nezaujímalo ich vraj až natol'ko, akého vyznania som, ale vôbec, či nie som nábožensky zanietená. Nespýtala som sa muža, čo im na to povedal. Šli sme sa naobedovať do blízkej reštaurácie so secesnou výzdobou, ktorá je v poslednom čase v podobných priestoroch vo veľkej móde; muž mi ešte rozprával o rozhovore — vyskytla sa v ňom vraj aj hrozba jemu.

Pri druhom chode — dali sme si vyprázané rybie filé s polovičkou citróna, s bielučkými mäkkými zemiakmi na peknom bielozlatom tanieri — sme už zabudli na pohovor a robili sme si plány na ďalšie hodiny, dni, na prácu i zábavu, na jesenné výlety peši i autom. Zaplatili sme, nasadli — a zase cez obe Mičiné nahor-nadol a ešte po rovnom od tej Dolnej do Lukavice.

Muž sa preobliekol, dokončoval maľovku stien v chodbe, ja som nič nerobila. Malátne som sedela na lavičke pod oblokom, vyhrievala som sa na popoludňajšom slnku bez svetra. Ešte nebolo neskoro, ale tiene, padajúce zo striech hospodárskych budôv, boli ako vždy už v jesennom čase v túto hodinu dlhé. Hrot najdlhšieho z nich, z tej najkľmejšej strechy, siahal už temer na podstenu, ešte chvíl'ka, a prestúpi ma celú. Striasla som sa a radšej

som unikla. Šla som do záhrady, kde ešte bolo čo robiť. Zem okolo jahôd skyprít, trochu prihnojiť, aby takto vyčkala preddušičkovú čačinu na zimu. Aj kvety mali byť už dávno preč, aj uporiadkované to, čo ostalo v zemi. Niečo som rozsadila, iné presadila, veľa vytrhala a odhodila, ostávali ešte nechtíky. Nesadím ich, a predsa ich každý rok najviac vyhúkne. K jeseni dorastú v hotové kry. Nechávam ich dlho, aby svietili v pochmúrne dni jesene miesto slnka. Aj včiel a všelijakého hmyzu sa na nich dosť priživí. Odštipkávam každý odkvitnutý kvet, aby sila nešla do semena, len do kvetov, preto dlho kvitnú. No už sa mi zdalo, že ich treba vytrhať. Ešte z nich spravím poslednú kyticu a potom dovidenia v lete. Začala som ich vytrhávať od schodíkov, keď tu v jednom kvete krehké včelie tielko! Na kvete tieň, a v ňom nehybná včielka. Mŕtva či živá? Hýbala sa! Zložila obe krídelká na chrbátik, nožičky podeň, zaspávala! Pohl'ad na jej krehkosť, stúlenú do zlatých lístkov kvetu, ma odzbrojil. Ešte dve včielky som našla v ďalších okvetiach. Aj ony, pomýlené teplom a slnkom, navštívené náhlym tieňom priamo na kvete, zľakli sa dlhej cesty do včelína, preto na kvete radšej ostali? Len či ich pred nočným chladom ochráni? Mráz môže ošľahnúť aj kvet, aj včielku v ňom. Myslela som na ne ešte i pred spánkom, bože, chráň ich, keď tak plne dôverujú v osud vo chvíli plnenia svojej povinnosti. Pomôž, aby neskrehli.

Zo správ som zachytila hlásenie o nočných mrazíkoch. Ráno som plná nedočkavosti zbehla do záhrady, slnko už stálo nad obzorom zalesnenej planiny a začalo za údolíčkom osvecovať východne položený záhradný breh s nehtíkmi. Kvety celé, ani jeden z nich nezamrzol. Včielky živé, vystierali nožičky, krídelká, dvíhali hlávku, umývali si ich;

šla som sa osprchovať studenou vodou celá do pivnice i ja.

A zase bol pekný teplý, slnečný deň, a zase sme nikam nešli, muž sa preobliekol do maliarskeho plášt'a, mal'oval kyticu nechtíkov a ja som mala prácu temer celý deň — postupne som si zapisovala po viacerých útržkoch, čo som zachytila z vysielaní rozličných staníc zahraničného rozhlasu, ako som si stihla čo zapísať — text vyhlásenia francúzskych komunistov k pražskému procesu a k vynesnému rozsudku nad štyrmi českými intelektuálmi. Vyhlásenie vyšlo ako úvodník s titulkom "Neschválime" v novinách francúzskych komunistov "L'Humanité" a citovali ho celé alebo v úryvkoch v rozličných rečiach sveta rozličné stanice, ja som si text potom pracne skladala z prekladu z maďarského, francúzskeho, nemeckého i talianskeho znenia. Orgán Komunistickej strany Francúzska odsúdil "ťažké tresty väzenia" ako rozsudky vynesené "nad pražským novinárom, dramatikom a bývalými dvoma divadelnými riaditeľmi". Francúzski komunisti sa spytovali: "Akého zločinu sa dopustili? Pokiaľ sa vôbec dá odhadnúť — v dôsledku dokonalého utajovania procesu i jeho príprav — boli oficiálne obvinení zo šírenia textov, nepriateľsky zameraných voči ČSSR, v zahraničí a niektorí z nich aj z kontaktov so zahraničnými organizáciami. V skutočnosti ide o politický proces pre názorové delikty."

Francúzski komunisti pripomínali, že traja z odsúdených sú podpisovateľmi Charty 77, že Charta je manifest, v ktorom stovky intelektuálov v Československu žiadajú rešpektovanie ľudských práv a československej ústavy, a v závere o procese do-

dali: "Žiaden štátny alebo stranický záujem, ani žiadna koncepcia medzinárodnej solidarity nás neprinúti schváliť túto karikatúru spravodlivosti, ktorá hyzdí tvár socializmu . . . žiadne administratívne opatrenie nemôže nahradiť nezbytnú diskusiu. Otvorene vyjadrujeme svoj nesúhlas s represívnymi opatreniami, ktoré ohrozujú slobodu myslenia, prejavu alebo tvorby, nech sa používajú kdekoľvek . . . podľa nás musí socializmus prinášať viac slobody . . .

Po francúzskych komunistoch začali sa ozývať pred svetovou verejnosťou rozhorčení umeleckí, vedeckí pracovníci, intelektuáli, a hlavne spisovatelia francúzski, nemeckí, talianski aj iní v osobných, ale i spoločných vyhláseniach, ktoré vysielal zahraničný rozhlas. Boli medzi nimi i spisovatelia, ktorých romány, poviedky i novely som prekladala v rokoch päťdesiatych i šesťdesiatych (Italo Calvino, Alberto Moravia, Carlo Levi, Simone de Beauvoir) a ktoré u nás vyšli, ale aj autori, ktorých diela som poznala len z čítania, napríklad polyhistor Ženevčan Denis de Rougemont, ktorý mi už viac rokov posielal svoje prednášky na svetových univerzitách na tému európska kultúra, jej história a integrácia; jeho účasť na spoločnom vyhlásení európskych umelcov a spisovateľov ma zvlášť zaujala; celé ovzdušie európskeho kultúrneho protestu proti "obnoveniu politických procesov v Československu" pripomínalo mi dosť silne reakciu svetovej kultúrnej verejnosti na vstup vojsk v roku 1968 do našej krajiny: veď som tieto protesty, kratšie vyhlásenia, ale i dlhšie úvahy prekladala ešte koncom roka 1968 z talianskej, francúzskej, nemeckej i slovenskej reči pre potreby Ústavu marxizmu-leninizmu v Bratislave! Vtedy vyznievala reakcia európskych intelektuálov, umelcov, rozličných politikov

(aj komunistických zo západných štátov) ako odsúdenie cudzieho zásahu — odsúdenie na základe modernej demokratickej koncepcie socializmu, na základe medzinárodných úmluv o zachovávaní práva národov na sebaurčenie. Po rokoch, v roku 1977, teda temer o desať rokov po predošlom celosvetovom pohoršení nad stratou suverenity nášho socialistického štátu, vyznievala nová reakcia svetovej kultúry ako obrana práv každej osobitej kultúry v rámci jej širšej vlasti celokontinentálnej, ba i svetovej vôbec: z výzvy európskych intelektuálov a umelcov vycitľovala som volanie SOS po záchrane bohatej európskej typickej rozličnosti, po záchrane bytia-žitia kultúry vôbec — lebo veď čím sa môže stať kultúra, ktorá nesmie mať voľnú cestu z krajiny do krajiny, od ľudí k ľuďom? A keď človek pomyslí pritom i na hrozbu hynutia lesov, tvorstva i rastlinstva — to ešte znásobovalo odpor k rušeniu komunikácií medzi svetom a svetom. Ako sa dorozumieť potom i o budúcom spoločnom diele na záchrane devastovaných prírod? Ak ani kultúra nesmie sa dorozumieť s kultúrou?

Dostal sa mi do rúk aj elaborát s titulkom “Proces proti Ornestovi, Ledererovi, Pavlíčkovi a Havlovi” — možno vznikol zo zápiskov niektorých príbuzných obžalovaných, prítomných na procese: bola som rada, že konečne i ja sa oboznámim presnejšie s tým, čo na procese bolo. Z dvanástich strán strojopisného textu som si napokon spracovala štyri stránky vlastného poznámkového elaborátu, v ktorom som zhrnula obžalobu, obhajobu, meno-slovy, rozsudok.

Proces ma na dlhý čas rozrušil. Bála som sa o životy i o zdravie odsúdených. Nepoznala som ani jedného z nich osobne, a predsa ma už spájali s nimi i môj osobný príbeh; vedela som, že nevydrží každý

rovnako ani väzenie. Môj otec, vyznamenaný za udatnosť počas 12. ofenzívy roku 1917 v bojoch na Soči a potom aj ako ťažko ranený vojak (miles laesus), ktorého som ja nikdy nevidela v takej situácii, že by sa bol bál, prišiel po trojmesačnej vyšetrovacej väzbe v lete roku 1945 domov síce slobodný, neobvinený ani nesúdený, ale duševne zlomený. Ostalo to v ňom už navždy.

V chladnej novembrovej noci, bičovanej vetrom a nepretržitým lejakom, dozvedeli sme sa z náhodne zachyteného vysielania britského rozhlasu, že pri leteckom nešťastí v zlom počasí neďaleko Bratislavy zahynula manželka prezidenta ČSSR Viera Husáková. Obidvaja sme sa s ňou roky priatelili. Muž sa s ňou občas vídal aj v posledných rokoch v redakcii Nového slova, ja som od nej dostala dva razy pozdravy do Lukavice.

Ostali medzi nami — ňou a mnou — nedokončené rozhovory o zmenách kedysi spoločných nádejí a predstáv, poťažne o ideáloch už neplatných, mne ostalo ešte v pamäti naše stretnutie vo februári 1969, keď som ju od zastávky na roku Štefánikovej ulice odprevadila k domu, kde žila v útulnom, ale skromnom byte so svojou ťažko chorou matkou; na moje pochybnosti, že by bolo možné pokračovať v januárovom programe po príchode sovietskych vojsk, tvrdila: "Gusto nikdy nenazve ich príchod bratskou pomocou."

Nevedela som si už vtedy vysvetliť, z čoho čerpá jej duša až takú silu, že ešte stále verí, hoci ona zblízka všetko lepšie pozná ako ja. A držala sa svojej ilúzie so všetkým zápalom, akého bola schopná. Keď som ju potom už po oslavách výročia Slovenského národného povstania roku 1969 uvidela na

Švermovej ulici, vyhla som sa stretnutiu, nechcela som ju raniť tým, že by som jej bola musela pripomenúť, že 29. augusta 1969 na oslavách už Dr. Gustáv Husák bratskú pomoc vysoko vyzdvihol.

Nemohla som vedieť, ako to všetko prekonala, ako dokázala žiť v novom zanítení za zmenený politický kurz, ktorý januárový program celkom zavrhol. No ako som ju poznala, nemohlo to byť pre ňu ľahké. Pochádzala podobne ako ja z rodiny vzdelaného, ideálmi masarykovskej generácie naplneného vlastenca. I jej vlastná vzdelanosť a odhodlanosť k boju i obetiam (ja som ju nemala až takú, za všetko spravodlivé v živote ju predurčovali, aby vedela dôstojne plniť úlohy prvej dámy krajiny, no to všetko jej na druhej strane iste spôsobovalo i ťažkosti v rozporných situáciach . . . Predstavovala som si ju radšej z dôb, keď naplno rozkvitla, keď bola ešte mladá a stále usmiata . . .

Vlhkosť sa vyparila, príroda zosvetlela; výhľady sú ostrejšie, vzdialenosti kratšie.

Na zelenom pozadí ihličnatých stromov horí popínavá povoja. Žltoružová, nachová, prechádza zo stromu na strom rozplazená ako jazyky plameňa, zapal'uje na večne zelenej podstate jasné, ale pomínutelné ohne. K tomuto pracovala, úporne sa ovíjajúc listím i kvetmi okolo ihličia od zeme až po samý vrchovec stromu? Len aby ona, byl' príživnícka, na zeleni vynikla?

Aké dve rozličné krásy, dva rozličné životy: jeden vysoká vzpriamenosť, presne určený smer rastu každučkej tuhej ihličky, druhý nevypočítateľne rozmarné bujnenie, plazivý rozptyl'. Jeden korene do hĺbok zeme, druhý — ledva pod jej povrch, ale na všetky strany.

Také odlišné, a predsa stmelené, v sebe rastúce životy.

Myslím na dvoch veľmi blízkych ľudí, vo všetkom od seba odlišných, čo jednako vydržali nadosmrtní v spojení všetkých kombinácií svojich síl, predností i slabostí. A kol'ki, podobní si sebe povahami, názormi, čo nevieme zavše spolu ukončiť reč, vzájomné prejavy o vzájomnom pochopení — a stačí jediný deň alebo chvíľka a žijeme už naveky vzdialení, odmrštení od seba. Nepomohli podobnosti, putá lásky ani spoločenské úmluvy.

Moceme sa v úsilí pochopiť záhadu — a sú z toho len trápenia. Kto usiloval o spútanosť, zostáva osihotený, kto sa odpútal, toho sputnali, kto odlietal, aby utužoval spojivá, toho — zastihne smrtonosná gul'ka alebo blesk. A kto si nevedel rady s jedným jediným nepokojným srdcom, stane sa jasným a pochopiteľným pre celé ľudské spoločenstvo, skupiny . . .

Každý rok myslím na francúzskeho pilota, básnika François de Exupéryho, obyčajne v auguste, keď padol na svoju zem i on. Tento rok som naňho zabudla — priveľa bolo rušných udalostí. Spomenula som si však náhle, keď so smútkom myslím na Vierku, rodenú Časlavskú — v posledných rokoch Husákovú, svoju niekdajšiu priateľku.

★ ★ ★

Z komínov stúpajú prvé zimné dymy, dedinu zaplavili vône horiaceho dreva. Vtáčie hniezda, vysotené konárkami na obvod oholeného stromu, zhadzuje severák na cesty a človek sa náhli ta, kde ho čaká teplo, láska.

— Prečo neprídete? — upozorňujú ma milí Lukavičania, že som už dávno u nich nebola, i zima je pomaly tu, neplatia nijaké výhovorky. Majú prav-

du, predtým som chodila i v lete, ale najmä v podje-
seň a v zime, najprv len o radu alebo pomoc pri pr-
vých úpravách starého mlyna, neskôr i tak, čo no-
vého u nich, u nás, postupne sme sa zoznamovali.
Tento rok som nikde neposedela, zato posedeli i
postáli u nás hostia volaní-nevolaní v oveľa väčšom
počte než kedysi. No nič nevysvetľujem. Napokon
sami tušia, niečo už i počuli. Ani oni nehovoria,
no čítam v ich očiach, úsmevoch, že všetko sa
skončí, nič netrvá večne. Chápu, raz si to rozpovie-
me. Cítia, že aj pre nich je lepšie, ak odo mňa nič
nevedia.

A tak sa v roku 1977 ani v zime nedozviem, čo sa
kde, pod ktorým komínom nového uvarilo alebo
upieklo, a veru mi chýba, chýba mi to teplo, tie vô-
ne, reči, veľmi mi chýba pocit pestrosti vidieckeho
života, ktorý je v každom dome iný, svojský, i keď
to naoko vyzerá, akoby bol všade rovnaký. Len
zblízka vidí človek jemné i hlboké odlišnosti.

No prídu za nami do mlyna dobrí známi z blízke-
ho okolia. Helenka s poslednými kvetmi a priesada-
mi, Jožko s polianskym smrekom — smežeme sa,
ovociu sa tu nedarí. Naozaj len ihličnany sadit', náš
priateľ Lacko Holdoš si to už dávno myslí ("Čo
som blázon, nebudem už nič pestovať, mrkvu si
kúpim v zelovoci . . ."). Helenka s Jožkom sú naj-
väčšími zvedaví, či budem smieť písať. Zhrození
počúvajú moju správu o výsluchu na Švermovej
vo Zvolene, zase my sa ich spytujeme, čo nového
na Pol'ane a či sa Jožko ešte stále neumúdril pri-
hnať súdruhovi Janíkovi alebo iným počas ich ví-
kendových pol'ovačiek nejakého kapitálneho jele-
ňa na dostrel, ale nie, Jožko sa huncútsky usmieva,
nebolo nič naporúdzi. Prídu aj celkom neznámi
zďaleka, dlhovlasí mladí ľudia, putujú od západu
republiky na jej východ, chcú poznať krajinu a po-

čúvať pekne východniarske bohoslužby. Jeden z nich je i členom Výboru na ochranu prenasledovaných. Agronóm. Pohoršuje sa, ako primitívne pestujem zemiaky. Druhý, vyhodенý mladý kňaz, neviem prečo, pri reči si často kl'ukne, akoby nevládal dlho stáť, pripomína mi trochu amerického básnika Guinsberga, ktorý robil neustále nezvyklé pohyby, aby sa uvolnil. Neprišli s nijakým plánom, len mi niečo zaspievať, trochu sa so mnou porozprávať, a už sú preč — na krídlach svojich rozviazovaných vlasov. Anjeli, volám ich v duchu trochu posmešne, ale i s láskou, sú predsa len živí, oveľa živší než tol'ko mdlých učesaných, vzorne ostrihaných, blúdia, ale s nimi spolu dáva sa do pohybu aj cesta, myšlienky, krása! Zaskočil ku mne i bývalý univerzitný profesor, filozof marxista Miro Kusý, známy prenasledovaný autor esejí. Chytá červíky v povodí Hrona pre akýsi výskumný ústav, odbehol od svojej práce, aby sa ukázal, aj aby uvidel, ako sa má nová slovenská "prenasledovaná spisovateľka". A prídu viac ráz za sebou 15-16-roční chlapci. Prvý raz prišli v lete, cez lúky a kopce od Zvolena. Vtedy som ich usadila dolu pri potoku, bolo ich zo šesť, trochu som sa bála, načo prišli? Teraz už chodia len dvaja, usádzam ich vo svojej izbe. Vtedy sme hovorili o všeličom a ničom, o politike, o chartistoch, nevedela som príliš ukojiť ich zvedavosť, i ja som bola zvedavá: kto ich vlastne ku mne poslal? A kto im dal adresu. Vraj spevák Hutka v Prahe: hocikedy cestujú do Čiech aj inde, kde má Hutka nejaké vystúpenie; keď nemajú peniaze, vyberú sa hocikde bližšie za "nedovolenými" textármi a spevákmi — tak boli i v Modre. Im je s takými l'udmi blaho, volne. Hneď prvý raz mi dali vedieť, že jeden z nich, čo vyzerá najmladší, je vraj synom pracovníka ŠtB. S rodičmi, najmä s otcom, je v konflikte. Chlapec

má hudobný talent, ale otec ho tlačí na strednú školu elektrotechnickú, nasilu, proti vôli, nechce mať zo syna umelca. Druhý, silnejší i na pohľad vyrovnanejší, má tiež záľuby literárne i hudobné, ale je spokojný so svojou elektrotechnikou, učí sa výborne. Tretí veľmi pekný, štíhly chlapec, je kamerárskym učňom, ale sám sa priznáva, že nevie, či vydrží, je vraj lajdák. Po prvom stretnutí hovoríme už hlavne o knihách, ktoré im dávam čítať zo svojej skromnej knižnice. Exupéry aj iní autori — nevedeli doteraz o nich. Najvytrvalejší čitateľ, ktorého nemrzí, že som politiku ako tému odsunula nabok, prekvapuje ma svojou bohatou znalosťou našej domácej literatúry. Berie si domov na mesiac i dva staré zviazané ročníky časopisu "Dav". Keď mu pripomeniem, či by predsa len nemal študovať literatúru, reči, usmeje sa: ani nápad. Knihy — to bude vždy jeho najmilšia záľuba. A zo slovenských autorov — Hviezdoslav. Hviezdoslav je vraj taký celistvý — cit i rozum, poznanie. Len trochu smutný!

V čoraz dlhšie podzimné večery, keď praská drevo v kachliach a izba rozvoníava živicom, opäť počúvame s mužom rozhlas. Má už aj on viac času, odpadli mu povinnosti v Múzeu SNP; pracuje pre nich už len brigádnicky: hrozby z júna, že pocíti aj on na svojej koži, ak ma nezatrátí, sa naplnili. Pracovnú zmluvu s ním neobnovili a už len občasná účasť na stránickej schôdzi v Múzeu viaže ho k bývalému pracovisku.

Rádiové vlny premenené v zvuk prenášajú nás do rozličných kútov sveta, kde sa dačo významného alebo neobvyklého stalo. Vojny, tornáda, zemetrasenia, únosy lietadiel, detí, návštevy najvyšších predstaviteľov štátov, štátikov i mocnárstiev medzi

sebou kvôli rozvoju hospodárstiev, udržaniu moci alebo jej rozšíreniu — všetko sa opakuje s istými rozdielmi. Počúvame a v našej krajine nie je ani vojna, ani záplava, ba ledva sa z novín i to dozvieš, ako došlo k nešťastiu v bani, kde sa vlak vykol'ajil — slovom hlavne len práca, budovanie, zbery úrod (ani stebielko nazmar!) — starostlivosť o človeka, najmä bezvládneho, či malého, či starého, pokoj, mier! Pod pokrievkou však blkoce aj iné.

Zase vraj zatkli, vyšetrovaciu väzbu uvalili na dvoch kňazov, podpisovateľov Charty 77. A dvaja zo štyroch odsúdených českých intelektuálov už odpykávajú svoj trest vo väzení — v ktorom, nevieme. A na Slovensku, kde je vraj dobre (hlása Vaculík), zase prehliadky po domoch, výsluch Dominika Tatarku kvôli tohtoročnému biennále v Benátkach. Tento rok malo byť kolokvium v Benátkach na vedúcu tému "Sloboda a socializmus", dozvedáme sa zo zahraničného rozhlasu. Medzi pozvaných zaradili benátski organizátori aj Dominika. Československo, hlásia zvonku, upozornené Zväzom sovietskych socialistických republík, aby odmietlo účasť na bienále, sa ho oficiálne, prirodzene, nezúčastňuje. Takže, tiež prirodzene, ani Dominik vízum nemohol dostať.

Rozporná je údajná aj celková atmosféra na belehradskej konferencii. Začarovaný kruh: prvý postulát odzbrojenie, druhý dodržiavanie ľudských práv - ventilujú sa nezávisle jeden na druhom, ich dráhy prebiehajú oddelene. Zdá sa, že sa naostatok všetko sústreďí len na odzbrojenie, to druhé — dodržiavanie ľudských práv — nechajú zrejme na chrbte jednotlivcov alebo skupín prenasledovaných občanov, aj u nás . . . — Ale načo potom huckajú, keď im nepomôžu, — pohoršuje sa náš zvolenský priateľ veterinár, ktorý nás častejšie navštevuje,

odkedy sa rozhlásil môj prípad s diskusným príspevkom. Vie omnoho viac zo zahraničného vysielania než my. Ja mávam tieto záujmy len z času na čas: vtedy si aj zapisujem, čo sa mi zdá byť najzaujímavejším či najdôležitejším. Viac ráz som si zamienila viesť kroniku dní a udalostí sústavne, no nikdy sa mi to nepodarí. Po takých obdobiach u mňa nasledujú ešte dlhšie obdobia zníženého záujmu o udalosti vo svete, ba dokonca úplného nezájmu: to obyčajne, keď ma plne zaujme literatúra, písanie. A najmä, keď mi písanie "ide".

Teraz mám skôr obdobie záujmu. Práve si zaznamenávam dokonca i návštevu egyptského premiéra Sadata v Izraeli. Hlboká pokora, ktorú prejavil voči nepriateľom, imponuje, len oficiálne presadzovaná mienka ju, pravda, znevažuje, všade v našej tlači samé útoky proti nemu . . .

Nedobré správy zo sveta, ktoré sme počuli z rádia večer, vyvolávajú neistotu, napätie, zavše neviem zaspať alebo sa zobúdzam v noci vystrašená zo snov — nielen snívaným pokračovaním nejakej počutej zlej skutočnosti, ale i zvýšeným tepom srdca, ktoré búcha, ako keby vyplňalo celé moje telo. Rozsvietim, hádam, z čohože to — či som prídlho počúvala správy a príliš ma vzrušili, alebo ma trápi strach o osudy prenasledovaných ľudí . . . — vtom sa mi zrazu ul'aví. A tu — výbuch hore na oblohe, akoby priamo nad našim domom, nad celým krajom, akoby delo vystrelilo alebo mohutný balvan sa zosypal, zápät' tenulinký ťahavý, temer fičiaci zvúčik, ktorý sa vydělil z prvšieho mocného, nenecháva ma na pochybách, že to zase tamtí, v lietadlách fosforeskujúcich na nočnej oblohe pravidelne usporiadanými červenými svetlami, cvičia v menších i väčších krdloch . . . nevyznám sa, samozrejme, v ich technike preventívnych leteckých

bojov, výcvikov, viem len to, čo sa o tom píše: že nás budú brániť, že aj tí, pred ktorými nás majú brániť, robia podobné prevencie v mene obrany pred tými, čo nás majú a budú brániť . . . podľa všetkého majú sa obranné prostriedky, ktoré nivočia všetko, prírodu a ľudí, sústrediť z oboch strán na výslednom efekte nad naším kontinentom?

Nuž ako tu potom pokojne spať?

Začiatkom novembra, už za poriadne sychravého jesenného počasia, cestovala som znovu do Martina. Ivka, redaktorka mojej knihy pre deti, ktorú zastavili v tlači ešte v marci, mi slúbila dať autorský exemplár rukopisu a prípadne aj nejaké obťahy ilustrácií. Tie neboli, no rukopis sa našiel; bola som rada, pretože doma som nijaký nemala.

Okrem rukopisu ukázala mi aj dodatočný posudok Jozefa Vel'kého, ktorý si vydavateľstvo vyžiadalo a dostalo ho ešte v júni. — Kto by mal posudok na svoju knihu poznať, ak nie autorka? — smiala sa Ivka. Až keď mi ho prečítala, pochopila som, prečo ho vydavateľstvo nemohlo použiť ako podklad na zrušenie vydavateľskej zmluvy. Posudok bol neslaný-nemastný, celkove však taký, aby sa páčil aspoň trochu aj tým, ktorým sa ja nepáčim, slovom vzor opatrnosti, dalo by sa povedať: opatrnosť temer "encyklopedicky" všestranná.

Ivka mi posudok Jozefa Vel'kého žičlivo núkala, ja som si ho nevzala. Odpadu z popísaných papievrov dost' i doma.

S Ivkou sme sa rozlúčili na ulici, no hneď nato ma oslovil známy, ktorého som si predtým nevšimla; vyl'akala som sa, až som sa celá roztriasla, pretože ešte stále platil zákaz, že Ivka nesmie so mnou kontaktovať. Známemu som len niečo zamrmotala a

prebehla som hneď na druhú stranu ulice. A zase to srdce! Cítila som jeho údery až v končekoch prstov. Strach rástol, ako pôsobila fantázia, že sa teraz známy, ktorý pracuje v Matici, nebudaj rozbehne za Ivkou a vymámi z nej, prečo sme sa stretli, čo mi dala . . . — a čo, ak hneď pobeží ta, odkiaľ mi prídu všetko zobrat'! Filmový sled predstáv tohoto druhu ma neprepadol prvý raz, no zatiaľ som sa vždy s tým akosi vyrovnala; aj tentoraz som nakoniec dospela k úsudku, že podobne, ako človek nesmie upadnúť zo smútku do zúfalstva, nesmiem sa nechať strachom strhnúť do stihomamu.

Ani sa nič nestalo. Na stanici som zase — ako kedysi, v podobne nevl'údnom počasí — čakala v chladnej čakárni s prepadnutou dlážkou na svoj polnočný vlak. Zase som si plášť prehodila cez hlavu a pokúsila som sa zdriemnuť si trochu, no nešlo to. Aj keď strach vo mne doznieval, splašené srdce sa znovu a znovu ozývalo buchotom v celom tele . . .

A znovu som sa ako na sklonku poslednej zimy viezla pred štvrtou ráno po dvoch presadaniach z Banskej Bystrice vicinálkou na Sliač. A sipela zase para, v jej oblakoch nastupovali do milého staromódneho dopravného prostriedku strmými schodíkmi nedospatí ľudia, sadali si oproti mne na lavicu, chúlili sa do kútov. Opäť som pozorovala ich tváre, plné, navonok spokojné, a predsa neporovnateľne smutnejším dojmom pôsobiace, než aké som vídala v predrannom čase na dubových laviaciach malého vláčika, ktorý odvážal haličských robotníkov a robotníčky do lučeneckej textilky . . . No, uvedomovala som si, všetko už je iné, už si neviem vyvolať v predstave tie dávne tváre tak ako ešte pred polrokom, keď ma spomienka na minulosť oduševnila. Živá bola už len dojemná spomienka na živé ľudské hlasy, obrazy strácali sa v nezná-

me, iba niečo, celkom málo, ostalo — aj zo zvukov a obrazov v starom potemnelom starkinom sklepe na Hrnčiarskej ulici, aj to len na malú chvíľu, potom hneď všetko zmizlo. Už len zaprataná obchodná miestnosť s dvomi vysokými pultami ostala, osamelá, lebo bola už len sklodom: stará mať už neobchodovala. Ani ju som si nevedela prívolať do svojej predstavy ako pred mesiacmi; namiesto milej, teplučkej bytosti, v ktorej som všetko najlepšie nachádzala, uvidela som len vysokú mosadznú posteľ v kúte prednej izby a seba, ako sa približujem a skláňam sa k ľadovému čelu, ku skríženým rukám, na ktoré darmo kladiem svoje teplé dlane, nič už nás neprepojí, nepreteplí navzájom. Znovu, ako už toľkokrát, som prestúpená pocitom nezmieriteľnosti s tým, že tu zostávame bez mnohých, čo nám boli blízki, chcem sa uchýliť do toho, ako mi pred mesiacmi spomienka na starej mamin život dala spoznať zrazu presný rytmus i obsah prvej vety môjho diskusného príspevku. Ale či práve za vtedajšiu inšpiráciu, za silné precítenie dávneho zážitku, neplatím dnešnou skleslosťou, v ktorej si už ani starú mať neviem predstaviť plnú síl a radosti, a vidím ju len celú skrehnutú, bielo-bielu?!

Muž sa tešil, že som si rukopis priniesla, aspoň toto mi ostalo z celej knihy. Zopakoval mi, čo už mi dávno tvrdil, že celé mohlo inak dopadnúť, keby sme boli vrtkejšie obidve, ja i redaktorka, ale najmä ja — keby sme neboli pred vyjdením knihy zbytočne dlho a veľa sedeli nad textom, mohli sme predísť tomu, že knihy stihli zastaviť kvôli diskusnému príspevku ešte v tlači; mohla vyjsť skôr, mohla som mať dokonca aj väčší dôchodok, pretože do zákla-

du by mi boli museli započítať aj honorár za vydanú knihu, nielen zálohu; trochu mal pravdu, ale to bol štýl mojej práce, vždy som s každou knihou meškala a redaktori mojich textov sa tomu prispôbovali, niekedy až veľmi radi, lebo taký redaktor má vždy kopu práce aj s inými, netrpezlivejšími autorami.

Horšie bolo, že som sa z Martina vrátila zase chorá. Mrzelo ma, že ma muž opatruje, nahovárala som sebe aj jemu, že až tento pohnutý rok pominie a nebudem už musieť toľko cestovať hore dolu raz kvôli tomu, inokedy kvôli onomu, pominú aj všetky napätia a neistoty, budem zdravšia. Zatiaľ však bola predomnou ďalšia cesta do Bratislavy. Tentoraz kvôli dôchodku: keďže som ostávala trvale prihlásená v Bratislave, musela som sa každý štvrtý mesiac hlásiť po dôchodok tam, inak mi ho tri mesiace vyplácali na sliáčskej pošte. Muž bol toho názoru, že sa nič nestane, ak mi aj dôchodok odložia a vyberiem si ho neskoršie, ale ja som mala v Bratislave dohovorenú aj schôdzku s mladým českým publicistom a filozofom Zdeňkom Pincom, ktorému som ešte v septembri bola prisľúbila v Prahe, že ho zoznámim s Dominikom Tatarkom — veľmi túžil zoznačiť sa s ním. Muž nepokladal časy za prajné takýmto stretnutiam, veď sme dost počuli i z večerných vysielaní rozhlasu, ako u nás sledujú, vypočúvajú i zavierajú ľudí podozrivých režimu, a to i pre celkom nevinné spoločenské kontakty medzi sebou. No keď som si predstavila, ako Zdeněk Pinc vystúpi po celonočnej ceste na bratislavskej hlavnej stanici z pražského rýchlika, ako bezradne bude, opretý o barly (chodí o barlách), hľadať na nástupišti alebo pri východe známou tvár, a potom sa pustiť nevedno kade, aby našiel Dominika, mňa alebo iných známych ľudí

v neznámom meste, odmietla som čo len myšlienku, že by som cestu odložila na neskoršie, až budem celkom zdravá. Horúčku som už vlastne nemala, kašľať môžem ešte i mesiac, nič, cestujem.

Uprostred príprav na cestu ma zaskočila myš v komôrke. Musela som povynášať celú komôrku do kuchyne, aby som myš dostala a nahnala kocúrovi. A práve vtedy zazvonil ktosi pri bráne. Dvakrát, dosť energicky. Čo sa deje? Nestihla som vybehnúť, už stál v predsieni náš zvolenský priateľ veterinár. Tvár bledá, stiahnutá úzkosťou.

— Musíte sa pripraviť, pani spisovateľka . . . musíte byť silná . . .

Veľmi som sa zl'akla, temer som nedýchala. Bleskove som pomyslela na muža (ten šiel ráno do Bystrice), na mamu, na deti v Bratislave . . . Priateľ vystupoval po schodíkoch, v ruke držal noviny. Čo preboha . . . ? Že by sa bolo stalo nešťastie niekomu z blízkych, a už to bolo i v novinách? Oblievala ma horúčnosť, nie, to je nemožné, vlastne komu sa mohlo čo stať?! Už sme sedeli za stolom, ani som nevedela, ako som sem s ním z predsieni došla, visela som na ňom očami, božemôj, hádam len nie . . . ale keď začal hovoriť, vydýchla som si: nič sa nikomu nestalo, len akýsi Považský zaútočil na mňa v orgáne Komunistickej strany Slovenska, ktorý má názov "Pravda" dlhým, na celé dve tretiny strany veľkého formátu novín rozťahaným pamfletom. V titulku boli citované výrazy z môjho diskusného príspevku, v podtitulku posmešok: "Ako Ludvík Vaculík na Slovensku pannu Orleánsku hl'adal a našiel". Tá panna Orleánska som mala byť ja. Tak oni seba pokladajú za Angličanov vo francúzskej krajine?

Priateľ bol zvedavý, kto je to ten Považský. — Nevie, — vravím; zrejme to bol pseudonym,

nestalo sa prvý raz, že sa pravý autor pamfletu proti vytypovanej osobe skryl za vymyslené meno, aby sa raz nemusel hanbiť; tučný honorár za takú službu, pravdaže, dostal.

Náš milý zvolenský priateľ blčal, čítal úryvky, hádal sa, diskutoval s útočiacimi, argumentoval . . . — no ale toto je už naozaj nebezpečné! — chcú proti vám poštvat' celú dedinu! Aha, tu píšú: "ohovára dedinu, že vidí z obloka nezobraté úrody"! A vás to nerozčuľuje?

Asi som sa usmiala, pretože som si pomyslela: ten, čo to napísal, v Lukavici iste nebol, preto nemohol vedieť, že my z oblokov mlyna nemáme výhľad na družstevné polia, kde by sme všetci iste radi pozbierali nepozbierané, ale že máme výhľad len na lukavické ostrôdky, kde si každý Lukavičan úrodu veru starostlivo zasadí, okope i vykope, alebo inak zoberie, aj odvezie — ani stebielko nazmar nenechá.

— A na tej istej strane, kde vás špinia, je uverejnené, že minister obchodu súdruh Goga sa veľmi rozhorčuje, že polovica úrody petržlenu ešte stále trčí v zemi — a už je november. Len sa pozrite, — dal aj mne čítať.

Nevravela som nič, len som si pomyslela: žiaden strach, veď naši ľudia, aj Lukavičania, len vedia čítať!

Priateľ odišiel; ponáhľala som sa do dediny kúpiť mäso — každý piatok k nám chodil ambulatný voz s mäsiarskymi výrobkami; už stál pred ním dosť dlhý rad žien i chlapov. Zastala som si aj ja medzi nich, bavili sme sa ako obyčajne, aby nám čas prešiel. Mäsiar sekal-rátal zručne, bystro, raz dva prišiel každý na rad. Ešte som nezbadala, že by dakto nejako zvedavo hľadel na mňa, myslím si: z tých, čo tu tak stoja na mäso, iste ešte nik okrem

mňa o pamflete nevie. Ale čo bude zajtra-pozajtra, až sa chýr rozletí? Uvedomila som si zrazu, že mi predsa len nie je všetko jedno, aspoň tu, v tejto malej, okolo dvesto duší čítajúcej obci nie! Predstava, že by pamflet mohol vzbudiť nedôveru dedinčanov ku mne, nepriaznivo poznačiť ich vzťah ku mne, pobyt medzi nimi, bola pre mňa nová; so všeličím som počítala, len s týmto nie. Toto som najmenej chcela!

Okolo poludnia mali sme už i my v poštovej schránke posledné číslo "Pravdy" — číslo s pamfletom, v ktorom sa nespočetnekrát opakovalo moje meno; hneď som si predstavila, ako ho čítajú moji susedia i ďalší Lukavičania, v Sliachi mamini susedia, v Bratislave moje dcéry, syn, zaťovia, nevesta, v Liskovej svokra, v Lučenci krstná mama, sesternica, v Nových Zámkoch a v Košiciach moji dvaja strýkovia, ďalší moji bratanci a sesternice, mnohí moji priatelia, spisovatelia-bývalí spoluchlenovia spisovateľskej organizácie, ale aj členovia pretrvávajúci, čítajú funkcionári Zväzu, iní funkcionári väčší-menší, možno už i na desaťminútovkách . . . nebolo mi to jedno. Ale najviac mi záležalo na Lukavičanoch. Veď ten pamflet ma označil tými najnegatívnejšími prídavnými i podstatnými menami a hlavne vyvolával dojem, akoby som bola najzhubnejším nepriateľom socializmu a svojej vlasti.

Prišiel i muž domov, čítal aj on. Po obede znovu, už s ceruzkou v ruke, podtrhával si, robil si poznámky na hárok papiera. Potom mi ich prečítal. Porovnával súčasné verejné kampane v novinách s tými, ktoré prebiehali v rokoch 1950 až 1954 pred známymi politickými procesmi, videl v tom analógiu, zdôrazňoval, aké škody procesy i kampane pred nimi priniesli socializmu a republike, i pred

svetom; má sa to zase opakovať? Nebolo to zákonné vtedy, nie je ani teraz!

Dojatá som čítala jeho poznámky, zapísané úhl'adným drobným písmom na celú stranu — pochopila som, že ma chce povzbudiť a zároveň že mi dáva návod na obranu, lebo brániť sa musím, ak nechcem budiť dojem, že s útokom súhlasím. S hrôzou aj sebaľútosťou predstavila som si horu papiera, ktorý zničím, kým ten protest napíšem a odoslem . . . ale komu? Novinám? Či priamo ich zažalovať? Bolo to ešte príliš čerstvé — povedala som mužovi, že si to ešte rozmyslím, ale že sa po návrate z Bratislavy určite do toho pustím. — Po návrate z Bratislavy? — muž bol prekvapený, že ani po pamflete nemienim od cesty upustiť — prehovárал ma zase najväčšmi kvôli zdraviu, veď som ledva čo vstala z postele.

Po večeri sme znovu čítali noviny a muž rozpravoval svoje poznámky.

Bolo treba uznať, číslo "Pravdy" z 18. 11. 1977 bolo atraktívne, hádam atraktívnejšie než iné čísla: po interview s ministrom obchodu SSR zaujal ma článok "Tovarové fondy na sklonku roku", ktorý odporúčal našim občanom, s čím všetkým môžu počítať na vianočnom trhu. Iste ich uspokojí, pomyslela som si, ohlasované odstránenie takých javov, akým bol v poslednom čase nedostatok niektorých základných potrieb — soli, korenín . . . avšak kuriózna bola aj bilancia obchodovania našej republiky. Skoro som očiam neverila, keď som čítala, že náš štát kupuje v cudzine sušené slivky po 60,- Kčs za kilo! Veď my, občania tohto štátu, kupujeme tieto sušené slivky len po 9 korún za jedno kilo, čo zdôrazňoval i článok. Čo k tomu dodať? Spomenula som si len na Calvinovho Rozdvojeného vikomta, ktorého dobrá časť založí

spoločenstvo rovnostárske, samaritánske, zatiaľ čo tá druhá, zlá polovica jeho bytosti . . . — škoda o tom hovoriť, hrôz je na svete i bez toho dosť, i zazdalo sa mi, že sa pomaly, ale iste blížieme k modelu spoločnosti z dobrej polovice Rozdvojeného vikomta . . . už padajú u nás i obchodné zretele v obchode! A zase som sa vrátila k ministrovi Gogovi — poznámky, ktoré vyslovil na tlačovej konferencii, zdali sa mi predsa len nádejné. Chartistov moc tresce, ale duch oslobodzovania pravdy, zdalo sa mi, vďaka ich úsiliu predsa len začína previevať našou krajinou.

Nemohla som si nevšimnúť ani článku na oslavu 75. narodenín predsedu Zväzu slovenských spisovateľ'ov, básnika národného umelca Andreja Plávku. Priam na prvej strane novín sa podrobne referovalo o priebehu osláv, ktoré usporiadali rovno v sálach zreštaurovaného, lepšie povedané znovuvystavaného bratislavského Hradu. Nebolo ťažké predstaviť si slávnostnú atmosféru pod bohatými vysvietenými krištál'ovými lustrami, cveng slávnostných prípitkov krištál'ovými čašami nad bohatou tabuľou.

V nevl'údnej chladnej hmle, ktorú nevládal rozohnať ani ostrý severák, prišli k nám na druhý deň zrána od Hornej Mičinej peši nečakaní hostia z Banskej Bystrice, spisovateľ'ka Zlata Solivajsová s manželom. S ním som sa ešte nepoznala, s ňou som sa stretávala pred rokmi v Bratislave, v Budmericiach, ale neskôr už i v Banskej Bystrici. Znášala svoj osud vylúčenej spisovateľ'ky statočne, po rozličných nepríjemnostiach, výsluchoch, ba i súdoch zaradila sa do každodenného pracovného života ako korektorka v tlačiarňi, žila rodine, práci,

prírode, starala sa o chorľavú matku — žila, prirodzene, ďalej ako spisovateľka, ale v závetrí a bez možnosti publikovať; písala, študovala. Môj muž nepoznal osobne ani ju, ani jej manžela — zoznámila som ich v studené novembrové ráno na našom dvore. Prišli obidvaja rozrušení, čítali pamflet v "Pravde". Zlata vedela už zo svojej viacročnej skúsenosti, čo znamená ocitnúť sa v nepriazni režimu. Videla som dokumenty, ktorými ju vylučovali po vstupe vojsk z jej pracovného i spoločenského dovtedajšieho života, ukázala mi i svoje písomné protesty. Videla som aj úradný list, ktorým ju Plávka vylučoval v roku 1969 zo Zväzu slovenských spisovateľov. Ani ju vtedy nik zo spisovateľského spoločenstva ani zo spoločenstva občianskeho nebránil a neochránil pred protizákonnými postupmi, ba ju ešte i odsúdili riadnym rozsudkom za to, že napísala "tendenčnú rozprávku"; patrila k tým, ktorých osud ma mrzel, keď som sa rozhodla k diskusnému príspevku na zjazde. Nevedela o ňom, len nedávno sa dozvedela (čítala dajakú kópiu, či počula v rozhlase . . .), teraz to všetko potvrdzovali naše noviny, čerstvé číslo "Pravdy" — temer po deviatich mesiacoch odvtedy, ako som príspevok odovzdala do protokolu zjazdu.

Posedeli sme si chvíľu dnu; zohriati štamperlíkom domácej slivovice i rozhovorom sme sa však rýchle i lúčili — oni sa náhlili peši späť k autobusu z Mičinej do Bystrice, ja som sa musela chystať na cestu do Bratislavy. Poludňajší autobus už zameškaný, rozhodla som sa cestovať večerným dial'kovým, aspoň si ešte porobím čo-to v domácnosti. Vietor rozohnal popoludní mraky, slabo presvitalo slnce, vyšla som na dvor, pochytila ma zvláštna clivota, že teraz všetko tu opustím. Na tráve, ešte stále zelenej — kryje nám celý dvor pred domom

až k bráne ako najkrajší koberec sveta — zbadala som na dvoch miestach zvláštne svetielkovanie do kruhu. Bol to asi odraz nejakých mrakom zlomených lúčov svetla, mňa však podobné úkazy vždy naplňajú rozochvením, obyčajne pomyslím na niekoho z blízkych, čo nedávno umreli, zotrívam s nimi chvíľočku v pomyselnom spojení. Tentoraz som myslela na svata, ktorý práve nedávno umrel po dlhom trápení v nemocnici pre pl'úcne choroby v Podunajských Biskupiciach. Ale vyrušil ma náhle kocúr. Prihnal sa ako strela v pysku s niečím živým. Lasička! Položil ju na zem, mučil ju. Krutý boj odohral sa pred mojimi očami. Svojou odvahou si ma lasička plne získala. Odohnala som kocúra, ale lasičku som už nezachránila. Bola som pri nej, kým nedodýchala, potom rozochvená chmúrnym tušením vlastného osudu vošla som do domu. Urobila som si záznam o tom, čo som pred chvíľou videla. Bola to už temer hotová poviedka alebo fejtón. Vzala som si ho do tašky, možno ho v Bratislave upravím, dokončím. Vzala som si aj rozličné iné písomnosti, aj knižočku Romanetto Don Juan od Rudka Slobodu: cestou rada čítam.

Ochvíľu lúčila som sa s celým domom i dvorom. Muž ma odviezol k autobusu na Sliach. Bol smutný, bál sa o mňa. Utešovala som ho, že o pár dní som nazad, že sa budem doliečovať, že som si zobrala aj vicedrín. Vrátim sa mu určite úplne zdravá!

BEZ PRÍKAZU PROKURÁTORA

Vystúpila som z autobusu a hneď som ich zbadala: nižší mi tvárou veľmi pripomínal istého známeho, ale bol poloplešivý, navrchu hlavy mu vo vetre poletovali riedke brčkové vlásky. Druhý, vyšší, oddelil sa od brčkavo-riedkovlasého a z väčšej vzdialenosti ma sledoval. Mala som zase dosť ťažkú batožinu, nebola som príliš pohyblivá, jednako sa mi s rozbehom podarilo v poslednom okamihu zeleného svetelného signálu uniknúť brčkavému, ktorý mi šiel v päťách — vyskočila som i na pohýnajúcu sa električku — on stál ešte stále tam na chodníku pri červenom svetle.

Potom som už pokojnejšie zostupovala i kráčala peši od Carltonu na Strakovu ulicu. Vietor vial i v Bratislave, cítila som, že i na tom krátkom úseku cesty od zastávky k domu ma celú prefúkalo, triasla som sa, predsa len mal muž pravdu, pomyslela som si, mala som ho poslúchnuť, ak teraz budem chorá, sľub Pincovi ani tak nesplním; snažila som sa kráčať rýchle, aby som čím prv bola doma. V údoch sa mi rozlievala únava, bolela ma hlava. Postála som s batožinou, aby som si trochu odýchla, vtedy som si všimla vysvietený interiér Národného divadla. Svetlo hralo aj na svalnatých teličkách detských sošiek, zdobiacich fontánu pred divadlom: vyzerali, akoby sa naozaj hýbali aj s rybami v rukách v bezzuzdom veselí. Náhle som si spomenula, ako som kedysi, ešte celkom mladá,

rada chodievala popri fontáne, ako som chodila i do divadla . . . Dnes — škoda pomyslieť, úplne som vypadla z tohto druhu kultúrneho rozptýlenia, do divadla nechodím už dávnejšie, žila som prudko svoj život, áno, to bude príčina najhlbšia: kým je človek mladý a ešte len začína žiť, zbierať dojmy a skúsenosti, všetkého sa chytá v túžbe bohato sa vyžiť. Keď sa dostane do prúdu, do vírov vlastných tragédií i komédií, už mu nezvýši energia na iné. Možno naozaj len neskôr, keď si uvedomí, že prežil to hlavné, a vidí z odstupu tieň i svetlá toho, čo prežil, stáva sa znovu vnímavejším i voči reprodukovanejmu umeniu a snaží sa v ňom nájsť odpoveď i na svoje otázky a napokon aj istý oddych ako v náručí starej lásky, ktorú opustil, no teraz nachádza vl'údnu a pripravenú ďalej dávať i po rokoch odlúčenia. Mala som rada opery, ale hlavne činohru, mihli sa mi v spomienke hlavou dve Puškinove krátke tragédie, Mozart a Salieri a najmä Kamenný hosť. Ten ma zmrazoval i vzrušoval ešte i po rokoch. Ba čím vlastne, rozmýšľala som a znovu som vykročila smerom k Strakovej. Už som chcela pozdraviť Hviezdoslava na jeho kamennom podstavci, ale vtom ma zarazila obrovská bledá socha v popredí parku, ktorú som tu ešte nikdy nevidela. Pod bielosivými, jesenne oholenými konármi platanov vyzerala v žiarivkovom osvetlení priam strašidelne; na prvý pohľad bolo vidno, že ten, kto ju vytvoril, nedbal na kontúry, chcel zvýrazniť hlavne mohutnosť, ktorá si nemusí potrpieť na maličkosti.

Socha mi opäť pripomenula Puškinovho Kamenného host'a, ducha mŕtveho komtúra, ktorý sa náhle zjaví na vyvýšenom piedestále a zmrazí červíka-Dona Juana, prikrčeného a celého vyl'akaného: — Ak sa nebojíš, ruku podaj, — čosi takého zhrmí komtúrov skamenený duch, ktorý tu len stojí, stojí ako balvan nad všetkým a svoju mohutnú,

celú zbalvanenú dľaň-labu vystiera k človeku, človečiku, červíkovi, čo ho vyzval na stretnutie. Vieme dobre, vie i Don Juan-červík, čo to stisnutie znamená — nie on, človečik, ale Balvan stisne mu ruku na smrť. Vyprovokoval ho — tu je odmena!

Priblížila som sa už celkom blízko k podivnému sochárskemu výtvoru — veru ani zblízka nevzbudzoval príjemné pocity. Tvár obrátená k stánku kultúry — akoby len na to čakala, kedy ju vyzvú, aby sa pohla a prešla námestím a chodbami poza kulisy priamo na javisko. Na hlave akýsi šišak či čiapka, spoza nej trčala do priestoru puška s bodákom. Oblečenie vojenské, dlhý vojenský plášť siahal až temer po zem. V tesnom pozadí sochy trepotali sa v polkruhu tenulinké nylonové zástavky na tenkých žrdiach — ako som len mohla zabudnúť a nepomyslieť na to, že len tri týždne uplynuli od výročia Veľkej októbrovej revolúcie v Rusku - každý rok ju v každom socialistickom štáte oslavujú, aj my, a k tomuto výročiu sú odhalované podobné sochy, vystavované nové obrazy, vyhlasované vysoké odmeny a ceny literárnym dielam aj dielam iných umelcov. Postava vojaka v dlhom mundúri a s bajonetom, trčiacim z pušky, obrátená k Národnému divadlu a zacláňajúca básnika Hviezdoslava, patrí asi tiež medzi tieto umelecké výtvary.

Je mier, vyše tridsať rokov uplynulo už od skončenia poslednej veľkej vojny, ešte dačo viac od čias, kedy zatemnené nočné ulice osvetľovali pochodne fašistického mládežníckeho davu, vykrikujúceho nezmyselné heslá a tiahnuceho povedľa divadla k Dunaju tam, kde dnes stojí obrovská masa s čiernymi kamennými modelmi Štúra a štúrovcov . . . ba kde sú tí, ktorí vyrástli z tamtej mládeže s odznakmi dvojkrížov na rukávoch a s pochodňami v rukách? Je mier a už tridsať rokov uplynulo od

konca vojny a hrôz, od pochodov nahuckaných davov — štvrtstoročie minulo už aj odvtedy, ako na tomto námestí iný dav, už pod iným znakom doby, pred týmto istým divadlom zhromaždený z moci úradov, ale i z vlastnej vôle, nadšenia či davovej psychózy skandoval heslá a na terase divadla stáli rady nových predákov. Čomu tleskali ľudia, čo pokrikovali? Víťazila revolúcia, písali sa roky päťdesiate, pripravovali sa justičné “omyly” a justičné krivdy i justičné vraždy. A básnik, ten nad všetkým tým skamenený mlčal. A mlčí podnes. Čo on už mohol vidieť a počuť, sotva by povedal, i keby nebol z kameňa, bolo toho na básnickú dušu priveľa.

Doma ma vítali mladí pri televizore. Už pri vstupe do haly som zbadala piatkové číslo “Pravdy” na stole. Takže vedia. Videla som to aj na ich rozrušených tvárach. Možno som im v neskorú nočnú hodinu pripadala ako zjavenie. Dcéra mi hneď uvarila teplý čaj. Nástojila som, aby mi ustlali tentoraz v samostatnej izbičke pri kuchyni, cítila som, že choroba sa vo mne vzmáha. Zhltna som posledný vicedrín, zajtra si ho kúpim v lekárni celú fl’astičku, len aby mi nejako noc prešla; vlak z Prahy mal prísť ráno o ôsmej.

Svitlo jasné slnečné, ale mrazivé ráno, vstávala som dolámaná, premáhala som sa, vypila som horúci čaj, zobrala som si do sieťky pre mladšiu dcéru balík, že sa u nej po stretnutí so Zdeňkom zastavím, cestou som sa chcela zastaviť aj v lekárni. Staršia dcéra ma darmo odhovárala, nech len ostanem doma a liek pôjde ona sama kúpiť.

Na stanici som stretla mužovho bratanca, hudobného skladateľ’a. Už aj on si bol prečítal v

“Pravde” pamflet proti mne, rozhorčený podobne ako náš zvolenský priateľ vykladal mi pri stole v staničnej reštaurácii tie isté argumenty proti ľžiam a polopravdám. Do príchodu pražského rýchliku sme mali čas, trochu meškal. Keď som Mirovi povedala, koho čakám, ochotný bol odviezť pražského host'a do mesta vozom — mal ho zaparkovaný pred stanicou. Rozmýšľala som, kam ho dať odviezť, na návštevu bolo vari priskoro.

Konečne vlak prišiel, Zdeněk zďaleka mával, aj s barlami vystúpil medzi prvými. Zoznamovala som ho s Mirom, vtom som zbadala niekol'ko desiatok metrov od nás brčkavého včerajšieho. A pár krokov od neho toho vyššieho. Hneď nato som uvidela i dva vozy Verejnej bezpečnosti, v každom voze šofér a ozbrojený príslušník VB. Počula som už dosť o týchto spôsoboch pri čakaní na návštevy z Prahy v Bratislave a naopak. Zase niekto z nás — možno i ja sama — niekde niečo povedal, a už to vedia: čakajú na Zdeňka aj oni! Alebo len mňa sledujú? Chcú vedieť, čo budem robiť, čo podniknem po uverejnení pamfletu? Hlava sa mi krútila zo všetkých kombinácií — ale bolo treba rýchle sa rozhodnúť. Najlepšie bude, ak sa teraz rozlúčime: rýchle som to Pincovi i Mirovi povedala. Miro sa rozhodol, že odvezie Pinca do nejakej slušnej kaviarne. A ja už len k dcére. Dnes už z návštevy Dominika ani z iných návštev nič nebude! So Zdeňkom sa mi hádam ešte podarí stretnúť. Rozišli sme sa, vysadla som na električku. Keď sa električka pohýnala, videla som, ako sa pohýna aj Miro so Zdeňkom v aute, ale pohl sa i jeden z vozov VB za nimi, druhý voz VB držal sa smerom i rýchlosťou električky. Spomenula som si s l'útosťou, že som balík v siet'ovke zabudla v Mirovom voze; v balíku bol dobrý zvolenský syr a iné podobné pochúťky.

Prídem k dcére s prázdnyimi rukami. Ale či vôbec k nej dôjdem? Čo vlastne zamýšľajú títo? To nebude záťah na zastrašenie, ako vtedy v septembri v Prahe, myslím si. Vtedy ma síce sprevádzali, zdá sa, až dvaja vo vlaku od Žiliny, v Prahe som potom videla, ako sa dohovárajú s hlúčikom mladých mužov a žien v hale hlavnej stanice, oni dvaja odišli, ale mňa už nepustili z očí štyri páry ich pražských kolegov, šli za mnou i do Jalty, odkiaľ som telefonovala Klímovcom . . . sledovali ešte aj voz, ktorým ma Klíma odvážal, no len chvíľu, potom zmizli . . . Možno i teraz to bude tak? Ale prečo voz VB? A načo sú v ňom ozbrojení príslušníci VB? Videla som, že zastavujú ako aj električka, pohýňajú sa od každej zastávky spolu s ňou. A vždy v najväčšej blízkosti — darmo by som niekde vystúpila, zbadajú to. Električka už minula námestie SNP, zabočili sme k nemocnici. Ešte dve zastávky a budem sa musieť rozhodnúť: vystúpiť tam, kde býva dcéra. No môžem naozaj? Už sme tu. Aj voz VB stál ako my — ak teraz vystúpim, mám ho rovno pred nosom. Viezla som sa ďalej. Čo keby som sa zaviezla až na konečnú? A tam sa ukryjem pod sedadlo? Hlavou mi vírili najnemožnejšie myšlienky. V jednom filme z čias okupácie Čiech nemeckými fašistami uteká herečka. Ukrývala ilegálnych pracovníkov, je odsúdená na zánik, ale ešte nejaký čas ju nechávajú hrať; po každom predstavení ju však čakajú . . . nikdy nevie dokedy a či nie posledný raz. Pokúsi sa utiecť, ale dostihnú ju. Obyčajný nákladný voz. Ona beží, voz pomaly za ňou. Napokon vystúpia, vysotia ju hore. A koniec. Nik o nej už nepočuje. O n i rozhodli, že hre je koniec. Čo ak aj so mnou tak . . .? Nie, sú iné časy, je mier, nepočuť, že by so zaistenými mohli nakladať až tak drasticky ako kedysi, no predsa . . . — strach! Strach vo mne

maľuje tie najnemožnejšie kombinácie, cítim, že to ďalej nevydržím. Radšej spraviť koniec neistote, vystúpim. Vystúpila som — a nohy sa mi netrasú. Zastal i voz VB pri chodníku, vystúpil ozbrojený príslušník VB. Obušok v puzdre balansuje mu pri strmej chôdzi po boku, mieri ku mne. Ešte na ostrovčeku ma oslovuje menom, pýta si legitimáciu. Ochvíľu mi otvára dvere do voza, v mene zákona ma odvážajú. Zvláštne, že zrazu nemám strach, skôr som zvedavá, čo bude ďalej. Chystám sa duševne i na tú možnosť, že ma odvedú do väzenia. Hádam do súdnej budovy, kde kedysi úradoval ako ministerský radca môj otec? A kde v jednej z ciel v tom istom čase väznili mladého komunistu, organizátora prvopočiatkov partizánskeho hnutia u nás, môjho terajšieho muža? Stále sa k tomu obrazu vraciam, stále znovu myslím na to, ako blízko pri sebe sme boli — a nielen vtedy — a nevedeli sme o sebe!

★ ★ ★

V rozľahlej, zo všetkých strán celostenovými oblokmí obklopanej hale budovy Ministerstva vnútra bol poplach. Hádam i tucet neznámych mužov — mladých i v strednom veku, civilne oblečených, v zvrchníkoch i jednoducho v oblekoch — obliehal kohosi v prostriedku; ten kričal. Podľa hlasu som spoznala Mira. Keď sa kruh okolo neho na chvíľočku uvoľnil, videla som, ako dvíha obe ruky nad seba, rozháňa sa nimi, snažiac sa uniknúť kruhovému zovretiu — ale nedovolili mu: tu jeden chytil ho za jednu, tu druhý za druhú ruku, za plece alebo i za predlaktie, zlikvidoval pokus o únik v zárodku, zdalo sa, že to ani nerobia účelove, ale skôr len tak, z hravosti — baví ich, že môžu obchytkávať známeho hudobného umelca, ešte ho i za golier

k sebe pritiahnúť. Bol čoraz rozčúlenejší, a o n i mu občas dali možnosť, aby rukami voľne pohol, dopriali mu zdanie, že s nimi zápasí o kúsok slobody pohybu, no po každom akoby uvoľnení pohybu spravili krok-dva k nemu, zúžili o poznanie kruh okolo neho, takže prakticky sa ocitol v čoraz užšie zomknutom priestore. Nevládala som, bolelo ma to viac než včera pohľad na lasičku zápasiacu s kocúrom o svoj biedny život, predsa len lasička je lasička, človek je človek! Nič mu, hl'a, nič zvláštneho nerobia, možno ani nespravia, a predsa, aké je to zúfalé; v bleskovej chvíli rozhodnutá, že mu pomôžem, že mu aspoň to poviem, aby sa nerozčul'oval, nebránil, tým aj i c h najlepšie odzbrojí . . . chcela som mu to dajako povedať, no nestihla som ani pol vety vyriecť, ani tri kroky k nemu spraviť, už aj mňa schmatli od chrbta dva páry chlapských rúk, odtiahli ma a — "Ani hnúť!", skríkli. Odvrátila som hlavu na druhú stranu — a tu som uvidela tretieho lapeného, Zdeňka Pinca: dvaja strážili i jeho, ale len ležérne, lebo Zdeněk sedel pokojne na koženkovej sedačke pod palmou a pokojne, hoci zatrpknuto ako aj ja sledoval divadlo v hale. Oči sa nám na chvíľ'očku stretli, trpký úsmev. Vtom som zbadala vedľa neho jeho dosť bachratú náplecnú tašku z hrubého remeňa — ba čo len v nej nesie, zamrelo srdce vo mne, ale nie nadtľho, prišla premena, na prízemí zastali naraz tri kabínky výťahu, otvorili sa ako na jeden rozkaz na nich dvere — do každej kabínky jeden lapený s jedným sprievodcom, ostatní, poplachári, ostali dolu v hale, ich výstup sa zrejme skončil. Mňa viezol kabínkou nevedno na ktoré poschodie vysoký statný mužský, o 10-15 rokov odo mňa mladší a dosť prívetivý. Otváral dvere kabínky, púšťal ma na chodbu pred sebou. Tvárou i postavou mi pripomínal ktoréhosi filmového her-

ca, nevedela som sa rozpomenúť ktorého . . . ale už vyrástol pred nami na chodbe — šedivec, môj nedávny zvolenský vyšetrovateľ: — Tak sme sa zase stretli . . . — znelo to ani nie výhražne, skôr spoločensko-konverzačne. No ledva som vstúpila so svojím sprievodcom do kancelárie, už tu bol šedivec s celkom novým tónom: — Tak, písať! — pohodil na dlhý stôl kôpku archov čistého papiera, na kôpku ešte i pero, — a hneď! Čo vy na to, čo “Pravda” a čo diskusný príspevok, však vy viete čo! Čo sa česáte, tu sa netreba upravovať!! Nie sme zvedaví!

Vôbec som sa nečesala, len som si zložila hrubú vlnenú čiapku a trochu som si prihládzala vlasy. Pri vešiaku bolo i zrkadlo na stene, pozrela som sa doň trochu.

— Písať nebudem.

— Tak osobná prehliadka! Vyložiť všetko z tašky! Už aj!

— Ukážte mi príkaz od generálneho prokurátora na osobnú prehliadku a na moje zadržanie!

— Čoo? Vyberať, už aj!

Vyberala som: doklady, kľúče, poznámky, popísané hárky papiera, toaletné maličkosti, ako som to bola v rýchllosti naukladala do tašky ešte pred cestou do Bratislavy. Nedočkavo prezerali si texty, uvidela som medzi nimi aj náčrt poviedky o lasičke. Potom sa pustili do práce: začali všetko triediť na tri kôpky. Šedivec dlho nevydržal, odbehol; môj sprievodca pokračoval v práci i bez neho. Hm, a načo ešte vraj mám pri sebe legitimáciu členky Zväzu slovenských spisovateľov, na to už predsa nemám právo. — No vidíte, pani Ponická, kam ste sa dostala, — rušilo ma to dostala, aj iné chyby proti jazyku. Vyhŕňal záhyby, vyvracal futro tašky, už som čakala, že spod neho vyberie adresy-telefóny mojich známych, boli medzi nimi i mená študen-

to, čo chodili za mnou zo Zvolena i z Bystrice, mrzelo ma strašne, že to tam mám, bála som sa, aby nešli potom za nimi, no dúfala som, že nezbadá malý rozparok vo futre, cez ktorý sa dalo siahnuť dnu. Neobjavil ho! Vydýchla som si; chlap venoval pozornosť mojej peňaženke, prerátal obsah, a ako-by neveril vlastným očiam, znovu peňaženku prekutával. Potom zdvihol fl'aštičku od vicedrínu, obzeral si ju zblízka, potriasal ňou, vytiahol z nej i chĺpok vaty, inak v nej už nič nebolo. Či nie som vraj náhodou narkomanka? Vicedrín? To sa tak vraj kryje, ale mohol tam ostať kústik prášku a oni bezpečne vyšetria, aké drogy užívam . . . áno, toto pôjde na preskúmanie do laboratória. Ale, ale, aj keby to bol len vicedrín, predsa i jeho pravidelné užívanie je narkománia, nie? To sa všetko vyskúma. A úsmev, širokogul'atý ako svet. A vo mne jeho úsmevnosť až do tejto chvíle vyvolávala dôveru!

Ale to už čítal básne: posielali mi ich zväčša mladí autori, pýtali radu alebo pomoc k uverejneniu . . . keď toho bolo veľa, bolo mi to na t'archu, doma som to nečítala, voľného času nemám dosť ani na svoje písanie - nosila som si takéto texty so sebou, keď som dakde šla a dalo sa predpokladať, že budem čakať na autobus, alebo sedieť niekde na stanici. Chceli vedieť, kto, ako mi báseň či poviedku doručil — tvrdila som, že mená sú samé pseudonymy. Však si to oni preskúmajú!

A už mal v ruke mojím písmom temer krasopisne spísanú genealogiu rodiny mojej matky. Niesla som ju deťom, už sa takých vecí rada zbavujem, aby som mala čím menej papierov. Aj toto si vraj ponechaj na skúmanie! Pomyslela som na niektorých ešte živých členov rodiny, ktorí figurovali v zápise medzi prevahou mŕtvych. Tí najmladší z nich majú už vyše sedemdesiat. Nezaslúžili si, odo mňa rozhodne

nie, že privolám t a k ú t o pozornosť k ich existencii. Ale hádam ich nechajú na pokoji. V duchu som si vyčítala, načo nosím takéto veci v taške, a vôbec, načo som do nej napchala až tol'ko papierov. Vtom vytiahol vyšetrovateľ s víťazným gestom čestvý zalepený list: mala som ho hneď po príchode hodiť do poštovej schránky. Mrzela som sa na seba, prečo som to nespravila; jednoducho som zabudla. List mi bol zveril muž. Písal rodine. Zdôraznila som, že je to súkromý, rodinný mužov list, nepomáhalo. Vyšetrovateľ ho rozlepil, prečítal a - a priložil k hrbke písomností, ktoré si vraj ponechajú na preskúmanie. Nepomohli ani ďalšie moje protesty — už vyhrabal ďalší doličný predmet: môj zápisník.

— Tak sa pozrime, vy píšete z oboch strán?

Tu sa prudko otvorili dvere, zase šedivec. Bledá tvár oživená. — No prosím, tu to máme! — a už aj on čítal s vyšetrovateľom zo zápisníka.

— Tak vy prajete Sadatovej ceste do Jeruzalema?

— Písali o tom naše noviny . . .

— Hej, lenže vy tu máte poznámku, že šiel vyjednávať mier . . . No prosím, ďalšie: zápisky o beľhradskej konferencii. Úryvky z reči amerického delegáta Goldschmidta — a toto je podľa vás tiež mierové? A bienále — to nemáte z našich novín. Skade?

— Z rozhlasu.

— Z akého?

— Aj zo zahraničného.

— Slobodná Európa, čo?

— Aj.

Obledol: — Vy si tu rozprávate Slobodná Európa, akoby na tom nič nebolo . . .

— Nadhodili ste, odpovedala som.

Pohodil rukou. A opäť zmizol. Ba ktorého z dvoch vypočúva?

— Vy ovládáte viac rečí, pravda? — pokračoval môj vyšetrovateľ.

— To nemôžem tvrdiť. Nemala som dost' príležitosti i prakticky si osvojiť cudzie reči, nemám hovorovú prax. Ale prekladala som . . .

— No vidíte, tak vy ste inteligentná osoba, no mala by ste sa i tak chovať, myslím ako naozaj vzdelaná osoba. Pochopiť . . . tak čo, budete písať? — ukázal na hrbku bieleho papiera na stole. — Veď to nemusíte hned'. Máte čas, počkáme. Ak treba, nechám vás aj samu, aby ste sa sústredila.

— Nebudem písať. A som chorá. Už som to pripomenula. Potrebovala by som vicedrín.

— No dobre, dáme vám sprievod, môžete si ho ísť kúpiť. A môžete si aj na kávu sadnúť do bufetu . . . Ale čo vás napadá! — zvolal, keď som chcela vstať a obliecť sa. — Zatiaľ ešte nie. Zatiaľ . . .

Sadla som si.

— A teraz vážne, pani Ponická. Môžete hovoriť celkom voľne. Do protokolu dáme len to, s čím sama budete súhlasiť. Tak mi teraz pekne povedzte, ako ste sa dohovárala v Prahe s Pincom, aj mená tých iných českých spisovateľ'ov, s ktorými kontaktujete, no a mená slovenských, s ktorými sa mal Pinc stretnúť, aj kde a kedy ste to tu v Bratislave naorganizovala a kde to malo byť, a . . . — pridával ďalšie a ďalšie otázky, ktoré sa krútili okolo jediného: povedz mená, presné miesta, dátumy, druh spolupráce konkrétne . . . a povedz aj o diskusnom príspevku, nejako tak mi to vychádzalo, že hľadajú sami nevedia akú pascu, ktorá v skutočnosti ani nemôže existovať, a oni to vedia, a preto sami pochybujú o zmysle celého záťahu i vôbec o zmysle rozruchu kvôli nejakým názorom jednej spisovateľ'ky, preto aj majú otázky zmätené, ktoré ich samých najväčšími vyčerpávajú — krem šedivca,

ten jediný zrejme fanaticky veril svojim dohadom a zrazu mi pripadal ako obeť bludu, ale poctivá, absolútna do zniku.

— No dobre, tak mi aspoň povedzte, ako to, že ste prišla do Bratislavy po dôchodok presne deň predtým, ako pricestoval Pinc!

Chcelo sa mi skríknúť: nie prišla, ale prišli! preboha, v takom centrálnom úrade by ste mali vedieť poriadne po slovensky . . . veď dobre viete, musíte vedieť, že som na Pinca čakala na stanici, a čo na tom? Čo na tom, keď si mladý český literát nemyslí, že federácia znamená už preseknutie ciest českých za slovenskými a slovenských za českými literátmi, umelcami? Ale keby som vyriekla, áno, mali sme sa stretnúť a mala som ho zoznámiť trebárs s Dominikom Tatarkom, prípadne aj s inými, kto bol na dosah, čo je na tom, keď si slovenskí a českí literáti podebatujú a keď mladý publicista chce zachytiť ich rozhovory, nadväzovať na ich úvahy, na dojmy zo života, zo sveta, čo je na tom a čo je na tom, že Zdeněk aj so mnou už taký rozhovor mal a možno ho priniesol už napísaný...? keby som im to všetko povedala, hneď by mali "dôkazy" o spolčovaní a neviem o čom ešte. Takže sa nedalo inak, než ako to šlo. Oni svoje, a ja nič. Alebo len svoje stereotypné: neodpovedám.

— No pravda: neodpovedám, neodpovedám! — chytil sa za obe uši, — to už poznáme! Áno, máte právo, ak by ste si tým uškodila! Teda viete, *prečo* neodpovedáte!

— Dôchodok ma čaká na pošte už od dvanásteho decembra. Do Bratislavy smiem prísť, kedy chcem, som tu ešte stále aj trvale prihlásená. Nevyriešené bytové problémy rodín mojich detí . . . i mužových detí . . .

— Na to som sa nespytoval, - unudene siahol

po mojej peňaženke už tretí raz. — No, tu vidno, že ste už *musela* prísť, máte tu dokopy už len dvadsaťpäť korún. Takže ste už aj skôr mohla prísť vyzdvihnúť peniaze, ale vy ste to nechala na deň, až príde aj Pinc.

Rozhodil obe dlhé ruky, znovu ich položil pred seba so šikmo nahor obrátenými dlaňami, v tom pohybe bola bezradnosť: — No tak, odniekiaľ musíme začať, pani Ponická! Ešte sme sa vlastne ani nezačali rozprávať, a sedíme tu už nejakú chvíľu. My vám predsa chceme pomôcť! Veď vieme, že to nie je tak, ako o vás napísali v “Pravde”, my si vás ctíme, poznáme vašu tvorbu, ale dostala ste sa do strašnej situácie, a nejaká cesta sa nájde. No musíte aj vy chcieť, musíme ju spoločne nájsť . . .

To by naozaj bolo dobre, pomyslela som si, keby naozaj chceli, keby to naozaj šlo; lenže tu bol zase šedivec:

— Skladateľ a sme už pustili. Pinc ešte rozpráva. Všetko povedal, takže darmo zapierate. Ešte stále ste nič nenapísali? Ale kým napíšete, odtiaľto nevyjdete! Ostanete tu trebárs aj na noc.

Zl'akla som sa, ozval sa prázdny žalúdok, veď som v ten deň ešte ani neraňajkovala, vypila som len čaj.

Šedivec zase zmizol, môj spoločník zase bezradne rozhodil ruky a znovu ich zložil, prisunul sa ponad stôl bližšie ku mne a pokýval dobrácky hlavou. — Pani Ponická, no tak, aspoň napíšte, veď vy by ste vedeli, aby to bolo i pre vás dobré, ani aby vás to nezhodilo . . . Alebo vôbec na to nebudete reagovať?

— Asi budem.

— No vidíte, tak nebolo by najlepšie odbaviť to hneď?

— Nie som až taká pohotová.

— No tak pristúpime k materiálom. Nemôžete poprieť, tie sme našli vo vašej kabelke, — listoval v adresári zo starších čias, zastavil sa pri rímskej i sorrentskej adrese Giuliani Benzoni, rozpomenul sa, že je to snúbenica generála Štefánika, pripomenul, že i v pamflete narážali na moje kontakty s ňou. A čo som to vlastne o Štefánikovi napísala, niečo vraj i on čítal v Smene na nedel'u.

To nebola zlá téma; uvoľnila som sa, rozprávala som: o Štefánikovi, o poslednej fáze jeho života i dovršovaní jeho úsilia, o jeho tragickom páde, o expertíze na mieste jeho smrti, ktorú urobila skupina talianskych a rakúskych vojenských odborníkov hneď po tragédii, o tom, ako expertízu podobne ako viacero kartónov s informáciami o ňom i s jeho zápiskami odhalili po päťdesiatich rokoch práve v roku 1968 a sprístupnili verejnosti v Taliansku i u nás doma; zdalo sa mi, že ho téma úprimne zaujala, najmä keď som sa snažila podľa výsledkov expertízy vysvetliť, aké sú neopodstatnené všetky povesti o tom, že ho tí alebo tamtí zákerne zasiahli, podstrelili . . .

Ale už stál pri nás šedivec:

— Tak ešte stále nič? — zaťukal chudým prstom o kôpku čistých papierov.

— Pekne sme sa porozprávali, ale pani Ponická ešte stále nič nepovedala.

— No veď ešte počkáme, máme tu čo čítať, — vytiahol aj on papierik z hrbky odobratých písomností, čítal z neho útržky: — . . . petície lojality . . . určitú tradíciu založili slovenskí spisovatelia svojím prevolaním proti Slovenskému národnému povstaniu... - šedivec pokyvoval hlavou, - no prosím, . . . pri prvom výročí SNP zase všetci významnejší . . . prevolanie za Slovenské národné povstanie a za socializmus . . . a potom preberali ceny a uzna-

nia až k národnému umelectvu, . . . hmotne, spoločensky získali, ale literatúra stratila, lebo bez charakteru sa zle tvorí dielo trvalejších hodnôt . . . aha, tak toto by mal byť asi začiatok vašej obrany, — oživil šedivec po prvšom monotónnom čítaní, — takže vy už viete, ako na to, no tak len napíšte, papieru dost! — ukázal zase na stôl. Neodpovedala som, nemalo to zmysel, lebo čo sa im nepozdávalo, to som mohla opakovať aj sto ráz, tvárili sa ako zaťatí odporcovia, znovu a znovu kládli tie isté otázky. Šedivec odložil papierik nabok, akoby mu prikladal zvláštnu dôležitosť, a znovu zmizol. Vyčítala som svojmu vyšetrovateľovi, že mu povedal, že som mu ja nič nepovedala, aj že mi slúbil vicedrín i trochu pohybu, že ma vyčerpáva hovorom a ja som už unavená, vyschlo mi v hrdle, bolí ma hlava, mám horúčku.

Počúval ma zachmúrený, nepáčilo sa mu, že mi je zle. Nevedela som prečo! Akoby sa ho zmocňoval dlho skrývaný hnev, začal vybuchovať nezmyselnými otázkami, útočnými narážkami, nepoznávala som ho. Prerušila som ho otázkou, či smiem ísť na WC, bol to pokus celkom inštinktívny. Jednoducho som zatúžila po chvíľke samoty.

Podarilo sa! Voda tiekla, zmáčala som si ňou líca, oči, ruky, krk, spláchla som harmoniku s adresami svojich mladých zvolenských a bystrických priateľov, v predsienke som si trochu zacvičila, dýchala zhlboka. Pred dverami ma čakal vyšetrovateľ už ako vymenený. Usmieval sa:

— Tak čo, tuná to funguje?

— Tečie, — usmiala som sa i ja, vedela som, že naráža na záver môjho fejtónu o zvolenskom výsluchu.

— A o nás čo napíšete? — usmieval sa ochvíľu v kancelárii spoza stola.

Neodpovedala som; čakala som, že bude pokračovať vo výsluchu.

— A čo ste hneď nepovedala, — ozval sa po viacminútovom čítaní ďalšieho materiálu, — veď tu máte už takmer hotový koncept odpovede na ten článok v novinách! Lenže toto nie je vaše písmo, s kým ste sa radila, kto vám to spísal, čo?

Nedbanlivo pohodil popísaný hárok papiera pred mňa; zľakla som sa. To je predsa mužovo písmo, jeho koncept, ktorý napísal hneď pri prvých čítaniach pamfletu! Tvárila som sa, že nič neviem.

— Nie? — sebavedome sa usmial, — tak si to hneď zistíme! — vytiahol z kôpky, odloženej pre ich potreby, zadržaný list, ktorý už boli prv otvorili. Porovnával písmo: — Jasný! Tento koncept vám písal váš muž, hádam nebudete popierať?

Neodpovedala som, neprejavila som záujem o to, aby som aj ja porovnávala písmo. Zdôraznila som mu listové tajomstvo a že list, už aj oznámkovaný, mal sa odoslať, a tu nemá čo robiť.

— No ale toto mi predsa nebudete zapierať, to predsa musíte uznať, že je to jedno a to isté písmo! — vstal, — poradím si, — vyšiel z miestnosti, zdalo sa mi, že ide po svedka. V panike, že teraz budú pre koncept proti pamfletu nejakým spôsobom škodiť mužovi, volať ho na zodpovednosť, som sa zaťato zamerala na jedno: zlikvidovať koncept!

Ležal pred mnou, len keby ho bol aspoň trochu menší kus, ale čo robiť! Rýchle som ho trhala na kúštiky, žula, prehľtovala . . . Už bolo vo mne temer všetko, iba štvrtinový zdrap popísaného papiera mi ostával v dlani, keď sa vyšetrovateľ vrátil. Ešte som prežúvala, hltala, trochu ma napínalo, zbledol aj on. Pozrel na stôl, potom na mňa: — Kde je koncept?

— Zhltna som.

— Dajte sem, — neveril.

— Už len toto je, — otvorila som dlaň so zdrapom, pár riadkov z koncov posledných viet.

— Čo ste to spravila? Povedzte ešte raz, nahlas!

Naklonila som sa k nemu ponad stôl, zašepkala som:

— Zhltla som.

Vstal, rozkričal sa na mňa, otvoril dvere, privolaal svedka. Žaloval ďalšiemu vyšetrovateľovi, ktorého som len prvý raz videla, čo som spravila. Prišiel i šedivec:

— Čo je, čo sa stalo?

— Tak, a teraz povedzte, *prečo* ste ten koncept prehltla? — spýtal sa ma môj vyšetrovateľ.

— Čo som prehltla?

— No ten papier, z ktorého ostalo toto tu, — dvíhal zo stola pozostatok hárku papiera a zúrivo vypleštil na mňa bledé oči, pravdaže, Sicíľčan z filmu Gattopardo, na toho sa podobal, spomenula som si; ešte i tie oči!

— Papier, čo sa vám marí, nerozumiem, — nič som nechápala, pravda, okrem toho, že mi to v žalúdku nerobí dobre.

Sicíľčan, celý urazený, len dokazoval a dokazoval a potom ukazoval, aha, aké je rovnaké písmo — to v liste i to na zdrape . . . takže už i jej muž, na to sa vraj pozrú, no nik to už nepokladal za hodné pozornosti, ba nový vyšetrovateľ, aspoň mne sa zdalo, pokrútil nechápavo hlavou, akoby tomu môjmu niečo vyčítal. Obaja vyšli z miestnosti, ostali sme zase len dvaja proti sebe. Mlčali sme. Čakala som výčitky, ale on odhodil zdrap papiera do koša, sadol si, začal si znovu prezerat' zadržané písomnosti. A mne zišlo na um: nebolo to aj z ich strany len divadielko? Vyšiel von, aby som sa zľakla, aby som s papierikom dačo spravila. A potom hral roz-

čúleného? A súčasne vyskúmal, ako je to s mojím vzťahom k mužovi. Bolo to iracionálne, ale taká bola celá táto nedel'a počnúc ránom, keď som pri stretnutí s Pincom zbadala obkl'účenie vozmi i orgánmi ŠtB v civile.

Takže nijaké hrdinstvá, som len naivná, že som naletela a odhalila svoje slabiny?

Vyšetrovatel' sa zase vrátil k Pincovi: a čo vraj ten syr, ktorý sa našiel v Mirovom voze? — Tak vy ste pichla toho Pinca tomu skladateľ'ovi do voza, a vy ste ušla, pekné kamarátstvo! Tak von s tým, odkedy paktujete s Pincom, kedy ste sa stretli v posledné roky, kde . . .? — zase mu neodpovedám, no nie som zl'aknutá. Upokojuje ma, že sa nespýtajú ani na Vaculíka, ani na Klímovcov, ani na iných pražských priateľ'ov, s ktorými som sa viac ráz stretla za svojho posledného, septembrového pobytu v Prahe. Nevedia? Sledovali ma len spočiatku, pri mojom príchode do Prahy, potom ešte zo dva dni, daždivé a nevl'údne, v ktoré som sa venovala synovi, jeho snúbenke i tetám? Potom prestali sledovať! Doteraz som si často myslela, že si len namýšľ'am, že ma nesledovali; teraz už viem, že môj dohad bol správny: dodatočne cítim vďačnosť k orgánom Štátnej bezpečnosti, že mi dopriali niekoľko pokojných a pekných jesenných dní v Prahe.

— Skade mátu túto knihu, kto vám ju dal? — prebral ma vyšetrovatel' z myšlienok a vystrčil predo mňa z hrbky vecí, ktoré mi boli odobrali, knižku malého formátu — práve kvôli tomuto šikovnému formátu som si ju vzala na cestu: Romanetto Don Juan od Rudolfa Slobodu. Vysvetľ'ujem to vyšetrovatel'ovi, ale on nie je spokojný. Listuje v knižke, akoby v nej hľ'adal bankovky alebo neviem čo, potom sústredí pozornosť na údaje v tiráži knihy. Cituje plným menom každého, kto je v tiráži

uvedený, zodpovedného redaktora, korektorov, technických redaktorov, pri každom mene otázka, kde-kedy stretnutie s nimi, odkiaľ ich poznám, čo o nich viem, potom ešte čo Rudko Sloboda, s tým sa predsa dobre poznám, o čom sme spolu na zjazde hovorili, všakáno, aj on dostal odo mňa diskusný príspevok na čítanie, otázky-dohady nemajú konca kraja, ich opakovanie ma čoraz väčšmi unavuje, dala by som prednosť hocičomu, len nie toto, konečne som si vydýchla, keď túto tému opustil a zatiahol ma do druhej, ani to nie novej, no aspoň trochu inej. Ako je to vraj s mojím náboženským cítením, či som fanatická alebo vyrovnaná — ani na toto mu neviem odpovedať. Zišlo mi na um: ba dokedy ma tu ešte budú trápiť? Hádam by už mali dať nejakú správu rodine? Pripomínam mu to, ale on hneď útočne: — A kam? Kde je teraz váš manžel?

Opäť som sa zl'akla, muž bol v mlyne sám. Neodpovedala som, kde je, len som odvieďla vyšetrovateľovu pozornosť od lukavicekej samoty do Bratislavy: môžu dať o mne správu do bytu na Strakovej, moje dospelé deti už správu doručia manželovi; ak by sa, pravda, moje zadržanie malo predĺžiť do ďalších dní . . .

Predĺžili sa mu hrdzavkasté bokombrady, celá tvár: urazene spustil na mňa nadávky, obviňoval ma. Uprostred horlenia proti nepriateľke socializmu ho odvolali na chodbu. Vrátil sa začítaný do textu na papieriku, ktorý položil na stôl, nevedela som, či si ho on sám alebo šedivec vybral z hŕbky písomností, no tak či tak sa mi zdalo, že tam vonku o ňom konzultovali. Papierik mi bol dôverne známy, nosila som ho roky v peňaženke na dobre ukrytom mieste. Bol to úradný prípis o tom, že môj otec Dr. Július Ponický z Bratislavy nie je ani obvinený, ani nebol nikdy súdený a môže ostať bývať

v Bratislave, nemusí sa odsťahovať; teda rozkaz na vysťahovanie z otcovho trojizbového bytu na Blahovej ulici, do ktorého sa chcel praxda, nastá-hovať — a už mal aj výmer — súdruh Jašo z ÚV KSS, sa ruší. Podpísaný vysoký činiteľ Ministerstva vnútra, pečiatka. Otcovým prípadom bola celá naša rodina poznačená, kdekto a hocikedy a trebárs len podpichmi snažil sa ponižovať človeka; nosila som potvrdenie pri sebe ako svoju tajnú zbraň. Nepoužila som ju nikdy.

No, rozhodnutie vraj ešte nemuselo byť definitívne, to si o n i ešte raz prešetria! Na akom základe bol rozkaz na vysťahovanie v roku 1949 zrušený, akými cestami sa to vybavovalo? No a aké mám styky so skupinou zahraničných Slovákov, ktorí môj príspevok priložili k Charte? Že nič o tom neviem? Ani o ich schôdzi v južnom Francúzsku?

Čo vlastne chcú dosiahnuť? Politikou môjho otca bolo nepolitizovať — nevedela som, že by bol patril k nejakým, hociktorým politickým kruhom. Fašizmus odsudzoval bytostne, prenasledovaným pomáhal, s kruhmi Slovákov v zahraničí nemal styky. Jednako, slúžil i Slovenskému štátu, a to v nemalom postavení. Že by chceli získať dajakú informáciu o mojom spojení s cudzinou? Ale to by sa tak priamo nespytovali! Zase ma len zastrašujú! Uvedom si to, hovorím si, nebuď hlúpa, neboj sa!

Ale už číta môj slovenský Gattopardo báseň "Štit", ktorú som napísala na papier s hlavičkou Smeny na nedel' u v marci roku 1969, keď môj otec umrel a ja som ešte robila v redakcii: na Národnom výbore na Vajanského nábřeží, kde som bola odovzdať otcovu občiansku legitimáciu, mi z nej vtedy vytrhli a dali otcovu fotografiu, zvyšok hodili do smetného koša. Rozbolená písala som onedlho nato v redakcii Smeny báseň o otcovom štíte — jeho

občianke. Existovala len v rukopise, nikdy už ju nebudem môcť prepísať? Zdalo sa, že nie — aj tú priložili na hrbku, ktorú mi zoberú . . .

Mohlo byť okolo poludnia — poznala som to podľa tienikov holubov na okenných parapetoch — do miestnosti vstúpil mladší človek s okuliarmi, podal mi ruku, predstavil sa ako nadporučík a zapisovateľ, ale svoje meno zamrmlal, nič som si z neho nezapamätala. Sadol si za písací stôl, kolmo pristažený k dlhému konferenčnému stolu, začal písať zápisnicu. Ako aj ten vo Zvolene, oboznámil ma najprv s mojimi právami i povinnosťami; keď som protestovala proti tomu, že ma zadržali, vylúchajú, prezerajú bez príkazu prokurátora, napísal do zápisnice, že nebol čas na získanie príkazu prokurátora. Potom aj on zopakoval celý rad už toľkokrát opakovaných otázok-dohadov, a ja som podobne ako vo Zvolene na niečo odpovedala, na niečo nie. Ani on nebol so mnou spokojný:

— Tak vás teraz dáme vyzliecť, pani Ponická, čiže podrobíme vás osobnej prehliadke. Prirodzene, my to previesť nemôžeme, — úškrn v tvári, — ale máme na to určenú osobu.

Vyšli z miestnosti, dnu vstúpila štíhla, asi 19-ročná dievka v modrých džínsoch a priliehavom pulóvríku. — Prosím, vyzlečte sa.

— Všetko, — doložila. Kládla som jednotlivé kusy oblečenia i bielizne na stoličku, prehliadačka kus po kuse dôkladne ohmatala, vyvrátila, vopchala ružové prsty s červenými nalakovanými nechťami i do čižiem, aj tie dôkladne znútra vyhmatala, neponáhľala sa. Bolo mi zima, ledva som čakala, aby už skončila a dovolila mi obliecť si aspoň bielizeň. Zdalo sa však, akoby sama sebe nedôverovala,

či ma dost' dôkladne prehliadla — znovu začala brať do ruky to, čo už prehmatané dala na stoličku. A začala mi to podávať.

— Už ste skončili? — opýtala som sa.

— Áno, môžete sa obliekať.

— Ak ste skončili, položte to, kde bolo.

— Dovoľte, — vybuchla urazená, že nechcem z jej červeno nalakovaných, v čižmách vyobracaných prstov preberať svoju bielizeň, zahorela v tvári a už len vybehnúť. — Počkajte, — zadržala som ju, — mohli by sem vojsť . . .

— Čo ste jej spravili, čo ste jej povedali? — vtrhli ochvíľu do miestnosti obidvaja, zrejme si všimli, že vybehla trochu rozčúlená.

Neodpovedala som, mlčali aj oni, listovali v knihe, obracali papiere. Dívala som sa oblokom na parapety susedného uhlového obloka, kde si čistili perie holuby. Závidela som im: tých z peria nik nevyzlečie. Tí dvaja mi dávali nejaké otázky, ktoré nemali hlavy-päty, neodpovedala som. Chvíľami mlčali aj oni, až sa okuliarnik vystatovačne ozval: — Chápeme vás, pani Ponická, to vám nemôže byť jedno, že sme vás dali vyzliecť donaha. Chápeme, ponížilo vás to. Trochu si oddýchnite, potom začneme písať zápisnicu.

Zo zápisnice nebolo nič. Rozčúlení sľubovali mi už všeličo, ak im neprihrám nijaké meno, dátum, kontaktovanie s disidentmi, ale ja by som ani pri najlepšej vôli nemohla, veď nič takého som neskúsila. Ak sa človek s hocikým príležitostne alebo občas i po dohovore stretne a porozpráva sa s ním chvíľu alebo i hodinku, to predsa ešte nie je námet na výsluch! Prosila som ich, aby už skončili, lebo som chorá a potrebujem si ľahnúť, liečiť sa. Potmehúdsky sa usmievali, že to nebude až také zlé. Sklesle a unavene blúdila som očami po miestnosti,

inštinktívne sa mi žiadalo zachytiť aspoň pohľadom niečo zaujímavého, čo môže zaujať moju pozornosť a odpútať ma od napätia a nedorozumenia s obomi. Nič také som neobjavila, až na portrét prezidenta Husáka, ktorý som si doteraz nevšimla, hoci visel na stene oproti mne. Nebol nový, veď aj vo Zvolene sme si takto hľadeli do očí — on z obrázku, ja zo stoličky zadržanej, socializmu “nepriateľskej” bytosti — jednako i tu, v bratislavskej vyšetrovni Štátnej bezpečnosti vyvolal jeho portrét spomienky; rozvíjala som ich v predstavách tak, aby zatlačili do pozadia moju terajšiu situáciu. Potom, už neviem ako a kedy, postupne sa do miestnosti pod jeho obraz usádzali na stoličky jeden za druhým ďalší vyšetrovatelia, najprv štyria, neskôr som ich narátala sedem, bolo ich možno i viac, no už som ich nepočítala, celý rad stoličiek za dlhým stolom oproti mne bol už obsadený, hučali, ich otázky, návrhy a osočovania doliehali do mojich uší ako šípy, križovali sa v priestore: — Aká tam spisovateľka?! Nula! Také čarbaniny! — a všeličo iné. Vyhrážky, ponižovania a nátlak: — A budete písať! A musíte odvolať! A budete odpovedať! Však my vám ukážeme . . .!

— Bit' vás nebudeme, to nie, ale prinútime vás, máme na to prostriedky!

Jeden vstal, vyšiel, druhý prišiel, a zasa dvaja odišli a dvaja noví namiesto nich prišli, nevedela som, čo to znamená. Oblečení boli zväčša nedel'ne, niektorí až veľmi slávnostne, tmavý oblek, snehobiela košeľa. Jeden nižší, počerný a zápalistý, zvlášť zlostný (šedivec bol popri ňom hotový perník) vyskočil uprostred návalu otázok a urážok zo svojej stoličky a skríkol: — Ako sa volá váš zať? A kde býva váš syn?

Po jeho výbuchu ostatní stíchli. Vybehol na chodbu, ochvíľu sa vrátil a zastal mi za chrbtom:

— Tak budete odpovedať, kedy, kde, komu ste dala ten príspevok?! Ale už aj!

Z radu obsadených stoličiek predou mnou zašumeli hlasy: — Váš syn sa teraz bude chcieť umiestniť, však? Aha, fl'aštička, takže ešte i narkománia?!

— Som chorá, — pokúsila som sa ešte raz vydrankat' od nich l'útosť.

— My vás môžeme dat'hned'vyšetriť, máme tu na to svojich lekárov, — ukázal prstom k povale, akože na vyššie poschodie — nechcelo sa mi veriť — môj vlastný vyšetrovatel'! Tak na toto narážali, keď kričali, že ma donútia, že majú prostriedky? Naozaj to ešte existuje? Nestačila im blamáž zo všetkých procesov z čias prezidenta Gottwalda? Znovu sa všetko opakuje? Nechcelo sa mi veriť, no zato som sa bála a rýchle som sa ozvala, že nie som až n a t o l' k o chorá, že niečo ešte vydržím.

— No veď zato, — poznamenali uspokojene a pokračovali. Bola som znovu vykričanou zradkyňou, Judášom v sukni, spojku imperialistov, opustenou úbožiačkou som bola, ktorá nikoho nemá, čo by jej veril, každý sa na ňu vykašlal, ba kto len dačo vie, prichádza vraj k n i m udávať, že toto a ešte toto — neváhali pripisovať takéto veci ani l'ud'om zo skupiny prenasledovaných intelektuálov, umelcov, spomenula som si však na jednu vetu z textov Ludvíka Vaculíka: "Chcú rozbiť, čo sa dá, a čo nejde rozbiť, chcú rozleptať vnútri vzťahov medzi vlastnými l'ud'mi."

A ešte raz zastal pri mne ten zúrivý a kričal z celej sily:

— Tak poviete alebo nie, naposledy sa sptujeme, ako ste ten diskusný príspevok dodala von, komu ste ho dala čítať . . . !

A nato sa mi v celej hlave rozzvonilo: — Ako sa voláte, voláte . . . voláte . . . ?

Za oblokmi tma, dnu svietili lampy, ani som nezbadala, kedy ich zapálili. Ešte prv než sa zotmeľo, všimla som si, že vonku padá sneh. Bola som zvedavá, či ho dost' napadlo a či dnes ešte uvidím koľko. Pomyslenie na sneh, predstava bielej ľahkej hustoty, ktorá zakryje každú nevzhľadnosť, ma upokojovala.

Vtom vstúpil do miestnosti usmievavý nižší mužský v zrelom veku, tiež nedel'ne oblečený. Tmavé vlasy mu už šediveli, no jeho pohyblivosť a svieža tvár priaznivo rušili dojem zo šedin. Tmavé oči iskrili, celý človek sršal, plný mladistvého elánu, však aj mohol, bolo vidno hneď na prvý pohľad, že je z tých, čo viac môžu než druhí, napríklad i to, že ku mne, nedel'nej koristi svojich podriadených, správa sa ako vl'údny inteligent: rozbehol sa neskrývane nedočkavo ku mne, podával mi ruku, trochu sa uklonil, predstavoval sa:

— Kapitán Vrbenský. — Tušila som, že to nie je jeho pravé meno, prečo by sa práve on mal hlasne predstavovať, keď druhí svoje meno len zamrmlú, alebo ho vôbec nepreznadia? Odo mňa nežiadal (ako ten pred chvíľou), aby som mu povedala, ako sa volám, navidomoči ma ani najmenšou narážkou nechcel ponižovať, naopak, úctivo sa na mňa pozeral.

Pozrel sa i na ostatných: povyskakovali jeden za druhým zo stoličiek, úklony, čakanie na rozkaz. Tak teda šéf, sám veľký šéf obávaného oddelenia Ministerstva vnútra zavítal do kancelárie?! Ten, čo riadi všetkých v ich akciách zadržovania, vypočúvania . . . ponižovania?! On to nerobí, má iné úlohy. Raz dva obletel celý dlhý stôl, nazrel do nedopísanej zápisnice, tanečným krokom priletel zase ku mne, zalomil rukami, zavzdychol, vyslovil poľutovanie, že ešte stále sme to neskončili, nedohovorili

sme sa. Za toľký čas, veď celá nedel'a bude fuč! — No ale teraz sa my porozprávame, — povedal, — viem, že *my* sa dorozumieme, — obrátil sa k podriadeným a nevedno akým posunkom ich vykázal z miestnosti. — Tak, a teraz sa nám bude lepšie spolu hovoriť, — sadol si oproti mne na stoličku, na ktorej spočiatku sedel môj prvý vyšetrovateľ.

Vie si vraj predstaviť, sila čistých ideálov, chápe, že to, čo som spravila, skrslo z najlepšieho odhodlania. Áno, spisovateľ, umelec, všetci majú fantáziu ako svet, nevedia ju vždy zmerať možnosťami skutočnosti. — A taká žena-umelkyňa ešte, citlivá duša, rozprávka ako vy, — snažil sa ubezpečiť ma, ako moje tvorivé schopnosti oceňuje, ako ma vraj radi i čítajú, — no ale čo robiť? — To, čo môj diskusný príspevok spôsobil, je vraj strašná vec. Nedalo sa nič robiť, len dať uvarejniť v oznamovacích prostriedkoch pamflet proti mne. Čo teraz? Tu v Bratislave mi vraj už ruže nepokvitnú, tak len do mlyna, ale či tam naozaj chcem naveky zapadnúť? Ešte stále je čas. Najlepšie bude napísať to hneď, ukázal i on na kôpku čistého papiera.

Úprimne som mu povedala, že ma sklamal. Keď sľuboval iný pohovor, aký viedli jeho podriadení, nečakala som, že aj on ma bude nútiť písať akési vyhlásenie.

Kdeže, on nie, on ma nenúti, on vraj len ponúka ten najrýchlejší spôsob záchrany, ale všetko záleží na mne! Mám čas, môžem rozmýšľať a priznať sebe a potom i verejnosti svoj omyl — i ako som komu padla do pasce. — Pani Ponická, vy, taká slušná osoba, čo vy môžete mať spoločné s takými chuligánmi?!

Prišla reč na Chartu! Vraj spasiteľka, ľútosť k prenasledovaným, snaha priniesť im obeť, a k tomu ešte trochu náboženského cítenia, zopakoval aj on otázku, tak čo som vlastne, evanjelička alebo katolíčka.

Potom opäť — diskusný príspevok, zvyčajné dohady, a hlavne: komu, kam, kedy? Aby som si vraj aspoň na jedného spomenula, kto príspevok odo mňa dostal.

No a teraz, čo budem písať, o čom? O mičinských prameňoch? O kocúroch? To sú len také výbuchy zlosti, to nikoho nepoteší. A čo deti? Už im nedoprajem Štoplíkov? zopakoval tému z aprílového rozhovoru na Zväze slovenských spisovateľov — i Dr. Kněžek to presne tak formuloval. Ale ani ja som nebola vynachádzavejšia, aj ja len jedno a to isté, už mi to pomaly šlo i na nervy.

— Ale vy sa staviate do pozície politika! — povedal konečne niečo nového. — Vy ste opozícia!

— Súdruh Pezlár v apríli tohoto roku vyhlásil, že u nás opozície niet. Zvláštno, že tisíc podpisovateľov Charty nik neuznal oficiálne ani neoficiálne za opozíciu, ale mňa opustenú, samu, by ste chceli za ňu uznávať? Ani za to by ste ma však nemuseli strkať do voza VB, dať vyzliecť donaha, celý deň o hladce-smäde a v horúčke vyslúchať, ponižovať, urážať... - celá som horela.

— Aj teraz ste dokázali, že vám to myslí politicky, lenže nesprávnym smerom, — sprísnil tón, oprel sa o stoličku o odklonil sa na nej trochu od stola. — Ale vy tu o kultúrnej politike rozhodovať nebudete! Na to sme tu my! — vypäl prsia pod vestou s drobnými hustými gombíkmi.

— Hádám aj vedenie KSS? — nasmelo som doložila.

— Aj, samozrejme. Spolu.

Stolička sa vrátila do pôvodnej polohy, stála už opretá o všetky štyri nohy. Aj Vrbenský odtiahol hornú časť trupu od jej operadla — priblížil sa celý k okraju stola a znova priklonený ku mne, nakoľko to stôl dovoľoval, pozeral na mňa prívetivo. Vraj

nech mu sama poviem, či je Vaculík bohvieaký spisovateľ. Čo vraj vlastne takého napísal, jednu lebo dve knižky? No a Karvaš — veď nám vraj jeho hry ani nechýbajú, máme Soloviča! No a čo ten môj film, Pyrrhovo víťazstvo, nie je škoda, že ho už nebudú premietat? On vraj by si ho bol rád pozrel, škoda, preškoda, do čoho som sa to len dostala — z najväčšieho výslnia do najhlbšej hanby!

— Nikdy som na výslní nebola.

— Ach tak, — spozornel, — ťažkáte si, že vás neuznávali, ako by ste si boli zaslúžili, hádam i to bola príčina . . . ?

— Nie, neťažkám. Sama som si na vine, že moja tvorba bola rozptýlená. Nebola som dost' sústredená . . . i preto som odišla na dedinu . . .

— A stvorili ste . . . diskusný príspevok, ktorý narobil toľko zla! Divíte sa, že sa musíme brániť . . .

— Aj ja sa len bránim. Spolu s inými, tiež vyhodnými spisovateľmi.

— No, čo som povedal, pletiete sa do politiky!

— Roky sa do nás hučalo: myslieť politicky, angažovať sa! . . . a len čo politicky naozaj myslíme, upiera sa nám právo na to.

— Ale zo Smeny na nedel'u ste museli odísť?

— Áno, musela. Posledný rok-dva som ledva vládala plniť normu. Nedokázala som písať články o sovietskej bratskej pomoci, za ktoré nám v redakcii núkali tisíckorunové "stimulansy" . . .

— Takže ste m u s e l i z redakcie odísť, to je dôležité!

— Áno, musela.

Rozpomenula som sa na ten deň, na tú chodbu, kde sme s Romanom Košťom, obaja už "poslední na lodi" čakali, že nás zavolajú k šéfredaktorovi. Vedeli sme už, o čo pôjde. Košťa, robustný, naoko pokojný, bol bledý. Zavolali ho prvého. Hneď ako

ho vypúšťali — nestihli sme si nič povedať — už volali dnu mňa. Už som ho nikdy nevidela. O dva dni nato, na svojej poslednej redakčnej ceste do terénu, som sa ráno v závode v Liptovskom Hrádku dozvedela, že Košť'a pred dvadsiatimi štyrmi hodinami, teda deň nato, ako mu oznámili, že ho prepúšťajú z práce, umrel na infarkt. I ja som šla do Liptovského Hrádku zdeptaná, dva dni som tam kdesi ležala v horúčke, lebo som i prechladla . . . myslela som stále na Košť'u, na svoj aj na iné, odteraz pochybné ďalšie osudy . . .

— Ale písať ste smeli, — vytrhol ma zo spomienok Vrbenský.

— To hej. Zo Zväzu slovenských spisovateľ'ov ma nevyhodili. Lenže všetko už bolo iné. Hľadala som si novú pôdu, záchyl'u, kde všetko zvážim, dačo ešte dopíšem, a tak som šla na dedinu . . .

— . . . a napísali ste ten svoj diskusný príspevok! A hybaj s ním do Bratislavy, pekný pokoj!

Nehovoril nepriateľ'ským tónom, zdalo sa, že moja predošlá úprimnosť si ho asi získala. Potvrdili to i jeho ďalšie slová: — Vy máte taký milý úsmev, pani Ponická, s vami sa dobre rozpráva, ale len kým nie ste zlostná, povedali to aj moji ľudia.

Veľ'a nechýbalo, bola by som mu poklonu vrátila. Vedel byť i on pri výsluchu vl'údny, spoločenský. No už pokračoval suchšie: mala by som vraj reálnejšie hľadiať na všetko! Proti múru ísť nemožno!

— A pozrime, i tie vaše ruky, to nie sú ruky spisovateľ'ky, ale . . . mali by ste už myslieť i na seba, na oddych, na nejaké slušnejšie bývanie s manželom, veď ten mlyn, to je úplná hrôza na zimu, prečo si aspoň v zime neprídete do bytu na Kýčerského ulici? Tam nik nemá bývať, len váš muž s vami, to je vojenský byt preňho, jeho bývalá žena s deťmi dostali osobitný, štátny, a deti sú už dospelé!

Mrzelo ma, čo sa ešte i do toho starie, odvrátila som sa.

— No a v lete tých hostí! To všetko obsluhovať, v takých primitívnych podmienkach, manžel by vás tiež mohol trochu šetriť.

Mlčala som, pochopila som, aký účel sledujú posledné poznámky. Zbadal na mne, čo si myslím? Zase obrátil reč iným smerom: ak vraj to neuznávam, ak neviem nájsť správnu cestu, nuž mi teraz radí: do Prahy vôbec necestovať! Do Bratislavy len v nutných prípadoch, len k rodine, nijaké kontakty s chartistami a podozrivými ľuďmi. Prerušit' priateľstvá s vyhodenenými Pražanmi a . . .

— Priateľstvá sme neprerušili ani neprerušujeme . . .

To ho popudilo. Stuhol celý, z tváre mu vymizol úsmev; pritiahol si na úzko pristrihnutú vestu aj sako, v miestnosti nebolo príliš teplo, v nedel'u iste menej kúrili.

— Tak už sme sa dost' rozprávali, teraz prejdeme ku konkrétnym otázkam.

A zase sme boli v tom, v čom som s predstaviteľmi moci od apríla. Akoby sme jeden i druhý hrach na stenu hádzali, naše slová sa nestretajú, a tak je z toho len obojstranné trápenie. Nakoniec sa pokúsil dostať odo mňa informáciu aspoň o svojich ľuďoch, ktorí ma dnes vypočúvali; či sa ku mne správali slušne, ktorý z nich ma čím popudil alebo podobne — rozčúlilo ho zase nesmierne, že ani o nich, jemu úradne podriadených osobách nechcem hovoriť menovite, len všeobecne. Nebolo to z opatrnosti, ale jednoducho preto, lebo sa mi zdalo, že v podstate sa správali ku mne všetci rovnako. Veľký šéf mi vyčítal, že mu nedôverujem, hádam si vraj nemyslím, že by on šiel robiť nejakú kauzu z toho, keby som mu na niekoho z jeho ľuďi niečo zlé povedala? A za koho ho vôbec pokladám?!

Ponáhľala som sa ubezpečiť ho, že si vážim každého človeka, čo ráno ide do práce, plní si povinnosti a stará sa o poriadok — z hl'adiska bezpečnosti štátu, a jednotlivcov, samozrejme, tiež. No mám i ja svoje poslanie, povinnosti, a tak . . .

— . . . povedzte mi už konečne, čo vlastne odo mňa chcete!

— Odvolať diskusný príspevok k 3. zjazdu slovenských spisovateľ'ov. Alebo môžete aj odísť.

— Nie tak som to myslel, — zadržal ma, keď som chcela vstáť a ísť domov. — Do cudziny. Pustíme vás.

— Pustíte ma domov.

— Ak nechcete do cudziny, tak potom sed'te v Lukavici, nevyhl'adávajte kontakty, nepíšte fejtóny ani iné veci, ktoré škodia socializmu. Len si nemyslíte, že nič na vás nemáme! Kedy ste poverili Pinca, ako ste mu dali článok, ktorý priniesol do Bratislavy?

— Nijaký článok som mu nedala.

— A čo je potom "Smäd po čistom slove"?

— Niečo také sme spomínali, keď sme sa raz rozprávali.

— Kedy, kde?

— Hovorila som mu o rozličných veciach, ktoré sú vo vzduchu našej doby, aspoň ja to tak pociťujem. Spytoval sa ma, ako som sa rozhodla napísať diskusný príspevok.

— Kde?

— Niečo si z nášho rozhovoru zaznamenával, že si ho napíše. Čo by malo byť na tom závadné? Čo záleží, kde sme sedeli, kedy to bolo. Bolo to, ako už iste máte zistené, . . . ešte pred vaším dnešným záťahom.

— Tak si to teraz prečítajte! — otvoril dvere, zavolať, článok mu priniesli, bolo to niekoľko hárkov papiera s pekne naklepaným strojopisom. Ne-

mala som vôl'u čítať to, bolela ma hlava aj oči, celé telo som mala ako dolámané. Darmo ma i povzbudzoval, aby som si to len prečítala, že je to celkom pekne skoncipované. Znovu som ho prosila, aby už skončil, nech si ma tu trebárs nechajú, no nech ma odvedú, kde si konečne budem môcť ľahnúť, veď som celý deň ani v ústach nič nemala. Ospravedlňoval svojich ľudí, že na to zabudli — alebo ani nezabudli, ale ma možno nechceli uraziť. Myslia si vraj, aspoň podľa môjho fejtónu o kocúrovi a myšiach, že neschvaľujem vynukovanie kávu, vínom ani ničím iným pri výsluchoch, nuž ma nechceli zbytočne molestovať. To som uznala, jednako všetko má svoju mieru, tak aspoň nech už dajú správu mojej rodine, ktorá je iste zl'aknutá, veď po pamflete v "Pravde" sú na hocičo prichystaní, iste ma veľmi čakali i na obed, ani k večeri už neprídem!

Upokojoval ma, že o nič také tu nejde, že zatiaľ nie som ani v podozrení, ani obvinená, ba nepôjde ani o vyšetrovaciu väzbu. Ochvíl'u vraj budem slobodná, pustia ma domov. Ale mám si zapamätať: nikam už neísť, s nikým sa nerozprávať, zajtra ráno len po penziu, a hneď do Lukavice! Ak ich vraj poslúchnem, nebudú ma už sledovať, dajú mi pokoj.

* * *

Vyšiel na chodbu a vrátil sa s mojím pôvodným vyšetrovateľom aj so zapisovateľom. Najprv diktoval vyšetrovateľ zapisovateľovi do stroja podrobný zoznam všetkých písomností, ktoré mi odobrali. Potom doplnili nedokončenú zápisnicu a dali mi ju prečítať. Bolo v nej, že som si prišla do Bratislavy vyzdvihnúť dôchodok, že odmietam vypovedať na niektoré otázky. Dali mi skontrolovať aj zoznam odobratých vecí, bol dlhý, na viace-

rých hárkoch papiera. Mala som podpísať osobitne každý hárok a potom i jeho kópiu a nakoniec i zápisnicu. Podľa nariadenia, ktoré bolo uvedené aj na formulári zápisnice, mali ju podpísať i oni, ale nepodpísali. Ani zoznam vecí. Nechápala som prečo: veď oni berú moje veci na preskúmanie, preto robia i záznam, aby som mala potvrdenie a mohla skontrolovať, až mi veci vrátia, či vrátili všetko? Bez ich podpisu to predsa nemá cenu?! No neporadím si, lebo nie ja, ale oni určujú, čo treba a čo nie. Ako vidno, určujú v rozpore ešte i s tým, čo sami nariaďujú, ba zaznamenajú ako svoju povinnosť ešte i na úradnej listine. Jednu kópiu mi zo záznamu o odobratých veciach dali. Veľký šéf sa lúčil, podal mi ruku, uklonil sa, zbohom.

Odišiel i zapisovateľ, sedela som v miestnosti s vyšetrovateľom sama. Sadol si oproti ako predpoludním, keď ma bol priviedol. Všetko bolo teraz iné. Ostré večerné osvetlenie odhaľovalo na jeho svetlej tvári vrásky, ochabnutosť svalov, nechut'. Už nenapriadal so mnou rozhovory, ani ma nestrašil policajnými lekármi, neobviňoval zo zlých zámerov. Ani šedivca som už hodnú chvíľu nevidela, nevedela som, či odišiel alebo nebudaj ešte niekoho vypočúva. Myslela som na Zdeňka, je ešte v budove? Miro už iste večeria s rodinou, možno myslí na nás a zajtra sa rozbehne, aby sa dozvedel, ako to dopadlo. Vyšetrovateľ mi povedal, že sa môžem obliecť, vyprevadí ma dolu výtahom až k východu. Pustil ma chodbou kúsok pred sebou. Zdalo sa mi, že v niektorej kancelárii počujem ešte hovor. Uvidela som otvorené dvere: Zdeněk sedel pred písacím stolom na stoličke, s barlou po boku, s nohou vystretou pred seba. Bol len v košeli, bolo mu asi teplo; bolo mi ho ľúto, jemu muselo byť celodenné sedenie na výsluchu zvlášť nepohodlné. Prečo ho tu ešte držia? Odprevadia ho už len rovno

k nočnému rýchliku? Ani jeho vyšetrovateľ, v ktorom som hneď spoznala šedivca, nevyzeral nadšene; unavene sa klonil svojím chudým zohnutým chrbtom nad papiere, niečo hovoril, ale bolo to asi len tak, hlas bolo ledva počuť.

Vystúpila som z výťahu; do polotmy ponorená, iba niekoľkými žiarivkami slabo osvetlená hala mi pripadala oveľa priestrannejšia než ráno, keď sa v nej pohybovali poplachári a rozliehal sa krik húževnatého Mira, brániaceho sa stisku ich tiel. Naozaj ma už púšťajú? Ešte sa mi tomu nechcelo veriť. Nejakú rezervu nedôvery si vždy treba nechať, potom človeka sklamanie natol'ko nevykýve. Ale prečo sa vyšetrovateľ ešte so mnou nelúči? Prečo otvára ťažké celozasklené dvere, vychádza nimi aj on, neoblečený, len tak? Nezavedie ma do nejakého vedľajšieho vchodu? A prečo má zrazu toľko rečí? Akoby sa bohvie čo bolo stalo; vraj ešte sa to tu nestalo, mrmoce. Veď mi nič nespravili, len ma trochu potrápili. A ako som sa vraj statočne držala, na nikoho nič — a podobne. Prečo mi to hovorí? Chce zotrieť môj zmiešaný dojem z jeho zmiešaného správania pri výsluchu? Alebo mi len dať najavo, že aj on patrí k dvojtvárnej väčšine? Že mu je možno horšie ako mne?

Pohla som sa, ešte som mala pred sebou od vchodu pár schodov na chodník.

— Ani mi ruku nepodáte? — ozval sa mi za chrbtom, panebože, ešte stále nejde dnu! Stál tam, čakal, už ani ruku nedržal na veľkej kovovej kľúčke, ale ju vystrel ku mne a díval sa na mňa, ako som sa z druhého či tretieho schodu obrátila. Vo večernom uličnom osvetlení nevyzeral najlepšie. Sneh poletoval okolo jeho ryšavkastej hlavy, tvár mal veľkú a bledú. Aj ruka, ktorú vystrel, zdala sa mi byť veľkou bielou kamennou masou, zlievala sa mi

v očiach so snehom; náhle som si predstavila kamenného host'a! Zakrútila sa mi hlava, cítila som sa neistá na schodíkoch; obrátená ku vchodu mala som temer strach, či ma niekto odzadu nesotí . . . — Tak nepodáte? — počula som ešte raz. — Zbohom! — odpovedala som, ale už som bola odvrátená a neobrátila som sa k nemu. Opatrne a pomaličky som zostupovala zo schodov a pustila som sa vpravo. Husto snežilo, podúval ostrý vietor — predou mnou pustý bezľudný priestor, nedalo sa v ňom rozoznať, kde sú chodníky, kde vozovka. Hádam som mu predsa len mala ruku podať, rozmýšľala som, teraz je možno urazený, v hneve môže dať príkaz, aby ma ďalej sledovali. Zároveň som túto predstavu od seba odháňala, veď trochu musím dôverovať aj i c h dobrým úmyslom a prívetivosti, najmä ak ich preukazujú, len čo zatvorila za sebou vchod svojho úradu, centrály bratislavskej Štátnej bezpečnosti. Odpredu sa do mňa zarážal vietor, chvíľami som sa mu obracala chrbtom, pritom som pozorovala, či sa niekto za mnou netiahne. Je to možné, že po t a k o m výsluchu ma len tak pustia domov? Nikdy som v tejto štvrti nebola, nevyznala som sa tu. Videla som už domy, ale nijakú zastávku električky ani trolejbusu. Bola som hladná a unavená. Zrazu som zbadala za sebou veľkého vlčiaka. Rozbúchalo sa mi srdce; pred očami mi v zdvihnutom, rozvírenom snehovom násype preskakovali ohnivé iskry, kruhy, závrat ma pritáhoval k zemi. Tu som sa pošmykla na hladkej, zľadovatelej ploche pod nánosom snehu, spadla som. Nehýbala som sa, len s údesom som sa dívala na vlčiaka, ako mieri ku mne, čakala som, teraz ma začne oňuchávať alebo ma rovno zahryzne? Zakryla som si líca: nech zahryzne hocikde, len nie do tváre! Ale nič sa nedialo. Keď som ruky

odtiahla, videla som vlčiaka už pred sebou. Ani si ma nevšimal, so sklonenou hlavou vyňuchával stopy, z krku mu ovisal na zem remienok. Asi stratil pána, povedala som si celá šťastná. Určite si ho i nájde. Ale či ja nájdem cestu domov? Vstala som, sprava sa tiahol dlhý vysoký rad novostavieb ako pekne usporiadané hračky neviditeľného obra: kocky, hranoly, obdĺžniky, z ktorých si stavia veže, mrakodrapy, potom to večer všetko uloží . . . Oslepovali ma snehové vločky, husté, dobiedzavo sa mi tislí pod náporom vetra do očí, do nosa, do úst . . . Chlad a vietor sa prudko zrážal s mojou vnútornou rozpálenosťou, iba nohy mi mrzli, chvíľami akoby som ich ani necítila. Čosi ma nutkalo, aby som zastala, oddýchla si trochu, ale vedela som, že nesmiem. A vtedy sa mi pred očami rozsvietilo, uvidela som v slede milých obrazov tváre, pohyby tých, čo ma čakajú, premietla sa mi zasmušilá tvár mužova, aj iných z Bratislavy, Lukavice, Sliača, ba čo asi robia? Som tu ako vyvrhnutá napospas neznámym silám a dejom a oni nič nevedia, ale ako dobre, že nevedia. . . zrazu tváre zmizli, len šumenie v hlave ostalo, silnelo a prechádzalo v mätež rozličných mužských hlasov, jedného rozhnevanejšieho od druhého, jeden z nich zvlášť príkry, aj zvoniec rozozvučal a teraz mi kričí aj zvoní do ucha: — Ako sa voláte? Ako . . . voláte . . . voláte . . .?! Päťami v rukaviciach som si pobúchala po pravom uchu, kde mi zvonilo: zvonenie i hlas zanikli, ucho ako mŕtve. Nič som naň nepočula. Zanikli všetky pomyselné hlasy i predstavy, ledva som stihla odskočiť pred vozom, ktorý prešiel tesne popri mne. Potešila som sa: teraz aspoň poznám, kade približne vedie vozovka. Šla som za tým vozom a konečne som po niekoľkých krokoch zbadala i chodník. Bol zasnežený, no miestami, kde vietor odmietol z neho

záveje, ukázala sa vyvýšená hrana betónu. Na chodníku už bolo kde-tu vidno ľudské stopy, sneh udlapčený. Vydýchla som si, vtom mi však utkvel zrak na bielej náročnej tabuli, na ktorú svietila blízka pouličná lampa: Clementisova ulica! Hádam len nemám zrakové halucinácie, nechcelo sa mi veriť, že práve tu, v blízkosti úradu, ktorý bol Clementisovi osudný, nachádza sa jeho — odsúdenčova — ulica. Prečo tak nenazvali ulice inde, vo vilovej štvrti, kde na jar kvitnú stromy, kde človek predsa len vidí nad sebou širší výsek oblohy, kde aspoň blízkosť prírody i trochu domáckejšia atmosféra pomáha človeku odľahčovať sa od trudných myšlienok. Prečo mu aspoň po smrti nedarujú trochu živých kvetov? A prečo ja mám práve dnes kráčať touto ulicou? Nie, neboli to halucinácie. Uvidela som hneď i druhú náročnú tabuľu: Drieňová ulica. Teda Drieňová sa križuje priamo s Clementisovou. Križujú sa v znamení kríža, symbolu ešte stále živého, lebo veď čože je nejakých dvadsaťpäť rokov, čo uplynuli od zmárnenia človeka Clementisa? Tak ešte i toto mi musí padnúť do cesty po výsluchu. Nevedela som sa zbaviť tej ťažoby, myslela som zase na neho, na jeho posledné listy žene, na ňu, ktorá následkom jeho strašnej smrti upadla do nevyliciteľného, hrozného, desaťročia trvajúceho duševného utrpenia, bolo počuť, že ju nakoniec umiestnili do ústavu niekde pri Dobříši, nik už o nej nič nevie?! Posledný raz som ju videla v roku 1967. Sedela vtedy v mojej blízkosti v Hviezdoslavovom divadle, naľavo od nej Clementisov priateľ Husák, sedeli tam aj iní, sledovali hru na javisku, ktorou sa pripomínal vtedy už in memoriam rehabilitovaný odsúdenec. Nakláňali sa k nej, ale jej pekná a ušľachtilá tvár ostávala nehybná, belasé oči bezodné . . .

Stála som tu už hodnú chvíľu, zase som si necítila nohy; so strachom, aby sa podo mnou nezlomili, kráčala som opatrnými malými krokmi, odpútavala som sa od pochmúrnych myšlienok s námahou a túžbou prekonať všetko, dostať sa k nejakému dopravnému prostriedku, konečne som uvidela približovať sa svetlá trolejbusu, ochvíľu som stála pred jeho otvorenými dverami, ktosi mi pomohol nastúpiť, usadil ma na najbližšie sedadlo . . . Z trolejbusu som presadla už bez cudzej pomoci na električku. Nohy som si už cítila, v teple oživali. Okolo mňa hlasný rozhovor, smiech, zdalo sa mi, akoby som sa viezla po návrate z nejakej veľmi vzdialenej hviezdy, no títo ľudia to nemôžu vedieť. Zabudla som vystúpiť pri monolite štúrovcov, vysadla som až pri Komenského univerzite, ani odtiaľ nebolo ďaleko do našej ulice, cestu som dôverne poznala. Ulice boli aj tu zasnežené, ale po sypkom a obuvou udlapčenom snehu sa mi dobre šlo. Víťala som sa so známymi domami, námestíčkami, lampami. Hviezdoslavovo námestie vyzeralo ako vianočná pohľadnica, Národné divadlo bolo zase vysvietené, okružli naháčikovia i pod snehom držali svoje ryby v náručí, voda nestriekala, ale všetko bolo mnohonásobne živšie než včera, keď som si neuvedomovala hodnotu toho, že vidím, čo chcem, a idem, kade chcem a kde chcem.

A zase som zatúžila po divadle, uvidieť tak znovu Puškinovho Kamenného host'a, Ibsenovu Noru, Stodolovu Bačovu ženu, . . . no uvidela som zrazu pred sebou na námestí obrovského snehuliaka; aké zvláštne znamenie! Stál pod platanmi v popredí námestia presne tam, kde včera vojnový golem s puškou a bajonetom. Veď je to hádam len on, ibaže pripadol snehom, ktorý obalil i pušku a bajonet — nič nad snehuliakovou hlavou netrčí . . .

Aj Hviezdoslav pod snehom zmohutnel, skrásnel, pretože však nebol z jednoliatej masy, ktorú sneh všade rovnako obalí, ostávali v záhyboch jeho plášťa, tváre i v hlbšie ukrytých miestach jeho postavy snehom nezasiahnuté časti, takže celá socha sa stala graficky výraznou. Tvary medzi záhybmi i členeniami boli výrazne viditeľné, dali sa rozoznať fúzy, oči, obočie, celá tvár, pero v ruke, všetko. Zastala som pred sochou, akoby som ju prvý raz videla — nikdy som si predtým neuvedomila pri nej to, čo pred chvíľou. Aj keď mi to ostávalo stále ešte zvláštne, neodokryté, o čom budem musieť ešte veľa rozmýšľať — v jave, ako ešte i obyčajný sneh dáva za pravdu dielu z ducha a hmoty, ale nie bezduchej hmote, tušila som zákon života vôbec, nielen podstatu umenia.

Doma sa ma zl'akli. Moja staršia dcéra, ktorá rada i tie najvážnejšie veci obracia na žart, nemala ďaleko do slz. Dostala som všetko, čo som mohla potrebovať, ale zaspať som nevedela. Sny a polosny, do ktorých som však upadala, nemali nič spoločné s Drieňovou a výsluchom. Prevládal v nich pocit narastania čohosi cudzieho na mne do obludných rozmerov. Nebolo úniku pred všetko prerastajúcim živlom, hrozil i mňa vstrebať do seba v procese svojho rozpínania. Najstrašnejšia bola beztvárnosť; človek sa ako-tak uteší predstavou, že raz z jeho kostí vyrastie kvietok, že z jeho myšlienok, duše, vznesie sa ľahká para, zatrblicie sa nejaká iskra tam hore alebo i dolu — v očiach tých, ktorých miloval a musel opustiť, ale sotva si predstaví, že ho zmangl'uje neforemná, tupo narastajúca masa.

Nad ránom konečne všetko zmizlo, trochu som aj spala, no zobudila ma bolesť údov aj hlavy; bolo treba vstať. Darmo ma dcéra prosila, aby som nikam nešla. Dala som predsa včera Vrbenskému sľub, že len po penziu, a potom hneď do Lukavice. Lenže on, Vrbenský, svoj sľub neplnil: počnúc od chvíle, čo som vyšla na ulicu, všade ma sledovali - vozom i peši, ozbrojení i civili. S pomocou zaťa, ktorý mi robil spoločnosť pri obchôdkach, dostala som sa konečne na autobusovú stanicu; zdalo sa nám, že nás už nik nesleduje. Naradovaná vysadla som na prvý autobus, ktorý sa pohýnal. Do Serede: aby som ich poplietla, keby ma predsa sledovali. V Seredi prestúpim! Zať sa smutne usmieval . . .

V Seredi som mala ešte len štvrt' cesty za sebou. Čakala som na hocaký ďalší autobus smerom na Zvolen. Fúkal ľadový vietor, cítila som, ako mi preniká cez vlnenú čiapku do uší. V Nitre som z ďalšieho autobusu zase vystúpila, to už bola polovica cesty za mnou. V bufete vypila som teplý čaj, ďalej som cestovala do Žiaru a potom už do Zvolena. Vo Zvolene som tiež dosť dlho čakala na autobus do Sliacha. Prišla som ta večer, do Lukavice už nič nešlo. Neostávalo mi, len ísť k mame. Nemá rada prekvapenia, najmä nie večer, vtedy obyčajne už nikomu neotvára. No toto bolo iné. Vpustila ma a hneď videla na mne, že je so mnou nedobre. Nič som jej netajila, o pamflete už aj jej boli doniesli ľudia chýr. Napodiv prijala všetko pokojne. Aj inokedy som si už všimla, že hoci je precitlivená, vie sa prispôbiť nepríjemnej situácii pomerne hrdinsky. A rada počúva svojich najbližších rozprávať o tom, čo veľkého prežili, pre túto jej vlastnosť som pred ňou v mladosti rozličné situácie aj zveli-

čovala, aby som sa pred ňou blýskala. Znášala pekne polopravdy-pololži lepšie než trpké pravdy. Teraz zniesla aj to, čo som zveličovať nemusela. Rozprávačská eufória plne ovládla môj jazyk. Chripela som, lebo ma bolelo hrdlo. Mama napokon predsa len vyl'akaná zatelefonovala našim lukavickým susedom, aby poslali muža do Sliacha, že som pricestovala z Bratislavy chorá. Muž hneď po mňa prišiel, vypili sme horúci čaj s citrónom a pohli sme sa vozom do Lukavice. Bola noc, na ceste, bielej a primrznutej, tma, nijaký voz ani človeka sme nestretli, uháňali sme sami zasneženou dolinou. A predsa sme ešte nikdy na nej tol'ko ruchu nezažili! Keby som bola šla bez muža, môžem si myslieť, že mám halucinácie, takto však muž, zdravý a bez horúčky, triezvymi zmyslami všetko vnímal podľa skutočnosti. Z tej či onej zákruty osvetľovali nás reflektory, pukotali motorky, ktoré sme nevideli. Muž stískal zuby — len pokoj a pevné nervy! — a potom si ul'ahčoval nadávkami. Ešte i pred domom, keď sme zastali pri garáži, zazreli sme zdola na obzore kopca nad mlynom plošné svetlá jasnočervenej farby.

Hlava ma rozbolela na neznesenie, muž mi dal lieky, dobre ma zakrútil do periny, do diek, — keď mi stále ešte bolo zima, aj on si l'ahol ku mne na širokú vál'andu. Vtedy zase prepukla vo mne rozprávačská eufória, rozprávala som o veľkom puchnutí, o veľkých ríšach, veľkých neusporiadaných gazdovstvách, ktorých gazdovia idú dobývať ďalšie gazdovstvá miesto toho, že by svoje oriadili, potom i tie ďalšie sú neoriadené . . .

— . . . ved' vieš, že aj druh Bélu Kúna, maďarský spisovateľ József Lengyel, ktorý si na Sibíri pre Stalina sedemnást' rokov odsedel, aj ten mi hovoril, že "veľké ríše nie sú dobré ríše" . . . — napokon som

mužovi recitovala z Hviezdoslavových Krvavých sonetov ten, v ktorom slovenský básnik krotí Puškina v jeho veľ'koruskom velikášstve. Ale muž mi už jemne prikryl ústa dľaňou, lebo som veľ'mi chripela. Po chvíl'ke vyskočil — pod oblokom, z druhej strany potoka, ktorý ovíja našu záhradu, zase zapukotali motorky a do našich oblokov vniklo prudké svetlo, ktoré hneď aj zhaslo. Potom nič. Medzi práškami, ktoré som zhl'tla, bol aj upokojujúci, celú ma pohltil spánok . . .

Nasledujúca noc bola pokojná, ale horúčka mi vysoko stúpla. Muž ma odviezol k mame do Sliača. Poprosili sme ju, aby ma nechala u seba v byte, kým mi horúčka neklesne; v Sliači bol naporúdzi aj lekár, dali sa ľ'ahšie zohnať lieky a v byte je ústredné kúrenie.

Mama súhlasila.

VIANOČNÁ POHL'ADNICA

Z gauča v "panskej izbe", kde mi mama ustlala, pozorovala som cez poloprižmúrené viečka, aká je ešte pekná, štíhla, ako sa elegantne a ciel'avedome pohybuje, žiari spokojnosťou, že je zrazu jej byt plný a ona v ňom dôležitá. Ticho privrela za sebou dvere do izby, kde som ležala — inak ich mávala stále otvorené, aby mala vždy vol'ný výhľad oblokom na pláň, na ktorej konci je Veľká Lúka. Bolelo ma telo, ale už mi bolo lepšie. Z vôní, ktoré vychádzali škárou pootvorených dverí zo skrine, vydeľovala sa výrazne vôňa svätotjánskeho chleba, pomarančovej kôrky, anýzu a škoric — asi tam bol nejaký múčnik alebo len jeho budúce zložky; Vianoce pred dvermi, bude sa i piecť. V niektorom priečinku sú možno aj darčeky. Tento rok mamín zvyčajný decembrový program asi naruším.

A už je späť v izbe; položí na stolík likér na striebornom podnose, poháriky, na tanierik pokrájaný orechovník, na stolík osobitne prázdne tanieriky, malé strieborné vidličky; pozorujem ju, ako všetko adjustuje, ešte kontroluje i z odstupu vzhľad i úpravu. Čakáme lekára, zase som malou večne chorou dcérkou váženého pána sudcu, ktorého si v Košiciach každý ctí, s úklonom hlavy ho na ulici zdravia, s potešením si s ním podebatujú, ako aj ten milý dlhý a chudý pán doktor, ktorý príde do domu na každé zavolanie, a veru dosť často chodí, pristu-

puje k mojej postiel'ke, hlboko ponára teplý pohľad do mojich očí, akoby chcel i tam, kam druhí nedovidia, vypátrať tajomstvo chorôb; zápasí s nimi ako vie, keď treba i v nemocnici, kde je váženým pánom primárom; k personálu je odmeraný, ale keď pristupuje k posteliám, zmäkne. Prihovára sa mi, aby som neplakala, že to nebude bolieť, len ako keby muška uštipla, ale ja sa bojím, často uplakaná i zaspávam; prišiel zase, v čiernej čiapke na čiernych vlasoch, v trištvrtových zelených nohaviciach, v červenej kazajke, podáva mi veľkú sklenenú guľu: keď ňou potrasím, sneží v nej husto, no guľa je ťažká, neuvládzem ju; spadne; plačem, že sa rozbila; vtedy ju môj dobrý okuliarnatý pán doktor zodvihne, položí na paplón a zmizne. Guľa je celá! Nerozbila sa! Môžem ju znovu brať do rúk, potriasam ňou, sneh poletuje, víri, zasypáva stromy, ľudí, Snehulienku i trpaslíkov, ba i celý vysoký prekrásny dóm košický, všetky ulice . . .

Náš sliáčsky obvodný pán doktor, ktorý sa zjavil náhle predou mnou spolu s mojím mužom, konštatoval vírusové ochorenie, dôsledky nervového šoku, srdce a podobne. Muž hneď priniesol lieky z kúpeľnej lekárne, v jeho tvári, trochu schudnutej a neholenej, zbadala som uspokojenie. Lieky bolo treba užívať na presný čas i v noci. Mame nikdy nejdú presne hodiny, muž priviezol obratom z Lukavice budík. Trochu si zajedol, posedel pri mne, ale ja som ho hnala preč — aspoň v prvé dni choroby nech sa chráni predou mnou. Dost' bude mať teraz starostí so sebou i bez ochorenia.

Vzala som si pilulku na upokojenie, hneď začala účinkovať.

Všetko znelo čoraz tichšie, ešte i klopkavé kroky mamy — za svet nenesí doma papuče, len sandále,

susedia zdola sa darmo hnevajú . . . šumí voda, vol'ne a zbytočne tečie hocikedy z kohútikov v kuchyni alebo v kúpeľni, ani to ma nemýli a nedráždi natol'ko ako inokedy. Šumí aj televízor, ktorý mama zabudla vypnúť, spoza steny dolieha zvuk stúpajúceho i klesajúceho výťahu, odhora zaznievajú zvuky narábania nástrojmi, niekedy vpadne do zmesi zvukov telefón. A mamin ostrý hlas: — Čo už nedáte pokoj! — Zase jej kroky, ide do svojej izby, vracia sa, možno dačo kladie na telefón. Všetko ostatné znovu počuť, ale akoby čoraz z väčšej diaľky. Zaspávanie je sladké, už necítim ako včera a predvčerom zvláštne puchnutie každej čiastky tela, akým se vtláčam do ešte mohutnejšieho puchnutia predmetov a priestoru okolo seba a ktoré hrozí celú ma vstrebať do seba, do tupej masy nehybnosti. Zmizol z predstáv na rozhraní skutočnosti a sna i zbalvanený komtúr, moja stará modla strachu, sme tu už len živí; telo si žiada vystrieť sa a duša prijíma ticho ako balzám, spať . . .!

Spala som dlho a hlboko, zobudila ma vôňa bylinkového čaju. V izbe bolo tma, z predsienky dopadalo svetlo na mamu pri mne; — Zasviet', — vyzvala som ju. Dívala som sa jej do tváre, videla som zreteľne, že ústa sa jej pohybujú. Načo tie grimasy? Prečo nehovorí? Sadla som si a vtedy som ju už i počula: hovorila mi, že som trochu prespala čas, kedy som mala brať liek, ale bolo jej l'úto budiť ma. Budík som za hlavou už nemala, zrejme si ho ona zobrala do izby. Mrzelo ma zmeškanie, ale nevyčítala som jej to: — Nože ešte hovor dačo, — povedala som a znovu som si l'ahla. Zistila som, že keď ležím na pravomuchu a l'avé mám vol'né, počujem, ale keď ležím na l'avom a vol'né mám

pravé, vôbec nepočujem. Posediačky počujem síce veľmi zle, ale predsa len trošku aj na pravé ucho.

Vypila som čaj, zobrala som si ďalšiu dávku liekov, chvíľu som sa prevracala. Mala som chuť ďalej spať, ale ucho mi nedalo pokoj. Okrem toho, že naň málo počujem, bola som znepokojená aj pocitom cudzoty v pravej polovici hlavy, dokonca ledva som si cítila pravé líce, keď som sa ho prstami dotkla.

Ráno som sa hneď rozpomenula na všetko, čo bolo v noci. Pravé ucho bolo naďalej tupé, pravá strana tváre i hlavy necitlivé. Neprijemné bolo i česať sa: ľavá strana sa dala celkom hladko učesať, ale keď som hrebeňom prešla na pravú, tu akoby som už nijaké vlasy nemala, hrebeň tupo narážal na lebku, všetko pod ním sucho vŕžďalo. Pravdaže som vedela i bez kontroly v zrkadle, že mi vlasy nevypadali, že ich mám ďalej i na pravej strane a že to celé je len pocitový klam. Sluch bol od mala mojím slabým miestom, mala som viac ráz prudký hnisavý zápal stredného ucha, ostali po ňom v pravom vnútornom uchu jazvy. Takto prichádza k človeku pomaly smrť? Najprv začína umŕtvovať čiasťočky telesnej sústavy, ide po miestach oslabenia, potom siahne aj na iné, pre život nezbytné a dovtedy zdravé orgány? Ale zatiaľ s ňou môžem zápasit'! Búchala som si päst'ou po uchu, po hlave, aby som oživila krvný obeh. Zdalo sa mi, že pocit, akoby pravá strana bola cudzím predmetom, postupne slabne. Povzbudzená obracala som hlavu raz ľavým, potom zase pravým uchom do priestoru k zdrojom zvukov: nabádala som pravé, aby si bralo príklad z ľavého: — No, počuješ? Musíš počuť! — Zase šumí voda v kuchyni a v rádiu zase ktosi spieva a zase ten telefón a nato mamin hlas: — Bozajte ma! — zase klopkanie opätkov, prinášanie diek, vankúšikov, zakrývanie telefónu, aby sme už

nič nepočuli. — No, teraz už som tak zakryla, že nebudeme počuť! — sadla si mama pri mne v izbe uspokojená. Raňajky, ktoré mi bola priniesla na podnose, ležali na písacom stole, nechutilo mi jesť. — Až dostanem chuť, pôjdem to zjesť do kuchyne! — no mama len nosila, nosila podnosy, okrem hlavných jedál aj desiate, olovranty, kompóty, sladkosti, čaje a ešte raz to i to — a ja podnosy do kuchyne, tam som z nich zjedla, koľko mi bolo treba. Nič nehovorila, len sa usmievala, zdalo sa mi, že sa mi vysmieva.

Sadla si ku mne, naznačovala dohady, kto asi zvonil. Bolo nám to obom jasné a poznala to už i moja mladšia dcéra v Bratislave, ktorá má v byte telefón: často sa stávalo, že keď som bola u nej, alebo len čo som od nej odišla, zazvonil telefón, a nik sa v slúchadle neozval. Mama vedela o tom menej než ona, jednako vnímala všetko, čo sa okolo mňa deje, až veľmi prenikavo. No nebála sa. Zdalo sa mi, že jej moje položenie do istej miery aj imponuje — rada hovorievala, že som ako otec, statočná a bystrá. Veľmi sa spoliehala i na môjho muža, na jeho stále ešte uznávané spoločenské postavenie. Ani mne sa už nevedno aké zlé veci stať nemôžu! Politika, udalosti mimo jej rodinného najbližšieho kruhu ju zaujímali málo. Z daných pomerov ju rozhorčoval najväčšmi nedostatok niektorých potravinových článkov, úpadok kvality a vzhľadu výrobkov. Ako rada chodila za svojich mladších čias do obchodov bez toho, aby kupovala! V Sliachi už nemala také sklony. No kúpeľný park, promenády pod pestovanými stromami alebo pod krytou kolonádou jej vynahradili i obchody. Na Lukavicu sa dívala trochu zvrchu. Na Sliach bola hrdá i pred svojimi hosťami. Nevadili jej ani lietadlá, ani susedné domy, plné ruských ľudí, dospelých i detí, ktorým nerozumela ani slovo.

Pomaly som ožívala, všetky zmysly sa mi otvárali svetu: túto fázu choroby mávala som rada. Už bez bolesti, bez horúčky, ale ešte s plným právom na ležanie, môcť si čítať, kol'ko duša ráči. V bežnom živote na to čas nebol — alebo som si ho nedopriala. Vyťahovala som z objemnej masívnej knižnice v "panskej" knihu za knihou: všetky mali už listy zožltnuté, ale väzba v červenom plátne so zlatými titulkami ešte držala. Čítala som už neviem kol'ký raz Tolstého (Annu Kareninu, Vojnu a mier), Mikszáthove poviedky z horného Uhorska, Slávy dcéru, všetky knihy bol pokúpil i dal zaviazať otec, ale prečítala ich temer všetky aj mama. Keď ma čítanie unavilo alebo keď sa už stmievalo, a ja som nemala chuť zapáliť svetlo, dívala som sa vysokým oblokom do bielej krajiny, sledovala som cestu uprostred bielej šíravy medzi radmi stromov, kam ochvíľu zide z kopca na dolinu i mužov voz. Z tej diaľky som nemohla rozoznať ani farbu vozidiel, a predsa som hádala, ktorý, možno tento, možno tamten . . . už minul most na Veľkej Lúke, už je pri rampách, ochvíľu preletí Hájníkmi a bude tu.

Muž prišiel, ale od inej strany, než som ho vyžerala — od Banskej Bystrice, popri letisku cez Rybáre — a dost' vzrušený, rovno z posedenia v Múzeu SNP, kam ho predvolali funkcionári ústavnej straníckej organizácie. Ešte stále k nim ako straník patril. Vypytovali sa ho na jeho názor o pamflete, na jeho postoj k môjmu diskusnému príspevku. Postoj uznali, no mysleli, že po uverejnení pamfletu v "Pravde" — aká hanba vraj, ved' sa to ako manžela týka i jeho - mal by sa aj on vážne zamyslieť, nemôže predsa vzbudzovať dojem, že so mnou súhlasí, slovom nabádali ho, aby sa už bez meškania dištancoval odo mňa! Dohodli sa, že do

týždňa im prinesie písomné prehlásenie k pamfletu i k môjmu diskusnému príspevku ako odpoveď na ich námietky a návrhy.

Mrzelo ma, že ešte stále ani jemu nedajú pokoj. Ako ho ešte potrescú, ak sa im jeho prehlásenie nebude páčiť?

Ešte väčšmi ma znepokojovalo, že muž máva v poslednom čase dojem, akoby vždy, keď odchádza vozom, sledovalo ho cestou čierne dlhé auto; vždy ho to veľmi znervózni. Nemal sklon zveličovať ani robiť nereálne dohady, naopak, keď som zavše také sklony ja prejavovala, uzemňoval ma a radšej pripúšťal priaznivejšie vysvetľovanie vecí. Mohla som mu veriť, že si nič nenamýšľá. Najradšej by som mu bola povedala, aby už nejazdil vozom, ale len autobusom a vlakom, no to som si netrúfala. Beztak by urobil podľa svojho a ja by som možno svojimi pochybnosťami rozvrátila jeho istotu — nič horšieho pre vodiča. Lenže ani on nebol z kremeňa, ba ako som ho len postupne lepšie poznávala, až veľmi hlboko prežíval všetko a bol pevný ako ten, kto iba p r e k o n á svoje neistoty.

Taška, s ktorou som bola aj v Bratislave, stála predou mnou na malom stolíku v kúte izby. Stenknutá, s bokmi vpadnutými aj so spl'asnutými bočnými taštičkami, pripomínala mi všetko, čo z nej vybrali bezpečnostné orgány v nedel' u 18. novembra. L'úto mi bolo najmä náčrtu poviedky o lasičke, niektorých písomností, súvisiacich s mojím nebohým otcom — nikdy ich už neuvidím? Ani poviedku o lasičke nezrekonštuujem? Na to som začínala mať chuť, zdalo sa mi, akoby skrývala v sebe tajomstvo symbolov a ich skutočného súvisu s mojím životom; cítila som v sebe naliehavú túžbu napísať poviedku znovu. No myslela som aj na iné veci z odobraných písomností a vôbec na celý ten debakel, nemohla som si to odpustiť? Vyzeralo to, akoby

som im bola priam vmietla do náručia tol'ko papie-
rov, v ktorých sa môžu hrabať . . . rozpomenula
som sa aj na večer, keď som všetko hádzala do
tašky, lebo som už rozmýšľala o obsahu protestu,
ktorý napíšem proti pamfletu. Aká som len bola
netrpezlivá! Netrpezlivosť nepraje ničomu, ani
príprave na prácu!

Muž zase prišiel, už nespomínal čierny voz,
vydýchla som si. V tichosti a samote sústredený
na prácu koncipoval sľúbené prehlásenie pre stra-
nícku skupinu. Spomenul ho, no viac hovoril o po-
plachu, ktorý vypukol v súvisе s mojimi posledný-
mi zážitkami v dedine. Už vedeli mnohí, že ma
v Bratislave zaistila tajná polícia; zveličovali a vy-
slovovali dohady, že ma tam držia vo väzení a preto
ma v dedine nevidno. Muža sa báli prísť spýtať
priamo, preto za mnohých zvedavých šiel sa opýtať
miestny hájnik, osoba vážená už tým činom, že jedi-
ný nosí v dedine zbraň — k Lackovi Holdošovi,
ktorý bol práve v Lukavici. Lacko vedel to i to od
muža, upokojil hájnika, že ležím prechladnutá
u mamy v Sliachi. Chudý vysoký hájnik k pochybo-
vačne počúval, poškrabkával sa za uchom, celkom
tomu neveril, ale napokon si vybral z toho, čo po-
čul, že u ž nie som v rukách polície, že ma u ž pusti-
li.

Pribehli vyplašení aj príbuzní. Prišiel najprv
strýko hneď v druhý deň svojho nástupu na liečenie
v sliackych kúpeľoch — celý vydesený, čo sa stalo,
kde som, nechcel veriť vlastným očiam, keď ma
uvidel u mamy na gauči ako nádejnú rekonvales-
centku. Pamflet nečítal, ale vraj v jedálni sa počas
obeda pochválil bezprostrednému susedovi, že má
dole v Sliachi sestru a v blízkej Lukavici i neter-
spisovateľku, povedal moje meno. — Tá? Veď tú
zavreli, mala tajnú vysielacku, a či neviete? — strý-

ko nečakal, hneď bežal k mame. Temer súčasne s ním pricestovala v bohatom zastúpení celá rodina matkinej sestry, priamo s ňou na čele. Šli rovno do Lukavice, tam nikoho nenašli, obrátili sa na Sliach - a tu hotové rodinné zhromaždenie. Mama horela od radosti — inokedy sa darmo dovoľáva rodinných návštev, prídu len zriedkakedy, aj to len na skok — zložia zavareninu, sirup, nejaké kura alebo papriku — a už sú preč. Kedysi, ešte kým žil otec a kým chodili na návštevy i viacdenné, najmä do Košíc, do Bratislavy, vždy mali čo vybavovať, kupovať, k profesorovi na kliniku ísť dať sa vyšetriť, aká len bola moja mama vždy pyšná a rada, že môže pre nich to i to spraviť, a otec všetko na svete vybaví — ja som sa tiež tešila, kým u nás boli, nálada bola vynikajúca, nijaká zvada, nijaké kriky, a samé dobré jedlá, múčniky od výmyslu sveta, servírovania ako na nejakom dvore - a programy, vychádzky, návštevy — mama bola pri takých príležitostiach bezhranične obetavá, vymýšľavá, nikomu nedovolila ani len lyžicu opláchnuť. Po vojne, keď na nás prišli horšie časy a ledva sme vtiahli späť do bytu, z ktorého nás chceli vyhodiť, zredli úplne aj rodinné návštevy. Keď sa mama presťahovala na Sliach, počítala s tým, že v novom domove nadviaže znovu užší kontakt so súrodencami. Nedarilo sa jej to, ako si bola predstavovala — a zrazu taký záujem! Prvý raz sa mi zdalo, že začína aj ju zaujímať konečne aj pamflet o mne. Pred príbuznými nedala najavo, že o tom veľa nevie! Všetci chceli, aby som rozprávala. Rozprávala som, ale nerada a unavilo ma to. Teta, matkina sestra, počúvala so zvyčajným zahorknutým výrazom v tvári — hneď poznamenala, že toho treba chváliť, koho chlieb jeme, nepriamo ma odsudzovala. Sesternica, učiteľka ako ona, ale ešte aktívna, ba veľmi aktívna, už roky riaditeľka

školy, mala názory podobné, ale bola opatrnejšia, keď ich mala prejavit'. No zato sa prísne dívala na obe svoje dcéry, moje netere, ale i na svojho muža, ktorí sa netajili sympatiami k mojim postojom a odsudzovali pamflet proti mne. Po mne ujal sa ďalšieho slova radšej muž, aby ma šetril a aby uviedol veci na pravú mieru. Zdalo sa mi, že po jeho vysvetlení zavládlo v rodinnom kruhu okolo mňa všeobecné pochopenie. Na môjho muža dali všetci, vedeli o jeho minulosti, zásluhách — v mojej rodine nebolo nikoho, kto by sa do takej miery ako on bol vystavil všetkým možným nebezpečenstvám kvôli boju za nové spoločenské usporiadanie; moja rodina bola v podstate v každom režime štátotvorná, z otcovej i maminej strany si už aj v súčasnom režime väčšmi cenili tých, proti ktorým ich v minulosti učili stáť vtedajšie režimy. Ja som bola pre konformných predstaviteľov našej rodiny niečím neperspektívnym (okrem období, keď mi vychádzali knihy); iba pre tých, čo sa búrili proti nepravdám, akým bol aj môj švagor, manžel mojej sesternice, široko ďaleko uznávaný za dobrého učiteľa matematiky i slovenčiny, ale deptaný presilou žien v rodine, mohla som niečo znamenať s t á l e. Tak či tak, zohriali sme sa naostatok všetci v žiari rodinnej lásky, vykúzlenej zázrakom mužovho prívetivého komentára, tešili sme sa sebe, ako sa vie len pokrvná rodina, nachádzajúca v svojich členoch toľko rozličných podobností v pohyboch, reči, postojoch... Ledva sa však zázrak započal, už ženy vstávali (švagor s mužom si naliali do tretice), že treba domov, robota čaká. Maminou žiariacou tvárou mihli sa známe tiene sklamaní, hlbokého neuspokojenia.

Přišli aj moji študenti, Zvolenčan i Banskobystričan. Pamflet mali dokonale prečítaný; pohoršovali sa nad jednotlivosťami i nad celkom. Sedeli sme v "panskej", mama rozsvietila veľký parádny luster; v jeho večernom osvetlení sa ešte stále dôstojne vynímal nábytok i mamou vlastnoručne uháčkovaná záclona so vznosnými girlandovými vzormi, staré, autormi signované olejomalby v pekných rámoch; mama priniesla čaj, keksíky, študenti rozprávali o svojej poslednej púti za českou zakázanou pesničkou. Boli až v Prahe, predstavenie bolo pekné, menej sa im páčil spôsob života niektorých skupín disidentov. Snažili sa to však pochopiť, naostatok usúdili, že inde než práve v týchto kruhoch by sa im nebolo dostalo ničoho, čoho sa im práve t a m v plnej miere dostalo, veď u nich i spali, stravovali sa, áno, disidenti majú oveľa lepšie srdce než takzvaní normálni ľudia, uchovali si ľudskú prirodzenosť.

Boli by chceli niečo pre mňa spraviť, ale nevedeli čo. Upokojila som ich, veď vidia, nič mi nechýba, no upozornila som ich, aby teraz radšej za mnou nechodili, lebo možno som sledovaná; vyrozprávala som im aj svoje posledné skúsenosti v Bratislave; vypočuli ma — zdalo sa mi — zhrození.

Po študentoch prišli aj známi Sliáčania, Zvolenčania, ktorí tiež čítali pamflet a chceli mi povedať svoj názor o ňom. Nelíšil sa od názoru študentov, no mne sa už nechcelo stále o jednom, dala som im to najavo. Rozprávali mi potom oni, čo nového v kúpeľoch, v okresnom meste, ale i vo svete. V Sliachi kázal katolícky farár v kúpeľnej kaplnke svätej Anny v nedeľu o tom, aké pohoršenie vyvolalo u našich veriacich televízne vysielanie protináboženského filmu; z Ríma sa vrátil z návštevy u pápeža slovenský biskup Gábris, známy svojimi

smelými postojmi. U pápeža vykonal návštevu aj poľský komunistický vodca Gierek. Potom prišli na pretras správy o únosoch ľudí i lietadiel, o devastácii prírody v celom svete, o francúzskej strane zelených, napokon prišiel muž so správou o zhromaždení v Lukavici, kde miestny stranický činiteľ vraj oboznamoval občanov s mojím protištátnym profilom a odrádzal ich od stykov so mnou... Nuž teraz už vedia občania viac, čo je so mnou, už sa hádam ani nebudú spytovať: prečo neprídete, už dávno ste u nás neboli, pomyslela som si, ba ktovie, či mi už teraz, až sa vrátim, nepovie daktorý: radšej neprídte. ..?!

Muž mi dal prečítať svoje vyhlásenie pre strániku skupinu pri Múzeu Slovenského národného povstania o tom, čo si myslí o mojom diskusnom príspevku a o kampani v novinách proti mne. Poznala som už, pravdaže, jeho názor, jednako ma dojalo, že i teraz, keď už i naňho vyvíjajú všestranný nátlak — a najmä po mojich posledných skúsenostiach so Štátnou bezpečnosťou - drží sa toho, čo si úprimne myslí, a bez obáv z možných ďalších represálií otvorene to dáva i na papier. Už som ho neupozorňovala, či si to nerozmyslí a že odteraz už zaiste upadne do úplnej nemilosti i u svojich stránikov. Bol na to prichystaný, ale nebál sa toho, náladu mal dobrú.

Už sme hovorili aj o tom, že čoskoro možno prídem domov. Tešili sme sa obaja, že zas budeme pokračovať vo zvyknutom spôsobe života, mne už veľmi chýbal pracovný stôl, samostatná kuchyňa . . . Robili sme si plány, ako strávime sviatky, čo pripravím, aké platne si kúpime — no zatiaľ som musela brať antibiotiká a začať chodiť na liečenie pravého ucha, na ktoré som stále ešte nepočula.

Na druhý deň prišiel muž z Banskej Bystrice celý bledý. Mal karambol: keď vraj ráno vyšiel z garáže a dostal sa za dedinu, zase bol za ním ten čierny voz... Uviedlo ho to do neistoty, snažil sa čiernej šesťstotrinástke uniknúť, skončilo sa to však tým, že v nervozite a nepozornosti nedal prednosť na križovatke s hlavnou cestou, bola z toho zrážka s iným vozom. Našťastie sa nikomu nič nestalo, len jeho voz ostal veľmi poškodený. Vborená kapota, dvere, poškodený motor . . . Mal ho poistený, ale škoda pravdepodobne presiahne sumu, ktorú poskytne poisťovňa. Bude nás to stáť pekných pár tisíciek i dlhý čas nejazdenia, kým sa to opraví. Ale — tešila som ho — mohlo sa stať oveľa horšie, väčšie nešťastie! Spomenula som si, ako som sa pred pár dňami bála zveriť sa mužovi, že mám strach z jeho cestovania autom. Teraz, keď sa už obávané stalo, a muž našťastie vyšiel z toho len so stresom, no celý a zdravý, dospeli sme spoločne k tomu, že v zlom je i dobré: až bude auto schopné jazdy, budeme už jazdiť spolu a dávať obaja väčší pozor. Dovtedy azda aj iné veci prídu do poriadku a upokoja sa, nebudeme hádam musieť v aute trpnúť, či nás sledujú alebo nesledujú.

Muž mi priniesol aj "Pravdu", v ktorej vyšiel diskusný príspevok Vasila Bil'aka na spoločnom zjazde českých a slovenských spisovateľ'ov v Prahe. Zjazd som sledovala u mamy na obrazovke. Všimla som si za predsedníckym stolom unavenú tvár Viléma Závadu, ale i rozveselené tváre najmladšej generácie slovenských spisovateľ'ov v predných radoch.

Do prejavu Vasila Bil'aka som sa zvedavo začítala. Našla som v ňom priame odozvy na niektoré moje argumenty z odvolania proti vylúčeniu, ale aj z diskusného príspevku! Pravda, nemenoval ma,

že som to ja stranickým funkcionárom vyčítala, načo nútia spisovateľov kajať sa, ale dával najavo, ako ho takéto výčitky mrzia, snažil sa ako vedel vyvrátiť ich opodstatnenosť. Nevyvrátil, lebo nemohol, lebo skutočnosť je skutočnosť, slovami ju nik neprekrúti — jednako ma uspokojilo, že súdruha Vasila Bil'aka také vyčitky aspoň mrzia, a tak som si povedala, že malo i má význam vyčítať funkcionárom, keď nešťastne zasahujú do rozvoja literatúry, kultúry vôbec. Muž so mnou súhlasil, áno, všetko má význam, každá kritika postupne nejako pôsobí na ďalší vývoj! Napokon i tí, čo kritikov trestali, trescú, časom konajú pod vplyvom ich kritiky, ak chcú byť účastní na pohybe spoločnosti.

Plynul už december, posledný mesiac pohnutého roku 1977: pomaly prídu sviatky, medzitým syn bude promován na Karlovej univerzite v Prahe; poslal mi o tom už i list, boli sme ešte prv dohovorení, kedy sa presne stretneme na Malostranskom námestí; uvedomovala som si s úžasom, ako čas beží a ešte stále som nenapísala protest proti pamfletu ani proti postupom orgánov Štátnej bezpečnosti! Mala som ešte všetko v živej pamäti, zapisovala som si postupne aj útržky rozhovorov z výsluchu, aj jednotlivé výjavy, situácie z nedele 19. novembra an Drieňovej ulici v Bratislave, no to všetko mohlo ostať len materiálom pre literárne spracovanie, ak skúsenosť a protest nepodopriem zákonom. Znovu som preto začala študovať zákony a nariadenia a vypisovala som si paragrafy i jednotlivé body z nariadení, ktorým sa priecili postupy orgánov proti mne. Muž nebol nadšený, keď mi musel prinášať z Lukavice zväzky zákonov a nariadení, chcel, aby som na to zatiaľ ešte

nemyslela a liečila sa, napokon však uznal, že bude príjemnejšie prejsť do nového roku bez pocitu, že mám ešte stále niečím poháňať svoj osamelý veterný mlyn — protestovať, a pritom dobre vedieť, že márne, lebo ničomu to neposlúži a ostane len svedectvom, že som nemlčala, nedala sa pasívne prenasledovať a že som zápasila o svoje právo, pokiaľ som len mohla. Keď sa mi zdalo, že mám už zákonných argumentov povypisovaných dosť, sadla som si s čistým papierom za písací stôl, že si vypracujem prvý koncept oboch odvolaní. Práve sa začalo stmievať od ťažkej sivastej chmáry, rozťahnutej nad celou poľnou pláňou, ktorá leží medzi poslednými činžiakmi sliáčskeho sídliska a Veľkou Lúkou, lemovaná zhora naším potokom Lukavičkou. Sládkovič často i cez Lukavičku prechádzal, keď chodil za Tonkou . . . Keď sa v izbe stmieva, vždy pocitím slastné zovretie a zároveň túžbu, hádam z pohnutia nad zázrakom opakovaného striedania tmy a svetla, dňa a noci — na rozmedzí týchto dvoch stavov je tajomná neurčitosť, plná vzrušenia, prináša dohady, nápady . . . vtedy, pokým netreba zapáliť svetlo v izbe, si obyčajne rada sadám k práci — ale len s perom v ruke.

Písací stôl z lešteného orecha, zdobený nenápadnými klasicistickými rezbami, bol vždy otcov, ale málokedy otec za ním niečo písal. Mali sme obaja radšej starý písací stôl z ľahkého čerešňového dreva, ešte zo súpravy jedálenského nábytku, ktorý bola moja mama spolu s celou spálňou a kuchyňou dostala od svojej matky do vena. Starý stôl vyzýval k práci, k dôvere vo výsledok sústredenia, mala som rada na jeho hornej ploche obdialník zeleného filcu, ktorý nedal kĺzať zošitu ani prázdneho papiera. No tento stôl sme už dávno nemali, mama ho poslala nazad k matke na dedinu spolu s ostatným nábytkom z výbavy — vymenila celé zariade-

nie postupne za nové, panskú izbu zhotovil na objednávku stolársky majster ručne. Rokmi, ako už i nový a parádny, masívny nábytok panskej izby ošumieval a zámky na ňom boli už pokazené, stával sa mi milším, no pri písaní som vždy musela dávať naň nejakú deku alebo inú kryciu látku, aby sa chránila lesklá plocha, ale aj aby sa mi ruka a papie-re nešmýkali.

Len čo som však začala písať a mama náhodou práve vošla do izby, zbadala som na jej jemnej oválnej tvári namrzenosť. Nezdržala sa, začala mi vyčítať, čo neleží. Vyhovorila som sa, že píšem len list deťom do Bratislavy; najprv sa upokojila, no potom si asi uvedomila, že už zase píšem tie svoje veci, videla predsa na stole aj rozličné zápisky; už som čakala, kedy sa nado mňa nahne a usvedčí ma z cigánstva. Moje písanie ju najmä v posledných rokoch znepokojovalo. Keď videla, že ani po jej ďalšom upozornení si nedám povedať, priniesla teplý vlnený šál, prehodila mi ho cez plecia. Potom horúci čaj; postavila ho aj s múčnikom na taniereku pred mňa. Dvere z "panskej" otvorila dokorán do predizby, lebo vraj izba je chladná, je obrátená na sever. Bola som dobre oblečená, po byte som sa voľne pohybovala už predtým, čo som si sadla za písací stôl, nemohlo mi uškodiť trochu sedenia. Jedlá, čo sa hromadili pred mňou na písacom stole, privádzali ma odjakživa do zúrivosti. Mama vedela o tom, viac ráz som jej to povedala, a predsa len vždy, keď mohla, keď som bola u nej, iba na ponúkanie, na jedlá, servírovanie chcela sústredovať i moju pozornosť. Bola to jej záľuba už oddávna. Hádám to vyplývalo z postavenia niekdajších paní z lepších rodín, ktoré neboli zamestnané: ak chceli dosiahnuť pocit naplnenia osobnej ctižiadosti, nachádzali túto možnosť najmä v oblasti

domácej, najmä keď došli hostia. Sama mi neraz rozprávala, ako kedysi obdivovala dokonalý poriadok, lesk a pekné spôsoby u svojej tety, manželky ministerského radcu v Budapešti ešte za Rakúska-Uhorska; ešte i chyžná v bielom škrobenom čepčeku; vtedy zrejme zatúžila aj ona mať raz taký pekný domov. Keď som sa jej, pravda, spýtala, ako dlho boli u tých príbuzných, prišla do rozpakov; vedela som si predstaviť, že zblízka už nebolo dopriate chudobným príbuzným pozorovať zvyky a chod veľkopanskej domácnosti. No žiarivý obraz ako ideál zostal.

Po viacerých márných pokusoch o sústredenú prácu za písacím stolom snažila som sa písať tak, aby to mama nevidela. Vstávala som k práci v noci alebo nad ránom. Vtedy však bola izba naozaj chladná, radiátory pod oblokom, obráteným na sever, ľadové. V duchu som si pochvalovala do rána teplučké žltkavé kachle v lukavickej izbe i možnosť púšťať si teplý vzduch z akumuláčiek, kedykoľvek sa mi zachce. Predsa len sú obyvatelia činziakov v mnohých veciach bežného života príliš odkázaní na to, čo dostanú centrálnym riadením ako najnutnejšiu potrebu, a keď maličkosť zlyhá, môžu sa ocitnúť i v katastrofálnych polozeniach. Platba za každodenne pohodlie môže ich neraz priviesť do stavu poníženejšieho, než v akom žije ten najskromnejší osadník na laze, ktorý je pánom svojich potrieb tepla, ohňa, vody a má navyše i tuhšie svaly a lepšie plúca...

Ukrútila som sa do deky, na hlavu som si dala šatku. Uprostred noci, keď som to najmenej čakala, zastala mama pri mne s výčitkami. Zase bolo po práci. Ráno som pohládala po priečinkoch pripínačky, lepiacu pásku. Večer, po zhasnutí svetiel v byte, pripínala som tmavú deku na zasklenú

výplň dverí — podarilo sa: keď som dvere pozorovala z predsienky, mohla som byť spokojná: ani najmenšou škáročkou nepresvitalo svetlo z izby. Do stolnej lampy zamontovala som najslabšiu žiarovku. Takto som konečne mohla písať koncepty odvolaní zo dve noci, no dosť som vždy premrzla, a tak som nevydržala ponocovať, ako som si želala. Bála som sa, že znovu prechladnem. Ale chcela som písať, zatúžila som čím prv domov za mužom. Prvý raz po chorobe som šla von k nášmu obvodnému lekárovi: vypísal ma na odborné liečenie na ušné oddelenie zvolenskej polikliniky. Na druhý deň som sa vybrala autobusom do Lukavice: muž ma nečakal, chystal sa on za mnou na Sliach. Bol celý rád, že som prišla, že nemusí od na Sliach a že sme zase sami! Nevedel, čo prv, tu odbehol z izby do kuchyne pozrieť, či už vrie voda na čaj, tu pribehol z drevárne s plnou náručou polien, prihadzoval ich na žeravé uhlíky, a zase odpratával svoje papiere zo stola, položil mi vankúšik pod zadok na stoličku, uprával mi ju do polohy, aby som z nej videla nielen borovicovú horu pred nami, ale aj údolíčko naboku. Do kuchyne ma nechcel pustiť, oznamoval mi svoje rozhodnutie, že keď prídem, odteraz už budeme aj v kuchyni kúriť a na sporáku variť — lebo to moje ucho mohlo i z nekúrenej kuchyne prechladnúť, ochorieť. Zaradovavala som sa: prvé dva roky, kým som zväčša sama bola v Lukavici, som si v kuchyni kúрила, ale keď muž pritiahol za mnou celkom, kúrenie obmedzil. Zdalo sa mu, že veľký kuchynský sporák žerie priveľa dreva (a panička nad uhlím mŕštila nos), ani v Liskovej hocikedy v sporáku nekúria; u nás v Haliči ešte i stará mama mala sporák v kuchyni vždy teplý — preli sme sa, ale nakoniec som ustúpila a zvykla som si i v zime variť na elektrickej dvojplatničke; naobliekaná, naobúvaná ako cibul'a,

skoro som už i pôžitok začala mať z ľadového vzduchu, vydychovala som doň obláčiky pary, hádala som podľa ich viditeľnosti a hustoty, koľko stupňov mám v kuchyni. A nič mi nebolo. (Ešte i hrubnutie článkov okolo kĺbov na prstoch, ktoré sa objavilo po presťahovaní sa z Bratislavy, zmizlo.) No uvarené som servírovala v mojej izbe, kde hriali akumulacky a popoludní už aj kachle. Mužovi som nedovolila popletat' sa v zime v kuchyni, musel i teraz, kým som nebola doma, prihrievať si hotové alebo dovariť a myť riad len pri otvorených dverách mojej izby, kde i naďalej museli byť zapnuté akumulacky.

Spokojne som ich obchytávala, boli teplé, dvere z izby do kuchyne otvorené, červené svetielko svietilo, teplý prúd zohriateho vzduchu previeval cez prah k mužovi pri variči, poslúchol ma. Postupne sme stále prichádzali na niečo, v čom jeden druhého poslúchol alebo mu ustúpil. A toto, že už budem smieť s chuťou kŕmiť aj kuchynský sporák, bolo víťazstvo, o akom som ani nespívala! (Doteraz to bolo len cez sviatky alebo keď bolo veľa hostí.) Muž blažene prijímal prejavy môjho nadšenia, vytryskla z neho dokonca túžba, že podobne zlepší poriadky i v rodičovskom dome v Liskovej: zoženie aj pre mamu akumulacky — aj do kuchyne! Do jednej izby si ich už boli podľa našej rady zaobstarali, ale vo veľkej kuchyni, ktorá im bola aj obývačkou, varila mama tiež zväčša len na elektrickom variči a mala dosť biedne železné klubovky. Ešte jej možno do druhej izby dá postaviť i kachle!

Pri horúcom čaji a malej hostinke snuli sme aj iné plány do budúcnosti: to bolo naše; plynuli pritom hodiny, cítili sme sa omladnutí o nový prílev energie, čas akoby sa nikdy nemal zastaviť, lebo ho ešte na to i na to potrebujeme.

Muž otvoril čel'uste rozpálených kachľových dvierok, prihodil na oheň zaschnutý trs borievky, krík zaprskal, izba sa rozvoňala. L'ahli sme si na mužovu širokú posteľ, ktorá cez deň slúži za pohodlnú pohovku, objali sme sa. Z dvierok kachiel sálalo teplo, nad hlavami nám v priestore medzi poval'ou a hradami prebehli zo dve myšky — potom sme počuli už len praskot žeravých uhlíkov a vlastný dych.

Zotmelo sa, zavreli sme dvierka na kachliach, rozsvietili sme lampu; ešte si dáme po šálke čiernej kávy. Stále ešte bolo o čom rozprávať, čo sme si v predošlom rozhovore v pamäti zaznamenali, aby sme na to nezabudli — muž mi začal už vážnejším tónom rozprávať o svojej poslednej návšteve v Múzeu SNP, ako odovzdal vedúcemu straníckej skupiny svoje prehlásenie k prípadu okolo môjho diskusného príspevku, ako ani ďalší členovia straníckej skupiny, ani vedúci pracovníci Múzea neboli s jeho prehlásením spokojní, ako mu vysvetľovali, že ak sa on ako straník nebude odo mňa dištancovať, nemôže ostať ani členom straníckej skupiny v Múzeu a bude preložený do straníckej organizácie obce Lukavica. Toto vraj žiadajú i z vyšších straníckych miest. Muž síce poznamenal, že Lukavica je len jeho prechodné bydlisko a podľa stanov by ho mali vlastne preložiť do Bratislavy, no nepriečil sa, oznámenie prijal pokojne; len ho potom nesmierne prekvapilo, ako svoju hrozbu rýchlo splnili: neuplynuli ani dva dni a už dostali lukavickí straníci správu z Banskej Bystrice, že muž sa preraďuje k nim. No čo, hovoril mi, aspoň to mám blízko na schôdze a budem môcť trochu i pomôcť dedine — aj nám. Ten vodovod! Bolo by ho už treba posúriť.

A zase bola téma na rozvíjanie plánov do budúcnosti: o to, prečo nezaradili výstavbu vodovodu v našej obci do posledného päťročného plánu, som sa už i ja bola zaujímala. Vodovod je veľmi potrebný. V studniach voda tu i tam hrdzavkastá, usádzala sa v rúrach, bojleroch, na nádobách, vaniach, ale hlavne bola závadná z hygienického hľadiska, veď časté z nej boli i črevné nákazy. Lukavičania len mávali rukami — tu to nik nevybaví, ba daktorí sa z hrdosti i zatínali — vraj i takto dobre. Teraz som už vedela, že muž, keď sa do toho pustí, presadí to v rámci svojej stránickej príslušnosti nielen na okrese, ale aj vyššie. Veľmi ma vzrušila predstava, akú dôležitú vec spraví pre celú obec.

A prišlo i ďalšie prekvapenie: medzi poslednou poštou našla som na kriedovobielom papieri vytlačené oznámenie, že môj syn, najmladší z troch detí, bude 13. decembra promováný v aule Karlovej univerzity. To vyvolalo vo mne protichodné pocity: boli sme sa s ním už v novembri dohodli, že sa v Prahe pred promóciou stretneme — preto mi zrazu prišlo skoro do plaču. Tak som sa na tú slávnostnú chvíľu tešila! Ale vzchopila som sa: ak pocestujem lehátkovým vozom ta i späť, nemusí to skončiť zle, dám si pozor, aby som znovu neprechladla. No zišlo mi na um, že nemáme peniaze: synovi tiež treba dačo dať kúpiť — ani len o promočný oblek som sa mu nepostarala! A cesta, pobyt . . . Muž ma pokojne počúval, díval sa mi do očí, potom položil dlaň na moju ruku: — Peniaze, to sa predsa zariadi, to nerozhoduje. Ja ťa chápem. Ale pomysli na svoje zdravie! Môžeš si nahobit' nové prechladnutie — to ucho! A čo ešte, ak zvedia, že ste tam s Dominikom, hneď bude okolo vás krdel' policajtov . . .

Usmiala som sa. Napriek všetkému, čo som už s nimi prežila, zdalo sa mi to celkom zábavné. Ale ucho, to bola horšia vec! A najhoršia bola výčitka, ktorá ma bodla pri srdci, keď sa muž znovu zblízka prenikavo aj trochu smutne pozrel: koľko mal starostí kvôli mne, sám často chorľavý, nepriazňou doby poznamenaný, ako stojí za mnou — a ja?

— Pôjdem ja namiesto teba! — ozval sa zrazu. — Ďuro sa hádam nenahnevá, keď miesto teba uvidí pred arkádami na Malostranskom námestí mňa.

Ako by sa mohol nahneváť! To je báječný nápad! Sadnú si hneď spolu na pivo, na debaty rodinné, spoločenské i tie najvzácnejšie — o výtvarnom umení, o histórii: obe oblasti im boli blízke. A napokon — môj syn, mužov nevlastný, ale aj tak: syn jediný — pokračoval v jeho línii: vyštudoval históriu i kunsthistoriu, mali sa o čom dohadovať, nad čím sa spolu zamyslieť i nadchýnať sa. Nakoniec i pri stole bude mu nevlastný otec lepším spoločníkom ako ja — a keby ešte naozaj i Dominikovci obaja na promóciu prišli . . .! (Ich syn Oleg mal mať promóciu spolu s naším Ďurom.)

Blažená vracala som sa večer k mame. Po sliachských uliciach, celých zaviatych, hvízdala Meluzína, v bundách a kožušinových ušiankach sa sánkovali ruské deti z okolitých ruských činžiakov, spúšťali sa dolu vrškom spod záhrad, ale i celou širokou vozovkou.

Mama ma už čakala, no jej výčitky, aká je hladná, že ani večerať kvôli mne nemohla, ma tentoraz nemrzeli. Mysleť som mala plnú mužovho plánu cestovať do Prahy.

Večer bol jasný, žiarili hviezdy; dívala som sa z gauča do bielej noci; zrazu som kráčala nekonečnými zámockými schodmi, uvidela som i čarodeja

Zrzavého s čiernou špicatou čiapkou na bielych vlasoch, ako vystupoval z jedných dverí na schody, ale sa bral nadol, k námestiu, nie nahor. Dívali sme sa za ním všetci vzrušení, Dominik povedal, že si dá Vierke tiež takú čiapku upliet', — Ak sa mi bude chcieť, lebo si nezaslúžiš! — smiala sa Vierka a stúpala, ťažká, zľahky dohora. Pred nami naši synovia, dievčatá, pri nás lampy so zelenými očami, v hermelínových ušiach, v snehu iskry. Zlaté oblôčky v bielych múroch starodávnej krčmičky, zlaté víno, iskry v očiach. Za vrchstolom Dominik, snežný matuzalem, prednáša prípitky, nedajbože ich ukončiť. Za druhým vrchstolom, zoči-voči Dominikovi, Jarko, môj muž, medzi nimi synovia, matere-ženy, milé, ale len oni dvaja prednášajú prípitky, ako aj kedysi, keď viedli na obrazovke pred spoluobčanmi rozhovory o minulosti i budúcnosti svojho sveta, kontinentu, vlasti i spoločenstva . . . Ale vtom obrazovka zhasne, všetko v tme, dlhá chvíľka tmy a nemoty (kým oni dvaja preputujú nočnou Bratislavou), iba nad ránom čuť zrazu zdola z parku od Hviezdoslava ich dva hlasy: — Ne-spite, otvorte! Tu sme!

Prvá im vyskočila v ústrety okaňa, moja najstaršia. Objíma obidvoch — akí ste, akí ste len pekni, akí ste boli chlapskí, múdri! — no zrazu výkrik: — Bože, veď vy ste už celkom bieli! — A ona v plameni!

Vel'kooheň, praskot dreva, huk váľaných budov, dym, ničota, hrôza — zobudila som sa celá spotená; to bol výrazný znak, v akom som ešte stave. Muž má pravdu, ja ešte nie som súca na cestovanie!

Od cesty do Prahy musel upustiť aj muž: ohlásili sa mu priedušky, pichalo ho v hrudi od starých zrastov pohrudnice. Zvýšenú teplotu mával len večer, aj to len nevel'mi, no mohlo to byť i vážne. Lekár predpísal lieky, nariadil ležať, kým teploty neprejdú, potom röntgenovú kontrolu. Napriek všetkému boli sme šťastní, že som zase doma. Na ušnom oddelení zvolenskej polikliniky mi predpísali lieky na rozširovanie ciev; celkove som sa z nich cítila osviežená, ale pravé ucho vytrvale nepočúvalo. Treba vraj počkať!

Už som kúrila stále i v kuchyni. Svoju izbu som nevykurovala, zmestili sme sa s mužom v jeho izbe aj pri písacom stole — on beztak teraz nič nerobil, len v posteli študoval, čítal a iba zavše trochu vstal, zašiel do kuchyne, prešiel sa po izbe. Zo dňa na deň cítil sa lepšie, horúčky ho postupne opúšťali. Na röntgen nechcel ísť — že si to nechá na neskoršie. Začal už aj písať (chystal novú historickú prácu o vojnovom spravodajstve), premiestnila som sa so svojimi papiermi na kuchynský stôl, do blízkosti sporáka, ale s výhľadom na celý dvor i bránu v pozadí. Brána zamknutá, ale v zime jej krídla nepriliehali, zámka nezapadala — brána sa ľahko dala otvoriť; no málokto ju okrem poštového doručovateľa otváral.

Práve som si doplňovala prázdne štvorčeky po dátumoch v kalendári (temer všetko dôležité som si každý deň zapisovala), zápisy chýbali od 18. novembra, teda odvtedy, čo vyšiel ten pamflet a čo som cestovala do Bratislavy. Tak som došla až k dnešnému dátumu, vtedy som si uvedomila — pozrela som sa i na hodiny — že sa syn práve prechádza po Malostranskom námestí, sleduje vystupujúcich z električky, či sa medzi nimi neobjavím, potom sklamaný nastúpi sám na svoju a odíde; síce

som mu naznačila na šekovej poukážke, že asi nebudem môcť prísť pre nedobrá zdravotný stav, no celkom som to nevyhlúčila, takže iste čakal. Zase mi bolo z toho smutno, lebo aj dcéra telefonovala na Sliač, že ani synov vlastný otec na promóciu nepôjde. Dúfala som, že aspoň ten pôjde, vyobjíma syna, veď dokázal — ako aj obe naše dcéry — čo sme my, ich rodičia, nedokázali: všetci traja úspešne dokončili vysokoškolské štúdium humanistického smeru. Aspoňže Dominik a možno i Vierka pôjdu. Len aby aj im dačo neprekazilo cestu!

Ako som tak o tom rozmýšľala, mihli sa dvorom od brány dve mužské postavy. Muž otváral dvere do chodby a vítal ich. Privolal k sebe do izby aj mňa, predstavili sme sa vzájomne. Host' do domu — Boh do domu, nikdy sa nestalo, že by niekto, čo aj jednému z nás dvoch neznámy, aj k tomu neprišiel. Z týchto dvoch známy (i mne) bol zamestnaný na Krajskom výbore komunistickej strany v Banskej Bystrici, druhý, neznámy i mužovi, na Okresnom výbore KSS vo Zvolene. Autom prišli úradným — z Krajského výboru KSS. So mnou nemali nič, len s mužom, členom strany: oznamovali mu, že ho podľa želania Ústredného výboru KSS v Bratislave predvolávajú na nasledujúci deň na pohovor do budovy ONV KSS vo Zvolene - na pohovor vraj príde v zastúpení ÚV KSS vedúci pracovník úseku kultúry súdruh Vladimír Čerevka. OV KSS bude zastupovať súdruh Mikuláš Hitka (prítomný v mlyne) a KV KSS súdruh Vrťo. O téme rokovania nič nepovedali. Ale že prídu po muža druhý deň ráno po deviatej — pohovor sa začne o desiatej hodine. Podali sme si ruky pri rozlúčke a odišli.

Ráno vzali do Zvolena i muža; zase som mala ísť na polikliniku, využila som, že vo voze bolo miesto a že ma sami volali. Bolo príjemné viezť sa pohodl-

ne a v teple a bez prestupovania rovno do Zvolena, jednako som sedela v čiernom aparátnickom voze medzi súdruhom Hitkom a mužom dost' v rozpakoch: niekde pri takýchto veciach začína obyčajne človek ustupovať. Pohodlie a podobne. No hádam i tu ako vo všetkom rozhoduje miera, ale kto ju pozná?

Vo Zvolene mi predpísali ďalšie lieky. Priamy spoj som zameškala; na sliačsku stanicu som sa doviezla miestnou dopravou pred odchodom prvého popoludňajšieho autobusu do Lukavice. A už v ňom sedel aj muž!

Potešili sme sa sebe, prichýlili sme sa jeden k druhému na dvojsedadle spiklenecky: — Tak čo bolo? Hádam ste sa nerozišli v zlom?

— Nie. Prečo?

— No keď ideš nazad len takto, už nie i c h vozom.

— Chceli ma odviezť, ale medzitým som sa dozvedel, aké majú ťažkosti, vlastne voz nemajú, tento bol zapožičaný z KV KSS. Preto som odmietol . . .

Usmieval sa, oči mu svietili, bola som veľmi zvedavá, no trochu som trýpla, či sa až príliš s nimi nedorozumel.

Doma sme sa hneď dali do obedu, všetko som bola pripravila ešte ráno, aj uhlíky som našla ešte žeravé v sporáku, klátiky sa hneď rozhoreli, keď som otvorila dolné dvierka, jedlo z rúry bolo ešte teplé. Ledva som sa dočkala konca obeda.

Po obede vchádzala som k mužovi do izby s kávou; práve vyťahoval z čiernej remennej tašky svoje veci. Vytiahol z nej i zápisník s dost' husto popísanými stránkami, nemusel ani veľa pridávať k napísanému — mal tam podrobne zachytené, o čom sa predpoludním celé dve hodiny rozprával na Okresnom výbore KSS vo Zvolene so súdruhom Vladimírom Čerevkom a druhými dvomi súdruhmi —

Hitkom a Vrt'om. V podstate všetko sme už obaja z podobných rozhovorov a pohovorov poznali, iba jedna novinka sa ukázala v najčerstvejšom, a síce že súdruh Čerevka ako zástupca Ústredného výboru KSS v Bratislave mi nedáva nijaký voľný čas na rozmyslenie a odvolanie diskusného príspevku k 3. zjazdu slovenských spisovateľ'ov, ale súri, aby som to spravila hneď a zaraz, čím prv, lebo vraj práve prebieha belehradská konferencia (tam už je vraj pri Charte i môj diskusný príspevok), preto sa musí moje odvolanie rýchle uverejniť v našich novinách, aby sa hneď odtiaľ dostalo do zahraničných aj na konferenciu do Belehradu (že všetko zariadi Četka, ale stačí, ak len im, tojest OV KSS, KV KSS, doručíme moje odvolanie — oni už všetko zariadia).

Pravda, zdôrazňoval zase, oni ma nechcú nútiť, aj koncipovanie textu nechajú na mňa. Keby som však neodvolala — zopakoval i Čerevka pred mužom celý verklík známych vyhrážok . . . No hneď po nich, už s milým úsmevom: — Ale ak odvolá, veď vieme: nič zadarmo, bude vďačnosť i z našej strany, aj náprava. Veď nemôžete ostať bez bytu, hynúť v starých múroch. Prirodzene i krivdy sa odstránia . . . — budem vraj smieť publikovať, ba možno aj ďalší z tých, ktorých som sa zastala! No a čo muž? Hádam by znovu mohol dostať miesto vedeckého pracovníka v Múzeu . . .

— Povedal som im, že ja som spokojný i s občasnou brigádnickou výpomocou, ak bude, že ma len prekvapilo, ako rýchle ma z trestu preradili zo stránickej organizácie pri Múzeu SNP do lukavicekej!

To vraj prekvapilo i troch súdruhov, hovoril mi ďalej muž, tiež bol prekvapený, že oni o tom nevedeli — slovom prekvapenie na prekvapenie. No najväčším bolo, že keď ho požiadali, aby všetky ich

návrhy tlmočil mne a pôsobil na mňa, aby som poslúchla, muž ich pekne požiadal, aby to všetko dali na papier: bude to jasnejšie i pre mňa. A tak spísali zápisnicu o celom jednaní — na celú stránku strojopisného textu. Bolo v nej, aký škandál spôsobil môj diskusný príspevok, ako ma ÚV KSS žiada, aby som príspevok odvolala, ako mi za to sľubuje i obnovenie mojich publikačných možností.

Muž sa usmieval — nad kútikmi úst mal zavše tie svoje dve chutné, trochu čertovské jamôčky pod lícami, oči sa mu ligotali, odovzdal mi vzácny papierik, podpísaný Vladimírom Čerevkom, M. Vrťom a M. Hitkom, zástupcami ÚV, KV a MV KSS . . .

Odložila som si dokument do osobného archívu; dodnes som ho nikomu neukázala.

Po dobrej noci, ktorá ma obdarila hlbokým spánkom, znovu svitol slnečný zimný deň, zase som sedela nad papiermi, ale písať sa mi nechcelo; rozmýšľala som, dívala som sa do bieleho dvora na duglasky, ktoré mi pripomenuli, na čo som pred dvomi dňami pri pohľade na ne myslela. Ale dnes už je promócia! Pred aulou Karolína stoja už iste v rade mladí muži, mladé ženy, urastení a radostní, čakajú, kým príde pedel a vyzve ich, aby vstúpili — slávnostne, v pravidelnom odstupe po dvoch. Tam na kreslách pred pódium rodičia, príbuzní, snúbenky a snúbenci, dychtivé páry očí, tam niekde čaká i Dominik s Vierkou, i Ďurkova Táňa — možno si šikovne spichla nové šaty . . . Čaká i dôstojný profesorský zbor, len ja nie . . .

A zase sa mihli dvorom dve postavy, tie som ale už i zďaleka poznala — Jožko s Helenkou z Vígl'aša. Prišli aj oni po čase prezvedieť sa, čo nového, či

sa to už okolo mňa utíšilo. Rozpovedali sme im najnovší príbeh nátlakovej akce, počúvali pohoršení, no po chvíli zmäkli, a vraj či by som im predsa len nemala spraviť po vôli, veď som sama proti presile, nič nezmôžem. Práveže som sama, bránila som sa, nemôžem vydať svoju jedinú zbraň, potom by ma kolos už úplne pohltil — len kým ju mám, znamenám niečo pre nich i pre seba. Helenka obdivne uprela na mňa tmavé ligotavé oči, Jožko uznal, že v podstate mám pravdu, lenže . . . jednako . . . preli sme sa ešte chvíľu o tom, a mne prišlo do úst: — Čo hrozného je vlastne na tom, že sa tak boja priznať si vinu a za svoj strach potom trescú druhých . . . neexistuje predsa nič lepšieho na znovuzískanie dôvery než priznať si verejne: áno, strana, alebo správnejšie my — tí a tí — v jej mene sme spravili chybu a sme vinovatí, napríklad v tom, že sme dali príkaz zlikvidovať Tatarkov už vytlačený román, my vedúci funkcionári vydavateľstva sme vinní, že sme dovolili veľkú kultúrnu hodnotu zničiť, zošrotovať, a preto budeme platiť podľa zákona za toto poškodzovanie národných kultúrnych hodnôt, čo nám súd nameria, a my vedúci činitelia Zväzu slovenských spisovateľov a členovia jeho výboru a iných orgánov nesieme vinu za to, že Tatarku, najlepšieho súčasného prozaika Slovenska, už roky necháme živiť mimo Zväzu — morálne, duševne i fyzicky — zatiaľ čo my, hmotnými statkami, odmenami, titulmi, zahraničnými cestami a všelijakými výhodami oplývajúci, vydávaní autori, aj viac máme, než potrebujeme . . . A prečo sa mám miesto nich kajat' práve ja? Nie som skazený pes, ktorý za hodenú kosť bijúcu ruku oblíže! Radšej budem blchou v psom kožuchu, čo bijúcu ruku aspoň poštiepe.

Jožko sa smial, Helenke sa oči zarosili.

Štrngli sme si, ale len traja, Jožko šoféroval; priali sme si pekné blízke sviatky a dovidenia v novom roku. Po obede písala som synovi list-náhradu za ústnu gratuláciu, ktorej sa mu odo mňa nedostalo. Trochu ma to upokojilo.

Sťažnosť proti postupom orgánov Štátnej bezpečnosti som už spracovala; mala časť opisnú, v ktorej som opísala udalosti z 19. novembra, ako sa boli odohrali počnúc mojím zatknutím až po prepustenie, v druhej časti konfrontovala som jednotlivé postupy s nariadeniami a zákonmi, napokon v tretej časti — v návrhoch na riešenie — som žiadala, aby sa postupy orgánov podľa môjho svedectva aj svedectva ostatných prešetrili. Podľa zákona mala som žiadať oprávnené potrestanie tých, ktorí sa dopustili proti mne priestupkov počnúc osobnou prehliadkou až po spôsob vyšetrovania, vrátane nátlakov a hrozieb v mojej tiesnivej situácii, no nerobila som si ilúzie, že hlavný prokurátor nariadi na môj podnet vyšetrovanie, že bude brať orgány ŠtB na zodpovednosť: čo ste to tam v tú nedel' u s tou Ponickou stvárali? — bolo už pri dobre známe, že takéto sťažnosti bývajú vybavované administratívne, nanajvýš na papier zase len papierová odpoveď príde sťažovateľovi, že sa zistilo, že jeho sťažnosť nezodpovedá objektívne zisteným skutočnostiam a podobne, slovom môže ísť s ňou do kelu.

Ale veď som to vedela i prv, v súvisе s inými sťažnosťami, odvolaniami, ktoré som tak usilovne a dôkladne koncipovala! A predsa som ich komponovala ako svoje najdôležitejšie skladby roka, inak som nevedela. Možno to bolo z pocitu občianskej zodpovednosti, možno z pocitu urazenosti a

túžby aspoň po takejto malej pomste, nech vidia, čo sú zač . . . a možno len preto, aby som si náhodou po rokoch nevyčítala, aby mi prípadne ani iní nevyčítali, prečo som sa neozvala, prečo som svoju krivdu nehlásila? Nech teda vedia, nech už nikdy nepovedia, že nevedeli. Zjavovali sa mi tváre tol'kých priateľ'ov, známych, zmäknuté v rozpačitom úsmeve, tak silne kontrastujúcom s úzkosťou v očiach, v celom postoji, keď jediným vysvetlením ich stranického fanatizmu alebo dokonca súhlasu s bezpráviem je to storáz opakované slovo: nevedel som, nevedeli sme, jediným vysvetlením nezáujmu o osud trpiacich a ľahostajnosti k ničeniu kultúrnych hodnôt: netušili sme, boli sme naivní. V našom storočí sa sotvako môže tak brániť. Informácie sa šíria, všetko sa vie.

Bola som si vedomá, že sťažnosť proti postupom orgánov bude dokumentom. Záležalo mi na tom, aby bol podrobný i celistvý. Pracovala som na ňom dni i noci. Uprostred jednej noci, keď som kvôli práci zase nevedela spať, prišla mi do rúk vo chvíli oddychu útla brožúrka — Vladimír Clementis: Slovanstvo kedysi a dnes. Na prvej stránke venovanie pánu vyslancovi profesorovi Jozefovi Horákovovi, miesto venovania: lietadlo do Moskvy, dátum: rok 1945. V pojednaní o téme, ktorá je stará ako naša spisovná reč, našla som vložené i odpisy Clementisových posledných listov žene, súrodencom i rodičom z väzenia večer pred popravou. Už neviem koľký raz, no znovu s dojatím čítala som otriasajúce riadky, plné lásky k ľuďom, životu, ba i k politickej strane, ktorá ho nad ráno 2. decembra 1952 odovzdala katom. Ako mohol ešte aj v tej chvíli? Villiers d'Adam, francúzsky novelista, po krvavých revolučných udalostiach vo Francúzsku opísal v jednej svojej poviedke otriasajúcu scénu,

v ktorej odsúdenec kňaz, prichytený veľkňazom, svojím sudcom, pri pokuse o útek, vinie sa mu okolo nôh temer s náruživou oddanosťou — nezáleží mu už na živote, ktorý zajtra stratí, rozhodujúca je daná chvíľa, kto ho vydá katovi. Možno naozaj len silní jedinci vedia vytrvať v láske k životu i v poslednej chvíli, milovať ako Kristus ešte i svojich katov? Alebo ani nie ich ľudská dôstojnosť, nepripúšťajúca presilu zla na svete, ktoré rozsieva človek, ale ich srdce, plné lásky k životu, by neznieslo nenávisť, ktorá je v takom položení prirodzenejšia? Nemohla som to, nikdy to nebudem môcť pochopiť; Clementisove listy rozlúčky s najbližšími ostanú mi navždy tajomstvom. Dvanásteho decembra 1977 práve minulo štvrtstoročie od jeho popravy. Pamätala som si ešte ten deň. Na námestí pred Sovietskou knihou, kde v korunách japonských agátov čvirikali vrabce, nastupovali ľudia na električky, náhlili sa hore-dolu námestím do úradov, do kaviarní, do škôl a do knižníc — iba niekoľko hodín uplynulo od chvíle, ako bol položený na oltár budovania socializmu v našej republike i jeden z jeho zakladateľov, Vlado Clementis. Pozorovala som tváre, nerobila som si ilúzie, že všetci tak ako ja bdeli dnes od skorých ranných hodín, a chcelo sa mi zastať tam na rohu chodníka a zakričať: — ľudia, neviete, čo sa dnes stalo?! . . . Ale kdeže by som sa bola na také dačo odvážila! Neostávalo mi, len sa trochu dlhšie zachytiť pohľadom na očiach neznámych ľudí, v ktorých, zdalo sa mi, nachádzam svoju vlastnú bezmocnú hrôzu. Bola som ešte celkom mladá žena, odvtedy prešlo dvadsať päť rokov . . . A predsa je to ešte stále rana z najživších.

✱ ✱ ✱

Svoju sťažnosť proti postupu pracovníkov Štátnej bezpečnosti som odoslala doporučene

zo zvolenskej pošty; po návrate domov a po odbavení rýchleho obeda z grilovaného kurata začala som prácu i na koncepte konečného znenia reakcie na uverejnenie pamfletu v novinách 18. novembra: medzitým som sa dozvedela, že pamflet uverejnili aj maďarské noviny vychádzajúce v Československu "Új Szó" a že o ňom vysielali komentáre aj zo zahraničného rozhlasu; to všetko ma povzbudzovalo, aby som svoj protest čím prv odoslala. Na druhý deň predpoludním prišli mi susedia povedať, že im práve telefonovali zo Sliacha: mama si vraj zlomila ruku i nohu. Hneď som ta bežala. Jej susedia už jej pomohli obliecť sa; mala od bolesti skrivenú tvár; hoci sa jej to ani tu v Sliachi nestalo prvý raz a stále sme to pri jej túrach do kúpeľov chodníkami - nechodníkami cez kopce, výmoly očakávali, boli sme ako vždy znovu prel'aknutí - v takom vysokom veku i menšia zlomenina môže znamenať komplikácie a dlhé trápenie. Vyčítala som si v duchu, že som k nej mala chodiť každý deň, chodníky sú zl'adovatené; pošmykla sa, hneď ako vykročila ráno z domu cestou do kostola. V tú nedel'u však nik, kto nemusel; nevystrčil nos z domu, cez noc mráz premenil celú krajinu, chodníky i drôty, všetko na l'adovú rozprávku, plnú cencúl'ov, girland, l'adových kvetov na skle oblokov, ale aj nástrah.

Sanitka prišla rýchle, na chirurgickej ambulancii mamu rýchle ošetrili a pustili ju domov. Do sadry jej dali len ruku, noha bola, ako sa ukázalo, v poriadku. Ani ruku nemala zlomenú, len dve zápästné kostičky mala naštiepené, sadra však bola nutná, aby dobre zrástli. Noha ju veľmi bolela, mala ju silne udretú. Dávala som jej obklady — dostala i upokojujúci liek, hneď zaspala. Prepásala som si kuchyňskú zásterku, ktorú som si minule zabudla

vziať späť do Lukavice, znovu sa mi zišla; varila som obed — chystala som halušky, okrem dobrého mäska je to jej najoblúbenejšie jedlo. Muž prvý deň na obed neprišiel, potom tiež chodil len každý druhý alebo tretí deň. Spočiatku bola mama pokojná, vďačná, ale keď už bolesti zväčša prešli a mohla sa voľne pohybovať po byte, mala horšiu náladu. Ruka v sadre jej najprv prekážala hocičo robiť, ale keď ju prestala bolieť, chytala sa do všetkého, čo prv robievala. Mala už dosť častú prax — pracovať doma pri jednej ruke v sadre tou druhou celkom zručne a samostatne. Plietli sme sa jedna druhej do cesty, prekážala som jej, ale odísť som nemohla, predsa len bolo ešte hodne takej roboty, ktorú jednou rukou nemohla zvládnuť, a bolo treba aj vyprať bielizeň, pred sviatkami i ja všetko doma vyperiem. Chcela som vyprať všetko spolu dolu v práčovni činžiaka, no nedovolila mi, ona práva len v kúpelni. Stále bolo niečo, kvôli čomu som musela všetko robiť zložitejšie, než bolo nutné — a ona zase stále nemilo pociťovala zmeny vo svojom zvyklom živote. Veru som sa za celý život nepamätala, že by bola prijímala moju pomoc rada okrem chvíľ, hodín mála dní, keď bola vážne chorá. Pritom ma však sputnávala tak, že som sa bála aj len postáť v rozhovore na ulici so známymi, len čo som minútku-dve pretiahla svoju neprítomnosť kvôli nákupu, už vyšla na balkón neoblečená a zachmúrená pozorovala, či už idem a kde som tak dlho, kým ma nezazrela na rohu, potom doma hneď som musela vysvetľovať, prečo som sa zdržala, s kým som hovorila — niekedy som ju ani nevedela dostatočne upokojiť, ostala potom celý deň zachmúrená. Pritom som vedela, že keď je normálne sama, nie je nepokojná, s ľuďmi sa pekne zdraví, zhovára, ba mnohí tvrdili, že keď u nej nie som, je ovel'a pokoj-

nejšia, ani na balkón nechodí a nepostáva na ňom v zime.

Na poliklinike mi povedali, že sluch mám porušený obojstranne, i keď na jednej strane menej; treba začať radikálnu liečbu. Dohodli sme sa, že do sviatkov budem pokračovať v konzervatívnej ambulantnej liečbe, ale po sviatkoch ma zoberú do nemocnice, kde mi budú dávať každý deň infúzie, aby sa mi cievy v celom tele, hlavne v sluchových orgánoch rozšírili. Organickú chybu vraj nemám, iba ak jazvičky po zápaloch stredného ucha z detstva. Všetko pripisovali hlavne stiahnutiu ciev, porušeniu krvného obehu následkom prechladnutia.

Prečo však som občas ešte stále počula opakovať ten zlostný hlas: — Ako sa voláte . . . voláte . . . voláte?!

Chystali sme sa na sviatky: dary sme nekupovali, všetko malo byť skromnejšie než v pominulé roky. Mama bola celá nešťastná, že nemôže piecť koláče, zákusky a posilať balíky vnukom a vnučkám i pravnukom. Niečo som napiekla ja, nepáčilo sa jej, upiekla som i ďalšie, mama pribalila darčeky, ktoré chystala od leta, balíky som zanesla na poštu — hneď mala lepšiu náladu: sadla si k písaciemu stolu, písala vianočné pozdravy bratom, sestram aj inej rodine. Na hrbke čistých bielych hárkov, položených na stole (stále som si robila ilúzie, že u nej napíšem ten protest), našla som viacstránkový krasopisne napísaný záznam o tom, ako trávievala Vianoce v detstve v kruhu svojej sedemčlennej rodiny. Všetko sa vznášalo v zlatistom opare spomienky milujúceho srdca, najmä na jej drahú matku; čítala som mamin záznam so záujmom, veď jej drahá mať bola i mojou drahou starou matkou, no zaujali ma aj veľmi konkrétne detaily z reálií vtedajšieho

života — a na ich pozadí jej temer hlbinne analyticky dolované pocity k ľuďom, veciam, dejom, sústredeným okolo nej ako stredobodu, ako dojemne sa priznávala ešte i k úzkosti o s v o j e darčeky, ktoré vždy hneď starostlivo ukrývala do skrýš, aby sa ich nik ani len nedotýkal! A matka — nik ju tak nemohol milovať, chápať ako ona! No najväčšmi ma dojala jej čistá, literárna slovenčina! Kol'ko sa len natrápila i so slovenskou gramatikou; nielen otec, ale ešte aj ja, už gymnazistka, pomáhala som jej prekonávať ťažkosti slovenskej nel'ahkej gramatiky; vyštudovala obchodnú školu, v praktických oblastiach bola zbehlá, ale reči jej nešli — a slovenčina nepatrí medzi jazyky, ktoré sa ľahko naučia. A predsa to dokázala. Stala sa Slovenkou nielen na papieri, ale aj svojou rečou, srdcom, vzťahom k slovenským knihám. Teraz to dovršoval aj jej vianočný zápis. Už len so súrodencami hovorila alebo písala si po maďarsky.

Pomyslela som náhle aj na svojho otca — akú by mal teraz radosť, keby si mamin vianočný zápis mohol prečítať! Ale ktovie . . . napadlo mi, že zápis o maminých najkrajších zážitkoch sa netyka ani jedných Vianoc prežitých s otcom a s nami, ešte deťmi, dvomi dievčatmi . . . A tie tiež museli byť krásne ako pre nás, tak aj pre ňu! Prečo jej neutkveli v pamäti? Alebo ich premohla spomienka i na rušivé okolnosti? Okolo rodinného vianočného stola neboli u nás vždy len usmiate tváre. Pamätala som si nielen krásne, povznášajúce, ale i ťaživé a skl'učujúce chvíle Vianoc, keď chmára z maminho čela nezmizla ani pri rozsvietenom vianočnom stromčeku; ako i mňa bolelo, keď si ani môj darček temer nevšímala . . .

. . . Všeličo bolo ešte i po rokoch i pre mňa bolestné, určite i pre ňu, preto sa uchýlila do zábezpeky

detstva, akú vytvorila v ich rodinnom kruhu jej matka, moja stará mať, osudom ťažšie navštevovaná, ale odolnejšia proti všetkým nepohodám, i tým najosobnejším . . .

Z Lukavice som priniesla sudovú kapustu, veľké i rohlíkové zemiaky, zeleninu, sušené dubáky bez najmenej stopy po červíkoch — chystala som vianočnú večeru. Prišiel i muž, mali sme liptovskú kapustnicu, vyprášaného kapra so zemiakovým šalátom, pili sme červené víno, dívali sme sa u mamy na televíziu, dovolila mužovi ostať pri mne do rána. Rozkladaciu posteľ sme ráno zložili zase do kúta v komôrke. Všetko bolo ako treba, a predsa nám niečo chýbalo; no mala som ísť na druhý deň vianočný zase ja za mužom do Lukavice, tam si to vynahradíme.

Na poludnie druhého dňa som sa radostne viezla k nemu našou dolinou, radostne ma vítal a usádzal tu k obloku, tu do kúta k teplým kachliam, tu k bielo prestretému stolu: už sme naň nosili taniere, jedlo, pitie, ovocie. Muž postavil na stôl svietnik, spravil papierové venčeky okolo každej sviečky, aby z nich nenakvapkalo na obrus. Sviečky zapálil, sadol si a otvoril bibliu; čítal z nej vianočné posolstvo; natreli sme si hronsecké oblátky Dekretovie vígl'ašským medom, muž nalial tuhého do dvoch pohárikov, štrngli sme si na zdravie nás oboch, aby nám ešte dlho vydržalo. Hrala som vianočné koledy na klavíri, potom mužovi na jeho žiadosť Mozartovu "Gib' mir die Hand, mein Leben", začali sme vianočne hodovať: zase kapustnicu, ale miesto ryby už pečené mäso s rýdzikmi z lukavických strání. Púšťali sme si z gramofónu platne s dávnou lovecko-zámockou hudbou, počúvali sme správy zo sveta i z nášho domáceho rozhlasu, prikladali sme na

oheň, popíjali víno a spomínali sme na vlašajšie i predošlé pominulé Vianoce, ale len na tie, ktoré sme trávili počnúc rokom 1968 už spolu. Tešili sme sa, že až sa sviatky celkom pominú a muž sa vráti zo svojej silvestrovsko-novoročnej návštevy u mamy v Liskovej a ja už tiež asi prídem domov, lebo mame čoskoro snímu sádru - budeme sa chodiť lyžovať. Snehu dosť, hádam vydrží aj na január.

Mamy som sa opýtala, či ju nebude mrziť, ak na Silvestra odídem do Lukavice a vrátim sa k nej len na Nový rok. Súhlasila, mala pochopenie pre silvestrovskú romantiku, práve zase napadlo veľa snehu. To som jej neprezradila, že muž nebude doma, ani muž nevedel, že budem v mlyne sama. (Keby som mu to povedala, nebol by ma nechal, nebol by odišiel a mne by bolo ľúto jeho mamy.) Naobedovala som sa s mamou v Sliachi, popoludní som blažene nasadla na lukavický autobus. Nik iný necestoval. Ako som zasneženou cestou prešla k vrátam a privalené snehom som ich zľahka od-tískala, hneď som zbadala v poštovej schránke list: nebol to list, ale pohľadnica s ladovským obrázkom. Ba kto mi posielal posledný pozdrav roka? Usilovala som sa rozlúštiť písmo i bez okuliarov, no vylúštila som len podpis: Ján Kollár. Bisťu! A nad podpisom celá sloha básne. Rukopisne! No toto! Otriasala som, z jedličky snehovú zál'ahu, rozožala som svetlo pred domom. Preoblečiem sa, vyjdem zase von, vymetiem v snehu chodníky! Rada som to robievala, bola to práca-zábava, pl'úca pri nej dobre dýchali, krv sa rozprúdila, zmysly ožívali. Pomôže mi lepšie než pilulky na rozťahovanie ciev . . . No ešte prv, než by som bola z domu vyšla na dvor, sadla som si v izbe k svetlu a čítala som už s okuliarmi na očiach text na pohľadnici:

“Pravda jest co cédry Libanonu, — čím víc do ní větrové dují, tím víc její vůni rozšiřují . . .”

Úryvok bol z Kollárovej Slávy dcéry, hneď som si ho našla i v červeno zaviazanej knižočke po otcovi.

Pod úryvkom z Kollárovej znelky boli na pohľadníci podpísaní Ivan a Helenka Klímovci z Prahy. Povznášalo ma, že pozdrav prišiel do čistej atmosféry vonkajšej i vnútornej. Pánboh s nami a zlé preč. Teraz možno už len dobré bude.

Vyšla som na dvor, postupne mizli fialkasté odtiene na snehu, zotmievalo sa, sneh zmodrával. Hviezdy na vysokej atramentovej oblohe pripomenuli mi tie, ktoré som i pred rokom videla, keď som vyšla na dvor rozpálená diskusiou s Pavlom Jevgenievičom Vol'anským, aby som sa osviežila. Ach, ako vol'ne mi bolo. Človek, oslobodený od strachu, nebojí sa už nielen nepravdy a zla, ale ani krásy a velebnosti — i na tú rozdrapí obe oči ako len vie doširoka a vidí, vidí všetko, čo prv naplno pre zovretú očnú štrbinu nevidel! Čosi také som cítila a bola som rada, že Vol'anskij chcel, aby sme mu s mužom vyrozprávali, ako to 21. augusta 1968 naozaj bolo, kto naozaj striel'al a kto umieral a kol'ki z našich mladých ľudí umreli, aj to, či sa naozaj mohla strhnúť z pár divízií za západnou hranicou nejaká nová vojna. Nerád počúval, čo sme mu povedali, ale rád bol, že “otkryto” hovoríme, ostali sme si blízki, “otkrytí” aj na ďalšie dni až do jeho odchodu. Vtom som si spomenula: ale v jeseni tohto roku sa už neohlásil — už neprišiel k nám, ani muža k sebe nevolal - a bol, bol zase, ako je každý rok znovu vo Zvolene aj v Korytnici!

Zdvihla som prútenú metlu (muž ma naučil, že ju treba nechávať ležať), vymetala som chodníky, najprv hlavný, temer rovný a dlhý od vrát až ku gánku, potom bočné užšie a kratšie: jeden k drevár-

ni, druhý k sýpke, tretí k letnej kuchynke, štvrtý k pivnici, piaty až po studňu pod smrekmi. Znalecky som si z odstupu každú odbočku prehliadla, kde treba niečo ubrať či pridať, aby boli kopce a záveje z oboch strán chodníka rovnako vysoké, cestička čím rovnejšia alebo aspoň ladne ohnutá; keď som to všetko porobila, zhadzovala som postupne zo seba všetko až na izbové oblečenie s hrubým svetrom, aj šatku som si na hlave nechala. Hlboko som dýchala, zima je rozkoš — niekto to povedal či niekde napísal? Pribehol kocúr, otreľ sa mi o kapce, kolmo zdvihol hrubý čierny chvost a spravil v snehu piruetu; po privítacom obrade pustil sa do kostí v miske, raz-dva bol s nimi hotový. Sadol si pred moju metlu, vylizoval si kožuch, a keď som ho metlou podmietla, pováľal sa v snehu, hral sa so mnou. Prichvátal vietor, vychytil celý závej, zvířil ho do ihlanu, v jeho kolmej stredočiare šľahaná od čela po ruky pýtala som si znovu a znovu slastnej snehovej sprchy, ale snehový živel, zvířený silvestrovským severákom, nevyplnil moju túžbu; zvířol sa znovu, už ho nebolo. Chodníky ostali pokazené, zajtra ich uhladím, až po nich prejdem lyžami. Mala som taký plán: malý novoročný výlet na lyžiach s kocúrom v stopách lyží ako aj často inokedy — zavše za nami i dvaja šli!

Príjemne unavená a pritom osviežená vrátila som sa dnu, priložila som do kachiel, zapálila som lampu na stole, a keď som si znovu prečítala vianočnú pohľadnicu s Kollárovými veršami, spomenula som si na snehový vír na dvore, dobreže som v ňom nevidela pozdravenie od samého Kollára — čo my vieme o trvaní dlhých posmrtných pútí duší zvlášť nepokojných, silou nabitých, vraj nijaká sila nazmar nevyjde, ale premenená trvá, ďalej. Písala som list Helenke a Ivanovi do ďalekej Prahy, ďakovala

som im za Kollára, napísala som do Prahy i manželom Seifertovcom. Potom mi prišli na um mnohí priatelia, priateľky, ich nezodpovedané otázky, hádam by som im mala niečo napísať o tom, čo sa so mnou roku 1977 dialo, aby všetko pochopili a ďalej ma radi mali. Na to však nestačí len faktografia, v tom musí byť všetko, čo som za jeden rok prežila: dobré i zlé, pekné i poučné.

Ráno som sa nevybrala na lyžiach do hory, ako som mala v pláne, ale šla som k autobusu: viezli sme sa — zo siedmi Lukavičania a zo dvanásti Samporčania, len na Veľkú Lúku. Tam sme z autobusu zosadli a šli sme peši do Hronseku. Šli sme cestou, ktorou i Sládkovič chodieval do Hronseku za Tonkou. Cesta sa druhý raz ohýbala za rampami, odtiaľ sa už otváral výhľad k prvým domom Hronseku i k čiernemu kaštieľu.

Ešte stále snežilo, chladný severák dul nám do tváří; zomkli sme sa do tesnejších dvojstupov. Nohy mi trpeli, mrzela som sa na seba, že som si neobula ako Lukavičianky kapce, ale parádne čižmy. Zavisťal sneh, šírrou bielou pláňou z pravej strany preleteli sane. Nevidí ich nik? V saniach vzadu pekný tmavovlasý muž a v obloku čierneho kaštieľa oproti biela ruka. Ale už ma chytila pod pazuchu Ďurčička, bola by som inak spadla, pod snehom bol ľad. Vďaka som pozrela do jej plnej tváre, do usmiatech očí. Keď som do Lukavice pred niečo vyše piatimi rokmi prišla, dala mi krásne veľké zemiaky, to bola moja prvá lukavická základná potrava. Teraz ma podpierala. — Nebojte sa, so mnou nespadnete! — začala mi rozprávať o schôdzi v Lukavici, že veru oni na také reči nedajú, nemajú prečo pekne sa neznášať so mnou i ďalej. Šli sme už vyše polhodiny, a ešte stále kus cesty pred nami a vpravo i vľavo šíra biela pláň. Striasali sme si sneh

zo šatiek, z čapíc, podupkávali sme po snehu, pridali sme do kroku. Ozývali sa, aspoň na novoročnú bohoslužbu nám mali autobusový spoj z Veľkej Lúky obnoviť. Vedeli sme väčšina, že ten nedel'ný spoj je trvale zrušený a že aj hronsecký pán farár darmo vymáhal, aby spoj obnovili: kostolnými vrátami od všetkých strán sveta obcí, ktorými sa kedysi hrnuli ľudia celých vyše dvoch storočí, nebude dnu vchádzať odteraz ani tol'ko veriacich, čo v posledné naše roky, a to je už tiež pramálo! Nielen zrušenie spoja, ale aj vzrastajúca chuť dediny na domy paloty, s tým súvisiace lopotné nedel'né brigády, vykonávajú už svoje. Ale ešte nie u všetkých. Tak či tak, kto bude chcieť i naďalej chodiť do hronseckého kostolíka z Lukavice či zo Sampora, nuž len ako ajmy dnes — od Veľkej Lúky peši.

Nevadí, aspoň prideme rozohriati, v lícach pekni červení. A v kostole sa zase len zohrejeme, keď sa v laviciach k sebe pritisneme a pri spievaní si dychy premiešame.

Po kostole zviezla som sa rovno na Sliach, pod mamine obloky autom. Všetko pripravené, už máločo bolo treba pomôcť, mama šikovne narábala už aj oviazanou rukou! Čoskoro popoludní pricestoval z Liskovej muž. Priniesol pozdravy, rozpovedal novinky spod Choča, štrngli sme si v trojici: — Šťastný nový rok, mama, šťastný nový, Jarko, šťastný, Hana!

Kto je Hana Ponická?

Darmo by sme v Encyklopédii Slovenska či v Encyklopédii slovenských spisovateľov hľadali meno Hany Ponickej. Po príspevku do diskusie na III. zjazde slovenských spisovateľov (ktorý jej navyše nedovolili ani predniesť, ani ho neuverejnili v zborníku zjazdových materiálov, v rozpore so Stanovami ZSS), toto meno celkom vyčiarkli zo slovenského kultúrneho života, akoby spisovateľka tohto mena nikdy nebola žila a tvorila, jej dielo akoby sa bolo prepadlo bez stopy. Kartotečné lístky v katalógoch knižníc preniesli z verejných do špeciálnych, t.j. tajných fondov, a tak treba zvláštne povolenie, ak sa chcete hoci len pozrieť na názvy jej diel, vydaných pred rokom 1977.

Čo teda o nej vieme? Okrem jej vlastných memoárov sa môžeme oprieť iba na spomienku. Pred očami sa nám vynára krehké, drobné žieňa počernej tváre a úprimného, prenikavého pohľadu, ktorý čímsi chytal za srdce, práve tak ako aj jej zvláštne podfarbený hlas. V celom jej zjave bolo čosi neobyčejne prívetivé, veľmi prosté a prít'azlivé. Vše sa v očiach mihla šibalská iskierka, keď ústa vyslovili naoko veľmi naivnú otázku, ktorú sa často nikto z prítomných neopovážil opýtať, aby ho neobvinili z kacírstva. Nepočul som ju nikdy kričať, že cisár je nahý, na to nemala dost' teatrálnosť v sebe, ale keď takúto skutočnosť zbadala, vždy to konštatovala nielen sama sebe, ale aj svojim spoločníkom. Bola skôr plachá a skromná, neusi-

lovala sa upútať na seba pozornosť, ale vedela si stáť na svojom, keď ju logika priviedla k istému stanovisku.

Bola múzou, spolupracovníčkou a manželkou dvoch popredných slovenských básnikov: nadrealistu Štefana Žáryho (narodeného 1918), s ktorým má tri podarené, už dospelé deti, a ako vieme z memoárov, aj detné deti, a jedného z najväčších slovenských básnikov, Jána Kostru 1910-75.

Čo do počtu básnických zbierok, Žáry je nepochybne najplodnejším slovenským básnikom. Hana Ponická už bola jeho múzou, keď písal Dobrý deň, pán Villon (1947), zbierku ovplyvnenú nielen starofrancúzskym bohémom, ale aj Vítězslavom Nezvalom. O dva roky neskôr sama vydáva preklad Francisa Carca: Život Francois Villona (1949). Ešte predtým Žáry vydal preklady Rimbauda a Verlaina (1948), ku ktorým mu pripravovala podstročníky. Žáry študoval na Filozofickej fakulte v Bratislave slovenčinu a nemčinu, cez vojnu sa na talianskom fronte naučil po taliansky a po vojne ako korešpondent v Ríme sa zoznámil s mnohými literárnymi osobnosťami, ktorých diela potom Ponická prekladala do slovenčiny, ako napr. Alberta Moravia: Opovrhnutie (1957), Vrchárka (1959), Cesara Zavattiniho: Diabol som ja (1963), Francesca Jovina, Itala Calvina: Holub zlodej (1967), etc.

Ako múza Jána Kostru stála pri prekladoch Kytice z Kvetov zla, slávnej zbierky Charlesa Baudelaira (1958), i Čarodejníkovho učňa, výberu z balád J. W. Goetheho (1961). Iste inšpirovala aj niektoré z najlepších Kostrových básní, napísaných v čase ich spolužitia, lebo autorovými slovami "také básne robia vždycky dvaja". Ale zakrátko potom, ako nežný básnik a večný milenec sputnal svoju múzu v manželstve a pri domácom kozube, začal

sa obzerať za novou inšpiráciou vonku. Sklamanie v druhom manželstve muselo byť pre Ponickú veľmi bolestné a pre tie výšiny, na ktoré s Kostrom vystúpila, i pre tie obete, ktoré preňho podstúpila ako milujúca matka svojich detí, aj ako samostatná spisovateľka. Tým možno vysvetliť aj to, že v šesťdesiatych rokoch nevydala nijaké väčšie prozaické dielo, aké by sa bolo očakávalo od spisovateľky svojráznych próz, ktorými sa predstavila v predchádzajúcom desaťročí.

Pokračovala v prekladaní, aby v ňom našla inšpiráciu aj pre svoje vlastné dielo. Na jej prekladateľskom konte od r. 1945, keď debutovala prekladom knihy Paula Gauguina: Noa. Noa. a doslovom k nej, nazbieralo sa vyše dvadsať titulov, bez výnimky inšpirujúcich diel z cudzích literatúr. Ťažisko bolo na francúzskej literatúre, pre ktorú zanechala desať zakončených semestrov na lekárskej fakulte a začala študovať francúzštinu na filozofickej. Sprístupnila pre slovenského čitateľa také diela, ako St. Exupéryho: Malý princ (1959) alebo Mandaríni Simone de Beauvoir (1966). Druhá jazyková boľasť je maďarčina. Po maďarsky sa naučila od Maďarky matky a v maďarskom prostredí rodného južného Novohradu a Košíc. Preložila a napísala doslovy k niekoľkým knihám Zsigmonda Móricza (Buď dobrý až do smrti, 1954, Sándor Rózsa, 1956 Šťastný človek, 1960, Sedem grajciarov, 1962), Ferencu Móru, Endreho Fejesa, aj Bosoráka Józsefa Lengyela (1965), stretnutia s ktorým spomína aj v spomienkach. Rovnako početná je aj tretia jazyková oblasť – taliančina, ktorú sme už spomenuli. Preklady z iných jazykov sú ojedinelé.

Ponickej vlastné dielo je útle. Publikovať začala v Národných novinách a v Živene. Ako spomína,

Mirovi Hyskovi posielala príspevky poštou, ale Zore Jesenskej do Živeny ich nosila osobne, keď po evakuácii z Košíc žila v rokoch 1938-40 v Martine. (Narodila sa 11. júla 1922 v Haliči, prispievať do týchto novín a časopisov začala ešte ako gymnazistka). Literárne prostredie Martina muselo mať na ňu veľmi silný vplyv, v prvom rade v osobe znamenitej redaktorky a geniálnej prekladateľky Zory Jesenskej. Vo februári 1939 v čase pohrebu Eleny Maróthy-Šoltésovej prišla za ňou aj so svojou novohradskou krajanou Boženou Slančíkovou-Timravou. Od tých čias až do Timravinej smrti r. 1951 bola s ňou v stálom písomnom či osobnom styku pri návštevách v Ábelovej či neďalekom Lučenci. Ábelovský dom (1959) je lyrickou spomienkou na túto staršiu slovenskú spisovateľku, adresovanou najmä mládeži.

V rokoch 1938-40 sa v Martine Ponická stretla aj s veľmi talentovaným mladým maliarom a grafiikom, expresionistou Jankom Novákom (1921-1944). V nasledujúcich dvoch rokoch, keď obidvaja študovali v Bratislave, sa často stýkali v kruhu literárnej a umeleckej avantgardy. Novák tragicky zahynul na Veľkej Lúke v Malej Fatre cez Slovenské národné povstanie. K spomienkam naňho sa Ponická vrátila v básňach v próze s biografickou esejou pod názvom Janko Novák (1974).

Nesmieme vynechať z výpočtu svojráznu zbierku próz Halúzky (1955), ktorá slovami Pavla Števéčka "...je vydareným pokusom ukázať na malej ploche a na malých veciach života hĺbku a nejednoznačnosť životných dejov." (Nová slovenská literatúra, Praha 1964.) A treba dodať, že tento pokus sa uskutočnil v rokoch, keď schematická povrchnosť a jednoznačnosť boli viac ako v móde.

Ťažisko tvorby Hany Ponickéj je však v litera-

túre pre deti. Debutovala r. 1953 rozprávkami Slávikove husličky ako pokračovateľka Ľudmily Podjavorinskej a Márie Rázusovej-Mártákovej, r. 1955 vyšla jej druhá kniha pre deti Medvedí rok. Najobl'úbenejšou zo všetkých sa však stala knižka o dobrodružstvách Štoplíka, na ktorú nezabudne nikto z tých, čo rástli v šesťdesiatych a začiatkom sedemdesiatych rokov. Veľký figliar a fiškus, neuveriteľný výmyselník a stonoha im navždy prirástol k srdcu. Je to naozaj veľká škoda, že sa nové a rozšírené vydanie Štoplíka o druhý a tretí diel nedostalo deťom po spisovateľskom zjazde r. 1977. Práve tak pred vypustením bol zastavený film Pyrrhovo víťazstvo podľa poviedky Hany Ponickéj.

Namiesto knihy o Sládkovičovi, na ktorú sa roky pripravuje, namiesto diela, pre ktoré hľadala inšpiráciu toľký čas, pod vplyvom udalostí pustila sa do písania denníkovitých zápiskov o svojom osobnom zážitku so stretnutia s politickou mocou, aby aspoň na papier pre seba mohla napísať pravdu, keď sa inakšie brániť nemohla pred nespravodlivosťou. A tak možno si ani neuvedomujúc, napísala zrelé dielo, ktoré je vyvrcholením jej tvorby. Lukavické zápisky sú oveľa viacej ako záznamom udalostí od Nového roku do Vianoc 1977, oveľa viacej ako dokumentom politickej nespravodlivosti a násilia voči slovenskej spisovateľke, ale sú predovšetkým obrazom duchovného sveta slovenskej intelektuálky, ktorá na zapadnutej dedine v starom mlyne žije bohatým duševným životom, pevne zakorenená v utešenej prírode, v slovenskej národnej minulosti, no zároveň je svetoobčiankou, slobodným duchom, presahujúciam úzke slovenské pomery kontaktmi s osobami a dielami svetových spisovateľov. Ponická žije v kontexte európskeho myslenia a literárneho povedomia, ktorým sa bráni

pred slovenskou malosťou, tak ako to vidíme napríklad pred pohovorom na ZSS, keď si dodáva odvahy spomienkami na iné príležitosti, pri ktorých sedela v tej istej miestnosti v spoločnosti zahraničníkov Carla Leviho, Fulvia Tamizzu, P.P. Passoliniho, Józsefa Lengyela, J. P. Sartra a Simone de Beauviour, Guinsburga, Robbe-Grilleta a iných, "lebo nemá človek v živote viac, než čo prežil," uzaviera po pohovore, keď jej pohrozili materiálnymi postihmi.

To, "čo človek prežil," však Ponická chápe oveľa širšie, "...navždy som poznačená ranami svojho storočia — likvidácie miliónov Židov, vojna, popravy nevinných ľudí v mieri u nás, stačí maličkosť, a už rezonujem celá rozrušená." Spisovateľka je teda "svedomím národa" v najlepších tradíciach humanizmu v literatúre, nemôže mlčať a nevládze sa už ďalej potajomky hanbiť, musí povedať pravdu, vydať svedectvo o sebe a o svojej dobe.

Ján Benko

Príbeh o jednom čine

Atmosféra sedemdesiatych rokov bola nudná a ťaživá a kto mohol, snažil sa jej vyhnúť únikom. Slovenská spisovateľka Hana Ponická pred ňou utiekla na slovenskú dedinu, tam žila so svojím mužom v starom mlyne, písala knihy pre deti a štúdiu o Sládkovičovi, chodila po horách a pestovala zeleninu do polievky.

Tam, ďaleko od všetkých, oslávia Nový rok, týmto dňom sa začína jej kniha "Lukavické zápisky 1977". Osud prichystal prekvapenie, ale ona spočiatku vôbec netuší, že je jeho adresátkou.

Vznikne Charta 77 a stuhnutá štátna moc rozpúta kŕčovité, ale veľkolepé divadlo, na ktorom sa po rokoch opäť zúčastňuje celý národ a v hľadisku ostane sedieť iba zopár divákov. Hana Ponická sa prizerá tomuto kusu zo svojho lukavického mlyna, poštar jej tam nosí noviny a okrem toho počúva rádio: "Počúvali sme už i vysielanie zahraničných rozhlasových staníc, cudzinu takzvanú priateľskú i nepriateľskú, porovnávali sme, čo hovoria o Charte jedni, čo druhí." Pozoruje dej s rastúcim zmätkom a nervozitou, pretože vidí, ako sajavisko zaplňa jej kolegami a cíti, že aj jej je prisúdená rola, úloha, ktorej neunikne. Netrvá to dlho, zjavia sa telefonické urgency, potom ju zastihne doporučený list zo Zväzu spisovateľov a pripojený bianco-papier, kde žiadajú jej podpis pod Rezolúciu umelcov proti Charte. "Bola som zrazu v pasci, z ktorej niet úniku..."

Rozhodne sa nepodpísať, a nielen to. Vzápätí, ako-

by osud našepkával, dostane pozvánku na Zjazd slovenských spisovateľov, a tak si pripravuje diskusný príspevok, v ktorom chce vyjadriť svoj nesúhlas s umlčaním štyridsiaticich slovenských spisovateľov spred deviatich rokov. Zaprotokolovaním diskusného príspevku sa roztáča mlynské kolo moci, ktoré postupne drví a šrotuje všetko, od členskej legitímácie Zväzu cez autorkine knihy až po jej nervovú sústavu.

To je v stručnosti príbeh jedného roku života Hany Ponickéj. Príbeh stretnutia s mocou tvorí síce dejovú kostru knihy, ale musím sa priznať, že pre mňa veľa neznamenal. Možno aj preto, že som ho už poznal, poznám takých príbehov desiatky, všetky majú spoločné hlavné črty, pretože všetky majú spoločnú dôležitú postavu, totiž nahnevanú moc. Oveľa viac ma zaujalo to, čo je v knihe akoby navyše, rozprávania o ľuďoch, ktorí vlastne s dejom nemajú nič spoločné, lukavická príroda, spomienky zdanlivo náhodne asociované, pocity, jednoducho všetko, čo vytvára obraz o duši človeka, ktorý ten príbeh vníma a píše. V knihe majú postavy skutočné mená, citáty z novin alebo listov majú dátumy a mená autorov, Hana Ponická týmto vylučuje akékoľvek úvahy o miere pravdivosti. Pravda je všetko do posledného riadku, prirodzene, jej vlastná pravda. Takže ak píše napríklad o červienkach, ktoré prileteli na záhradu a usadili sa tam, verím jej, tak ako verím, že napríklad Poničan jej povedal to, čo povedal.

Každá veta v knihe má v podstate povahu faktu, či dokonca dvoch faktov. Jedným je výpoveď o svete, o konkrétnej podrobnosti z vonkajšieho sveta, druhým, je výpoveď o duši, ktorá tento fakt vníma. Berie teda vážne napríklad skutočnosť, že pri výsluchu na Bezpečnosti na Hanu Ponickú kričali a že jej robili osobnú prehliadku, to sa bežne stáva, aj mne sa to stalo, ale beriem potom vážne aj to, že mala

strach a srdce jej zlýhaval, hoci to sa zasa tak bežne nestáva, alebo aspoň mne sa to nestalo. Pochopil som, že strach nie je merateľný jeho vonkajšou príčinou. Zopár výsluchov sa nedá porovnávať s rokmi väzenia, čo iný odsedel, lenže úzkosť môžu prežívať obidve obeť rovnakú. Takto som pochopil a prežil jej hrôzu, hrôzu človeka, ktorý vlastne nechtiac, proti svojej vôli poštekli moc a ona, ťažkopádna a mohutná, ešte včera prívetivá, či milo nevšímavá, obráti zrazu naňho svoju zachmúrenú pozornosť. Pani Ponická totiž s takouto hrozivou pozornosťou moci voči svojej osobe nerátala: "...tresty mi pripadali priveľké, skoro neuveriteľné, je to vôbec možné? Počítala som s neprijemnosťami, prekážkami, obmedzovaniami, ale nie až s toľkou bezhlavou, zúrivou pomstlivou reakciou."

Keby som tieto vety čítal vytrhnuté z textu, podozrieval by som autorku z falošného afektu dojemnej bezbrannosti a nechápavosti. Kto podpichne moc, musí predsa vedieť, čo ho čaká. Každý to vie. Lenže jej bezbranná nechápavosť je pravdivá, cítiť ju z každej vety a účinok tejto čistej naivity je neobyčajne silný.

Príbeh sa odohral vlastne už dosť dávno, ja som mal vtedy dvadsať, odohral sa v dobe, ktorá sa mi nepáčila, z ktorej sa nedalo nijako utiecť, ale ktorá mi napriek môjmu odporu vnútila akési poznanie. Pani Ponická číta mená slovenských spisovateľov, defilujúcich na stránkach Pravdy pod Rezolúciou proti Charte, a je z toho šokovaná a smutná. Mne tiež mená nič nehovorili. Nepoznal som ich, lebo namiesto slovenskej spisby som čítal Orwella a Arendtovú, s týmito sprievodcami som sa naopak nad novinami výborne zabával, ochotne som za tú frašku platil vstupné päťdesiat halierov a divže som režisérovi nadšene nezatleskal. Možno som chápal tragi-

komičnosť postáv. Akosi sa stalo, že najprv som sa učil rozumieť zákonitostiam a povahe skutočnosti, v ktorej som žil, než povahe ľudí, ktorí v nej žili so mnou. Asi preto ma vždy rozruší a znepokojí ľudské gesto, ktoré sa logike a zákonom tejto skutočnosti prieči. Hana Ponická takéto gesto urobila a keďže je spisovateľka, podala o ňom aj dôveryhodné svedectvo. Bolo to pre mňa vzrušujúce čítanie, pretože je to svedectvo nielen o čine, ale aj o človeku, ktorý ho vykonal.

Životný pocit, filozofia Hany Ponickéj sa vyjavuje v tom, akým spôsobom rozumie ľudskej duši. O ľuďoch, ktorých stretá, alebo na ktorých spomína, rozpráva s láskavým porozumením. Vidí do hĺbky, cíti ju a hľadá ju v konaní aj tých, ktorí ju zraňujú. Vychádza však pritom z axiómy o morálke, z presvedčenia, že človek je vo svojej podstate dobrý a jeho zlyhanie vidí ako nešťastný omyl. A dokonca, dobrý je nielen človek, dobrý je aj svet pre človeka, jeho štát, jeho inštitúcie. Z toho plynie, že Zväz spisovateľov je koniec koncov správna inštitúcia, ani na moment nespochybní oprávnenie jeho existencie, nepoloží si otázku, načo vôbec by mali spisovatelia mať svoj Zväz, na čo sú spisovateľovi jeho ochranné krídla. Neuvažuje o tom, že zo Zväzu vystúpi, chce len toľko, aby prijal naspäť svojich bývalých členov, to by mu u nej zaistilo napravenie pošramotenej povesti. Čítal som túto vetu:

“Tak som sa v pohode a z nenáhlenia vžívala do toho, ako i v Prahe sa českí spisovatelia práve dnes chystajú na svoj zjazd, a napadlo mi, že vlastne spisovateľským zjazdom zahajujú sa aj iné zjazdy umelecké. To bol slávnostný, povznášajúci pocit. Všetci čakajú, ako to prebehne u nás, určite tak trochu mnohí i dúfajú, alebo naopak trpnu, či sa na našom zjazde nestane niečo nečakané, či niektorý zo spisovateľov nepovie niečo zakázané...”

Čítal som a trýpol nad rôznosťou ľudskej skúsenosti. Aký zážitok zo sveta musela mať Hana Ponicová, keď v nej zostalo toľko čistého optimizmu? S takým životným pocitom sa skôr alebo neskôr musela dostať do konfliktu so svetom, a pocítiť hrôzu zo svojej osamelosti.

“Vstala som a prešla som rýchle uličkou medzi stolmi temer pod tribúnu, tam som odbočila k stolíku s protokolom. Napätie, najprv dosť dobre ovládané, vo mne náhle prevládlo, ruky sa mi roztriasli a celý obal spadol na zem. Stránky sa rozsypali, medzi nimi som uvidela trasľavé písmo — list Timravy, vzala som si ho na zjazd ako talizman. Jej písmo ma povzbudilo, pokojne som zo zeme všetko pozbierala, vybrala som z obalu štyri kópie diskusného príspevku položila som ich na stolík. Obzerala som sa, kto ešte odovzdá príspevok, napísaný či aj prihlásený, do protokolu, veď som sama vedela o viacerých, čo si príspevky na zjazd prichystali, no nikto sa nedvíhal, nik nekráčal za mnou k stolíku s protokolom, cítila som nesmierne ťažké, napäté ticho.”

Chápem, a do istej miery aj obdivujem, ak niekto vystúpi proti moci, lebo jej vidí až do žalúdka a už s ňou nechce mať nič spoločné. Je to dôsledok jeho racionálnej úvahy a bytostného odporu ku ktorému dospel. Pre mňa však takýto čin ostáva stále v rovine pochopiteľnosti. No ak niekto urobí to isté, pritom však o povahe moci nič netuší, nechce sa s ňou rozísť, koná tak len z čírej, v pravom slova zmysle naivnej potreby povedať pravdu, ktorú si myslí, nad takým človekom žasnem a pokorne sa pred ním skláňam.

Martin Šimečka

HANA PONICKÁ sa narodila v obci Halič pri Lučenci a začala publikovať 17 ročná na sklonku prvej Československej republiky. Otec bol sudcom, matka Maďarka prispôbila sa vo všetkom československy orientovanému slovenskému vlastencovi manželovi. Hana sa v r. 1940 zapísala na štúdium medicíny. Po skončení vojny pomáhala rodine (otca zobralo NKVD, hrozila mu Sibír, ale po troch mesiacoch ho prepustili z väznice neobvineného), nastúpila do práce na záchytnú stanicu Červeného kríža, kde riadila preberanie ťažko chorých väzňov koncentračných táborov. Po otcovom návrate do života (pracoval najprv ako skladník) mohla dokončiť štúdium, ale sa vydala, venovala sa deťom a začala prekladať z francúzskej prózy i poézie. V päťdesiatych rokoch nastúpila ako vedúca redaktorka edičného oddelenia Výskumného ústavu zdravotníckej osvetý v Bratislave, po piatich rokoch, keď musela z ústavu ísť, pretože odmietala vydávať zdravotnícky materiál podľa sovietskych vzorov, sústredila sa na literárnu činnosť. Napísala niekoľko kníh rozprávok i poviedok. V r. 1956 bola prijatá za členku Zväzu slovenských spisovateľov. Členkou KSS nikdy nebola. Po okupácii ČSSR sovietskymi vojskami nastúpila ako redaktorka Smeny na nedeľu, ale v r. 1972 musela z redakcie odísť a po 2. zjazde Slovenských spisovateľov, na ktorom oznámil Andrej Plávka menoslov štyridsiaticich spisovateľov vylúčených zo ZSS, odišla na stredoslovenskú dedinu Lukavica, kde začala s manželom prebudúvať kúpený starý mlyn na nové bydlisko. V r. 1977 bol ich pomerne pokojný život náhle prevrátený dôsledkami diskusného príspevku, ktorý Ponická odovzdala na 3. zjazde ZSS. Bola za svoju obhajobu štyridsiaticich vylúčených spisovateľských druhov kruto potrestaná.

Ponická nesmie podnes publikovať vo svojej vlasti, no jej práce kolujú v samizdatoch v rozličných kútoch republiky.